DZIENNIK USTAW
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Warszawa, dnia 20 marca 2026 r.

Poz. 378

ROZPORZĄDZENIE
MINISTRA EDUKACJI[1)]

z dnia 11 marca 2026 r.

w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym

Na podstawie art. 47 ust. 1 pkt 1 lit. a i b ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2025 r. poz. 1043, 1160 i 1837 oraz z 2026 r. poz. 187 i 203) zarządza się, co następuje:

§ 1. Określa się podstawę programową:

1) wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego, stanowiącą załącznik nr 1 do rozporządzenia;

2) kształcenia ogólnego dla:

   a) szkoły podstawowej, stanowiącą załącznik nr 2 do rozporządzenia,

   b) szkoły podstawowej – dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, stanowiącą załącznik nr 3 do rozporządzenia.

§ 2. Podstawę programową wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego, określoną w załączniku nr 1 do rozporządzenia, stosuje się, począwszy od roku szkolnego 2026/2027.

§ 3. Podstawę programową wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego, określoną w załączniku nr 1 do rozporządzenia, stosuje się także do prowadzenia wychowania przedszkolnego w ośrodkach umożliwiających dzieciom z niepełnosprawnościami sprzężonymi, z których jedną z niepełnosprawności jest niepełnosprawność intelektualna, realizację obowiązku rocznego przygotowania przedszkolnego.

§ 4. 1. Podstawę programową kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, określoną w załączniku nr 2 do rozporządzenia, stosuje się, począwszy od:

1) roku szkolnego 2026/2027 w klasach I i IV szkoły podstawowej, a w latach następnych również w kolejnych klasach szkoły podstawowej;

2) roku szkolnego 2027/2028 w klasie VIII szkoły podstawowej w zakresie przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa;

3) roku szkolnego 2029/2030 w semestrze I klasy VII szkoły podstawowej dla dorosłych, w którym kształcenie rozpoczyna się z dniem 1 września 2029 r. lub z dniem 1 lutego 2030 r., a w latach następnych także w kolejnej klasie i semestrach szkoły podstawowej dla dorosłych.

[1)] Minister Edukacji kieruje działem administracji rządowej – oświata i wychowanie, na podstawie § 1 ust. 2 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 grudnia 2023 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Edukacji (Dz. U. poz. 2717).

2. Dotychczasową podstawę programową kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych, określoną w załączniku nr 2 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. poz. 356, z późn. zm.[2)]), stosuje się w roku szkolnym:

1) 2026/2027 w klasach II, III i V–VIII szkoły podstawowej,

2) 2027/2028 w klasach III i VI–VIII szkoły podstawowej,

3) 2028/2029 w klasach VII i VIII szkoły podstawowej,

4) 2029/2030 w:

   a) semestrze II klasy VII szkoły podstawowej dla dorosłych, w którym kształcenie rozpoczyna się z dniem 1 lutego 2029 r.,

   b) klasie VIII szkoły podstawowej, w tym szkoły podstawowej dla dorosłych,

5) 2030/2031 w semestrze II klasy VIII szkoły podstawowej dla dorosłych, w którym kształcenie rozpoczyna się z dniem 1 lutego 2030 r.

– z tym że w latach szkolnych 2027/2028–2029/2030 w klasie VIII szkoły podstawowej realizuje się podstawę programową kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej w zakresie przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa, o której mowa w ust. 1 pkt 2.

§ 5. Podstawę programową kształcenia ogólnego dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym w szkole podstawowej, określoną w załączniku nr 3 do rozporządzenia, stosuje się, począwszy od roku szkolnego 2026/2027.

§ 6. Traci moc rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. poz. 356, z późn. zm.[3)]) w zakresie dotyczącym podstawy programowej wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego, podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej i podstawy programowej kształcenia ogólnego dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym w szkołach podstawowych.

§ 7. Rozporządzenie wchodzi w życie z dniem 1 września 2026 r.

Minister Edukacji: *B. Nowacka*

---

2) Zmiany wymienionego rozporządzenia zostały ogłoszone w Dz. U. z 2018 r. poz. 1679, z 2021 r. poz. 1533, z 2022 r. poz. 609 i 1717, z 2023 r. poz. 312 i 1759, z 2024 r. poz. 996 oraz z 2025 r. poz. 378 i 1052.

3) Zmiany wymienione w odnośniku 2.

Załączniki do rozporządzenia Ministra Edukacji
z dnia 11 marca 2026 r. (Dz. U. poz. 378)

Załącznik nr 1

PODSTAWA PROGRAMOWA WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO DLA PRZEDSZKOLI, ODDZIAŁÓW PRZEDSZKOLNYCH W SZKOŁACH PODSTAWOWYCH ORAZ INNYCH FORM WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO

Cele wychowania przedszkolnego

Przedszkola, oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych oraz inne formy wychowania przedszkolnego, zwane dalej „przedszkolem”, wspierają wszechstronny rozwój dzieci w sferze poznawczej, społecznej, emocjonalnej, etycznej i fizycznej oraz wspomagają je w pełnej realizacji potencjału – zarówno jako jednostki, jak i członków społecznej i demokratycznej wspólnoty. Wychowanie przedszkolne sprzyja kształtowaniu postawy dbałości o dobro wspólne, pielęgnowania tradycji i kultury narodowej z poszanowaniem innych kultur oraz rozwija postawy patriotyczne.

Celem wychowania przedszkolnego jest zapewnienie każdemu dziecku warunków do:

1) rozwijania ciekawości, zainteresowań i uzdolnień, budowania wiedzy potrzebnej do rozumienia i poznawania współczesnego świata;
2) rozwijania kompetencji językowych, matematycznych i cyfrowych, umożliwiających funkcjonowanie w różnych sytuacjach życia codziennego;
3) rozwijania kompetencji ruchowych i postawy troski o własne zdrowie i bezpieczeństwo;
4) rozwijania kompetencji poznawczych, społecznych i osobistych oraz wzmacniania swojej samodzielności i wytrwałości;
5) budowania sprawczości oraz podejmowania inicjatyw z korzyścią dla siebie i wspólnego dobra;
6) poznawania świata różnorodnych wartości, rozwijania empatii i przygotowania się do dokonywania odpowiedzialnych wyborów etycznych.

Działalność wychowawcza prowadzona w przedszkolu jest oparta na takich wartościach jak: wolność, odpowiedzialność, wspólnota, szacunek, godność, prawda, dobro, piękno, sprawiedliwość i solidarność. Ważnym elementem tej działalności jest również kształtowanie postaw patriotycznych oraz troski o dobro ojczyzny.

W toku wychowania przedszkolnego dziecko buduje i rozwija kompetencje fundamentalne, wiedzę, kompetencje przekrojowe oraz sprawczość. Stwarzanie dzieciom warunków do rozwoju kompetencji fundamentalnych, wiedzy, kompetencji przekrojowych i sprawczości jest wspólnym zadaniem wszystkich nauczycieli.

I. Kompetencje fundamentalne

Kompetencje fundamentalne stanowią podstawę procesu edukacji. Ich zdobywanie i doskonalenie stanowi warunek konieczny funkcjonowania w różnych sytuacjach życiowych oraz dalszego uczenia się.

Do kompetencji fundamentalnych należą:

1) kompetencje językowe, tj. zdolność skutecznego komunikowania i porozumiewania się; kompetencje te obejmują umiejętność rozumienia wypowiedzi ustnej i czytanego tekstu literackiego i nieliterackiego, analizowania i przetwarzania informacji, formułowania własnej wypowiedzi w sposób zrozumiały dla odbiorcy i dostosowany do sytuacji;
2) kompetencje matematyczne, tj. zdolność do rozumowania matematycznego oraz wykorzystywania pojęć i narzędzi matematyki w praktyce; kompetencje te obejmują rozumienie pojęć matematycznych, dokonywanie obliczeń i szacunków;
3) kompetencje cyfrowe, tj. zdolność bezpiecznego i krytycznego korzystania z technologii cyfrowych w celu uczenia się, poszukiwania informacji i komunikowania się;
4) kompetencje ruchowe, tj. zdolność świadomego wykorzystywania i rozwijania własnego potencjału ruchowego jako podstawy aktywnego i zdrowego stylu życia; kompetencje te obejmują umiejętność planowania i podejmowania aktywności fizycznej oraz kształtowania zdrowych nawyków w codziennym funkcjonowaniu.

II. Kompetencje przekrojowe

Kompetencje przekrojowe to zdolności do działania w różnych sytuacjach w przedszkolu i poza nim, z wykorzystaniem wiedzy, umiejętności i postaw rozwijanych w przedszkolu. Dzieci w naturalny sposób rozwijają swoje kompetencje przekrojowe w trakcie zabawy oraz w sytuacjach edukacyjnych tworzonych przez nauczyciela.

Do kompetencji przekrojowych należą:

1) kompetencje poznawcze, w tym:
   a) rozwiązywanie problemów, tj. zdolność poszukiwania i realizacji pomysłów, które umożliwią osiągnięcie zamierzonego celu; kompetencja ta obejmuje analizę problemu, identyfikowanie rozwiązań i ich ocenę oraz zastosowanie wybranego rozwiązania,
   b) krytyczne myślenie, tj. zdolność oceny informacji w celu wyciągania racjonalnych wniosków, odróżniania prawdy od fałszu i unikania błędów poznawczych; kompetencja ta obejmuje gromadzenie, analizę i syntezę informacji, wnioskowanie i wykorzystywanie informacji oraz rozpoznawanie manipulacji,
   c) kreatywne myślenie, tj. zdolność tworzenia nieszablonowych i wartościowych pomysłów; kompetencja ta obejmuje rozwijanie własnej ciekawości, kreowanie nowych rozwiązań i ich udoskonalanie oraz wytrwałość twórczą;
2) kompetencje społeczne, w tym:
   a) współpraca, tj. zdolność do działania w grupie, która opiera się na wzajemnym szacunku, podziale ról i wspólnym osiąganiu celów; kompetencja ta obejmuje budowanie relacji, efektywną komunikację, przyjmowanie roli dostosowanej do sytuacji, wspólne podejmowanie decyzji i harmonizowanie współpracy,
   b) dbanie o innych, tj. zdolność do empatycznego dostrzegania, nazywania i wspierania realizacji potrzeb innych osób i zbiorowości; kompetencja ta obejmuje rozpoznawanie i nazywanie potrzeb innych osób, reagowanie na nie w sposób otwarty i życzliwy, budowanie relacji i dbanie o nie, podejmowanie działań na rzecz dobra wspólnego i dbanie o otoczenie;
3) kompetencje osobiste, w tym:
   a) kierowanie sobą, tj. zdolność mówienia o sobie, podejmowania działań mających na celu samodoskonalenie, realizację aspiracji, systematyczne poszerzanie wiedzy i umiejętności; kompetencja ta obejmuje rozwój i uczenie się, rozwijanie samodzielności i wytrwałości, podejmowanie autorefleksji i wyciąganie wniosków oraz wzmacnianie własnej motywacji,
   b) dbanie o siebie, tj. zdolność rozpoznawania i zaspokajania własnych potrzeb fizycznych, emocjonalnych i psychicznych, z poszanowaniem woli i perspektyw innych; kompetencja ta obejmuje troskę o zdrowie i dobre samopoczucie, rozpoznawanie, nazywanie i wyrażanie emocji, radzenie sobie ze stresem i wyznaczanie bezpiecznych granic w relacjach z innymi.

III. Sprawczość

Sprawczość to podejmowanie autonomicznych działań mających pozytywny wpływ na osobę, która je podejmuje, i inne osoby (otoczenie) oraz branie za te działania odpowiedzialności. Sprawczość obejmuje aktywność dziecka w codziennych czynnościach, zabawie i procesie uczenia się.

Ze sprawczością silnie powiązane jest:

1) poczucie przynależności do wspólnoty, czyli przekonanie jednostki, że jest częścią grupy, która ją akceptuje, potrzebuje jej i docenia ją oraz do której ta osoba może wnieść twórczy wkład;
2) nastawienie na rozwój, czyli przekonanie, że zdolności podlegają zmianom i mogą się rozwijać dzięki zaangażowaniu, wysiłkowi i wytrwałości;
3) przekonanie o własnej skuteczności, czyli przekonanie o swojej zdolności do wykonywania określonych zadań i osiągania celów, także w niekorzystnych okolicznościach;
4) samoregulacja, czyli zdolność przekładania myśli na działania zmierzające do realizacji określonych celów i świadomego kierowania swoją aktywnością.

Dzieci w przedszkolu rozwijają swoją sprawczość m.in. przez:

1) podejmowanie inicjatywy i decyzji w sprawach związanych z własną aktywnością, głównie zabawową;
2) udział w podejmowaniu decyzji dotyczących grupy przedszkolnej;
3) wykorzystywanie wiedzy i umiejętności do rozwiązywania problemów życia codziennego w przedszkolu i poza nim;
4) samodzielne lub zespołowe prowadzenie obserwacji, badań i eksperymentów;
5) prezentowanie własnej wiedzy i umiejętności oraz efektów swojej pracy;
6) dzielenie się wiedzą i umiejętnościami, w tym wzajemne inspirowanie i uczenie się;
7) zaangażowanie w realizację indywidualnych lub grupowych projektów edukacyjnych;
8) refleksję o własnych działaniach oraz przyjmowanie i udzielanie informacji zwrotnej;
9) samodzielne pogłębianie wiedzy i umiejętności oraz rozwijanie zainteresowań;
10) zaangażowanie w inicjatywy na rzecz dobra wspólnego i pomoc dla innych.

IV. Zadania przedszkola

1. Wspieranie wielokierunkowej aktywności dziecka przez organizację warunków sprzyjających nabywaniu doświadczeń w każdym obszarze jego rozwoju.
2. Tworzenie warunków umożliwiających każdemu dziecku swobodny rozwój, zabawę i odpoczynek w poczuciu bezpieczeństwa.
3. Wspieranie aktywności dziecka podnoszących poziom jego integracji sensorycznej i umiejętności korzystania z rozwijających się procesów poznawczych.
4. Zapewnienie warunków do budowania wspólnoty, w której każde dziecko czuje się akceptowane, rozumiane i potrzebne, a różnorodność traktowana jest jako wartość społeczna i edukacyjna.
5. Wspieranie samodzielnej dziecięcej eksploracji świata, dobór treści adekwatnych do indywidualnych potrzeb i zainteresowań każdego dziecka, jego możliwości percepcyjnych, wyobrażeń i rozumowania.
6. Wzmacnianie poczucia wartości, indywidualności, oryginalności dziecka oraz potrzeby budowania relacji i działania z innymi oraz dla innych.
7. Tworzenie sytuacji sprzyjających rozwojowi nawyków i zachowań dziecka prowadzących do samodzielności, dbania o zdrowie, sprawność ruchową i bezpieczeństwo.
8. Przygotowanie dziecka do rozpoznawania, nazywania i rozumienia emocji i uczuć własnych i innych ludzi.
9. Tworzenie sytuacji edukacyjnych budujących wrażliwość dziecka, w tym wrażliwość estetyczną, w odniesieniu do wielu sfer aktywności człowieka: mowy, zachowania, ruchu, muzyki, tańca, śpiewu, teatru, plastyki.
10. Tworzenie warunków pozwalających na bezpieczną, samodzielną eksplorację otaczającej dziecko przyrody, stymulujących rozwój wrażliwości i umożliwiających poznawanie wartości i norm odnoszących się do środowiska przyrodniczego, adekwatnych do etapu rozwoju dziecka.
11. Tworzenie warunków umożliwiających bezpieczne, samodzielne eksplorowanie elementów techniki w otoczeniu, a także zapewnienie materiałów konstrukcyjnych i narzędzi do swobodnego oraz planowanego konstruowania i majsterkowania, a także prezentowania wytworów swojej pracy.
12. Współdziałanie z rodzicami, różnymi środowiskami, organizacjami i instytucjami, uznanymi przez rodziców za źródło istotnych wartości, na rzecz tworzenia warunków umożliwiających wszechstronny rozwój dziecka.

13. Kreowanie sytuacji prowadzących do poznania przez dziecko wartości i norm społecznych, których źródłem są rodzina, grupa w przedszkolu, inne dorosłe osoby, w tym osoby starsze, oraz rozwijanie umiejętności podejmowania decyzji opartych na wartościach.
14. Systematyczne wspieranie rozwoju procesów uczenia się dziecka, prowadzące do osiągnięcia przez nie gotowości do podjęcia nauki w szkole.
15. Organizowanie zajęć umożliwiających dziecku poznawanie kultury i języka mniejszości narodowej lub etnicznej, lub języka regionalnego – kaszubskiego, zgodnie z potrzebami.
16. Tworzenie sytuacji edukacyjnych sprzyjających budowaniu zainteresowania dziecka językiem obcym nowożytnym, chęci poznawania innych kultur.

Przygotowanie dzieci do posługiwania się językiem obcym nowożytnym nie dotyczy:

1) dzieci posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niepełnosprawność intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dzieci posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niepełnosprawności sprzężone, jeżeli jedną z niepełnosprawności jest niepełnosprawność intelektualna w stopniu umiarkowanym lub znacznym;
2) dzieci posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na inne niż wymienione w pkt 1 rodzaje niepełnosprawności, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 127 ust. 19 pkt 2 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2025 r. poz. 1043, 1160 i 1837 oraz z 2026 r. poz. 187 i 203), oraz jeżeli z indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego wynika brak możliwości realizacji przygotowania do posługiwania się językiem obcym nowożytnym ze względu na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne dziecka.

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego

1. Obszar społeczny: budowanie relacji, działanie z innymi i dla innych. Dziecko:
   1) udziela informacji o sobie i swoich rodzicach, w tym podaje swoje imię i nazwisko, adres zamieszkania, wie, komu może takich informacji udzielać;
   2) bierze udział w aktywnościach zaproponowanych przez innych, zgłasza własne pomysły, jest otwarte na współdziałanie;

3) uzgadnia zasady dzielenia się zabawkami lub materiałami w trakcie podejmowanych aktywności;
4) bierze udział w podejmowaniu decyzji w grupie, akceptuje wspólnie podjęte decyzje, nawet jeżeli nie są zgodne z jego oczekiwaniami;
5) stosuje zwroty grzecznościowe;
6) przestrzega zasad zachowania się w grupie i miejscach publicznych, w tym zasad prawidłowego zachowania się na drodze i w środkach komunikacji;
7) mówi o emocjach, które ludzie mogą przeżywać w różnych sytuacjach życia codziennego;
8) szanuje wszystkie dzieci, ich różne upodobania i potrzeby, podaje przykłady wypowiedzi i zachowań, które mogłyby być dla kogoś krzywdzące;
9) szuka rozwiązań w sytuacjach spornych, rozwiązuje proste konflikty z pomocą dorosłych lub innych dzieci;
10) pomaga innym w wykonaniu zadania, gdy jest to potrzebne, udziela wskazówek;
11) wspiera inne dzieci w pokonywaniu smutku, bezradności i poszukiwaniu rozwiązań problemu;
12) dostrzega różnorodność i znaczenie funkcji pełnionych przez ludzi w społeczeństwie, przyjmuje je w zabawie (np. w sklep);
13) charakteryzuje pracę osób wykonujących różne zawody i zdaje sobie sprawę, że dzięki pracy osiąga się dochód;
14) wyjaśnia, do czego służą pieniądze, ma świadomość, że ludzie dysponują ograniczoną ilością pieniędzy oraz że po wydaniu pieniędzy na zakup towaru lub usługi nie można ich już wydać na coś innego;
15) wyjaśnia, na czym polega oszczędzanie oraz dlaczego warto oszczędzać;
16) odczuwa i wyjaśnia swoją przynależność do grup społecznych, w których na co dzień funkcjonuje: rodziny, grupy przedszkolnej, społeczności lokalnej i narodowej;
17) wymienia nazwę swojego kraju i jego stolicy, rozpoznaje symbole narodowe (godło, flagę, hymn), orientuje się, że Polska jest jednym z krajów Unii Europejskiej;
18) wskazuje funkcje różnych instytucji społecznych (np. rodziny, przedszkola);
19) poznaje i pielęgnuje tradycje lokalne, regionalne i narodowe;
20) charakteryzuje wybrane elementy dziedzictwa kulturowego swojego regionu.

2. Obszar osobisty: poznanie siebie, kierowanie sobą, wybieranie dobra. Dziecko:
   1) podejmuje różne aktywności, aby realizować swoje pomysły, tworzyć i odkrywać, co sprawia mu radość;
   2) odkrywa swoje zainteresowania i nazywa swoje mocne strony;
   3) układa i uzasadnia swój plan działania prowadzący do zakładanego rezultatu;
   4) przewiduje i nazywa konsekwencje swoich decyzji i działań;
   5) organizuje i porządkuje miejsce swojej aktywności;
   6) dąży do ukończenia zadania mimo trudności, wykazując wytrwałość, zaangażowanie i otwartość na informację zwrotną i wskazówki innych;
   7) wyraża satysfakcję z zadania wykonanego samodzielnie lub w grupie, docenia swój wysiłek;
   8) wykazuje postawę akceptacji tego, że popełnianie błędów jest czymś naturalnym w procesie uczenia się i stanowi okazję do zdobywania nowych umiejętności;
   9) rozpoznaje i nazywa swoje emocje związane z różnymi sytuacjami, aktualnymi i z przeszłości;
   10) odróżnia potrzeby od pragnień (zachcianek), nazywa swoje potrzeby i proponuje sposób ich zaspokojenia, wyraża sprzeciw w sytuacjach niepewności, zagrożenia, braku komfortu;
   11) ma przekonanie, że nauczyciel lub inne dzieci mogą stanowić wsparcie w trudnych sytuacjach, w razie potrzeby prosi o pomoc;
   12) stosuje znane mu sposoby radzenia sobie ze stresem.

3. Obszar językowy: komunikowanie się ze światem. Dziecko:
   1) uczestniczy w rozmowie, aktywnie słuchając innych osób i wypowiadając się w sposób zrozumiały, przedstawia i próbuje uzasadnić swoją opinię;
   2) w wypowiedziach posługuje się zdaniami, zwraca uwagę na poprawność gramatyczną i artykulacyjną lub, w razie potrzeby, używa komunikacji wspomagającej i alternatywnej;
   3) słucha wypowiedzi innych osób oraz tekstów czytanych, takich jak opowiadania, wiersze, baśnie, legendy, mówi o swoich ulubionych książkach;
   4) rozpoznaje możliwe źródła informacji, korzysta z zachęt do samodzielnego poszukiwania odpowiedzi na nurtujące je pytania;
   5) obdarza uwagą dzieci i dorosłych, aby rozumieć to, co mówią i czego oczekują, dopytuje, gdy nie jest czegoś pewne;

6) analizuje zdobyte informacje i dostrzega te, które są dla niego niewiarygodne lub się wykluczają;
7) ocenia zgodność uzyskiwanych informacji z własnymi obserwacjami i doświadczeniami;
8) odtwarza i przekształca treść bajek i opowieści, tworzy własne historie;
9) dzieli się swoimi wyobrażeniami, skojarzeniami i pomysłami typu „co by było, gdyby”;
10) eksperymentuje z językiem, tworzy rymowanki i nowe słowa;
11) zapamiętuje i recytuje wierszyki oraz inne krótkie teksty;
12) opowiada treść obrazków i historyjek obrazkowych, mówi o swoich przeżyciach, obserwacjach, ważnych zdarzeniach;
13) odczytuje znaczenie podstawowych symboli i znaków, tworzy własne symbole, aby wyrazić za ich pomocą określoną informację;
14) dokonuje analizy i syntezy głoskowej wybranych wyrazów, wypowiada prawidłowo głoski;
15) kreśli linie i kształty zawierające elementy graficzne obecne w literach: łuki, pętelki, fale, owale, zygzaki;
16) podejmuje próby pisania liter, wyrazów i krótkich komunikatów w wybrany przez siebie sposób;
17) podejmuje próby samodzielnego czytania wyrazów i krótkich tekstów, w tym uzupełnionych obrazkiem;
18) nazywa wybrane obiekty z najbliższego otoczenia w języku obcym nowożytnym;
19) reaguje na proste polecenia w języku obcym nowożytnym;
20) uczestniczy w prostej sytuacji komunikacyjnej w języku obcym nowożytnym;
21) powtarza wierszyki i śpiewa piosenki w języku obcym nowożytnym.

4. Obszar matematyczny: odkrywanie matematyki wokół siebie. Dziecko:
1) opisuje sytuacje problemowe bliskie swojemu doświadczeniu, rozpoznaje ich przyczyny;
2) poszukuje najlepszych rozwiązań problemu, w razie potrzeby radzi się innych, porównuje wyniki różnych działań, identyfikuje rozwiązania, które sprawdzają się najlepiej;
3) stosuje wybrane rozwiązanie i ocenia jego skuteczność;

4) charakteryzuje obiekty wokół siebie, porównuje je ze sobą pod względem wielkości i liczby;
5) klasyfikuje obiekty według co najmniej dwóch cech jednocześnie;
6) liczy w możliwym dla siebie zakresie;
7) wyznacza wynik dodawania i odejmowania, pomagając sobie liczeniem na palcach lub na innych zbiorach zastępczych;
8) waży i mierzy różne przedmioty, ustala wartość pomiaru, stosując własne i powszechnie przyjęte narzędzia i jednostki miar;
9) odczytuje zapis cyfrowy liczb, które obserwuje w najbliższym otoczeniu (np. w kalendarzu, na budynkach, na znakach drogowych, ceny w sklepach);
10) przedstawia wartości liczbowe na różne sposoby graficzne;
11) określa kierunki i relacje przestrzenne między obiektami;
12) posługuje się pojęciami dotyczącymi następstwa czasu (np. wczoraj, dzisiaj, jutro, rano, wieczorem), posługuje się nazwami pór roku, dni tygodnia i miesięcy;
13) rozpoznaje figury geometryczne płaskie: koło, trójkąt, kwadrat, prostokąt i niektóre bryły;
14) analizuje i tworzy szeregi oraz powtarzalne wzory, odnajduje symetrię w budowie obiektów przyrodniczych;
15) rozpoznaje monety i banknoty, wykonuje proste obliczenia.

5. Obszar przyrodniczy: odkrywanie przyrody i dbanie o nią. Dziecko:
1) rozpoznaje i nazywa rośliny oraz zwierzęta, a także elementy przyrody nieożywionej z najbliższego otoczenia;
2) analizuje i bada elementy najbliższego otoczenia, wyciąga wnioski z obserwacji, opisuje zmiany zachodzące w otoczeniu i wymienia niektóre zależności występujące w przyrodzie (np. wzrost roślin, cykle dnia i nocy, pory roku) oraz zjawiska pogodowe;
3) zadaje pytania o interesujące je zagadnienia, pyta o przyczyny i cele zaobserwowanych zjawisk i podejmowanych działań, formułuje przypuszczalne wyjaśnienia, sprawdza ich trafność;
4) dokumentuje zaobserwowane obiekty, zjawiska oraz procesy zachodzące w przyrodzie;
5) wyraża troskę o rośliny i zwierzęta, objaśnia zasady odpowiedzialnej opieki nad zwierzętami domowymi;

6) wskazuje na planie, mapie lub globusie znane mu miejsca;
7) opisuje Ziemię jako kulę, która razem z innymi planetami krąży wokół Słońca;
8) korzysta z narzędzi ogrodniczych przy pielęgnacji roślin ozdobnych i użytkowych;
9) opisuje zależności między wybranymi roślinami i zwierzętami;
10) rozpoznaje zwierzęta i rośliny z różnych ekosystemów oraz stref klimatycznych;
11) segreguje odpady, mając świadomość pozytywnych skutków dla przyrody i gospodarki;
12) stosuje zasady rozważnego korzystania z zasobów naturalnych.

6. Obszar techniczny: poznawanie techniki przez działanie. Dziecko:
   1) ustala właściwości różnych materiałów;
   2) wymienia etapy budowania obiektów powstających w najbliższym otoczeniu, rozróżnia materiały, z których powstają budynki;
   3) tworzy budowle płaskie i przestrzenne z wykorzystaniem różnorodnych materiałów konstrukcyjnych, w tym naturalnych i z odzysku, narzędzi i spoiw; analizuje efekty własnych działań, szuka możliwych ulepszeń;
   4) buduje maszyny proste – kołowrót, równię pochyłą – i wyjaśnia ich zastosowanie w urządzeniach codziennego użytku;
   5) buduje obwody elektryczne z użyciem żarówki, brzęczyka i silnika;
   6) wskazuje przykłady urządzeń zasilanych energią z różnych źródeł;
   7) przestrzega zasad bezpiecznego korzystania z urządzeń elektrycznych i narzędzi;
   8) podaje przykłady maszyn i urządzeń, które ułatwiają ludziom życie;
   9) opisuje różne środki transportu i infrastrukturę znajdujące się w najbliższej okolicy oraz bezpieczne sposoby korzystania z nich.

7. Obszar cyfrowy: przygotowanie do bezpiecznego funkcjonowania w społeczeństwie cyfrowym. Dziecko:
   1) korzysta z instrukcji do wykonania zadania, tworzy własne instrukcje;
   2) rozpoznaje urządzenia cyfrowe i określa do czego służą;
   3) wskazuje podstawowe zasady higieny cyfrowej;
   4) wskazuje zagrożenia związane z korzystaniem z Internetu, w tym wynikające z udostępniania informacji o sobie i swoich bliskich;
   5) określa wpływ mediów na życie codzienne, rozpoznaje reklamy i ma świadomość, czemu one służą.

8. Obszar artystyczny: odbieranie i tworzenie sztuki. Dziecko:
   1) poszukuje nowych form ekspresji, tworzyw i technik wyrazu artystycznego do przedstawienia świata i swoich przeżyć, wyraża własne pomysły;
   2) łączy poznane elementy – przedmioty, obrazy, kształty, słowa, dźwięki, wzorce, symbole – w nowe układy, w nieoczywisty sposób;
   3) wyraża swoje opinie o dziełach sztuki;
   4) słucha muzyki, śpiewa, tańczy, tworzy melodie i improwizacje ruchowe, muzykuje – indywidualnie i w grupie;
   5) rozpoznaje wybrane instrumenty muzyczne, tworzy własne instrumenty muzyczne z różnych materiałów i gra na nich;
   6) wciela się w różne role podczas spontanicznych i organizowanych działań teatralnych;
   7) zauważa różnice w dynamice, tempie, barwie i wysokości dźwięków, określa nastrój muzyki;
   8) wyjaśnia pojęcia określające różne sposoby wyrazu artystycznego – w muzyce, sztukach wizualnych i teatrze.

9. Obszar ruchowy: rozwijanie się w ruchu, dbanie o zdrowie i bezpieczeństwo. Dziecko:
   1) podejmuje spontaniczne i zorganizowane aktywności ruchowe (indywidualnie i w grupie) w trosce o zdrowy rozwój;
   2) uczestniczy w grach terenowych i zabawach ruchowych, ucząc się zasad współzawodnictwa;
   3) orientuje się w schemacie własnego ciała i wykorzystuje zmysły w zadaniach ruchowych;
   4) podczas ruchu rozwija podstawowe umiejętności ruchowe, wykorzystując koordynację, równowagę, siłę, zręczność, zwinność, szybkość, skoczność, wytrzymałość;
   5) posługuje się przedmiotami o zróżnicowanej wielkości i zróżnicowanym ciężarze, stopniowo wymagającymi większej precyzji ruchów;
   6) prawidłowo trzyma i kontroluje siłę nacisku dłoni na narzędzie pisarskie;
   7) samodzielnie wykonuje czynności samoobsługowe;
   8) wyjaśnia, na czym polega zdrowy styl życia, stara się przestrzegać reguł z nim związanych (np. dba o prawidłową postawę ciała);
   9) rozpoznaje sytuacje, w których zagrożone są jego bezpieczeństwo lub autonomia;

10) zgłasza potrzebę odpoczynku, objawy złego samopoczucia, odczuwane dolegliwości, poszukuje dla siebie bezpiecznych i przyjaznych przestrzeni;
11) w czasie aktywności ruchowych przestrzega zasad bezpieczeństwa na terenie przedszkola i poza nim.

W ramach wychowania przedszkolnego dzieci zdobywają doświadczenia edukacyjne, które wspierają ich rozwój osobisty, psychiczny, społeczny i fizyczny oraz budują poczucie sprawczości. Doświadczenia edukacyjne mają charakter praktyczny, wzmacniają kompetencje fundamentalne i przekrojowe oraz rozwijają umiejętności komunikacyjne i współpracę. Dziecko co najmniej raz w roku szkolnym:

1) jest odbiorcą sztuki, słucha koncertu, ogląda przedstawienie teatralne, odwiedza muzeum lub teatr;
2) prowadzi i ilustruje obserwacje przyrody;
3) pracując w grupie, wysiewa i uprawia warzywa, zioła lub kwiaty;
4) pracując w grupie, przygotowuje wspólne wyjście i bierze w nim udział;
5) pracując w grupie, odgrywa uzgodnioną z innymi dziećmi rolę w przygotowaniu i realizacji występu lub spotkania społeczności lokalnej (np. z okazji dnia babci i dziadka, na obchodach święta narodowego, na pikniku rodzinnym);
6) uczestniczy w wydarzeniu promującym zdrowy styl życia (np. w przedszkolnych zawodach sportowych);
7) pracując w grupie, prezentuje innym swoją wiedzę lub efekty wspólnych działań (np. w formie plakatu, wystawy lub kroniki).

Dziecko przynajmniej raz w trakcie edukacji przedszkolnej:

1) przez minimum 10 kolejnych dni tworzy z wykorzystaniem różnych materiałów, w tym z odzysku, własne zabawki zamiast zabawek tradycyjnych;
2) pracując w grupie, przygotowuje makietę wybranej przestrzeni (np. najbliższej okolicy, miasta przyszłości);
3) pracując w grupie, planuje i podejmuje działanie na rzecz innych (np. młodszych dzieci, osób starszych);
4) planuje i robi w grupie zakupy w sklepie.

Warunki i sposób realizacji

Realizacja celów wychowania przedszkolnego wymaga uwzględnienia w procesie kształcenia i wychowania poniższych warunków i priorytetów.

1. Wszechstronny rozwój – doświadczenie przedszkolne powinno wspierać rozwój każdego dziecka w sferze poznawczej, społecznej, emocjonalnej, etycznej i fizycznej.
2. Aktywność poznawcza – dzieci są podmiotami procesu uczenia się, a ich udział w jego planowaniu i zaangażowanie, w tym uczenie się w działaniu z innymi, są kluczowymi czynnikami sprzyjającymi uczeniu się.
3. Wychowanie – jest obok kształcenia równoprawnym elementem funkcjonowania przedszkola i zadaniem wszystkich nauczycieli, szczególnie w zakresie wprowadzania w świat wartości, rozwijania kompetencji społecznych i osobistych oraz sprawczości.
4. Dobrostan dzieci – przedszkole dąży do zapewnienia dobrostanu wszystkich dzieci i traktuje go jako warunek skutecznego uczenia się i harmonijnego rozwoju.
5. Przestrzeń edukacyjna – nauczyciele w przemyślany sposób kształtują przestrzeń sali i przedszkola, tak aby sprzyjała uczeniu się oraz dobrostanowi dzieci, a także wykorzystują otoczenie przedszkola jako miejsce działań edukacyjnych.
6. Edukacja włączająca – przedszkole uwzględnia zróżnicowane potrzeby rozwojowe dzieci, zapewnia indywidualizację procesu kształcenia i wychowania oraz umożliwia monitorowanie i systematyczne wsparcie ich rozwoju, z uwzględnieniem zasad projektowania uniwersalnego w edukacji oraz racjonalnych usprawnień, wspierając pełne uczestnictwo każdego dziecka w życiu grupy przedszkolnej i tworząc warunki do rozwoju na miarę jego możliwości.
7. Metody nauczania – proces uczenia się i nauczania wymaga stosowania zróżnicowanych metod nauczania, form i środków o uznanych podstawach naukowych, dostosowanych do celów edukacyjnych oraz potrzeb dzieci; dobór metod zgodnie z aktualną wiedzą to obszar autonomii, eksploracji i innowacji nauczycieli.
8. Wykorzystywanie wiedzy – przedszkole stwarza dzieciom warunki pozwalające na praktyczne wykorzystywanie zdobywanej wiedzy i umiejętności oraz stosowanie ich poza przedszkolem.
9. Wspólnota – przedszkole wykorzystuje społeczny charakter uczenia się; proces wychowawczy w przedszkolu zakłada budowanie wspólnoty uczącej się i wspólnoty społecznej przez równoważenie celów indywidualnych i dobra wspólnego.
10. Rodzina – w procesie wychowawczym istotna jest spójność oddziaływań przedszkola i środowiska rodzinnego osiągana dzięki partnerskiej współpracy; rodzina współuczestniczy w edukacji dzieci, a przedszkole kształtuje ten proces profesjonalnie i zapewnia wsparcie rodzinie w jej działaniach wychowawczych oraz opiekuńczych.

11. Interdyscyplinarność i relacje ze światem zewnętrznym – proces uczenia się przyjmuje także charakter interdyscyplinarny i zachowuje ścisły związek ze środowiskiem zewnętrznym jako naturalnym kontekstem budowania oraz wykorzystania wiedzy, kompetencji i sprawczości dzieci.

Przedszkole zapewnia warunki do zdobywania i doskonalenia kompetencji niezbędnych do:

1) bycia częścią wspólnoty, współpracy i dbania o innych; w przedszkolu dzieci kształtują swoją tożsamość, odkrywają i coraz lepiej rozumieją swoją przynależność do różnych grup społecznych, w tym rodziny, grupy przedszkolnej, społeczności lokalnej i narodowej; nawiązują relacje z rówieśnikami, poznają się, podejmują pierwsze próby wspólnego wykonywania zadań – w parze lub większym zespole, uczą się razem podejmować decyzje, a także postępować w zgodzie z przyjętymi zasadami oraz z szacunkiem dla siebie nawzajem; zaczynają również rozumieć, że wspólnie odpowiadają nie tylko za przestrzeń, w której razem przebywają; wspólnie dbają też o to, żeby wszystkie dzieci czuły się w przedszkolu dobrze i bezpiecznie;
2) kierowania sobą i dbania o siebie; w przedszkolu dzieci poznają swoje zainteresowania, mocne strony, aktywności dające im radość i satysfakcję; oswajają się też z niepowodzeniami – uczą się traktować je jako naturalne elementy procesu zdobywania nowych umiejętności; dowiadują się, w jaki sposób dbać o swoje dobre samopoczucie, jak i z czyją pomocą radzić sobie w trudnych dla nich sytuacjach; przygotowują się także do podejmowania decyzji zgodnych z przyjętym systemem wartości;
3) skutecznego komunikowania się z rówieśnikami i osobami dorosłymi, z uwzględnieniem różnorodnych sposobów komunikacji; w przedszkolu dzieci uczą się, jak formułować komunikaty w sposób zrozumiały dla innych i dostosowany do sytuacji, w jaki sposób wyrażać swoje opinie i dzielić się spostrzeżeniami; poszerzają swój zasób słownictwa; doskonalą umiejętność rozumienia wypowiedzi ustnych i czytanego im tekstu; kształtują też swoje nawyki czytelnicze; sięgają po książki, żeby zaspokoić swoją ciekawość poznawczą; przygotowują się do nauki czytania i pisania; uczą się rozpoznawać za pomocą słuchu strukturę wyrazu – od sylab przez pośrednie cząstki aż do głosek; poznają litery drukowane, a osiągnąwszy gotowość, zaczynają czytać wyrazy, zdania i teksty oraz pisać; rozwijają umiejętność analizowania kształtów graficznych oraz analizowania i odtwarzania ruchów ręki niezbędnych do pisania;

4) uaktywnienia myślenia matematycznego oraz wykorzystywania pojęć matematycznych w praktyce; w wieku przedszkolnym dzieci odkrywają, że obiekty otaczającego świata są policzalne, klasyfikowalne i mierzalne; uczą się przez doświadczanie i operowanie konkretnymi przedmiotami – w ten sposób poznają reguły i budują pojęcia matematyczne, uczą się szacować, liczyć, odmierzać, porównywać ze sobą, a z czasem także dodawać i odejmować;
5) odkrywania przyrody i kształtowania postawy troski o nią; spacery i pobyt na powietrzu to okazja do rozwijania świadomości, że człowiek jest częścią przyrody i tym samym istnieje nierozerwalna więź między człowiekiem i przyrodą – w przedszkolu dzieci uczą się szacunku do przyrody, kształtują nawyki dbania o nią i odpowiedzialnego korzystania z zasobów naturalnych; przez stały kontakt z przyrodą dzieci rozwijają również wiele umiejętności, które są kluczowe w ich dalszej nauce; do badania i obserwacji przyrody dzieci mogą wykorzystywać pomoce takie jak lupa, mikroskop czy atlas – dzięki temu stają się uważnymi badaczami; uczą się formułować pytania i poszukują na nie odpowiedzi, swoje wnioski opierają na dowodach;
6) poznawania świata techniki, w tym urządzeń, maszyn i zawodów; dzieci chętnie majsterkują i budują z różnych materiałów, ale potrzebują zasad i wskazówek, jak tworzyć trwałe konstrukcje i bezpiecznie posługiwać się narzędziami; dzieci są też ciekawe pracy różnych osób, maszyn i urządzeń, które obserwują w codziennym życiu; potrzebują wiedzy, jak działa świat techniki, oraz umiejętności konstruowania modeli maszyn i urządzeń;
7) przygotowania się do funkcjonowania w społeczeństwie cyfrowym; dzieci nie są świadome zagrożeń, jakie niesie ze sobą korzystanie z nowych technologii, w tym z Internetu – dlatego w przedszkolu dzieci nie korzystają indywidualnie i samodzielnie z urządzeń ekranowych (z wyjątkiem dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, które korzystają z racjonalnych usprawnień polegających na zastosowaniu takich urządzeń), a nauczyciel do celów dydaktycznych korzysta z nich tylko w niezbędnym zakresie, z zachowaniem ważnej dla prawidłowego rozwoju dziecka higieny cyfrowej; w przygotowaniu dzieci do bezpiecznego funkcjonowania w społeczeństwie cyfrowym aktywny udział muszą brać rodzice;
8) impresji i ekspresji sztuki; w wieku przedszkolnym dziecko naturalnie wyraża siebie przez różne formy artystyczne – rysunek, taniec, śpiew, opowieści, teatrzyk czy konstruowanie z materiałów – sztuka staje się dla niego nie tylko sposobem ekspresji emocji i myśli, ale też narzędziem poznawania świata i budowania tożsamości; dziecko potrzebuje wsparcia

w odkrywaniu własnego języka twórczego i rozwijaniu wrażliwości estetycznej, a także czasu, przestrzeni i narzędzi do samodzielnego tworzenia – bez oceniania, z szacunkiem dla jego stylu i tempa; równie ważne jest budowanie umiejętności odbioru sztuki – dostrzegania piękna w otoczeniu, reagowania na obrazy, dźwięki i opowieści, a także rozumienia emocji zawartych w dziełach innych;

9) świadomego wykorzystywania i rozwijania własnego potencjału ruchowego jako podstawy aktywnego i zdrowego stylu życia; w przedszkolu dzieci zyskują świadomość i poczucie swojego ciała, wzmacniają jego wytrzymałość i ogólną sprawność ruchową, ćwiczą precyzję ruchów palców i dłoni, rozwijają koordynację wzrokowo-ruchową, doskonalą swoje zmysły; dzieci zdobywają także wiedzę o tym, co jest dobre (np. prawidłowa postawa ciała), a co złe dla ich zdrowia i kondycji fizycznej (np. długotrwałe oglądanie telewizji); będąc w ruchu, szczególnie na powietrzu, mogą wzmocnić nie tylko swoją odporność, ale także otwartość na nowe wyzwania; uczą się także, jak ważna jest troska o bezpieczeństwo i wzajemne przestrzeganie ustalonych zasad; istotne jest, żeby dzieci w przedszkolu brały udział w rozmaitych aktywnościach muzyczno-ruchowych i ruchowo-sensorycznych.

Codzienna zabawa swobodna dzieci to nieodzowny warunek ich rozwoju i realizacji programu wychowania przedszkolnego. Swobodna zabawa to okazja do wspólnego działania, zgłaszania pomysłów i rozmowy o nich, rozwiązywania problemów, dzielenia się zainteresowaniami, doświadczeniami i wiedzą, uzgadniania zasad i przestrzegania ich. W zabawie dzieci mogą wcielać się w różne role, rozpoznawać i wyrażać emocje, odkrywać właściwości zjawisk i przedmiotów, nadawać im nowe zastosowanie.

W codziennych aktywnościach dzieci w przedszkolu są obecne wszystkie obszary wychowania przedszkolnego: społeczny, osobisty, językowy, matematyczny, przyrodniczy, techniczny, cyfrowy, artystyczny, ruchowy. Program wychowania przedszkolnego jest realizowany w każdym momencie pobytu dziecka w przedszkolu (np. podczas czynności porządkowych, posiłków, spaceru).

Pobyt dzieci w przedszkolu opiera się na rytmie dnia, czyli systematycznie powtarzających się czynnościach i aktywnościach. Daje to dzieciom poczucie bezpieczeństwa i kontroli, co jest szczególnie ważne dla dzieci ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi. W naturalny sposób sprzyja też włączaniu dzieci w podejmowanie obowiązków, pozwala kształtować samodzielność, zaradność i odpowiedzialność.

Warunkiem realizacji celów wychowania przedszkolnego są właściwe relacje między dzieckiem i nauczycielem. Nauczyciel obserwuje dzieci, zachęca je do rozmowy i uważnie ich słucha, rozpoznaje potrzeby i odpowiada na nie, organizuje przestrzeń, która jest inspirująca, i zachęca do podejmowania różnych aktywności.

Dzieci najlepiej uczą się przez osobiste działanie i zaangażowanie, gdy korzystają ze swoich zmysłów, mogą przykładowo dotykać, manipulować, porównywać i przekształcać. Wszelkie pomoce drukowane mają charakter uzupełniający, umożliwiają utrwalenie wiedzy i umiejętności dzieci.

Organizacja zajęć na powietrzu powinna być elementem codziennej pracy z dzieckiem w każdej grupie wiekowej. Dzieci powinny mieć codziennie zajęcia na świeżym powietrzu oraz co najmniej raz w tygodniu przebywać poza budynkiem przedszkola dłużej niż 1 godzinę. Daje to możliwość dłuższego spaceru lub zabaw połączonych z badaniem okolicznej przyrody i działaniem w niej. Nie dotyczy to jedynie dni, w których występują alerty Rządowego Centrum Bezpieczeństwa lub szczególnie niesprzyjające warunki atmosferyczne.

Wszechstronny rozwój dzieci jest wspólną odpowiedzialnością rodziców i nauczycieli. Nauczyciele informują rodziców o procesach i postępach rozwojowych dzieci, omawiają z nimi wyniki swoich obserwacji i ustalają zakres potrzebnego wsparcia dziecka. Nauczyciele zachęcają rodziców, żeby brali aktywny udział w procesie rozwoju umiejętności dzieci.

Nauczyciele obserwują dzieci w możliwie różnorodnych sytuacjach i przekazują najważniejsze spostrzeżenia o zachowaniu i rozwoju dziecka rodzicom. Opracowują diagnozę dojrzałości szkolnej dla tych dzieci, które w danym roku mają rozpocząć naukę w szkole.

Dzieci w wieku przedszkolnym funkcjonują w dynamicznym, szybko zmieniającym się otoczeniu. Coraz częściej narażone są na informacje i udział w sytuacjach, których nie rozumieją lub które budzą w nich niepokój. Codzienne spotkania z nauczycielem to okazja do nadawania sensu tym doświadczeniom. Rolą nauczyciela jest stwarzanie sytuacji edukacyjnych, które pomagają dzieciom lepiej rozumieć świat.

Szczególnej uwagi wymaga problem dostępu dzieci do urządzeń cyfrowych i informacji przekazywanych przez media. Wspólną odpowiedzialnością rodziców i nauczycieli jest troska o kształtowanie nawyków higieny cyfrowej.

Aranżacja przestrzeni powinna uwzględniać bariery architektoniczne i sensoryczne oraz zapewniać możliwość swobodnego korzystania z przestrzeni i materiałów przez dzieci z niepełnosprawnościami.

Organizacja przestrzeni w przedszkolu ma umożliwiać dzieciom podejmowanie codziennych czynności związanych z troską o otoczenie i własne potrzeby. Dzieci powinny mieć możliwość m.in. nakrywania do stołu, samodzielnego nakładania posiłków, sprzątania po posiłkach, porządkowania sali po skończonej zabawie oraz przygotowania się do wyjścia na zewnątrz.

Wskazane jest organizowanie z dziećmi stałych i czasowych stref w budynku przedszkola i poza nim pozwalających na podejmowanie różnorodnych aktywności. Jako stałe proponuje się strefy umożliwiające rozwijanie:

1) czytelnictwa – strefa czytania w sali przedszkolnej powinna być przytulnym i spokojnym miejscem, dostosowanym do potrzeb wszystkich dzieci; w tej strefie warto m.in. uwzględnić książki w różnych formatach (np. z dużą czcionką, obrazkowe, dotykowe), opowiadania dla dzieci (także w języku obcym nowożytnym);
2) budowania i konstruowania – strefa do tego przeznaczona powinna być dostosowana do potrzeb wszystkich dzieci, zapewniać dostęp do klocków, materiałów i narzędzi do majsterkowania, miejsca pozwalającego na bezpieczną pracę; warto także przewidzieć przestrzeń wystawienniczą do ekspozycji wykonanych konstrukcji; nauczyciel ustala zasady bezpiecznego korzystania z narzędzi (np. nożyczek, zszywacza, dziurkacza, śrubokrętu, papieru ściernego) i dba o ich przestrzeganie;
3) działań artystycznych – strefa do tego przeznaczona powinna pozwalać na różnorodną działalność artystyczną, która powinna być dopasowana do potrzeb i preferencji dzieci, które powinny mieć swobodny dostęp przykładowo do instrumentów muzycznych, w tym perkusyjnych, strojów i rekwizytów do odgrywania ról, materiałów papierniczych, naturalnych, recyklingowych; warto także przewidzieć przestrzeń wystawienniczą do ekspozycji wykonanych prac;
4) umiejętności odpoczywania – kąciki wyciszenia, dostępne dla wszystkich dzieci, a szczególnie pomocne dla dzieci wymagających wsparcia w zakresie regulacji emocji i przetwarzania bodźców sensorycznych; takie miejsca powinny być wyposażone w elementy sprzyjające wyciszeniu i komfortowi sensorycznemu (np. w słuchawki wyciszające, miękkie siedziska lub pufy, przytulanki obciążeniowe, lampki o ciepłym świetle) oraz zabawki sensoryczne i antystresowe (np. gniotki, panele dotykowe);
5) odkrywanie świata nauki i przyrody – strefa do tego przeznaczona powinna pozwalać odkrywać zjawiska i procesy zachodzące w przyrodzie, podejmować samodzielne działania i obserwacje, prowadzić eksperymenty; każde dziecko powinno mieć możliwość korzystania z tej strefy bez nieuzasadnionych ograniczeń czasowych.

W ciągu dnia odpowiedni czas powinno się przeznaczać na celebrowanie posiłków – spokojne ich spożywanie połączone z nauką posługiwania się łyżką, nożem i widelcem. Ważne jest także zapewnienie dzieciom możliwości komponowania dania na talerzu i stworzenie takiej atmosfery, aby dzieci nie czuły się pod presją, że muszą zjeść wszystko i w szybkim tempie.

Nauka języka obcego nowożytnego w przedszkolu odbywa się przez zabawę i jest zintegrowana ze wszystkimi obszarami funkcjonowania dziecka. Codzienne sytuacje edukacyjne i zabawowe oraz czynności dnia sprzyjają oswajaniu dzieci z językiem obcym nowożytnym. Proste zwroty używane w codziennej komunikacji, piosenki i rymowanki, odpowiadające różnorodnym czynnościom i sytuacjom w przedszkolu, ułatwią naukę języka obcego, budowanie prostych dialogów i rozumienie prostych poleceń.

Dziecko w przedszkolu osłuchuje się z językiem mniejszości narodowej lub etnicznej lub językiem regionalnym – kaszubskim, reaguje na znane słowa, zwroty oraz proste polecenia wypowiadane w tym języku. W naturalny sposób używa wyrażeń związanych z zabawą i codziennymi czynnościami, powtarza rymowanki, proste wierszyki, śpiewa piosenki i uczestniczy w zabawach językowych. Bierze udział w zabawach i wydarzeniach związanych z kulturą swojej społeczności oraz tworzy prace plastyczne inspirowane jej historią i tradycją.

Załącznik nr 2

PODSTAWA PROGRAMOWA KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKOŁY PODSTAWOWEJ

Ogólne cele kształcenia i wychowania

Szkoła podstawowa wspiera wszechstronny rozwój uczniów w sferze poznawczej, społecznej, emocjonalnej, etycznej i fizycznej oraz wspomaga ich w pełnej realizacji potencjału – zarówno jako jednostek, jak i członków społecznej i demokratycznej wspólnoty. Kształcenie w szkole podstawowej sprzyja kształtowaniu postawy dbałości o dobro wspólne, pielęgnowania tradycji i kultury narodowej z poszanowaniem innych kultur oraz rozwija postawy patriotyczne.

Celem kształcenia ogólnego w szkole podstawowej jest:

1) rozwijanie kompetencji fundamentalnych: językowych, matematycznych, cyfrowych i ruchowych, niezbędnych do funkcjonowania w różnych sytuacjach życiowych oraz w procesie uczenia się;
2) budowanie przez uczniów wiedzy pozwalającej rozumieć otaczający ich świat i poznawać go w procesie uczenia się na kolejnych etapach edukacyjnych;
3) rozwijanie kompetencji przekrojowych: poznawczych, społecznych i osobistych, pozwalających uczniom aktywnie działać w szkole i poza nią, z korzyścią dla siebie i dla wspólnego dobra;
4) budowanie sprawczości uczniów w procesie uczenia się i realizacji zamierzonych celów, w tym branie odpowiedzialności za własne działania i ich wpływ na siebie, innych ludzi i świat;
5) wprowadzanie uczniów, we współpracy z rodzicami, w świat wartości i przygotowywanie ich do dokonywania odpowiedzialnych wyborów etycznych w trosce o siebie, innych ludzi, ojczyznę i inne wspólnoty;
6) rozwijanie aspiracji, ciekawości i uzdolnień uczniów oraz wzmacnianie motywacji wewnętrznej w procesie uczenia się.

Działalność dydaktyczna i wychowawcza szkoły opiera się na następujących wartościach: wolność, odpowiedzialność, wspólnota, szacunek, godność, prawda, dobro, piękno, sprawiedliwość i solidarność.

W procesie uczenia się uczeń buduje i rozwija kompetencje fundamentalne, wiedzę, kompetencje przekrojowe oraz sprawczość. Tworzenie warunków do rozwijania kompetencji fundamentalnych, wiedzy, kompetencji przekrojowych i sprawczości uczniów jest wspólnym zadaniem wszystkich nauczycieli. To proces ciągły, realizowany na wszystkich etapach edukacyjnych, wszystkich przedmiotach oraz międzyprzedmiotowo.

I. Kompetencje fundamentalne

Kompetencje fundamentalne stanowią podstawę procesu edukacji. Ich opanowanie i doskonalenie stanowi warunek konieczny funkcjonowania w różnych sytuacjach życiowych oraz dalszego uczenia się.

Do kompetencji fundamentalnych należą:

1) kompetencje językowe, tj. zdolność skutecznego komunikowania się w mowie i piśmie; kompetencje te obejmują umiejętność rozumienia wypowiedzi ustnej oraz czytanego tekstu literackiego i nieliterackiego, analizowania oraz przetwarzania informacji, formułowania własnej wypowiedzi ustnej i pisemnej w sposób zrozumiały dla odbiorcy oraz dostosowany do sytuacji;
2) kompetencje matematyczne, tj. zdolność do rozumowania matematycznego oraz wykorzystywania pojęć i narzędzi matematyki w różnych obszarach działalności, w tym także w praktyce; kompetencje te obejmują znajomość i rozumienie pojęć, procedur oraz idei matematycznych i dokonywanie obliczeń oraz szacunków, rozumienie i przetwarzanie informacji podawanych w formie danych, procentów czy wykresów oraz umiejętność stosowania matematyki w różnych sytuacjach życiowych;
3) kompetencje cyfrowe, tj. zdolność celowego, skutecznego, krytycznego i odpowiedzialnego korzystania z technologii cyfrowych w uczeniu się i sprawnym funkcjonowaniu w społeczeństwie; kompetencje te obejmują stosowanie myślenia komputacyjnego (w szczególności metod informatycznych) w rozwiązywaniu problemów z różnych dziedzin oraz umiejętność pozyskiwania i analizowania informacji w środowisku cyfrowym;
4) kompetencje ruchowe, tj. zdolność do świadomego wykorzystywania i rozwijania własnego potencjału ruchowego jako podstawy aktywnego oraz zdrowego stylu życia; kompetencje te obejmują umiejętność planowania, podejmowania, monitorowania i oceniania aktywności fizycznej oraz kształtowania zdrowych nawyków w codziennym funkcjonowaniu.

Rozwijanie kompetencji językowych i matematycznych powinno być prowadzone zgodnie ze strategią stopniowego osiągania biegłości (ang. *mastery learning*). Kluczowym elementem tej koncepcji jest indywidualizacja procesów uczenia się i nauczania przez dostosowanie tempa i metod do potrzeb uczniów oraz bieżące monitorowanie postępów. Decyzja o przejściu do kolejnego kroku w rozwijaniu kompetencji językowych i matematycznych powinna opierać się na pewności, że uczeń opanował prostsze umiejętności na wystarczającym poziomie i jest gotowy do ich pogłębiania.

Minimalnym poziomem osiągnięć w zakresie kompetencji matematycznych i językowych dla wszystkich uczniów jest poziom wstępny. Nieosiągnięcie tego poziomu znacząco utrudnia dalszą naukę na kolejnych etapach edukacyjnych oraz skuteczne funkcjonowanie w różnych sytuacjach życia codziennego. Za docelowy poziom rozwoju kompetencji fundamentalnych dla większości uczniów w szkole podstawowej uznaje się poziom oczekiwany. Uczniowie, którzy szybko nabywają kompetencje językowe i matematyczne na poziomie wstępnym, powinni otrzymywać dodatkowe zadania wymagające głębszej i bardziej złożonej analizy. Natomiast uczniom, którzy nie rozwinęli kompetencji językowych i matematycznych na poziomie wstępnym, należy zapewnić takie wsparcie, które umożliwi im osiągnięcie tego poziomu.
Opisane poniżej w tabelach poziom wstępny i oczekiwany kompetencji językowych oraz kompetencji matematycznych należy czytać łącznie z wymaganiami szczegółowymi dotyczącymi wiedzy i umiejętności w zakresie edukacji wczesnoszkolnej oraz poszczególnych zajęć edukacyjnych nauczanych w klasach IV–VIII.

Tabela nr 1. Poziom wstępny i oczekiwany kompetencji językowych
na zakończenie klasy VIII

Kompetencje językowe		
kompetencje	poziom wstępny	poziom oczekiwany
1. Odbiór wypowiedzi (czytanie i słuchanie). Uczeń:	1) samodzielnie czyta dostosowane do swojego wieku teksty (użytkowe, informacyjne, fabularne, popularnonaukowe), o umiarkowanej złożoności językowej	1) samodzielnie czyta różnorodne teksty o urozmaiconej składni i z poszerzonym zasobem leksykalnym, również te wykraczające poza dotychczasowe

Kompetencje językowe		
kompetencje	poziom wstępny	poziom oczekiwany
	i tematycznej, udostępniane za pomocą różnych środków przekazu; 2) znajduje w tekście różne informacje (ogólne i szczegółowe), odróżnia fakty od opinii, porównuje opinie z różnych źródeł na ten sam temat, dostrzega związki przyczynowo-skutkowe i czasowe, rozpoznaje wieloznaczność wyrazów z podstawowego zasobu leksykalnego; 3) rozpoznaje, że celem tekstu jest przekonanie do czegoś lub przekazanie informacji; 4) odczytuje sens tekstu, odnosząc go do sytuacji wykraczających poza swoje bezpośrednie doświadczenie.	doświadczenia odbiorcze; 2) analizuje tekst, znajduje w tekście informacje ukryte, porównuje treści zawarte w tekstach powiązanych ze sobą tematycznie, odróżnia w tekście informacje ważne od mniej istotnych, rozpoznaje wypowiedzi o charakterze niejednoznacznym (np. ironia, aluzja, gra słowna); 3) rozpoznaje i porównuje stanowiska i postawy nadawców różnych komunikatów; 4) odczytuje sens tekstu, wykorzystując wiedzę pozatekstową i odnosząc go do kontekstu kulturowego i społecznego poznanego w szkole.
2. Tworzenie wypowiedzi (pisanie i mówienie). Uczeń:	1) samodzielnie tworzy komunikatywne wypowiedzi (ustne i pisemne) pozwalające	1) samodzielnie tworzy rozbudowane, spójne wypowiedzi (ustne i pisemne), z jasnym

Kompetencje językowe		
kompetencje	poziom wstępny	poziom oczekiwany
	na realizację zamierzonego celu wypowiedzi, prezentuje swoje stanowisko i uzasadnia je, podając proste argumenty; 2) rozmawia na tematy związane z zagadnieniami omawianymi w szkole, także wykraczające poza bezpośrednie doświadczenie, odnosi się do wypowiedzi rozmówców; 3) świadomie stosuje proste środki językowe.	przekazem, zgodne z wymaganiami gatunku, podejmuje polemikę lub wzmacnia stanowisko innych osób, podaje argumenty, w logiczny sposób uzasadnia swoje stanowisko; 2) swobodnie prowadzi dialog na różnorodne tematy (również abstrakcyjne), umiejętnie inicjuje, podtrzymuje i kończy rozmowę; 3) świadomie stosuje środki retoryczne dla wzmocnienia siły perswazji lub ekspresji wypowiedzi.
3. Sprawność językowa. Uczeń:	1) stosuje w swoich wypowiedziach ustnych i pisemnych podstawowe zasady poprawności językowej, a popełniane przez niego błędy nie wpływają na rozumienie wypowiedzi, na ogół stosuje zasady ortograficzne i interpunkcyjne w zakresie reguł	1) stosuje w swoich wypowiedziach ustnych i pisemnych zasady poprawności językowej, posługuje się różnorodnymi strukturami gramatycznymi, pisze poprawnie pod względem ortograficznym (również w zakresie pisowni

Kompetencje językowe		
kompetencje	poziom wstępny	poziom oczekiwany
	poznanych na zajęciach w szkole; 2) posługuje się słownictwem umożliwiającym swobodną komunikację w różnorodnych sytuacjach; 3) rozpoznaje najważniejsze konteksty komunikacyjne (np. relacje między rozmówcami, cel komunikacji) i dostosowuje do nich sposób wypowiadania się w mowie i piśmie.	ustalonej i wyjątków) i interpunkcyjnym; 2) posługuje się bogatym słownictwem (w tym frazeologią i terminologią przedmiotową poznaną w szkole); 3) rozpoznaje różnorodne konteksty komunikacyjne (np. okoliczności, kontekst społeczno-kulturowy poznany w szkole) i dostosowuje do nich sposób wypowiadania się w mowie i piśmie.

Tabela nr 2. Poziom wstępny i oczekiwany kompetencji matematycznych na zakończenie klasy VIII

Kompetencje matematyczne		
kompetencje	poziom wstępny	poziom oczekiwany
1. Używanie narzędzi matematycznych. Uczeń:	1) wykonuje proste obliczenia i rozwiązuje typowe zadania; 2) wykazuje podstawowe rozumienie własności działań na liczbach; 3) oblicza pola	1) wykonuje złożone obliczenia i potrafi je uprościć, korzystając z własności działań; 2) stosuje własności figur geometrycznych do obliczania pól i objętości;

Kompetencje matematyczne		
kompetencje	poziom wstępny	poziom oczekiwany
	podstawowych figur płaskich i objętości podstawowych brył; 4) korzysta z prostych wzorów i procedur.	3) rozumie i interpretuje zależności między wielkościami opisywanymi za pomocą reguły lub wzoru, potrafi modyfikować wzór.
2. Korzystanie z informacji. Uczeń:	1) zbiera i interpretuje istotne informacje liczbowe z jednego źródła lub dwóch źródeł; 2) wykorzystuje dane, które są podane w tekście, tabelach lub w formie graficznej, wybiera odpowiednie informacje, wyciąga z nich proste wnioski.	zestawia informacje podane w kilku źródłach i w różnej formie oraz wyciąga wnioski z tego zestawienia.
3. Rozwiązywanie zadań. Uczeń:	1) za pomocą narzędzi matematycznych tworzy strategię rozwiązania prostego zadania, także osadzonego w kontekstach życia codziennego; 2) wykazuje podstawowe rozumienie związków między kilkoma informacjami i korzysta z nich podczas rozwiązywania zadania.	1) buduje dobrze zaplanowane strategie prowadzące do rozwiązania także kilkuetapowego problemu; 2) wykorzystuje narzędzia i modele matematyczne do opisu i interpretacji zagadnień z różnych dziedzin oraz rozumie, jakie są ograniczenia używanych modeli.

Kompetencje matematyczne		
kompetencje	poziom wstępny	poziom oczekiwany
4. Rozumowanie i argumentacja. Uczeń:	opisuje sposób swojego rozumowania i podaje przynajmniej jeden matematyczny argument uzasadniający jego poprawność.	prowadzi kilkuetapowe rozumowania i przedstawia argumenty uzasadniające ich poprawność, odwołując się do wiedzy matematycznej.

II. Kompetencje przekrojowe

Kompetencje przekrojowe to zdolności do działania w różnych sytuacjach w szkole i poza nią z wykorzystaniem wiedzy, umiejętności i postaw rozwijanych w szkole. Kompetencje przekrojowe są rozwijane w ramach edukacji wczesnoszkolnej, poszczególnych przedmiotów nauczanych na II etapie edukacyjnym, międzyprzedmiotowo, a także w ramach realizacji zadań wychowawczo-profilaktycznych szkoły. Etap edukacyjny oraz specyfika poszczególnych przedmiotów wyznaczają sposób rozwijania kompetencji przekrojowych, dlatego opisane poniżej kompetencje są uwzględnione bezpośrednio w treściach nauczania – wymaganiach szczegółowych dotyczących wiedzy i umiejętności, doświadczeniach edukacyjnych oraz warunkach i sposobie realizacji edukacji wczesnoszkolnej i poszczególnych przedmiotów nauczanych na II etapie edukacyjnym.

Do kompetencji przekrojowych należą:

1) kompetencje poznawcze, w tym:
   a) rozwiązywanie problemów, tj. zdolność poszukiwania i realizacji pomysłów, które umożliwią osiągnięcie zamierzonego celu; kompetencja ta obejmuje analizę problemu, identyfikowanie rozwiązań i ich ocenę oraz zastosowanie wybranego rozwiązania,
   b) krytyczne myślenie, tj. zdolność oceny informacji w celu wyciągania racjonalnych wniosków, unikania uproszczeń, stereotypów, błędów poznawczych, manipulacji i uprzedzeń; kompetencja ta obejmuje gromadzenie, analizę i syntezę informacji, wnioskowanie i wykorzystywanie informacji oraz rozpoznawanie manipulacji,

c) kreatywne myślenie, tj. zdolność tworzenia nieszablonowych i wartościowych pomysłów; kompetencja ta obejmuje rozwijanie własnej ciekawości, myślenie abstrakcyjne, kreowanie pomysłów i ich udoskonalanie oraz wytrwałość twórczą;

2) kompetencje społeczne, w tym:
   a) współpraca, tj. zdolność do działania w grupie, która opiera się na wzajemnym szacunku, konstruktywnym podziale ról i wspólnym osiąganiu celów; kompetencja ta obejmuje budowanie relacji wokół celów, efektywną komunikację, przyjmowanie roli dostosowanej do sytuacji, wspólne podejmowanie decyzji oraz harmonizowanie współpracy,
   b) dbanie o innych, tj. zdolność do empatycznego dostrzegania, nazywania i wspierania realizacji potrzeb innych osób i zbiorowości; kompetencja ta obejmuje rozpoznawanie i nazywanie potrzeb innych osób, reagowanie na nie w sposób otwarty i życzliwy, budowanie relacji i dbanie o nie, podejmowanie działań na rzecz dobra wspólnego oraz dbanie o otoczenie;
3) kompetencje osobiste, w tym:
   a) kierowanie sobą, tj. zdolność świadomego podejmowania działań mających na celu samodoskonalenie, realizację aspiracji, systematyczne poszerzanie wiedzy i umiejętności; kompetencja ta obejmuje rozwój i uczenie się, rozwijanie samodzielności i wytrwałości, podejmowanie autorefleksji i wyciąganie wniosków oraz wzmacnianie własnej motywacji,
   b) dbanie o siebie, tj. zdolność rozpoznawania i zaspokajania własnych potrzeb fizycznych, emocjonalnych i psychicznych, z poszanowaniem innych; kompetencja ta obejmuje troskę o zdrowie i dobre samopoczucie, rozpoznawanie, nazywanie i wyrażanie emocji, radzenie sobie ze stresem oraz wyznaczanie bezpiecznych granic w relacjach z innymi.

Nauczyciele przez planowanie działań dydaktycznych oraz szkoła przez tworzenie i realizację programu wychowawczo-profilaktycznego organizują sytuacje edukacyjne umożliwiające uczniom realizację do zakończenia procesu uczenia się w szkole podstawowej następujących wymagań w zakresie kompetencji przekrojowych.

1. Rozwiązywanie problemów:
   1) w zakresie analizy problemu uczeń:
      a) rozpoznaje i definiuje problem,
      b) analizuje problem z wielu perspektyw i wykorzystuje wiedzę z różnych dziedzin,

c) stosuje narzędzia wspomagające proces myślenia, m.in. schematy przyczynowo-skutkowe, diagramy relacji;

2) w zakresie identyfikowania rozwiązań i ich oceny uczeń:
   a) identyfikuje różne możliwe rozwiązania problemu,
   b) dokonuje analizy możliwych rozwiązań ze względu na: zgodność z zakładanym celem, dostępność zasobów potrzebnych do ich zastosowania, potencjalne długoterminowe skutki dla różnych osób,
   c) decyduje o wyborze rozwiązania, uwzględniając wnioski z analizy i wybrane wcześniej kryteria;

3) w zakresie zastosowania wybranego rozwiązania uczeń:
   a) planuje i organizuje działania prowadzące do realizacji wybranego rozwiązania,
   b) wdraża wybrane rozwiązanie, monitoruje postępy i w razie potrzeby koryguje działania,
   c) dokonuje ewaluacji wybranego rozwiązania.

2. Krytyczne myślenie:
   1) w zakresie gromadzenia, analizy i syntezy informacji uczeń:
      a) w różnych źródłach wyszukuje informacje wyrażone wprost i pośrednio,
      b) analizuje informacje (w tym odróżnia dane istotne od mniej ważnych) i syntetyzuje je (łącząc elementy w uporządkowaną całość), rozpoznaje powiązania między informacjami,
      c) dostrzega braki informacji oraz sprzeczności i wady w zbiorach danych;
   2) w zakresie wnioskowania i wykorzystywania informacji uczeń:
      a) formułuje pytania i hipotezy,
      b) na podstawie zgromadzonych informacji formułuje i porządkuje wnioski w odpowiedzi na pytania i hipotezy,
      c) buduje różnorodną argumentację wspierającą przyjęte stanowisko i weryfikuje ją pod wpływem krytyki,
      d) rozwija krytycyzm wobec dotychczasowych przekonań i poglądów, w tym dostrzega ograniczenia własnej wiedzy;
   3) w zakresie rozpoznawania manipulacji uczeń:
      a) krytycznie analizuje źródła informacji, odnosząc się do różnych kryteriów,
      b) rozpoznaje perswazyjny charakter komunikatu, identyfikuje poglądy, stanowisko, rolę i interes jego nadawcy,

c) ocenia wiarygodność źródeł informacji, weryfikuje argumenty wspierające prezentowane poglądy,

d) rozpoznaje przykłady manipulacji i reaguje na nie w sposób krytyczny i konstruktywny.

3. Kreatywne myślenie:

1) w zakresie rozwijania własnej ciekawości uczeń:

a) uważnie obserwuje rzeczywistość, formułuje nieoczywiste pytania i dociekliwie szuka na nie odpowiedzi,

b) rozwija zainteresowania przez pracę nad konkretnymi zagadnieniami i projektami;

2) w zakresie myślenia abstrakcyjnego uczeń:

a) posługuje się pojęciami abstrakcyjnymi, przykładowo w wypowiedziach pisemnych, dyskusjach,

b) analizuje złożone problemy i formułuje abstrakcyjne rozwiązania,

c) tworzy modele wyjaśniające skomplikowane zjawiska;

3) w zakresie kreowania pomysłów uczeń:

a) tworzy różnorodne pomysły,

b) testuje swoje pomysły, tworzy prototypy;

4) w zakresie udoskonalania pomysłów uczeń:

a) w procesie twórczym korzysta z istniejących pomysłów, proponując nowe i rozwijając istniejące,

b) modyfikuje pomysły, korzystając z informacji zwrotnej;

5) w zakresie wytrwałości twórczej uczeń:

a) utrzymuje zaangażowanie w realizację założonego celu, także w niesprzyjających okolicznościach,

b) radzi sobie z porażkami, które traktuje jako etapy w procesie samorozwoju.

4. Współpraca:

1) w zakresie budowania relacji wokół celów uczeń:

a) angażuje się w definiowanie i realizację celu,

b) bierze odpowiedzialność za własny wkład i wynik pracy grupy,

c) wspiera działania członków grupy i pozwala innym wesprzeć swoje działania;

2) w zakresie efektywnej komunikacji uczeń:

a) dostosowuje swoje komunikaty do potrzeb odbiorców, precyzyjnie wyraża swoje myśli w mowie i piśmie,

b) stosuje techniki aktywnego słuchania,

c) buduje atmosferę sprzyjającą komunikacji w grupie;

3) w zakresie przyjmowania roli dostosowanej do sytuacji uczeń:

a) dopasowuje swój sposób działania do grupy i wspólnego celu,

b) proponuje zmiany ról, gdy sytuacja tego wymaga;

4) w zakresie wspólnego podejmowania decyzji uczeń:

a) proponuje adekwatne do sytuacji kryteria i metody podejmowania decyzji w grupie,

b) stosuje wybrane metody podejmowania decyzji w grupie;

5) w zakresie harmonizowania współpracy uczeń:

a) stosuje wybrane metody rozwiązywania konfliktów w grupie (np. mediacje),

b) podejmuje działania, które poprawiają współpracę (np. sprzyjają włączeniu wszystkich, eliminują źródła konfliktów).

5. Dbanie o innych:

1) w zakresie rozpoznawania i nazywania potrzeb innych uczeń:

a) rozpoznaje i nazywa emocje oraz stojące za nimi potrzeby innych osób,

b) zauważa odmienne perspektywy innych osób, rozumie, z czego wynikają i jak wpływają na relacje;

2) w zakresie reagowania na potrzeby innych uczeń:

a) w sposób otwarty i życzliwy odnosi się do potrzeb innych osób i grup,

b) dostosowuje sposób pomagania do typu relacji (przyjacielskich, klasowych, rodzinnych i w szerszych kręgach społecznych) i własnych możliwości;

3) w zakresie budowania relacji i dbania o nie uczeń:

a) buduje trwałe relacje i przyjaźnie, podejmuje działania, które sprzyjają rozwojowi relacji koleżeńskich, przyjacielskich i rodzinnych,

b) zachowuje się z szacunkiem w stosunku do innych osób w różnych sytuacjach społecznych;

4) w zakresie podejmowania działań na rzecz dobra wspólnego uczeń:

a) rozumie swój wpływ na sytuację innych osób i współodpowiedzialność za dobro wspólne,

b) identyfikuje, czym jest dobro wspólne w różnych sytuacjach i jakie działania można podjąć na jego rzecz,

c) angażuje się w działania na rzecz dobra wspólnego i zaprasza innych, aby się zaangażowali;

5) w zakresie dbania o otoczenie uczeń:
   a) rozumie przyczyny i skutki wzajemnego oddziaływania na siebie ludzi i środowiska,
   b) identyfikuje i podejmuje działania, które ograniczają negatywny wpływ człowieka na środowisko.

6. Kierowanie sobą:
   1) w zakresie rozwoju i uczenia się uczeń:
      a) definiuje własne cele w zakresie rozwoju i uczenia się, dobiera skuteczne metody ich realizacji,
      b) planuje swój rozwój i uczenie się, uwzględniając własne preferencje, modyfikuje plan, jeżeli okaże się to konieczne,
      c) wykorzystuje wskazówki innych osób w planowaniu rozwoju i uczenia się;
   2) w zakresie rozwijania samodzielności i wytrwałości uczeń:
      a) samodzielnie rozwija zainteresowania i szuka do tego okazji,
      b) wytrwale realizuje długoterminowe przedsięwzięcia, przezwyciężając pojawiające się trudności;
   3) w zakresie autorefleksji i wyciągania wniosków uczeń:
      a) rozważa możliwe skutki własnych decyzji,
      b) dokonuje samooceny (np. ocenia efektywność własnej pracy, postępy w procesie uczenia się),
      c) wykorzystuje wnioski z analizy własnych postępów i zasobów w planowaniu przyszłości;
   4) w zakresie wzmacniania motywacji uczeń:
      a) przyjmuje informację zwrotną od innych osób, zajmuje wobec niej stanowisko,
      b) korzysta z informacji zwrotnej otrzymywanej od innych,
      c) samodzielnie poszukuje informacji zwrotnej.

7. Dbanie o siebie:
   1) w zakresie troski o zdrowie i dobre samopoczucie uczeń:
      a) identyfikuje czynniki, które pozytywnie lub negatywnie wpływają na jego zdrowie i dobre samopoczucie,
      b) podejmuje świadome wybory zmniejszające ryzyko zdrowotne,
      c) rozwija nawyki dbania o siebie w codziennym życiu;
   2) w zakresie rozpoznawania, nazywania i wyrażania emocji uczeń:
      a) rozpoznaje i nazywa różnorodne emocje i stojące za nimi potrzeby,

b) dostosowuje ekspresję emocji do kontekstu społecznego i norm kulturowych,
c) reguluje własne emocje i zachowania w sytuacjach życia codziennego,
d) poszukuje pomocy instrumentalnej i emocjonalnej;

3) w zakresie radzenia sobie ze stresem uczeń stosuje różnorodne strategie radzenia sobie ze stresem, w tym poszukuje wsparcia innych osób;
4) w zakresie wyznaczania bezpiecznych granic w relacjach z innymi uczeń:
a) definiuje własne potrzeby i granice w relacjach z innymi osobami,
b) broni swoich praw oraz granic w relacjach z innymi osobami w sposób dostosowany do kontekstu społecznego i norm kulturowych,
c) identyfikuje sytuacje, w których jest poddawany wpływom i naciskom innych osób, i potrafi im się oprzeć.

III. Sprawczość

Sprawczość to podejmowanie autonomicznych działań mających pozytywny wpływ na osobę, która je podejmuje, i inne osoby (otoczenie) oraz branie za te działania odpowiedzialności. Sprawczość jest warunkiem przejścia od zdolności do faktycznej aktywności przez autonomiczne formułowanie celów i podejmowanie działań konstruktywnie wpływających na jednostkę i jej otoczenie. Sprawczość obejmuje także aktywność ucznia w procesie uczenia się.

Ze sprawczością silnie powiązane jest:

1) poczucie przynależności do wspólnoty, czyli przekonanie jednostki, że jest częścią grupy, która ją akceptuje, potrzebuje jej i docenia ją oraz do której ta osoba może wnieść twórczy wkład;
2) nastawienie na rozwój, czyli przekonanie, że zdolności podlegają zmianom i mogą się rozwijać dzięki zaangażowaniu, wysiłkowi i wytrwałości;
3) przekonanie o własnej skuteczności, czyli przekonanie o swojej zdolności do wykonywania określonych zadań i osiągania celów, także w niekorzystnych okolicznościach;
4) samoregulacja, czyli zdolność przekładania myśli na działania zmierzające do realizacji określonych celów i świadomego kierowania swoją aktywnością.

Uczniowie rozwijają swoją sprawczość w procesie uczenia się przez:

1) przejmowanie odpowiedzialności za proces uczenia się i podejmowanie decyzji w sprawach związanych z uczeniem się;

2) wykorzystywanie wiedzy i umiejętności zdobywanych w szkole do rozwiązywania problemów życia codziennego w szkole i poza szkołą;
3) samodzielne lub zespołowe prowadzenie obserwacji i eksperymentów;
4) prezentowanie własnej wiedzy i umiejętności oraz efektów swojej pracy;
5) dzielenie się wiedzą i umiejętnościami, w tym wzajemne uczenie się;
6) zaangażowanie w realizację indywidualnych lub grupowych projektów edukacyjnych;
7) samoocenę oraz przyjmowanie i udzielanie informacji zwrotnej;
8) samodzielne pogłębianie wiedzy i umiejętności;
9) rozwijanie zainteresowań w różnych obszarach.

Rozwijanie sprawczości uczniów w obszarze działalności wychowawczej odbywa się w szczególności przez umożliwianie uczniom:
1) pracy z indywidualnymi celami rozwojowymi;
2) aktywności w samorządzie uczniowskim (w klasie i szkole) lub radzie szkoły;
3) udziału w wolontariacie i innych formach zaangażowania na rzecz dobra wspólnego;
4) rozwijania własnych pasji i zainteresowań pozaszkolnych;
5) dostrzegania i (samodzielnego lub wspólnego z innymi) rozwiązywania problemów w szkole i poza szkołą;
6) uczestnictwa w procesach konsultacyjnych lub podejmowaniu decyzji dotyczących klasy lub szkoły.

Działalność dydaktyczna i wychowawcza szkoły jest określona przez:
1) szkolny zestaw programów nauczania;
2) program wychowawczo-profilaktyczny szkoły.

IV. Zadania wychowawczo-profilaktyczne szkoły

Działania wychowawcze szkoły wprowadzają uczniów w świat wartości. Wychowanie do wartości odbywa się przez codzienne szkolne doświadczenia: na zajęciach, przerwach, zajęciach pozalekcyjnych, wycieczkach, wydarzeniach i uroczystościach szkolnych oraz w kontakcie nauczyciela z uczniem. Uczniowie rozpoznają wartości w życiu szkolnym i pozaszkolnym, dokonują wyborów i przejawiają zachowania z nimi zgodne. Wychowanie do wartości wymaga:
1) odwoływania się do nich w treściach nauczania na różnych przedmiotach oraz w doświadczeniach uczniów;

2) stosowania metod nauczania i oceniania, które są z nimi spójne;
3) tworzenia doświadczeń, które zakładają: podmiotowość i autonomię, równość i włączenie, działanie i współdziałanie;
4) umożliwienia uczniom wyrażania swojego zdania, opinii, współtworzenia rzeczywistości szkolnej;
5) budowania kultury refleksji i dialogu, w atmosferze poszanowania dla tradycji.

Ważnym elementem wychowania do wartości jest kształtowanie postaw patriotycznych – troski o dobro ojczyzny, poszanowanie jej historii, tradycji i kultury oraz gotowość do działania na rzecz wspólnoty narodowej. Szkoła inspiruje uczniów do poznawania swojego dziedzictwa, budowania więzi z lokalną, narodową i ogólnoludzką wspólnotą, odczuwania dumy z bycia Polakiem i Europejczykiem oraz szacunku do innych.

Kluczowe jest wspieranie uczniów w podejmowaniu decyzji, wyrażaniu własnych potrzeb i opinii oraz w dokonywaniu wyborów dostosowanych do ich możliwości. Wychowanie szkolne uwzględnia w równym stopniu podmiotowość ucznia, jego potrzeby i dobrostan oraz odpowiedzialność za wspólnotę, której uczeń jest częścią, i troskę o jej dobro.

Działania wychowawcze szkoły wzmacniają sprawczość uczniów, o ile kształtują postawy proaktywne oraz pokazują, że indywidualny i zbiorowy głos ma znaczenie. Najważniejsze sposoby rozwijania sprawczości to:

1) rozwijanie samoregulacji, czemu sprzyja: indywidualizacja podejścia do uczniów, nauczanie oparte na doświadczeniu i działaniu, wiązanie nauki z potrzebami uczniów oraz wyzwaniami świata;
2) rozwijanie przekonania o własnej skuteczności, co odbywa się przez: wspieranie uczniów w wyznaczaniu celów edukacyjnych i ich osiąganiu, wzmacnianie ich odpowiedzialności i decyzyjności w nauce i codziennym życiu klasy i szkoły;
3) rozwijanie nastawienia na rozwój, co wymaga: kształtowania przekonania „jeszcze nie umiem, ale dalej się uczę”, kultury prób i błędów, kultury wsparcia i współpracy, a nie rywalizacji;
4) rozwijanie poczucia przynależności do wspólnoty, co odbywa się w szczególności przez: wzmacnianie i celebrowanie więzi, tradycji i szkolnych rytuałów, docenianie różnorodności, budowanie relacji opartych na zaufaniu, a nie kontroli.

Działania wychowawcze mają szczególne znaczenie dla rozwoju kompetencji społecznych. Służą temu takie formy, jak wspólna praca na zajęciach, projekty edukacyjne i akcje społeczne, wolontariat, a także działania samorządu uczniowskiego, w tym udział w podejmowaniu decyzji dotyczących życia klasy i szkoły oraz współorganizowanie aktywności i wydarzeń szkolnych i lokalnych.

Proces wychowania wspiera także rozwój kompetencji osobistych, w tym kierowania sobą i dbania o siebie. Szczególnie istotne w tym kontekście jest podmiotowe traktowanie ucznia, wzmacnianie poczucia, że jego dobrostan i potrzeby są brane pod uwagę oraz że może liczyć na wsparcie, gdy przejmuje odpowiedzialność za własną naukę i aktywność społeczną. Nauczyciele tworzą warunki do pracy i refleksji nad postępami, trudnościami i sposobami ich przezwyciężenia.

Działalność wychowawcza szkoły obejmuje także szeroki zakres działań na rzecz wsparcia uczniów w wymiarze zarówno indywidualnym, jak i grupowym, prowadzonych zawsze z poszanowaniem praw ucznia. W wymiarze indywidualnym uczniowie są wspierani przez nauczycieli i wychowawców w rozwijaniu swoich kompetencji i wprowadzaniu w życie osobistych celów. W wymiarze grupowym nauczyciele podejmują działania, które budują więź i wspólnotę klasową i szkolną. Nauczyciele i wychowawcy dostosowują zakres wsparcia do indywidualnych potrzeb uczniów, uwzględniając ich wiek i etap rozwoju, a stopień zaangażowania dorosłych oraz sposób realizacji działań jest dostosowany do możliwości rozwojowych uczniów.

Istotnym elementem procesu wychowawczego jest także monitorowanie postępów uczniów przez wszystkich nauczycieli. Regularne informowanie o postępach oraz docenianie wysiłku uczniów sprzyja ich dalszemu rozwojowi. Monitorowanie postępów uczniów obejmuje także autorefleksję oraz informację zwrotną ze strony nauczycieli i rówieśników.

Zadaniem szkoły jest przygotowanie uczniów do stopniowego przejmowania odpowiedzialności za swój własny rozwój. W toku pracy z nauczycielem – wychowawcą zarówno w formie zorganizowanych zajęć, jak i w ramach bieżącego kontaktu uczeń uzyskuje wsparcie w zakresie rozpoznawania swoich mocnych stron, nazywania własnych aspiracji i definiowania swoich celów rozwojowych, w tym w zakresie kompetencji osobistych, społecznych oraz sprawczości. Nauczyciel – wychowawca pomaga uczniowi w ich określeniu i zaplanowaniu ich realizacji w czasie zajęć oraz poza nimi.

W szkole podstawowej uczniowie potrzebują wsparcia ze strony nauczyciela w planowaniu własnego rozwoju, wskazywaniu celów oraz ich realizacji. Proces ten wymaga współpracy ze środowiskiem domowym. Szkoła stopniowo przygotowuje uczniów do samodzielnego kierowania własnym rozwojem, tak aby na kolejnych etapach edukacyjnych przejmowali coraz większą odpowiedzialność za swój rozwój, ucząc się planowania, podejmowania decyzji i działań oraz refleksji.

W trakcie zajęć z wychowawcą nauczyciel uwzględnia m.in. poniższe zagadnienia:

1) tworzenie dobrych relacji w różnych społecznościach i przygotowanie do pełnienia różnych ról, w tym w rodzinie;
2) budowanie własnego światopoglądu, wewnętrznego systemu wartości i sądów etycznych;
3) rozwiązywanie konfliktów i zapobieganie sytuacjom konfliktowym;
4) rozpoznawanie zachowań ryzykownych i wykorzystywanie strategii ich unikania;
5) podejmowanie refleksji na temat własnej roli w różnych wspólnotach;
6) kształtowanie kompetencji społecznych i rozwijanie uważności na potrzeby różnych osób i grup;
7) kształtowanie kompetencji osobistych i rozwijanie własnej sprawczości;
8) bezpieczne zachowanie się w sytuacjach zagrożeń występujących w czasie pokoju i w czasie wojny;
9) udzielanie pierwszej pomocy;
10) kształtowanie odpowiedzialności za swoje działania, grupę, klasę, szkołę, wspólnotę lokalną i ojczyznę;
11) podejmowanie refleksji o sobie jako człowieku uczącym się;
12) planowanie własnego rozwoju rozumianego jako proces trwający przez całe życie.

V. Warunki i sposób realizacji

Realizacja ogólnych celów kształcenia i wychowania oraz treści nauczania – wymagań szczegółowych dotyczących wiedzy i umiejętności wymaga uwzględnienia w procesie kształcenia i wychowania poniższych warunków i priorytetów.

1. Wszechstronny rozwój – doświadczenie szkolne powinno wspierać wszechstronny rozwój każdego ucznia w sferze poznawczej, społecznej, emocjonalnej, etycznej i fizycznej, a szkoła i nauczyciele pomagają w odkrywaniu i rozwijaniu uzdolnień uczniów.

2. Aktywność poznawcza – uczniowie są podmiotami procesu uczenia się, a ich udział w jego planowaniu, aktywność poznawcza i zaangażowanie, w tym uczenie się w działaniu i aktywność w interakcjach społecznych, są kluczowymi czynnikami sprzyjającymi uczeniu się.
3. Wychowanie – jest obok kształcenia równoprawnym elementem funkcjonowania szkoły i zadaniem wszystkich nauczycieli, szczególnie w zakresie wprowadzania w świat wartości, rozwijania kompetencji społecznych i osobistych oraz sprawczości.
4. Dobrostan – szkoła dąży do zapewnienia dobrostanu wszystkich uczniów i traktuje go jako warunek skutecznego uczenia się i harmonijnego rozwoju.
5. Przestrzeń edukacyjna – nauczyciele w przemyślany sposób kształtują przestrzeń klasy i szkoły, tak aby sprzyjała uczeniu się oraz dobrostanowi uczniów; wykorzystują także otoczenie szkoły jako miejsce działań edukacyjnych.
6. Edukacja włączająca – szkoła uwzględnia zróżnicowane potrzeby rozwojowe i edukacyjne uczniów, zapewnia indywidualizację procesu kształcenia oraz umożliwia monitorowanie i systematyczne wsparcie ich rozwoju, z uwzględnieniem zasad projektowania uniwersalnego w edukacji oraz racjonalnych usprawnień.
7. Metody nauczania – proces uczenia się i nauczania wymaga stosowania zróżnicowanych metod nauczania, form i środków o uznanych podstawach naukowych, dostosowanych do celów edukacyjnych oraz potrzeb uczniów; dobór metod, w zgodzie z aktualną wiedzą, to obszar autonomii nauczycieli.
8. Wykorzystywanie wiedzy – szkoła stwarza uczniom warunki pozwalające na praktyczne wykorzystanie zdobywanej wiedzy i umiejętności oraz zastosowanie ich poza szkołą.
9. Wspólnota – szkoła wykorzystuje społeczny charakter uczenia się; proces edukacyjny zakłada budowanie wspólnoty uczącej się i wspólnoty społecznej przez równoważenie celów indywidualnych i dobra wspólnego.
10. Rodzina – w procesie uczenia się istotna jest spójność oddziaływań szkoły i środowiska rodzinnego osiągana dzięki partnerskiej współpracy; rodzina współuczestniczy w procesie uczenia się dzieci, a szkoła kształtuje ten proces profesjonalnie i zapewnia niezbędną pomoc rodzinie w jej działaniach wychowawczych oraz opiekuńczych.
11. Interdyscyplinarność i relacje ze światem zewnętrznym – proces uczenia się ma charakter interdyscyplinarny i zachowuje ścisły związek ze środowiskiem zewnętrznym jako naturalnym kontekstem budowania wiedzy, kompetencji i sprawczości uczniów oraz ich wykorzystania.

Kształcenie w szkole podstawowej jest podzielone na dwa etapy edukacyjne.

Na I etapie edukacyjnym (klasy I–III szkoły podstawowej) edukacja jest prowadzona w postaci kształcenia zintegrowanego. Na II etapie edukacyjnym (klasy IV–VIII szkoły podstawowej) są realizowane następujące przedmioty:

1) język polski;
2) język obcy nowożytny;
3) drugi język obcy nowożytny;
4) język łaciński;
5) muzyka;
6) plastyka;
7) historia;
8) edukacja obywatelska;
9) przyroda;
10) geografia;
11) biologia;
12) chemia;
13) fizyka;
14) matematyka;
15) informatyka;
16) zajęcia praktyczno-techniczne;
17) wychowanie fizyczne;
18) edukacja dla bezpieczeństwa;
19) edukacja zdrowotna[1);]
20) etyka;
21) język mniejszości narodowej lub etnicznej[2)];
22) język regionalny – język kaszubski[2)].

Opis wymagań szczegółowych odnoszących się do wiedzy i umiejętności zdobytych przez ucznia szkoły podstawowej jest przedstawiony w języku efektów uczenia się zgodnie z Polską Ramą Kwalifikacji, o której mowa w ustawie z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz. U. z 2024 r. poz. 1606).

---

1) Sposób nauczania przedmiotu edukacja zdrowotna określają przepisy wydane na podstawie art. 4 ust. 3 ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. z 2022 r. poz. 1575).

2) Zajęcia język mniejszości narodowej lub etnicznej oraz zajęcia język regionalny – język kaszubski są realizowane w szkołach (oddziałach) z nauczaniem języka mniejszości narodowych lub etnicznych oraz języka regionalnego – języka kaszubskiego zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 13 ust. 3 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2025 r. poz. 881 i 1019 oraz z 2026 r. poz. 203 i 319).

W przypadku wybranych przedmiotów niektóre treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności zostały oznaczone jako moduły tematyczne, tj.:

1) moduł bezpieczeństwo i obrona – w przypadku edukacji wczesnoszkolnej, zajęć praktyczno-technicznych oraz zajęć z wychowania fizycznego;
2) moduł medialny – w przypadku zajęć z języka polskiego, informatyki, geografii i edukacji obywatelskiej oraz zajęć praktyczno-technicznych;
3) moduł filozoficzny – w przypadku zajęć z języka polskiego i historii;
4) moduł ekonomiczno-finansowy – w przypadku edukacji wczesnoszkolnej, zajęć praktyczno-technicznych oraz zajęć z matematyki, geografii i edukacji obywatelskiej;
5) moduł klimatyczny – w przypadku zajęć z przyrody, geografii, biologii, chemii, fizyki i edukacji zdrowotnej oraz zajęć praktyczno-technicznych;
6) moduł kultura – w przypadku edukacji wczesnoszkolnej oraz zajęć z języka polskiego, historii, plastyki i muzyki.

Moduły tematyczne dotyczą konkretnych zjawisk o charakterze interdyscyplinarnym i mają na celu integrowanie wiedzy i umiejętności z różnych przedmiotów wokół istotnych zagadnień i problemów.

W przypadku części przedmiotów uwzględniono także wymagania do wyboru nauczyciela.

I ETAP EDUKACYJNY (KLASY I–III) – EDUKACJA WCZESNOSZKOLNA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Zdobywanie wiedzy i umiejętności umożliwiających aktywne poznawanie i budowanie podstaw rozumienia świata.
2. Rozwijanie krytycznego myślenia i refleksji nad własnym działaniem.
3. Rozwijanie samodzielności, kreatywności i wytrwałości w myśleniu, ekspresji i działaniu.
4. Rozwijanie kompetencji komunikacyjnych i kompetencji społecznych na bazie szacunku i zaufania do innych.
5. Rozwijanie poczucia własnej wartości i motywacji do osiągania sukcesów edukacyjnych zgodnie z indywidualnymi predyspozycjami i uzdolnieniami.
6. Rozwijanie poczucia przynależności do rodziny, grupy rówieśniczej, wspólnoty lokalnej i narodowej oraz dumy z ich tradycji, kultury i historii.

7. Rozwijanie empatii i szacunku dla istot żywych oraz odpowiedzialności za środowisko przyrodnicze.
8. Rozwijanie kompetencji dbania o siebie, w tym o aktywność fizyczną, zdrowie fizyczne i psychiczne oraz bezpieczeństwo własne i innych.

Edukacja wczesnoszkolna wspiera wszechstronny rozwój uczniów w sferach poznawczej, emocjonalnej, społecznej, fizycznej, etycznej i estetycznej. Zdobywają oni wiedzę i umiejętności oraz rozwijają postawy za pośrednictwem różnorodnych działań i doświadczeń, eksperymentowania i badania świata zarówno samodzielnie, jak i we współpracy z innymi. Edukacja wczesnoszkolna ma charakter zintegrowany, skoncentrowany wokół kompetencji fundamentalnych – językowych, matematycznych, cyfrowych i ruchowych – oraz kompetencji przekrojowych – rozwiązywania problemów, myślenia krytycznego i kreatywnego, współpracy, dbania o innych, kierowania sobą i dbania o siebie. Uczniowie zdobywają i wykorzystują wiedzę i umiejętności z różnych dziedzin w sytuacjach życia codziennego. Zróżnicowane działania i doświadczenia są pogłębiane, rozszerzane i systematyzowane w szkole. Uczniowie uczą się elastycznie nimi posługiwać, łącząc obserwacje, fakty, koncepcje i idee w spójny system, m.in. przez aktywne uczestnictwo w zintegrowanych doświadczeniach edukacyjnych tworzących odpowiedni kontekst rozwoju intelektualnego, emocjonalnego i moralnego dziecka.

Podstawa programowa edukacji wczesnoszkolnej obejmuje 8 zintegrowanych edukacji:

1) edukacja językowa (obejmująca edukację polonistyczną, edukację w zakresie języka obcego nowożytnego, języka mniejszości narodowej lub etnicznej oraz języka regionalnego – języka kaszubskiego) – w zakresie wszystkich nauczanych języków podzielona jest na trzy obszary: komunikacja, odkrywanie i używanie języka, świadomość językowa; komunikacja obejmuje: komunikację ustną, tj. bezpośrednią rozmowę grupową, dialog, rozmowę telefoniczną i on-line, a także komunikację pisemną, tj. bezpośrednią korespondencję tradycyjną i cyfrową; odkrywanie i używanie języka obejmuje odbiór i tworzenie wypowiedzi ustnych i pisemnych poza kontekstem bezpośredniej komunikacji; świadomość językowa obejmuje wiedzę o języku mówionym i pisanym; w każdym z obszarów cele edukacyjne są realizowane w tych samych formach praktykowania języka: mówienie i słuchanie, odbiór czytanych wypowiedzi, tworzenie wypowiedzi pisemnych;

2) edukacja matematyczna – wspiera rozwój myślenia pozwalającego na doświadczanie, rozumienie, opisywanie świata w aspekcie ilościowym i przestrzennym; przez eksperymenty i doświadczenia matematyczne w interakcjach społecznych, w sytuacjach życia codziennego dzieci odkrywają własności matematyczne, dostrzegają regularności, rozwiązują problemy, wykorzystując różne strategie, a także komunikują rozwiązania, przedstawiając i uzasadniając swój sposób rozumowania; aktywnie uczestniczą w procesie matematyzacji zdobywanych doświadczeń, konstruując i rozwijając język matematyczny w naturalnych sytuacjach; korzystają z uważnego i dostosowanego do ich potrzeb wsparcia nauczyciela;
3) edukacja przyrodnicza – stwarza dziecku warunki do odkrywania i badania środowiska przyrodniczego oraz do rozumienia zachodzących w nim relacji i zależności, w tym zależności między środowiskiem a człowiekiem; wprowadza uczniów w podstawy myślenia naukowego opartego na empirycznych dowodach i podejściu badawczym; jej fundamentem jest nauka przez działanie, doświadczanie i eksperymentowanie oraz bezpośredni kontakt z przyrodą – dzięki temu przygotowuje dzieci do samodzielnego, odpowiedzialnego i aktywnego funkcjonowania w relacji z przyrodą; wspiera rozumienie pozytywnych i negatywnych skutków oddziaływania człowieka na środowisko;
4) edukacja społeczna – umożliwia poznanie siebie, rozwijanie samoświadomości i budowanie poczucia własnej wartości; daje przestrzeń do wyrażania emocji i radzenia sobie z wyzwaniami codzienności; uczy szacunku do siebie i innych oraz świadomego uczestnictwa w grupie; wspiera rozwijanie kompetencji współpracy i odpowiedzialności w relacjach z innymi; kształtuje wrażliwość społeczną, ucząc dostrzegania potrzeb innych i reagowania na nie z empatią; przygotowuje do życia w zróżnicowanym świecie, promując otwartość i szacunek wobec różnorodności i wielokulturowości; edukacja ta stymuluje również aktywizację społeczną, zachęcając uczniów do podejmowania inicjatyw i działania na rzecz dobra wspólnego, kształtuje postawy obywatelskie;
5) edukacja artystyczna (obejmująca plastykę, muzykę i działania artystyczne) – umożliwia korzystanie z różnorodnych form ekspresji, dzięki którym dzieci mogą wyrażać swoje doświadczenia i interakcje ze światem; sztuka staje się dla dziecka dodatkowym językiem, pozwalającym na komunikowanie złożonych doświadczeń i myśli, których często nie da się wyrazić słowami; twórczość artystyczna stwarza bezpieczne ramy do eksplorowania i oswajania wewnętrznego świata emocji, a także rozwija wrażliwość na odbiór dzieł kultury; angażując się w działania plastyczne, muzyczne czy teatralne, dzieci ćwiczą nie tylko wyobraźnię, ale także kluczowe zdolności poznawcze, takie jak kreatywne podejście

do wyzwań i umiejętność rozwiązywania problemów; kontakt ze sztuką to również źródło autentycznej radości i poczucia sprawczości; wspólne projekty artystyczne wzmacniają umiejętności pracy w grupie i w zakresie komunikacji;

6) edukacja techniczna i informatyczna – umożliwia zdobywanie praktycznych umiejętności oraz kompetencji cyfrowych, niezbędnych we współczesnym świecie; na zajęciach z techniki dzieci uczą się, jak wykorzystywać narzędzia i materiały, planować i realizować proste projekty, poznają także zasady działania urządzeń obecnych w ich otoczeniu oraz zasady prawidłowego zachowania się na drodze i w środkach komunikacji; edukacja informatyczna wprowadza w świat przetwarzania informacji, uczy świadomego korzystania z komputera i Internetu oraz rozwija logiczne i algorytmiczne myślenie; edukacja w obu obszarach kształtuje umiejętność twórczego i odpowiedzialnego korzystania z technologii, przygotowując ucznia do funkcjonowania w społeczeństwie cyfrowym oraz dalszego kształcenia w obszarze nauk ścisłych i technicznych;
7) wychowanie fizyczne – sprzyja rozwijaniu kompetencji ruchowych, w tym świadomych postaw prozdrowotnych, szczególnie w zakresie aktywności ruchowej; zachęca uczniów do podejmowania różnorodnych form aktywności – ćwiczeń fizycznych, zabaw i gier z wykorzystaniem dostępnych przyborów i sprzętu sportowego, z zachowaniem zasad bezpieczeństwa; wspiera rozwój sprawności fizycznej oraz motywuje do systematycznego dbania o zdrowie;
8) etyka – przenika i integruje wszystkie wymienione wcześniej obszary edukacji; koncentruje się na zachęcaniu uczniów do podejmowania refleksji moralnej w rozmowie i dyskusji o normach, postawach i działaniach na podstawie własnych doświadczeń oraz samodzielnej interpretacji tekstów kultury; wspiera podejmowanie przez uczniów wartościowych etycznie działań w relacji ze sobą, z innymi oraz ze środowiskiem przyrodniczym i społecznym – dlatego wymagania szczegółowe z zakresu etyki zostały w części wpisane w poszczególne obszary edukacji; ostatnia część opisu wymagań szczegółowych dotyczących wiedzy i umiejętności odnosi się do nieobowiązkowych zajęć z etyki.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności

Wybrane wymagania szczegółowe zostały oznaczone jako należące do modułów: ekonomiczno-finansowego, kultura oraz bezpieczeństwo i obrona.

1. Edukacja językowa – polonistyczna:

1) komunikacja – uczeń:

a) rozumie komunikaty werbalne i niewerbalne w komunikacji bezpośredniej i adekwatnie na nie reaguje,

b) wypowiada się w komunikacji bezpośredniej w sposób sensowny i spójny, zrozumiały dla odbiorcy, uwzględniając normy etyki i zasady etykiety językowej oraz okazując wrażliwość kulturową,

c) używa języka w komunikacji bezpośredniej w sposób dostosowany do sytuacji i intencji komunikacyjnej, dostrzegając znaczenie komunikacji w budowaniu relacji z innymi oraz radzeniu sobie w sytuacjach codziennych (np. zakupy, pytanie o drogę, proszenie o pomoc),

d) przyjmuje rolę słuchacza lub mówcy; angażuje się w rozmowę, wykazując empatię i wchodząc w interakcję z rozmówcą,

e) informuje w rozmowie o faktach oraz własnych emocjach i potrzebach, dążąc do precyzji i zgodności z rzeczywistością,

f) wyraża w komunikacji bezpośredniej własne opinie, oceny i preferencje, wykazując szacunek dla przekonań rozmówców,

g) zadaje pytania dostosowane do kontekstu rozmowy lub wypowiedzi innych osób, w tym otrzymanych poleceń i instrukcji, pogłębiając zrozumienie wypowiedzi rozmówców,

h) aktywnie uczestniczy w rozmowie grupowej: słucha innych, zabiera głos i wypowiada się zgodnie z przyjętymi zasadami komunikacji w grupie,

i) wykorzystuje język mówiony jako narzędzie wspólnego działania, dzielenia się pomysłami i prezentowania rezultatów pracy indywidualnej i grupowej,

j) pomaga innym w zrozumieniu informacji w komunikacji bezpośredniej, wspiera porozumienie się w grupie,

k) rozumie czytane teksty tradycyjne i cyfrowe w komunikacji bezpośredniej, w tym list i e-mail, oraz teksty użytkowe, w tym zaproszenie, ogłoszenie, życzenia, podziękowanie,

l) określa intencje nadawcy przeczytanego tekstu w komunikacji bezpośredniej,

m) wykorzystuje przeczytane teksty literackie i nieliterackie oraz inne teksty kultury do rozmowy i wspólnego działania – moduł kultura,

n) tworzy krótkie, spójne i sensowne teksty tradycyjne i cyfrowe w pisemnej komunikacji bezpośredniej, dostosowane do sytuacji i intencji komunikacyjnej, w tym list i e-mail, oraz teksty użytkowe, w tym zaproszenie, ogłoszenie, życzenia, podziękowanie,

o) wykorzystuje słowo pisane do budowania relacji i współpracy z innymi;

2) odkrywanie i używanie języka – uczeń:

a) analizuje i interpretuje wypowiedzi usłyszane w codziennych sytuacjach i w mediach, a także utwory wielomodalne, takie jak audiobook, słuchowisko, film – moduł kultura,

b) podejmuje działania według usłyszanej instrukcji,

c) tworzy wypowiedzi mówione o różnych funkcjach: informacyjnej, ekspresyjnej, perswazyjnej,

d) stosuje słownictwo dostosowane do wyrażania treści w języku mówionym,

e) recytuje wiersze oraz wygłasza z pamięci krótkie teksty prozatorskie – moduł kultura,

f) podejmuje działania lub realizuje projekt, działając według przeczytanej instrukcji,

g) rozwija zasób słownictwa, aby rozumieć czytane teksty literackie i nieliterackie dotyczące różnych obszarów wiedzy o świecie – moduł kultura,

h) odczytuje z tekstów informacje, opinie i argumenty podane wprost oraz wymagające wnioskowania,

i) analizuje czytane teksty, wskazując w nich cechy gatunków, takich jak baśń, legenda, opowiadanie, pamiętnik, wypowiedź argumentacyjna, notatka, instrukcja, zaproszenie, ogłoszenie, życzenia, podziękowanie,

j) bada konstrukcję tekstu, wyróżniając w nim takie elementy, jak dialog, opis, narracja,

k) rozpoznaje i porządkuje zdarzenia w utworze fabularnym, identyfikuje ich wpływ na bohaterów, odróżnia postacie główne od drugoplanowych i wskazuje ich cechy – moduł kultura,

l) odróżnia elementy świata fikcyjnego od rzeczywistości oraz w świecie fikcji elementy realistyczne od fantastycznych – moduł kultura,

m) ocenia postępowanie bohaterów tekstu kultury i uzasadnia swoją ocenę,

n) odczytuje znaczenia dosłowne i niedosłowne tekstu, w tym tekstu zawierającego środki stylistyczne, takie jak metafora, epitet, porównanie, rytm, rymy, oraz określa nastrój utworu – moduł kultura,

o) przedstawia propozycję odczytania utworu literackiego i innego tekstu kultury – moduł kultura,

p) wyszukuje w tekstach literackich fragmenty według niego najpiękniejsze, najważniejsze, trudne do zrozumienia – moduł kultura,

q) czyta i charakteryzuje teksty, których lektura dostarcza mu przyjemności – moduł kultura,

r) tworzy sensowne i spójne wypowiedzi pisemne w formach gatunkowych, takich jak opowiadanie, w tym z użyciem opisu, wypowiedź argumentacyjna, opinia, pamiętnik, wiersz, notatka, instrukcja,

s) w wypowiedziach pisemnych korzysta z zasobu słownictwa odpowiedniego do wyrażania zamierzonych treści oraz stosuje zróżnicowane środki językowe, w tym metaforę, epitet, porównanie, synonimy,

t) eksperymentuje, bawi się słowem, tworząc wiersze, zagadki, rymowanki, opowiadania;

3) świadomość językowa, w tym wiedza o języku – uczeń:

a) rozpoznaje i wyróżnia w wypowiadanych słowach dźwięki: głoski, w tym spółgłoski i samogłoski, sylaby,

b) stosuje adekwatne do sytuacji elementy języka mówionego: pauzy, intonację, tempo i siłę głosu,

c) w wypowiedziach mówionych używa odpowiednich form fleksyjnych rzeczowników, przymiotników, liczebników i czasowników,

d) czyta na głos proste teksty drukowane i pisane, prawidłowo akcentując wyrazy i uwzględniając w intonacji sens wypowiedzeń oraz znaki interpunkcyjne,

e) stosuje technikę cichego czytania tekstów należących do różnych gatunków,

f) wykorzystuje podstawową wiedzę na temat słowotwórczej budowy wyrazów, w tym przyrostków i przedrostków, w celu odkrywania znaczenia poznawanych słów w czytanych tekstach,

g) analizuje i porównuje strukturę wypowiedzeń w tekstach, wyróżniając wypowiedzenia oznajmujące, pytające i rozkazujące oraz wypowiedzenia wykrzyknikowe, rozumie ich funkcje,

h) czytelnie i poprawnie pisze odręcznie, w tym odróżnia wielkie i małe litery, a także rozmieszcza właściwie tekst ciągły w linii i na stronie,

i) stosuje poprawnie znaki interpunkcyjne na końcu zdania i przecinki przy wyliczaniu,

j) zapisuje wyrazy o wysokiej frekwencji, w tym podstawowe skróty, poprawnie pod względem ortograficznym, wykorzystując wiedzę z zakresu fleksji i słowotwórstwa,

k) w wypowiedziach pisemnych używa odpowiednich form fleksyjnych rzeczowników, przymiotników, liczebników i czasowników,

l) ocenia i redaguje swoje wypowiedzi pisemne z dbałością o kompozycję, poprawność językową i formę graficzną, wykorzystując otrzymaną informację zwrotną.

2. Edukacja językowa – język obcy nowożytny:

1) komunikacja – uczeń:

a) rozumie bardzo proste wypowiedzi ustne, artykułowane wyraźnie i powoli,

b) reaguje werbalnie lub niewerbalnie na bardzo proste polecenia,

c) odpowiada na bardzo proste pytania, w tym pytania dotyczące danych osobowych, takich jak imię i nazwisko, adres, numer telefonu rodzica,

d) zadaje bardzo proste pytania dotyczące bliskich mu tematów i spraw,

e) tworzy według wzoru bardzo proste i krótkie wypowiedzi w bezpośredniej komunikacji ustnej na znany temat (np. przedstawia siebie i innych), opisuje siebie i ludzi, których zna, miejsce, w którym mieszka, swoje zainteresowania i preferencje, nazywa emocje oraz nazywa i opisuje osoby i obiekty z otoczenia oraz podstawowe czynności,

f) formułuje bardzo proste prośby i reaguje na podobne prośby innych,

g) uczestniczy w codziennych sytuacjach komunikacyjnych, używając bardzo prostych zwrotów grzecznościowych, w tym formuł powitalnych i pożegnalnych, zwrotów: proszę, przepraszam, dziękuję,

h) w trakcie zajęć z języka obcego nowożytnego lub w grupie wielojęzycznej pomaga innym w zrozumieniu informacji, wyjaśnia bardzo proste pojęcia i zadania własnymi słowami lub gestami, wspiera porozumienie się w grupie,

i) aktywnie uczestniczy w rozmowie grupowej: słucha innych, zabiera głos i wypowiada się zgodnie z przyjętymi zasadami komunikacji w grupie,

j) wykorzystuje przeczytane teksty oraz inne teksty kultury do rozmowy i wspólnego działania,

k) tworzy krótkie i bardzo proste teksty tradycyjne i cyfrowe według poznanych schematów w pisemnej komunikacji bezpośredniej,

l) tworzy bardzo proste wypowiedzi pisemne w celu budowania relacji i współpracy z innymi;

2) odkrywanie i używanie języka – uczeń:

a) tworzy bardzo proste wypowiedzi ustne, aby przekazać informacje oraz wyrazić uczucia i emocje,

b) odtwarza z pamięci w całości lub we fragmentach bardzo proste i krótkie teksty: wierszyki, rymowanki, piosenki – indywidualnie lub w grupie,

c) wykonuje polecenie lub realizuje zadanie według przeczytanej bardzo prostej instrukcji,

d) rozumie wysłuchane i przeczytane nazwy, słowa i bardzo proste zdania, w tym także nagrania audio i wideo, korzystając dodatkowo z ilustracji, rekwizytów, mimiki, gestów,

e) zapisuje z pamięci i ze słuchu znane wyrazy, zwroty oraz bardzo proste zdania,

f) tworzy bardzo proste wypowiedzi pisemne według wcześniej poznanych schematów, w tym informacje o sobie i innych, opisy osób i rzeczy oraz teksty użytkowe: życzenia, podziękowania, pozdrowienia, a także wypełnia bardzo prosty formularz z danymi osobowymi,

g) korzysta z tradycyjnych materiałów źródłowych lub narzędzi cyfrowych do samodzielnego pogłębiania wiedzy, w tym odkrywania znaczeń nieznanych słów i sprawdzania pisowni;

3) świadomość językowa, w tym wiedza o języku – uczeń:

a) rozpoznaje i nazywa litery alfabetu,

b) rozwija zasób słownictwa związanego z życiem codziennym w obszarach, takich jak:

– ja, informacje o mnie (np. imię, nazwisko, miejsce zamieszkania, wiek, hobby, cechy wyglądu i charakteru),

– rodzina, przyjaciele,

– miejsce zamieszkania, okolica i miejscowość,

– dom, pomieszczenia, meble, sprzęty użytku codziennego,

– artykuły spożywcze, posiłki i potrawy,

- szkoła, sala lekcyjna, przybory szkolne,
- zwierzęta i rośliny,
- czas, kalendarz, pory roku, miesiące, dni tygodnia,
- popularne zawody,
- zakupy, sklep, centrum handlowe,
- plan dnia, codzienne czynności,
- zabawy i zabawki,
- zainteresowania, sport, wakacje,
- święta i tradycje,
- samopoczucie, emocje,
- teksty kultury (np. filmy, piosenki, gry) i ich bohaterowie,

c) poprawnie zapisuje najczęściej używane wyrażenia i wyrazy związane z życiem codziennym i zainteresowaniami, w tym liczby i daty, własne imię i nazwisko, narodowość, obywatelstwo, adres, datę urodzenia;

4) wielojęzyczność i międzykulturowość – moduł kultura – uczeń:

a) wie, że ludzie posługują się różnymi językami i aby się z nimi porozumieć, trzeba się tych języków nauczyć,

b) rozpoznaje w swoim otoczeniu elementy różnych kultur (np. tradycji świątecznych, potraw, zabaw) i porównuje je ze sobą w języku polskim,

c) wyjaśnia znaczenie lub podaje odpowiednik w języku polskim bardzo prostych słów lub zwrotów z języka obcego nowożytnego i odwrotnie,

d) przedstawia w języku polskim ogólny sens bardzo prostego tekstu wysłuchanego lub przeczytanego w języku obcym nowożytnym.

3. Edukacja językowa – język mniejszości narodowej lub etnicznej:

1) komunikacja – uczeń:

a) rozumie bardzo proste wypowiedzi ustne, kierowane bezpośrednio do niego, wypowiadane wyraźnie i powoli,

b) reaguje werbalnie lub niewerbalnie na proste polecenia i komunikaty stosowane w codziennych sytuacjach,

c) udziela krótkich odpowiedzi na proste pytania dotyczące własnej osoby, rodziny, miejsca zamieszkania i codziennych czynności,

d) formułuje proste pytania związane z bliskimi mu tematami (np. życie domowe, szkoła, zabawa),

e) przedstawia siebie i innych, opisuje osoby, miejsca, przedmioty, czynności oraz nazywa emocje i potrzeby w codziennych sytuacjach komunikacyjnych,

f) zwraca się do innych z prostymi prośbami i reaguje na podobne prośby od innych,

g) posługuje się podstawowymi formułami grzecznościowymi w sytuacjach codziennych,

h) uczestniczy aktywnie w rozmowie grupowej, stosując zasady komunikacji i szanując wypowiedzi innych,

i) korzysta z prostych tekstów kultury (np. bajek, piosenek, wierszy) jako inspiracji do rozmowy, wspólnej zabawy i działania,

j) tworzy krótkie wypowiedzi pisemne, posługując się znanym słownictwem i schematami – zarówno tradycyjnie, jak i cyfrowo,

k) tworzy bardzo proste teksty użytkowe służące podtrzymywaniu relacji i współpracy (np. życzenia, zaproszenia, pozdrowienia);

2) odkrywanie i używanie języka – uczeń:

a) formułuje bardzo proste wypowiedzi ustne, aby przekazać informacje, wyrazić uczucia i okazać emocje,

b) recytuje lub śpiewa znane krótkie teksty – wiersze, piosenki, rymowanki,

c) wykonuje polecenia zgodnie z bardzo prostą instrukcją w danym języku mniejszości narodowej lub etnicznej,

d) rozumie proste komunikaty i wypowiedzi, wspierając się ilustracjami, gestami, mimiką,

e) pisze proste wyrazy, zwroty i zdania usłyszane lub zapamiętane,

f) tworzy bardzo proste teksty użytkowe – życzenia, kartki okolicznościowe, zaproszenia, oraz wypełnia formularze z podstawowymi danymi,

g) korzysta z materiałów edukacyjnych i zasobów cyfrowych do poznawania języka i jego kontekstu kulturowego – moduł kultura;

3) świadomość językowa, w tym wiedza o języka – uczeń:

a) rozpoznaje i nazywa litery alfabetu,

b) rozwija zasób słownictwa dotyczącego codziennego życia i kultury, w obszarach, takich jak:

– rodzina, przyjaciele, sąsiedzi,

– miejsce zamieszkania, dom, wieś lub miasto, środowisko lokalne,

– jedzenie, potrawy tradycyjne,

- zakupy, sklep, centrum handlowe,
- szkoła, klasa, przedmioty szkolne,
- przyroda, zwierzęta,
- czas wolny, zabawy, święta,
- zawody, życie codzienne społeczności lokalnej,
- tradycje, zwyczaje, folklor, elementy dziedzictwa kultury,
- bohaterowie lokalnych legend, opowiadań i tekstów kultury,

c) poprawnie zapisuje najczęściej używane wyrażenia i wyrazy,

d) stosuje podstawowe zasady ortografii i interpunkcji charakterystyczne dla danego języka mniejszości narodowej lub etnicznej,

e) dostrzega podobieństwa i różnice między danym językiem mniejszości narodowej lub etnicznej a językiem polskim;

4) kultura i tożsamość – uczeń:

a) rozpoznaje symbole, stroje, potrawy i tradycje charakterystyczne dla swojej mniejszości narodowej lub etnicznej – moduł kultura,

b) opowiada o sobie i swojej rodzinie w kontekście przynależności kulturowej i językowej – moduł kultura,

c) uczestniczy w wydarzeniach szkolnych i lokalnych związanych z kulturą mniejszości – moduł kultura,

d) tworzy prace plastyczne, teksty i wypowiedzi inspirowane historią i tradycją swojej społeczności – moduł kultura,

e) wyraża szacunek dla języka i dziedzictwa kulturowego swojej mniejszości – moduł kultura.

4. Edukacja językowa – język regionalny – język kaszubski:

1) komunikacja – uczeń:

a) pokonuje bariery ograniczające chęć wypowiadania się,

b) rozumie komunikaty werbalne i adekwatnie na nie reaguje werbalnie i niewerbalnie,

c) sygnalizuje podstawowe potrzeby, emocje i uczucia,

d) zadaje pytania i udziela odpowiedzi w ramach wyuczonych zwrotów,

e) wykorzystuje przeczytane teksty literackie i nieliterackie oraz inne teksty kultury do rozmowy i wspólnego działania,

f) tworzy krótkie i proste teksty według schematów w pisemnej komunikacji bezpośredniej,

g) wykorzystuje słowo pisane do budowania relacji i współpracy z innymi;

2) odkrywanie i używanie języka – uczeń:

a) analizuje i interpretuje znaczenie wypowiedzi usłyszanych w codziennych sytuacjach,

b) podejmuje działania według usłyszanej instrukcji,

c) kategoryzuje poznane słownictwo i stosuje je w codziennych sytuacjach,

d) recytuje wiersze, rymowanki, wygłasza z pamięci krótkie teksty prozatorskie, odgrywa dialogi, śpiewa piosenki – indywidualnie lub w grupie – moduł kultura,

e) eksperymentuje, bawi się słowem, tworząc własne wiersze, zagadki, rymowanki,

f) czyta na głos proste teksty, prawidłowo akcentując wyrazy i uwzględniając charakterystyczne znaki diakrytyczne,

g) stosuje technikę cichego czytania prostych tekstów w języku kaszubskim,

h) rozumie sens krótkich opowiadań, bajek i historyjek oraz prostych piosenek i wierszyków, szczególnie gdy są wspierane obrazkami, rekwizytami, ruchem, mimiką, gestami, dodatkowymi dźwiękami – moduł kultura,

i) przekazuje w języku polskim treść tekstów czytanych w języku kaszubskim,

j) tworzy proste zdania według poznanych schematów,

k) tworzy indywidualnie lub w grupie proste teksty użytkowe, takie jak krótkie wiadomości w komunikacji cyfrowej, ogłoszenie, zaproszenie, życzenia, plakat,

l) tworzy historyjkę obrazkową z krótkimi dialogami,

m) korzysta z odpowiednich materiałów źródłowych i narzędzi cyfrowych do samodzielnego pogłębiania wiedzy, w tym odkrywania znaczeń nieznanych słów oraz sprawdzania ich pisowni;

3) świadomość językowa, w tym wiedza o języku – uczeń:

a) rozpoznaje i nazywa litery alfabetu,

b) pisze czytelnie, szczególną wagę przykłada do kształtu kaszubskich liter,

c) rozpoznaje dźwięki: głoski, w tym spółgłoski i samogłoski, sylaby, rymy w wypowiadanych słowach,

d) korzysta z zasobu słownictwa odpowiedniego do wyrażania zamierzonych treści, gromadzonego systematycznie w obrębie obszarów tematycznych, takich jak:

– rodzina, przyjaciele,

– miejsce zamieszkania – dom, miejscowość, region,

- szkoła,
- popularne zawody,
- plan dnia,
- zabawy, sport,
- rok kalendarzowy i obrzędowy,
- jedzenie,
- zakupy, sklep, centrum handlowe,
- czas wolny i wakacje,
- święta i tradycje,
- samopoczucie i emocje,
- przyroda,
- świat baśni i wyobraźni,

e) nazywa osoby, miejsca, przedmioty, zwierzęta i rośliny, liczy od 1 do 100, dobiera proste przymiotniki do rzeczowników (dostosowuje formę gramatyczną), zmienia formę gramatyczną rzeczowników w kontekście składniowym,

f) używa czasowników w odpowiedniej osobie, liczbie i czasie,

g) stosuje podstawowe zasady ortografii kaszubskiej,

h) dostrzega podobieństwa i różnice między językiem kaszubskim a językiem polskim i innymi językami;

4) kultura i tożsamość – uczeń:

a) kształtuje swoją tożsamość kaszubską na podstawie kultury i tradycji swojej rodziny i najbliższej okolicy – moduł kultura,

b) poznaje kulturę, historię, geografię, przyrodę i społeczność kaszubską w środowisku szkolnym i pozaszkolnym, w ramach wycieczek i warsztatów – moduł kultura,

c) uczestniczy w wydarzeniach szkolnych i lokalnych związanych z kulturą kaszubską – moduł kultura,

d) wyraża szacunek dla języka i dziedzictwa kulturowego Kaszubów – moduł kultura.

5. Edukacja matematyczna:

1) liczby – uczeń:

a) odczytuje, zapisuje, porównuje i porządkuje liczby naturalne w zakresie co najmniej do 10 000,

b) rozumie, że wartość liczby zależy od liczby cyfr oraz ich położenia w jej zapisie,

c) rozumie pojęcia: liczba parzysta, liczba nieparzysta,

d) dolicza do podanej liczby naturalnej i odlicza od podanej liczby naturalnej, po jeden, po dwa, po trzy itp. także z przekroczeniem liczby 0 w stronę liczb ujemnych,

e) posługuje się modelami osi liczbowej (np. linijką, centymetrem krawieckim, skalą na termometrze, rysunkiem) przy porównywaniu liczb i budowaniu intuicji pojęć „mniejsze o", „większe o" w kontekstach praktycznych,

f) dodaje liczby naturalne dwucyfrowe i trzycyfrowe w pamięci lub stosując zapisy wyników cząstkowych,

g) odejmuje od siebie liczby naturalne dwucyfrowe w przykładach, których wynik jest liczbą naturalną, w pamięci lub stosując zapisy wyników cząstkowych,

h) mnoży i dzieli liczby naturalne w zakresie tabliczki mnożenia, mnoży liczby dwucyfrowe przez 2, 3, 5, 10, posługuje się tabliczką mnożenia, a także interpretuje dzielenie jako mieszczenie i podział,

i) dzieli liczby naturalne dwucyfrowe przez 2, 3, 5, 10 w przykładach, gdy wynik jest liczbą naturalną,

j) tworzy i stosuje własne strategie obliczeń,

k) odkrywa prawidłowości w dodawaniu, odejmowaniu, mnożeniu i dzieleniu liczb,

l) znajduje brakującą liczbę w równości „z okienkiem" typu: $7 + \square = 19$, $\square + 8 = 21$, $9 + 17 = \square$, także w przypadku odejmowania, mnożenia i dzielenia,

m) posługuje się znakami: +, –, ·, :, <, >, =,

n) odczytuje i zapisuje w kontekstach praktycznych liczby rzymskie w zakresie co najmniej do XII,

o) sprawdza poprawność obliczeń, wykorzystując związki między dodawaniem i odejmowaniem oraz mnożeniem i dzieleniem,

p) odczytuje i zapisuje wybrane ułamki o liczniku 1 (½, ⅓, ¼, ⅕, ⅛), w prostych przypadkach interpretuje część danej całości za pomocą ułamka;

2) miary – uczeń:
   a) mierzy, zapisuje i odczytuje wyniki pomiaru: czasu, długości, masy, pojemności, w tym odmierza produkty za pomocą miarki i wagi,
   b) mierzy, zapisuje i odczytuje wyniki pomiaru: temperatury, uwzględniając odczyty dodatnie i ujemne, a także oblicza różnice temperatur, w tym te związane ze wzrostem i spadkiem temperatury przechodzącym przez 0 °C,
   c) posługuje się w codziennych sytuacjach jednostkami: kilometr, metr, centymetr, milimetr, tona, kilogram, dekagram, gram, doba, godzina, minuta, sekunda, litr, mililitr,
   d) posługuje się w codziennych sytuacjach jednostkami: złoty, grosz – moduł ekonomiczno-finansowy,
   e) zamienia w kontekstach praktycznych jednostki długości: centymetry na milimetry, metry na centymetry oraz kilometry na metry, a w prostych rachunkowo przypadkach także odwrotnie,
   f) zamienia w kontekstach praktycznych jednostki masy: kilogramy na dekagramy oraz kilogramy na gramy, a w prostych rachunkowo przypadkach także odwrotnie,
   g) zamienia w kontekstach praktycznych jednostki czasu: godziny na minuty oraz minuty na sekundy,
   h) wykonuje w kontekstach praktycznych obliczenia pieniężne, m.in związane z budżetem domowym, zakupami, oszczędzaniem, a także odczytuje zapis dziesiętny cen towarów – moduł ekonomiczno-finansowy,
   i) posługuje się wyrażeniami dwumianowanymi i w prostych przypadkach zamienia je na wielkości opisane jednym mianem,
   j) porównuje długość przedmiotów, odległość, pojemność, wartość i czas trwania wybranych czynności, szacuje te wielkości oraz sprawdza wynik oszacowania;
3) figury – uczeń:
   a) rozpoznaje w swoim otoczeniu i opisuje przedmioty w kształcie prostopadłościanu, sześcianu, kuli, walca,
   b) rozpoznaje w swoim otoczeniu i opisuje trójkąty, czworokąty, w tym prostokąty z uwzględnieniem kwadratów, oraz koła, rysuje je, w tym używając przyborów matematycznych,
   c) oblicza obwody trójkątów, prostokątów, w tym kwadratów,

d) bada różne formy i kształty (np. ornamenty i wzory z kultury regionalnej i sztuki) w poszukiwaniu osi symetrii – moduł kultura,

e) orientuje się w schemacie własnego ciała, wyprowadza kierunki od siebie i od innych osób, ustala i opisuje relacje między obiektami, w przestrzeni i na kartce,

f) rozpoznaje w kontekstach praktycznych linie równoległe i prostopadłe; posługuje się pojęciami: pion, poziom, skos, a także korzysta z sieci kwadratowej;

4) dane – uczeń:

a) odczytuje i interpretuje dane przedstawione za pomocą prostych tabel i diagramów słupkowych – moduł ekonomiczno-finansowy,

b) wyszukuje i porównuje informacje z różnych źródeł, w kontekstach praktycznych,

c) prezentuje informacje w wybrany sposób (np. za pomocą diagramu, tabeli), także wykorzystując technologie cyfrowe;

5) myślenie matematyczne – uczeń:

a) czyta i rozumie proste teksty zawierające treści zmatematyzowane (np. rozkłady jazdy, kalendarz, cenniki, przepisy, instrukcje itp.),

b) tworzy dogodny dla siebie sposób rozwiązania zadania, także nietypowego, wykorzystując: rysunek, piktogramy, liczmany, symbole itp.,

c) rozwiązuje zadania tekstowe, tworząc własne strategie, wyjaśnia innym zastosowany sposób rozwiązania,

d) weryfikuje rozwiązania uzyskane przez siebie i innych i rozmawia o nich,

e) korzysta z umiejętności strategicznego myślenia, także podczas gier planszowych, kościanych, karcianych,

f) dostrzega, kontynuuje i opisuje rytmy i regularności przedstawione w różny sposób,

g) klasyfikuje obiekty i wyjaśnia kryterium klasyfikacji,

h) wykorzystuje umiejętności matematyczne w codziennych sytuacjach, w tym sytuacjach zakupowych czy związanych z zarządzaniem kieszonkowym czy oszczędzaniem – moduł ekonomiczno-finansowy.

6. Edukacja przyrodnicza:

1) procesy życiowe i różnorodność biologiczna – uczeń:
   a) bada znaczenie kluczowych procesów życiowych, w tym oddychania, odżywiania i rozmnażania się, dla prawidłowego funkcjonowania organizmów żywych, w tym człowieka,
   b) rozróżnia, na schemacie lub modelu, główne narządy wewnętrzne i zewnętrzne organizmu człowieka, w tym mózg, serce, płuca, żołądek, jelita, skórę, oczy, uszy, nos, i projektuje na podstawie obserwacji i doświadczeń sposoby wspierania ich działania przez ruch, zdrową dietę, higienę oraz regularny kontakt z przyrodą,
   c) rozróżnia podstawowe potrzeby organizmów żywych, w tym potrzebę wody do przebiegu reakcji chemicznych, transportu substancji oraz termoregulacji, potrzebę pokarmu do zapewnienia energii i materiałów budulcowych do rozwoju oraz rozmnażania się, potrzebę tlenu do oddychania komórkowego, potrzebę odpowiedniej temperatury do zachowania funkcji życiowych, opisuje zależności między nimi i formułuje wnioski na podstawie własnych analiz,
   d) obserwuje i dokumentuje zmiany zachodzące w ciele człowieka w cyklu życia,
   e) obserwuje w terenie i rozpoznaje podstawowe gatunki zwierząt i roślin żyjących w najbliższym środowisku oraz wyjaśnia ich znaczenie dla różnorodności biologicznej i konieczność ich ochrony,
   f) na podstawie własnych obserwacji terenowych podaje przykłady sposobów, w jakie rośliny i zwierzęta przystosowują się do różnych warunków środowiskowych (np. długość i głębokość korzeni, kształt, struktura i barwa liści, ubarwienie zwierząt, narządy służące do życia na lądzie, w wodzie, powietrzu, pod ziemią),
   g) wyjaśnia na podstawie badań, że życie i rozwój roślin zależy od czynników takich, jak: energia słoneczna, gleba, woda, powietrze,
   h) wykazuje w działaniu poczucie odpowiedzialności za przyrodę, szacunek dla wszystkich form życia, m.in. przez segregację odpadów, opiekę nad roślinami i zwierzętami, oszczędzanie wody i energii, niemarnowanie żywności;
2) procesy fizyczne w codzienności ucznia – uczeń:
   a) obserwuje w terenie i bada działanie różnych sił, w tym grawitacji, tarcia, sprężystości i nacisku, oraz ich wpływ na ruch i zachowanie przedmiotów,

b) bada właściwości światła (np. tworzy cienie, bada odbicie światła od lśniących powierzchni i rozszczepienie światła, rozpoznaje naturalne i sztuczne źródła światła) i prezentuje wyniki swoich badań,

c) obserwuje źródła ciepła (np. Słońce, ogień, grzejnik, kuchenka, czajnik), analizuje różne sposoby wykorzystania ciepła w codziennym życiu i prezentuje wyniki swoich badań,

d) wyjaśnia rolę Słońca jako głównego źródła energii na Ziemi i Układu Słonecznego, korzystając z różnych źródeł informacji i własnych obserwacji,

e) rozróżnia dźwięki w otoczeniu, eksperymentuje z wytwarzaniem dźwięku i bada jego przemieszczanie się w różnych mediach (np. powietrze, woda, ciała stałe); podaje przykłady pozytywnego i negatywnego wpływu dźwięków na ludzi i zwierzęta,

f) zachowuje zasady bezpieczeństwa własnego i innych osób podczas działań badawczych;

3) materiały i ich właściwości – uczeń:

a) bada materiały, takie jak papier, metal, drewno, plastik, skórę, wełnę, wodę, tkaniny, kamienie, testując ich właściwości, w tym wytrzymałość, higroskopijność, fakturę, twardość, plastyczność, klasyfikuje materiały na naturalne i sztuczne, surowce i przetworzone oraz podaje sposoby ich wykorzystania w codziennym życiu,

b) rozpoznaje na podstawie wyników własnych badań materiały występujące w trzech stanach skupienia – stałe, ciekłe, gazowe,

c) bada wpływ wybranych czynników (np. temperatury, siły, zanieczyszczenia) na zmiany zachodzące w materiałach,

d) przejawia zachowania ukazujące racjonalne korzystanie z materiałów i minimalizujące negatywny wpływ na przyrodę, w tym ograniczające zachowania konsumpcyjne – moduł ekonomiczno-finansowy;

4) edukacja klimatyczno-środowiskowa – uczeń:

a) na podstawie własnych badań terenowych identyfikuje zależności między elementami przyrody ożywionej i nieożywionej, w tym wpływ światła i wody na wzrost oraz budowę rośliny, zależności pokarmowe, wpływ pogody i warunków atmosferycznych na rośliny oraz zwierzęta, rolę gleby i skał w rozwoju roślin, cykle natury: cykl wody lub cykl życia roślin i zwierząt,

b) opisuje podstawowe zjawiska związane ze zmianą klimatu, w tym wzrost średnich temperatur w zimie i lecie, przesunięcia sezonów, wcześniejsze kwitnienie roślin, pojawienie się nowych gatunków zwierząt w okolicy lub wymarcie niektórych gatunków, czas migracji ptaków, nowe formy zanieczyszczeń środowiska, nowe formy aktywności ludzi związane z ochroną przyrody, topnienie lodowców, korzystając z wyników własnych działań badawczych (np. prowadzenie dziennika pogody, fotoalbumów zmian w otoczeniu, analiz prognoz pogody i pomiarów ilości opadów, poziomu rzek czy zanieczyszczeń powietrza i wody),

c) prezentuje wyniki badań własnych, wskazując przykłady pozytywnego i negatywnego wpływu działalności człowieka na środowisko,

d) wyjaśnia konieczność oszczędzania zasobów Ziemi w codziennym życiu i proponuje własne pomysły takich działań poparte eksperymentami lub obserwacjami – moduł ekonomiczno-finansowy,

e) analizuje przykłady działań na rzecz klimatu i lokalnego środowiska przyrodniczego i w miarę możliwości włącza się w nie;

5) warsztat przyrodnika – uczeń:

a) rozwija ciekawość poznawczą,

b) formułuje pytania badawcze, planuje i przeprowadza działania badawcze, w tym zbiera oraz dokumentuje dane, analizuje je i wyciąga wnioski,

c) przedstawia wyniki w wybranej formie graficznej,

d) posługuje się narzędziami badawczymi, w tym kluczami do oznaczania roślin i zwierząt, lupą, mikroskopem, lornetką, prostym szkłem laboratoryjnym, kompasem, globusem, mapą fizyczną, wagą szalkową, termometrem,

e) prowadzi badania przyrodnicze w taki sposób, aby nie szkodzić obserwowanym obiektom i uwzględniać ich dobro i potrzeby,

f) rozpoznaje sytuacje niebezpieczne dla zdrowia i życia oraz stosuje zasady bezpiecznego postępowania wobec zagrożeń ze strony niebezpiecznych zwierząt, trujących roślin i substancji, ruchu drogowego, chorób zakaźnych oraz groźnych zjawisk pogodowych,

g) wyjaśnia istotę pracy naukowców i nauki.

7. Edukacja społeczna:

1) kompetencje osobiste – uczeń:

a) rozpoznaje i nazywa swoje mocne strony, rozwija świadomość swoich osiągnięć oraz wykorzystuje je w działaniu,

b) wskazuje obszary, w których szczególnie pragnie się rozwijać, a także przykładowe sposoby dbania o rozwój w tych obszarach,

c) podejmuje próby samooceny; na jej podstawie wprowadza zmiany w swoich zachowaniu i działaniach,

d) rozpoznaje i nazywa swoje potrzeby i emocje, komunikuje je innym i zwraca się o pomoc do odpowiednich osób w razie potrzeby,

e) stosuje poznane strategie regulacji emocji adekwatnie do sytuacji,

f) stosuje poznane strategie radzenia sobie ze stresem i porażką oraz potrafi prosić o wsparcie,

g) asertywnie reaguje w sytuacjach przekraczania swoich granic, wyrażając własne potrzeby i emocje z poszanowaniem siebie i innych,

h) rozpoznaje negatywne zachowania ze strony innych związane z namawianiem do niebezpiecznych zachowań, przekraczaniem granic lub łamaniem zasad i reaguje na nie,

i) rozpoznaje wpływ innych osób, a także mediów i reklamy na swoje decyzje dotyczące wydatków – moduł ekonomiczno-finansowy,

j) rozważa problem z różnych perspektyw, wskazuje jego przyczyny i podejmuje decyzje dotyczące sposobu jego rozwiązania,

k) ustala priorytety działań, układa plan wykonania zadań, w tym szkolnych lub z życia codziennego, a także realizuje i doprowadza do końca podjęte działania, ocenia ich skuteczność,

l) dokonuje wyboru sposobu realizacji zadania,

m) docenia przydatność informacji zwrotnej, korzysta z niej,

n) pracuje wytrwale nawet w obliczu wyzwań lub trudności,

o) uczestniczy w aktywnościach związanych z osobistymi zainteresowaniami,

p) stosuje podstawowe zasady dotyczące zdrowego trybu życia, w tym dbania o higienę jamy ustnej, zbilansowanej diety, aktywności ruchowej oraz regularnego kontaktu z przyrodą,

q) uświadamia sobie wpływ swoich decyzji na zdrowie;

2) kompetencje społeczne – uczeń:
   a) okazuje szacunek dla wszystkich ludzi bez względu na ich narodowość, obywatelstwo, przynależność kulturową, wyznanie, kolor skóry, pozycję społeczną, wiek, stan zdrowia itp.,
   b) nawiązuje i podtrzymuje relacje społeczne w najbliższym otoczeniu: w rodzinie, klasie i szkole oraz lokalnej wspólnocie,
   c) inicjuje i podtrzymuje współpracę w grupie, a także współtworzy, negocjuje i stosuje zasady działania w grupie,
   d) zgłasza własne pomysły podczas podejmowania decyzji w grupie, przestrzega wspólnie podjętych ustaleń,
   e) rozpoznaje emocje innych i reaguje na nie w adekwatny sposób,
   f) zwraca uwagę na potrzeby innych członków grupy, oferuje pomoc osobie, która jest w potrzebie, nawet jeśli wymaga to od niego wysiłku,
   g) podejmuje próby samodzielnego rozwiązywania konfliktów, stosując elementy mediacji rówieśniczej,
   h) rozpoznaje przejawy przemocy wobec siebie i innych, w tym zastraszanie, dręczenie, cyberprzemoc, i przeciwstawia się im samodzielnie lub prosząc o pomoc dorosłego,
   i) odgrywa odpowiedzialnie role społeczne,
   j) planuje i realizuje we współpracy z innymi działania w klasie i środowisku lokalnym, realizując inicjatywy, współpracując z rówieśnikami i dorosłymi oraz rozwijając postawę obywatelską i odpowiedzialność za wspólne dobro;
3) edukacja obywatelska – uczeń:
   a) przedstawia na podstawie własnych obserwacji terenowych i różnych źródeł podstawowe elementy krajobrazu lokalnego oraz zagospodarowania przestrzeni i opisuje ich wartość przyrodniczą i kulturową – moduł kultura,
   b) określa główne kierunki geograficzne na mapie, wskazuje na niej swoje miejsce zamieszkania i region oraz odczytuje z niej cechy charakterystyczne krajobrazu,
   c) korzysta z map i ilustracji, aby wyjaśnić podstawowe pojęcia geograficzne, takie jak: kontynent, ocean, morze, wyspa, kraj, granica; podaje przykłady z własnego otoczenia,
   d) rozpoznaje Polskę na mapie Europy i świata oraz wskazuje jej stolicę, główne miasta, rzeki i pasma górskie; wskazuje kraje sąsiadujące z Polską,

e) prezentuje wybrane wydarzenia, obiekty, miejsca i postaci z lokalnej, polskiej oraz europejskiej historii i teraźniejszości oraz wyjaśnia ich znaczenie – moduł kultura,

f) prezentuje w różnych formach informacje o Polakach, którzy są przykładami postaw wartościowych etycznie, w tym dobra, odwagi, mądrości i patriotyzmu – moduł kultura,

g) charakteryzuje patrona swojej szkoły oraz wskazuje aktualnego prezydenta, premiera i marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej,

h) rozróżnia i opisuje symbole państwowe Polski: flagę, godło i hymn oraz flagę i hymn Unii Europejskiej, a także zachowuje się z szacunkiem podczas śpiewania lub słuchania hymnu oraz wciągania flagi na maszt,

i) wskazuje wybrane święta państwowe, rozpoznaje zwyczaje lokalne, tradycyjne elementy kultury i języka oraz w miarę możliwości zachowuje je, uczestnicząc w życiu społecznym – moduł kultura,

j) wyjaśnia znaczenie praw i obowiązków ucznia, podstawowych praw człowieka oraz podstawowych praw i obowiązków obywatela, dostrzega ich obecność lub brak w codziennym życiu oraz opisuje konsekwencje niewypełniania praw i obowiązków,

k) analizuje podstawowe różnice między życiem ludzi w przeszłości i obecnie, korzystając z doświadczeń rodzinnych oraz innych źródeł,

l) rozumie podstawowe zależności geograficzno-ekonomiczne, w tym skąd pochodzą żywność i inne dobra konsumpcyjne, na czym polega obieg pieniądza w gospodarce,

m) odróżnia polskie banknoty i monety od banknotów i monet innych państw oraz wie, że waluty można wymieniać – moduł ekonomiczno-finansowy,

n) nazywa różne formy i źródła dochodu w rodzinie i zauważa różnice w dochodach ludzi – moduł ekonomiczno-finansowy,

o) tworzy listę zakupów, odróżniając potrzeby od pragnień (zachcianek), jest przygotowany do podejmowania prostych decyzji zakupowych uwzględniających dostępne środki oraz korzyści wynikające z oszczędzania – moduł ekonomiczno-finansowy,

p) wyjaśnia cel przechowywania pieniędzy w odpowiednich instytucjach finansowych – moduł ekonomiczno-finansowy.

8. Edukacja artystyczna – plastyka i muzyka:

1) percepcja i interpretacja dzieł plastycznych – uczeń:
   a) rozpoznaje podstawowe środki wyrazu plastycznego w oglądanych dziełach, w tym barwę, linię, kształt, fakturę,
   b) nazywa emocje wywoływane przez dzieło sztuki – moduł kultura,
   c) porównuje dzieła sztuki, uwzględniając różne kryteria, w tym barwę, nastrój – moduł kultura,
   d) opisuje wybrane dzieła sztuki, w tym obrazy, rzeźby, ilustracje, filmy, fotografie – moduł kultura,
   e) interpretuje znaczenie wybranych symboli lub elementów obecnych w dziele sztuki – moduł kultura;
2) twórcze działania plastyczne – uczeń:
   a) stosuje podstawowe środki wyrazu plastycznego w działaniach twórczych, w tym kontrast barw, rytm, linie, proporcje,
   b) tworzy prace plastyczne inspirowane motywem, wzorem lub obserwacją obiektów i zjawisk przyrodniczych,
   c) stosuje podstawowe techniki plastyczne, w tym rysunek, malarstwo, grafikę, rzeźbę, kolaż, a także dobiera odpowiednie narzędzia i materiały do ich realizacji,
   d) planuje etapy tworzenia pracy plastycznej,
   e) tworzy kompozycje plastyczne inspirowane różnymi doświadczeniami, emocjami, kontaktem ze sztuką i przyrodą,
   f) wykonuje fotografie przyrodnicze, portretowe lub inscenizowane oraz proste animacje,
   g) rozmawia o rezultatach pracy twórczej własnej i zespołowej;
3) kształcenie wrażliwości estetycznej – uczeń:
   a) dostrzega ład i nieład, regularność i nieregularność, harmonię i dysharmonię w otoczeniu oraz podobieństwa między światem przedstawionym w poznawanej sztuce a otaczającą go rzeczywistością,
   b) na elementarnym poziomie charakteryzuje i ocenia estetykę otoczenia, w tym wystrój otaczających go wnętrz, uporządkowanie przestrzeni i wygląd przedmiotów,
   c) porządkuje, także w wypowiedzi ustnej lub artystycznej, własne otoczenie i przedmioty codziennego użytku;

4) percepcja i interpretacja muzyki – uczeń:
   a) słucha, także aktywnie, utworów muzyki klasycznej, rozrywkowej i tradycyjnej z różnych kultur i epok – moduł kultura,
   b) określa tempo, dynamikę, nastrój utworów w różnorodny sposób,
   c) reaguje ruchem na zmiany tempa, dynamiki, nastroju czy wysokości dźwięku w utworze,
   d) rozpoznaje utwory wykonywane solo i zespołowo: chóralnie lub instrumentalnie,
   e) rozpoznaje w piosence zwrotkę i refren, w utworze muzycznym budowę AB, ABA,
   f) identyfikuje i różnicuje dźwięki, rytmy i melodie w zabawach i grach słuchowych,
   g) rozpoznaje wybrane instrumenty muzyczne, nazywa je i przyporządkowuje do wysłuchanych fragmentów muzyki oraz ilustracji;
5) aktywności muzyczne: śpiew, ruch i gra na instrumentach – uczeń:
   a) śpiewa piosenki dziecięce, ludowe i okolicznościowe, hymn państwowy i wybrane pieśni patriotyczne – moduł kultura,
   b) uczestniczy w zabawach głosowych, ćwiczeniach emisyjnych,
   c) gra na instrumentach melodycznych i niemelodycznych zgodnie z prostym zapisem graficznym – nutowym i beznutowym,
   d) odtwarza proste układy taneczne do piosenek dziecięcych, w tym z użyciem rekwizytów, oraz uczestniczy w zabawach muzyczno-ruchowych i tańcach integracyjnych,
   e) wykonuje podstawowe kroki wybranych tańców narodowych lub ludowych – moduł kultura,
   f) odczytuje, używając tataizacji, innych sylab rytmicznych lub gestodźwięków, proste schematy rytmiczne z różnych zapisów,
   g) współpracuje z innymi podczas wspólnego, zespołowego muzykowania;
6) twórcze działania muzyczne – uczeń:
   a) twórczo wykorzystuje dźwięk, ruch i rytm do wyrażania emocji, nastrojów i pomysłów,
   b) wykorzystuje przedmioty codziennego użytku do zabaw muzycznych,
   c) wykonuje improwizacje instrumentalne i ruchowe, w tym inspirowane dźwiękami przyrody, projektuje rytmy na instrumentach perkusyjnych, odgrywa dialogi muzyczne w parach i zespołowo,

d) tworzy ruchowe improwizacje do muzyki instrumentalnej lub wokalnej, w tym taniec swobodny, układ gestów zgodnych z rytmem,

e) tworzy i wykonuje proste akompaniamenty do wybranych utworów muzycznych z użyciem dostępnych instrumentów lub rekwizytów;

7) inne działania artystyczne – uczeń:

a) demonstruje wybrane emocje i stany przez ekspresję artystyczną, w tym głosową, muzyczną i ruchową, oraz opowiada o własnych przeżyciach artystycznych,

b) kreuje postacie sceniczne, nadając im charakter za pomocą różnych środków wyrazu,

c) interpretuje wybrane teksty kultury, w tym muzyczne i wizualne, i przekłada je na własny język artystyczny – moduł kultura,

d) tworzy scenki dramowe inspirowane literaturą dziecięcą i wydarzeniami z życia codziennego,

e) stosuje środki wyrazu artystycznego, w tym ruch, głos, rytm, przestrzeń, rekwizyt, instrument; posługuje się elementami scenografii i kostiumu w działaniach teatralnych,

f) podejmuje we współpracy z innymi działania artystyczne, uwzględniając różne formy komunikacji.

9. Edukacja techniczna i informatyczna:

1) bezpieczeństwo i higiena – uczeń:

a) wskazuje sytuacje niebezpieczne i sposoby reagowania, w tym wymienia podstawowe numery alarmowe, telefon zaufania i szkolne procedury bezpieczeństwa, z których może skorzystać w miarę swoich możliwości – moduł bezpieczeństwo i obrona,

b) potrafi wezwać pomoc, w tym przekazać informacje o zdarzeniu i swoje dane – moduł bezpieczeństwo i obrona,

c) stosuje podstawowe zasady udzielania pierwszej pomocy w sytuacjach zagrożenia zdrowia lub życia – moduł bezpieczeństwo i obrona,

d) reaguje na instrukcje oraz komunikaty wizualne i dźwiękowe, a także stosuje zasady bezpieczeństwa, w tym bezpieczeństwa drogowego, w trakcie wyjść i wycieczek oraz zajęć w bezpośrednim otoczeniu szkoły, także podczas próbnych ewakuacji – moduł bezpieczeństwo i obrona,

e) przygotowuje miejsce pracy i zachowuje w nim porządek, przestrzegając zasad bezpieczeństwa, w tym higieny cyfrowej oraz ergonomii określonych w regulaminie pracowni lub klasy – moduł bezpieczeństwo i obrona,

f) zachowuje zasady bezpieczeństwa i higieny w sytuacjach życia codziennego, w tym podczas przygotowywania oraz spożywania posiłków,

g) używa odpowiednich materiałów i posługuje się w sposób bezpieczny prostymi narzędziami, w tym młotkiem, śrubokrętem, igłą, nożyczkami, oraz prostymi urządzeniami technicznymi i cyfrowymi – moduł bezpieczeństwo i obrona,

h) stosuje zasady ochrony prywatności i bezpieczeństwa w codziennym i cyfrowym świecie, rozpoznaje i odpowiednio reaguje na sytuacje ryzykowne, dbając o wizerunek i dane osobowe – moduł bezpieczeństwo i obrona,

i) współpracuje w grupie, w tym on-line, z poszanowaniem zasad komunikacji i etykiety lub netykiety,

j) podejmuje samodzielne próby ustalenia przydatności i weryfikowania poprawności informacji uzyskanych z różnych źródeł, w tym generowanych przez sztuczną inteligencję;

2) projektowanie i tworzenie – uczeń:

a) planuje i wykonuje własne projekty, w tym projekty zagospodarowania swojego otoczenia i lokalnej przestrzeni, z uwzględnieniem rozwiązań z zakresu adaptacji do zmiany klimatu, wykonując szkice i notatki oraz określając algorytmy w formie słownej, graficznej, a także z wykorzystaniem aplikacji do programowania blokowego,

b) wykonuje przedmioty użytkowe, dekoracyjne i modele techniczne, a także montuje wybrane urządzenia i przedmioty, wykorzystując oszczędnie dostępne materiały oraz poznane technologie,

c) wykonuje i edytuje proste materiały cyfrowe, wykorzystując przeglądarkę internetową, podstawowe programy, w tym aplikacje tekstowe, graficzne, filmowe, programowanie blokowe oraz narzędzia oparte na sztucznej inteligencji,

d) redaguje prostą instrukcję lub wskazówki dotyczące wykorzystania dostępnych narzędzi i urządzeń, w tym cyfrowych,

e) wykorzystuje zasoby cyfrowe w sposób etyczny, zgodny z prawem autorskim,

f) analizuje wpływ stosowanych materiałów i technik na środowisko oraz zdrowie, w tym rozpoznaje materiały szkodliwe i bezpieczne,

g) poszukuje alternatywnych zastosowań materiałów, narzędzi technicznych i rozwiązań algorytmicznych,

h) prezentuje efekty pracy własnej, w parze lub grupie na forum klasy, wykorzystując dostępne urządzenia i formy,

i) zauważa i nazywa pozytywne aspekty swojej pracy oraz pracy innych, ocenia efekty działań, formułując i wykorzystując konstruktywną informację zwrotną,

j) kończy rozpoczętą pracę i potrafi opowiedzieć o jej przebiegu oraz rezultacie ustnie lub pisemnie, także z wykorzystaniem technologii cyfrowych,

k) wykorzystuje narzędzia i technologie do rozwiązania problemów i realizacji prac z innych obszarów przedmiotowych.

10. Wychowanie fizyczne:

1) aktywność fizyczna i bezpieczeństwo – uczeń:

a) podejmuje działania na rzecz utrzymania zdrowia, takie jak: dbanie o higienę ciała, wybór stroju sportowego odpowiedniego do miejsca zajęć i pogody, zdrowa dieta, regularny kontakt z przyrodą,

b) wymienia i rozpoznaje przykłady aktywności fizycznej możliwej do wykonania w domu, w szkole i na świeżym powietrzu,

c) podejmuje aktywność fizyczną w celu utrzymania zdrowia i zapobiegania wadom postawy, wykonuje systematycznie ćwiczenia fizyczne,

d) wykonuje rozgrzewkę i wyjaśnia jej cel,

e) przestrzega zasad zabaw i gier ruchowych oraz zespołowych,

f) stosuje zasady bezpiecznego poruszania się pieszo, na rowerze, hulajnodze i rolkach, a także zna główne znaki drogowe – moduł bezpieczeństwo i obrona,

g) stosuje zasady bezpieczeństwa w czasie aktywności plenerowych, w tym nad wodą, w lesie i górach – moduł bezpieczeństwo i obrona;

2) sprawność fizyczna – uczeń:

a) chodzi, maszeruje, biega ze zmianą kierunku i tempa, zachowując rytm i koordynację,

b) skacze, podskakuje i przeskakuje – obunóż, jednonóż, w miejscu i w ruchu, przez przeszkody, w dal z miejsca i rozbiegu, przez skakankę lub gumę,

c) wspina się na niskich wysokościach,

d) czołga się w różnych kierunkach i pod przeszkodami,

e) rzuca jednorącz małymi przyborami do celu nieruchomego i ruchomego,

f) podaje przybory oburącz sprzed klatki piersiowej i znad głowy, w miejscu i w ruchu, a także chwyta je w miejscu i w ruchu,

g) uderza piłkę nogą w miejscu i w ruchu, do partnera lub celu, z różną siłą i w różnych kierunkach,

h) odbija piłkę oburącz lub jednorącz w górę i w kierunku partnera,

i) wykonuje podstawowe ćwiczenia techniczne z piłką lub innym przyborem charakterystycznym dla gier zespołowych: kozłuje w miejscu i w ruchu, podaje i chwyta, odbija, uderza, prowadzi, rzuca, uderza do celu,

j) toczy, podnosi i przenosi przybory,

k) utrzymuje równowagę w pozycjach statycznych i dynamicznych, z przyborem i bez,

l) wykonuje rotacje ciała wokół osi pionowej i poziomej, w tym obroty w miejscu i w ruchu, przewroty w przód z przysiadu podpartego,

m) przenosi ciężar ciała z jednej strony na drugą,

n) utrzymuje prawidłową postawę ciała w różnych pozycjach,

o) wykonuje ćwiczenia rytmiczne przy muzyce,

p) uczestniczy w zabawach i grach ruchowych oraz grach zespołowych,

q) korzysta z dostępnego sprzętu sportowego, zachowując zasady bezpieczeństwa,

r) współpracuje z innymi przy planowaniu i realizacji zabaw ruchowych,

s) przestrzega zasad fair play w zabawach i grach ruchowych oraz grach zespołowych.

11. Etyka:

1) ja i etyka – uczeń:

a) odróżnia ocenę etyczną, w tym dobre i złe działania, postawy, cele, od innych ocen, w tym: estetycznej – piękne i brzydkie wytwory kultury praktycznej – użyteczne i nieużyteczne przedmioty, działania, a także poznawczej – prawdziwe i fałszywe sądy,

b) formułuje proste oceny etyczne w odniesieniu do codziennych doświadczeń oraz poznanych tekstów kultury i uzasadnia je w dyskusji – moduł kultura,

c) posługuje się nazwami postaw etycznie wartościowych, takimi jak: sprawiedliwość, szacunek, życzliwość, uczciwość, odpowiedzialność, odwaga, solidarność, troska, przyjaźń, miłość, a także wskazuje przykłady działań będących ich przejawem,

d) odróżnia działania, postawy i cele etycznie wartościowe od nieetycznych – moduł kultura,

e) na podstawie codziennych doświadczeń i poznanych tekstów kultury formułuje normy moralne, w tym obowiązki moralne, wynikające z tych doświadczeń i tekstów – moduł kultura;

2) ja i moje życie – uczeń:

a) ocenia pod względem etycznym własne postawy, cele i działania oraz określa konsekwencje tych działań dla siebie i innych,

b) wskazuje i podejmuje działania będące przejawem szacunku dla siebie i troski o samego siebie,

c) wskazuje przykłady swoich praw i obowiązków – dziecka, ucznia, człowieka – i korzysta z nich we własnym codziennym doświadczeniu;

3) ja wśród ludzi – uczeń:

a) ocenia pod względem etycznym postawy innych osób, ich cele i działania oraz określa konsekwencje tych działań dla siebie i pozostałych członków społeczności,

b) wskazuje postawy etycznie wartościowe wobec innych, w tym szacunek, życzliwość, solidarność, troskę, odpowiedzialność, oraz podejmuje działania będące ich przejawem, zwłaszcza wobec słabszych, wykluczanych, należących do mniejszości,

c) wskazuje i ocenia pod względem etycznym normy moralne ustanawiane przez grupy i wspólnoty, do których należy, w tym także nieformalne grupy rówieśnicze,

d) wskazuje postawy służące współpracy, zaufaniu, integracji w grupie i wspólnocie i podejmuje działanie będące ich przejawem,

e) przeciwstawia się w sposób etycznie wartościowy działaniom agresywnym wobec siebie i innych;

4) ja i przyroda – uczeń:

a) ocenia pod względem etycznym postawy, cele i działania wobec przyrody oraz określa konsekwencje tych działań dla środowiska,

b) wskazuje i podejmuje działania będące przejawem odpowiedzialności za środowisko i troski o przyrodę,

c) wskazuje przykłady zachowań zwierząt jako istot czujących,

d) przeciwstawia się w sposób etycznie wartościowy działaniom szkodliwym dla środowiska i krzywdzącym zwierzęta.

W ramach edukacji wczesnoszkolnej uczniowie zdobywają doświadczenia edukacyjne, które wspierają ich rozwój osobisty, psychiczny, społeczny i fizyczny oraz budują poczucie sprawczości. Doświadczenia edukacyjne mają charakter praktyczny, wzmacniają kompetencje fundamentalne i przekrojowe oraz rozwijają umiejętności komunikacyjne i współpracę.

1. Uczeń przynajmniej cztery razy w roku szkolnym uczestniczy w rozgrywkach klasowych lub szkolnych z wykorzystaniem gier planszowych, kościanych lub karcianych, które są dobrane pod kątem rozwijania logicznego i strategicznego myślenia, a także bierze udział w wyborze gier, przygotowuje i notuje wyniki rozgrywek w zaplanowany przez siebie sposób, a po zakończeniu gry analizuje zastosowane strategie.
2. Uczeń przynajmniej raz w roku szkolnym:
   1) wybiera książkę do indywidualnej lektury i prezentuje ją;
   2) w grupie wybiera lekturę do pracy podczas zajęć;
   3) w grupie realizuje zadanie, używając nauczanego języka obcego nowożytnego (np. wymiana listów, kartek z równoległą klasą ze szkoły za granicą, spotkanie z *native speaker*);
   4) tworzy własny instrument, lalkę, maskę lub scenografię, wykorzystując je w działaniach artystycznych;
   5) bierze udział w wydarzeniu kulturalnym (w zwiedzaniu muzeum, koncercie, spektaklu) na żywo lub on-line.
3. Uczeń przynajmniej raz w trakcie etapu edukacyjnego:
   1) w grupie zakłada i prowadzi uprawę roślin (np. kwietnej łąki z roślinami nektaro- i pyłkodajnymi, ogródka ziołowego, ogródka warzywnego);
   2) uczestniczy w przygotowaniu i realizacji wydarzenia artystycznego prezentowanego poza klasą (np. w spektaklu teatralnym);
   3) pracując w grupie, realizuje pod opieką nauczyciela przynajmniej po jednym projekcie edukacyjnym z każdego z obszarów, które dotyczą:
      a) przedsiębiorczości (np. sklepik, kiermasz charytatywny),
      b) tożsamości i społeczności lokalnej lub regionalnej (np. dziedzictwo lokalne, tradycje i zwyczaje, gwary, atrakcyjność regionu),
      c) ochrony środowiska, ekologii, klimatu (np. różnorodność biologiczna, oszczędzanie zasobów, recykling, odpowiedzialne zakupy),

d) zagospodarowania przestrzeni (np. projektowanie przestrzeni osiedla, parku, placu zabaw, z uwzględnieniem uwarunkowań estetycznych, przyrodniczych, w tym ochrony przyrody, i potrzeb społecznych),
e) konstrukcji prostych maszyn technicznych (np. proste maszyny z przekładniami zębatymi i dźwigniami, maszyny przepływowe, pochylnie),
f) modelowania (np. tworzenie modelu urządzenia lub układu elementów, który umożliwia obserwację siły grawitacji, oporu, tarcia, siły napędowej, naprężającej, rozciągającej, elektromotorycznej lub innych sił),
g) programowania (np. sekwencja ruchów robota po trasie, programowanie urządzenia, przesuwanie przedmiotów po macie, budowanie wieży z kubków, algorytm opisujący kroki działania),
h) problemów społecznych (np. rozwiązanie problemu, który uczniowie zaobserwowali w klasie, szkole lub okolicy, w tym opieka nad zwierzętami, aktywność na rzecz lokalnej społeczności),
i) zdrowia (np. odżywianie, ruch, zdrowe nawyki, monitorowanie zdrowia).

Warunki i sposób realizacji

Edukacja wczesnoszkolna to ważny etap zdobywania przez uczniów doświadczeń związanych z rolą ucznia, rozwijania samodzielności w procesie zdobywania wiedzy o świecie i rozumienia celu tego procesu, nawiązywania relacji w zróżnicowanym społecznie i kulturowo środowisku szkolnym. Wiedza i umiejętności dzieci są różnorodne, co jest naturalną cechą rozwojową, zatem realizacja podstawy programowej wiąże się z koniecznością dostosowania procesu uczenia się do indywidualnych potrzeb i tempa rozwoju każdego dziecka.

Podstawowym założeniem edukacji językowej we wszystkich nauczanych językach jest położenie nacisku na kompetencje komunikacyjne stanowiące fundament funkcjonowania w społeczeństwie oraz podstawę procesu uczenia się. W szczególności oznacza to rozszerzenie kształcenia umiejętności związanych z mówieniem i słuchaniem oraz uczestnictwem w rozmowie na obszary wszystkich edukacji oraz takie kształtowanie doświadczeń edukacyjnych, które umożliwią rozwijanie wskazanych wyżej kompetencji w naturalnych sytuacjach komunikacyjnych, przykładowo przez uczenie się kooperacyjne czy tworzenie tekstów kierowanych do rzeczywistych adresatów.

Istotnym warunkiem realizacji celów nauczania w zakresie edukacji polonistycznej jest nauczanie czytania oparte przede wszystkim na rozumieniu czytanego tekstu (oprócz podejścia lingwistycznego, które koncentruje się na technicznym aspekcie czytania, czyli prawidłowym rozpoznawaniu znaków graficznych i ich przekładzie na elementy brzmieniowe). Jego podstawą jest rozwijanie motywacji wewnętrznej do czytania oraz doskonalenie umiejętności analizy i interpretacji tekstu, a efektem – korzystanie przez uczniów z umiejętności czytania w celu samodzielnego zdobywania informacji oraz dla przyjemności wynikającej z przeżycia literackiego. Decyzja doboru lektur należy do nauczycieli i jest uwarunkowana specyfiką danej szkoły, danego oddziału, uczniów i lokalnego środowiska. Nauczyciel, znając potrzeby i możliwości swoich uczniów oraz ich zainteresowania, umiejętności językowe i sprawność czytelniczą, wybiera utwory oraz stwarza uczniom możliwość rozszerzenia zestawu lektur o ich własne propozycje. W ciągu roku szkolnego uczniowie powinni przeczytać w całości niemniej niż 4 pozycje książkowe. W wyborze lektur nauczyciel i uczniowie współpracują z nauczycielem bibliotekarzem, który stanowi wsparcie w tym wyborze, wskazując wartościowe pozycje z zakresu literatury dziecięcej klasycznej i współczesnej.

W nauczaniu pisania od początku edukacji szkolnej powinno dominować podejście rozwojowe, w którym nauczyciel zachęca uczniów do kreślenia znaków i tworzenia wypowiedzi pisemnych bez obawy o poprawność i charakter pisma, wykorzystując naturalne zainteresowanie dzieci językiem pisanym oraz jego funkcją w przekazywaniu i utrwalaniu informacji, a także kreowaniu własnych wypowiedzi. Uczniowie, pisząc swoje teksty do adresatów innych niż nauczyciel, mogą używać – zwłaszcza w początkowym okresie nauki – rysunków, piktogramów i pojedynczych wyrazów. Podejście rozwojowe do nauczania pisania opiera się na zrozumieniu przez dziecko funkcji różnych elementów pisma. Nauczyciel, obserwując uczniów, zdobywa informacje, w jaki sposób dzieci nabywają umiejętność pisania, co umożliwia mu podejmowanie decyzji o tym, kiedy i jak należy interweniować, aby rozwinąć kreatywność i umiejętność konstruowania poprawnych wypowiedzi u każdego ucznia.

W zakresie języka obcego nowożytnego na zakończenie klasy III uczeń powinien osiągnąć poziom biegłości językowej A1 według Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego. Nauczanie języka obcego nowożytnego na I etapie edukacyjnym opiera się na podejściu holistycznym, integrującym proces nabywania kompetencji językowych z pozostałymi obszarami edukacji wczesnoszkolnej.

W trakcie edukacji matematycznej uczniowie powinni mieć stałą możliwość korzystania z liczmanów, klocków, patyczków, palców oraz innych konkretnych przedmiotów umożliwiających budowanie modeli sytuacji matematycznych, wspomagających obliczenia, rozumienie pojęć, rozumowania matematyczne oraz intuicje geometryczne. Umiejętności rachunkowe i rozumowanie należy rozwijać u uczniów od samego początku edukacji, nie czekając, aż będą oni umieli czytać i pisać, bez ograniczania zakresu używanych przez nich liczb. Nauczyciel może przedstawiać zadania ustnie, a o ich rozwiązaniach uczniowie mogą dyskutować z kolegami i nauczycielem bez konieczności przedstawienia rozwiązania za pomocą zapisu. Rozmawianie o liczeniu i rozumowaniach powinno być jedną z podstawowych metod pracy na I etapie edukacyjnym. Ważne jest budowanie u uczniów przekonania, że mają prawo popełniać błędy. Warto, aby błąd popełniony przez ucznia był powodem do rozwijającej rozmowy o sposobach rozumowania. Nauczyciel powinien analizować i odczytywać tok myślenia ucznia także wtedy, gdy ostateczna odpowiedź nie jest poprawna.

Należy uwzględnić zróżnicowane potrzeby edukacyjne uczniów – także tych, którzy wymagają więcej czasu i wsparcia w przechodzeniu od manipulacji do myślenia abstrakcyjnego. Uczniowie powinni być zachęcani do przedstawiania danych i rozwiązań zadań za pomocą rysunków, schematów i diagramów. Wspólna praca nad zadaniami (w grupach, parach) sprzyja rozwojowi myślenia i argumentowania. Ważne jest zachowanie równowagi między ćwiczeniem podstawowych umiejętności rachunkowych (np. sprawnego dodawania, odejmowania, porównywania) czy typowych zadań tekstowych a stwarzaniem okazji do rozwiązywania zadań nietypowych, wymagających poszukiwania sposobu rozwiązania i tworzenia własnych strategii. Zaleca się integrowanie treści edukacji matematycznej z grami, zabawami oraz zadaniami związanymi z edukacją finansową (w tym zabawy w sklep, planowanie zakupów, tworzenie planu finansowania wycieczki) i architektoniczną (w tym konstruowanie budowli z klocków, projektowanie układów przestrzennych). Takie działania nie tylko rozwijają kompetencje matematyczne, ale także wzmacniają motywację do uczenia się matematyki i jej stosowania w codziennym życiu.

Edukacja przyrodnicza obejmuje nie tylko poznawanie przyrody, ale także rozwijanie postaw proekologicznych. Kluczowe znaczenie ma tu uczenie się przez bezpośredni kontakt z otoczeniem (w środowisku przyrodniczym). W związku z tym ważne jest, aby dzieci jak najwięcej czasu spędzały poza salą lekcyjną, w bezpośrednim otoczeniu szkoły, wykorzystując jego edukacyjny potencjał. Specyfika edukacji przyrodniczej wyraża się także w tym, że

wprowadza ona dziecko w podstawy myślenia i działania naukowego. Dzieci powinny mieć zatem jak najwięcej okazji do dociekania, prowadzenia obserwacji, eksperymentów, eksploracji, które pozwalają im budować rozumienie zależności, jakie występują w ekosystemach i między nimi oraz między ludźmi, przyrodą i miejscem, w którym żyją. Ponadto należy wspierać uczniów i angażować ich w promowanie odpowiedzialnego stylu życia oraz zachęcać do udziału w decyzjach i działaniach na rzecz środowiska, co pozwoli im rozwinąć postawę troski o nie. Edukacja przyrodnicza wymaga dostępu uczniów do różnorodnych środków dydaktycznych umożliwiających prowadzenie działalności badawczej, jak lupy, mikroskopy, podstawowe szkło laboratoryjne, mapy, globusy, kompasy, termometry, wagi i inne.

W przypadku edukacji społecznej istotne jest stworzenie przestrzeni edukacyjnej, która pozwala uczniom na doświadczanie, współdziałanie, refleksję, dialog oraz rozwijanie samoświadomości i odpowiedzialności za siebie i innych, a także umożliwienie uczniom partycypacji w działaniach społecznych i obywatelskich podejmowanych na terenie szkoły oraz poza nią. Nauczyciel stwarza sytuacje dydaktyczne sprzyjające rozwojowi emocjonalnemu i społecznemu uczniów z wykorzystaniem metod aktywizujących, w tym dramy, *storytelling*, debaty, kręgów komunikacyjnych, projektów edukacyjnych. Uczniowie możliwie często powinni pracować w parach i większych zespołach. Kluczowe jest wdrażanie dzieci do wyrażania opinii, stawiania pytań, dokonywania wyborów oraz podejmowania decyzji w bezpiecznym i wspierającym środowisku. Ważnym elementem jest włączanie strategii edukacyjnych służących rozpoznawaniu i nazywaniu emocji, trenowaniu uważności, regulowaniu napięcia oraz wspieraniu uczniów w sytuacjach społecznych, w tym konfliktowych. Nauczyciel modeluje postawy oparte na empatii, otwartości i szacunku, również przez dawanie własnego przykładu.

Szkoła zapewnia:

1) przestrzeń sprzyjającą pracy zespołowej, rozmowie i wspólnym działaniom (np. strefy do pracy w grupach, miejsce do pracy w kręgu, do odpoczynku i wyciszenia);
2) możliwość korzystania z materiałów dydaktycznych wspomagających rozwój kompetencji osobistych, społecznych i obywatelskich (np. plansz do komunikacji, scenariuszy sytuacyjnych, mapy, globusu);
3) czas w planie dnia umożliwiający realizację zajęć w formie cyklicznych spotkań klasowych, rozmów, projektów społecznych oraz aktywności integracyjnych;

4) współpracę z rodzicami, pedagogiem szkolnym, psychologiem i wychowawcami świetlicy tak, aby działania na rzecz rozwoju osobistego i społecznego uczniów były spójne i systemowe.

Edukacja artystyczna odgrywa istotną rolę w całościowym rozwoju dziecka, wspierając jego wrażliwość estetyczną, ekspresję emocji i kreatywność, dlatego powinna odbywać się w atmosferze radości tworzenia, poczucia bezpieczeństwa oraz wzajemnego szacunku. Nauczyciel stosuje zróżnicowane metody pracy, angażujące zmysły, emocje i ruch dziecka, oparte na naturalnej ciekawości, zabawie, eksperymentowaniu i współdziałaniu. Szczególnie ważne jest wspieranie samodzielności dzieci w podejmowaniu decyzji twórczych i refleksji nad efektami własnej aktywności. Proces jest w tym wypadku równie ważny jak ostateczne efekty pracy. Edukacja artystyczna powinna być elastyczna, uwzględniać indywidualne potrzeby dzieci i wspierać ich rozwój społeczny, kulturowy i emocjonalny, także przez kontakt ze sztuką i kulturą w różnorodnych formach.
Szkoła zapewnia odpowiednią przestrzeń i wyposażenie (np. materiały plastyczne, instrumenty muzyczne, rekwizyty teatralne) umożliwiające swobodną ekspresję indywidualną i zespołową.

Zajęcia z edukacji technicznej i informatycznej powinny być prowadzone w sposób praktyczny, funkcjonalny i dostosowany do możliwości percepcyjnych i motorycznych uczniów. Istotne jest, aby uczniowie mieli możliwość działania (indywidualnego lub grupowego) w ramach konkretnych zadań i problemów do rozwiązania. Nauczyciel organizuje pracę uczniów tak, aby umożliwić im wykonywanie prostych czynności technicznych, w tym składanie, łączenie, planowanie, konstruowanie przedmiotów użytkowych, a także korzystanie z urządzeń cyfrowych w sposób bezpieczny i świadomy. Ważne jest wykorzystywanie prostych narzędzi, materiałów oraz sprzętu komputerowego i oprogramowania edukacyjnego. W procesie nauczania ważne jest stopniowe wprowadzanie uczniów w świat technologii i informatyki, z uwzględnieniem podstawowych pojęć, zasad działania urządzeń oraz możliwości ich zastosowania w życiu codziennym. Zadania powinny wspierać rozwój logicznego myślenia, orientacji przestrzennej, planowania działań oraz rozumienia relacji przyczynowo-skutkowych. Organizacja zajęć technicznych i informatycznych ma sprzyjać nie tylko pracy indywidualnej, ale także rozwijaniu współpracy w parach i grupach.

Wychowanie fizyczne jest oparte na koncepcji alfabetu ruchowego, która zakłada rozwijanie czterech powiązanych obszarów: kompetencji fizycznych, motywacji i pewności siebie, wiedzy

oraz zrozumienia w zakresie aktywności fizycznej i zdrowia oraz nawyków codziennego uczestnictwa w aktywności fizycznej. W ramach kompetencji fizycznych kluczowe jest rozwijanie podstawowych umiejętności ruchowych, które stanowią fundament dla opanowywania bardziej złożonych form aktywności fizycznej, podnoszenia sprawności fizycznej oraz przygotowania do regularnego podejmowania aktywności fizycznej przez całe życie.

Wychowanie fizyczne opiera się na zaspokojeniu jednej z podstawowych potrzeb dzieci, jaką jest ruch. Dla zapewnienia zdrowego rozwoju zajęcia ruchowe odbywają się każdego dnia jako element edukacji zintegrowanej. Ważną funkcję pełnią w niej zabawy ruchowe i gry zespołowe oraz ćwiczenia kształtujące nawyki utrzymania prawidłowej postawy ciała w różnych pozycjach.

Tak często, jak to możliwe, zajęcia ruchowe są realizowane w plenerze (np. w ogrodzie lub na boisku szkolnym). Wskazane jest również, aby co najmniej jedna godzina zajęć wychowania fizycznego w tygodniu odbywała się w sali gimnastycznej z dostępem do sprzętu sportowego. Ze względu na potrzeby psychomotoryczne uczniów klas I–III elementy krótkich rozgrzewek czy zabaw ruchowych wplatane są również między pozostałe zajęcia, bez ograniczenia się tylko do zajęć wychowania fizycznego.

W ramach zajęć wychowania fizycznego realizuje się treści nauczania związane z diagnozowaniem i interpretowaniem rozwoju fizycznego i sprawności fizycznej uczniów. W każdym roku szkolnym w okresie od lutego do kwietnia nauczyciel przeprowadza odpowiednie testy sprawnościowe, które obejmują:

1) bieg wahadłowy 10 razy po 5 metrów – służący pomiarowi zdolności szybkościowo-siłowo-koordynacyjnych;
2) 20-metrowy wytrzymałościowy bieg wahadłowy wykonywany według Europejskiego Testu Sprawności Fizycznej – Eurofit opracowanego przez Radę Europy – służący pomiarowi zdolności wytrzymałościowych w biegu;
3) podpór leżąc przodem na przedramionach (deska) – służący pomiarowi zdolności siłowo-wytrzymałościowych całego ciała;
4) skok w dal z miejsca – służący pomiarowi skoczności i siły.

Zwraca się uwagę na rozróżnienie pojęć diagnozowania i oceniania. Pomiary sprawności fizycznej powinny być wykorzystywane wyłącznie do wskazania mocnych i słabych stron sprawności fizycznej ucznia w celu planowania dalszego jej rozwoju.

Podczas zajęć z etyki uczniowie uczestniczą w rozmowach lub wykonują ćwiczenia, w tym interaktywne oraz oparte na przekładzie intersemiotycznym, służące ocenie i analizie intencji, działań i postaw zarówno postaci realnych, jak i bohaterów tekstów kultury.

Szkoła i nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej podejmują działania wspierające zaangażowanie rodziców i społeczności lokalnej w proces edukacyjny, co sprzyja wzmacnianiu poczucia przynależności uczniów do wspólnoty, ich partycypacji w działaniach społecznych oraz tworzeniu spójnego, bezpiecznego i wspierającego środowiska rozwojowego. W szczególności zaleca się:

1) systematyczne budowanie partnerskich relacji z rodzicami, opartych na wzajemnym zaufaniu, szacunku i otwartości;
2) tworzenie przestrzeni do regularnej i merytorycznej komunikacji z rodzicami na temat rozwoju, potrzeb i sukcesów dziecka, a także na temat programu pracy szkoły, form i metod kształcenia i wychowania;
3) uwzględnianie perspektywy i wiedzy rodziców o dziecku przy planowaniu i dostosowywaniu procesu dydaktyczno-wychowawczego, szczególnie w przypadku dzieci o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych.

II ETAP EDUKACYJNY (KLASY IV–VIII)

JĘZYK POLSKI

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Etyczne, kreatywne i skuteczne komunikowanie się w mowie i piśmie w różnych sytuacjach i formach gatunkowych, także w środowisku cyfrowym.
2. Interpretowanie różnorodnych utworów z uwzględnieniem kluczowych pojęć i istotnych kontekstów, w tym kulturowego, historycznego i filozoficznego.
3. Rozumienie i analizowanie tekstów nieliterackich, w tym publicystycznych, użytkowych, popularnonaukowych i medialnych.
4. Świadome i krytyczne korzystanie z przekazów medialnych.
5. Rozwijanie zainteresowań lekturowych i kształtowanie pozytywnych nawyków czytelniczych.
6. Rozwijanie świadomości językowej oraz poprawne i adekwatne do sytuacji posługiwanie się zasobami językowymi.
7. Rozwijanie sprawczości przez działania twórcze i aktywne, odpowiedzialne uczestnictwo w życiu społecznym i kulturalnym.
8. Autorefleksja i budowanie tożsamości osobistej oraz wspólnotowej, w odniesieniu do kultury lokalnej, narodowej, europejskiej i światowej, z uwzględnieniem wpływu człowieka na środowisko oraz klimat.

Uczenie się języka polskiego odgrywa kluczową rolę w procesie poznawania i rozumienia rzeczywistości oraz budowania tożsamości i relacji społecznych. W obliczu przemian współczesnego świata język polski stanowi pomost między tradycyjną kulturą pisma a nowymi formami przekazów audialnych i audiowizualnych. Zajęcia z języka polskiego służą przede wszystkim przygotowaniu do aktywnego i świadomego uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym.

Kluczowe w nauczaniu języka polskiego są interdyscyplinarność i otwarcie na wykorzystanie różnorodnych kontekstów w interpretacji wypowiedzi. Język polski obejmuje także edukację medialną, filmową i teatralną. Wiąże się to z rozwijaniem krytycznego odbioru przekazów i odpowiedzialnym korzystaniem z technologii cyfrowych. Pozwala to na przygotowanie do funkcjonowania w świecie łączącym tradycyjne i nowoczesne formy komunikacji.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności

Wybrane wymagania szczegółowe zostały oznaczone jako należące do modułów: kultura, medialny oraz filozoficzny.

Klasy IV–VI

1. Komunikacja.

   Pytanie wiodące: Jak komunikować się w sposób skuteczny, etyczny i budujący dobre relacje z innymi ludźmi w różnych sytuacjach życiowych?

   Uczeń:

   1) tworzy wypowiedź w mowie i piśmie w sposób pozwalający wyrazić myśl zgodnie z własną intencją;
   2) słucha rozmówcy w sposób uważny i zaangażowany;
   3) dostosowuje wypowiedź do sytuacji i odbiorcy;
   4) wyraża swoje potrzeby, emocje i uczucia w sposób zrozumiały, adekwatny do sytuacji i akceptowany społecznie;
   5) stosuje zasady grzeczności językowej;
   6) wyraża i uzasadnia swoje stanowisko w rozmowie – moduł filozoficzny;
   7) rozpoznaje komunikaty niewerbalne;
   8) przedstawia się, mówi o swoich doświadczeniach i zainteresowaniach;
   9) wykorzystuje pojęcia: komunikacja, nadawca, odbiorca, intencja wypowiedzi, komunikat niewerbalny, grzeczność językowa.

2. Odbiór tekstów kultury.

Pytanie wiodące: Jak i za pomocą jakich zabiegów wypowiedzi i zjawiska kultury oddziałują na odbiorcę?

Uczeń:

1) przedstawia uzasadnioną propozycję odczytania tekstów należących do różnych sztuk, w tym literatury, filmu, teatru, komiksu, muzyki, sztuk plastycznych, audialnych i audiowizualnych – moduł kultura;
2) określa i porównuje perspektywy oraz intencje nadawców, tematykę i problematykę wypowiedzi jako różnych sposobów wyrażania postaw, intencji, emocji oraz myśli;
3) określa i odnosi do rzeczywistych sytuacji wrażenia, jakie wywołują w nim wypowiedzi oraz zabiegi służące wywołaniu reakcji odbiorcy, w tym rozśmieszenia, wzruszenia, przestraszenia;
4) określa elementy świata przedstawionego i specyfikę fikcjonalnych tekstów literackich, w tym realistycznych oraz fantastycznych, jako różnych sposobów wyrażania myśli i emocji;
5) porównuje i ocenia postępowanie bohaterów, w tym w odniesieniu do własnych doświadczeń;
6) rozpoznaje różne środki językowe i zabiegi artystyczne oraz określa ich oddziaływanie na wyobraźnię, przekonania, emocje oraz zmysły;
7) interpretuje głosowo wybrane teksty;
8) wykorzystuje pojęcia: tekst, tekst kultury, argument, fikcja, utwór realistyczny, utwór fantastyczny, mit, baśń, legenda, przypowieść, powieść, opowiadanie, świat przedstawiony, narrator, bohater, fabuła, podmiot mówiący, epitet, porównanie, wyliczenie, powtórzenie, metafora lub przenośnia, wyraz dźwiękonaśladowczy, rymy.

3. Świadomość języka.

Pytanie wiodące: Jak porozumiewać się skutecznie, poprawnie i etycznie, świadomie wykorzystując wiedzę o języku oraz zasoby językowe?

Uczeń:

1) rozpoznaje w wypowiedziach odmienne i nieodmienne części mowy, przypisuje im właściwe kategorie gramatyczne, stosuje poprawne formy wyrazów odmiennych w wypowiedziach ustnych i pisemnych;

2) analizuje nacechowanie emocjonalne i stylistyczne wyrazów oraz związków wyrazowych w zdaniu;
3) bada różnice i zależności między częściami mowy a częściami zdania;
4) buduje zdania poprawne pod względem logicznym i gramatycznym w mowie oraz piśmie, określa zależności między wyrazami w zdaniu, identyfikuje funkcje głównych części zdania oraz ich określeń;
5) wyjaśnia znaczenie wyrazów w kontekście, korzystając ze słowników i innych źródeł informacji;
6) wzbogaca słownictwo, stosuje w swoich wypowiedziach różne elementy leksykalne (np. wyrazy neutralne i wartościujące, wyrazy bliskoznaczne i przeciwstawne, związki frazeologiczne);
7) wyjaśnia różnice między znaczeniem dosłownym a przenośnym wyrazów i związków wyrazowych;
8) stosuje zasady pisowni, także z wykorzystaniem wiedzy o odmianie i wymowie wyrazów;
9) stosuje znaki interpunkcyjne w różnych typach wypowiedzeń z wykorzystaniem wiedzy o składni;
10) wykorzystuje pojęcia: rzeczownik, czasownik, przymiotnik, przysłówek, liczebnik, zaimek, spójnik, przyimek, liczba, osoba, rodzaj, przypadek, czas, tryb, stopniowanie, podmiot, orzeczenie, wypowiedzenie (oznajmujące, pytające, rozkazujące, wykrzyknikowe), równoważnik zdania, zdanie, zdanie pojedyncze, zdanie złożone, synonim, antonim, związek frazeologiczny, głoska dźwięczna i bezdźwięczna, głoska ustna i nosowa, samogłoska, spółgłoska, sylaba, kropka, przecinek, znak zapytania, wykrzyknik, cudzysłów, nawias, dwukropek.

4. Tworzenie wypowiedzi.

Pytanie wiodące: Jak za pomocą różnych form wypowiedzi i środków wyrazu przekazywać myśli, emocje i opinie różnym odbiorcom w różnych sytuacjach?

Uczeń:

1) tworzy notatki w różnych formach, syntetycznie ujmujące najważniejsze informacje z różnych źródeł, w tym z zajęć i podręcznika;
2) przekształca cudze teksty, w tym formułuje pytania do tekstu i sporządza jego plan odtwórczy;

3) komponuje krótsze i dłuższe wypowiedzi o charakterze użytkowym, takie jak sprawozdanie i inne wypowiedzi relacjonujące, korespondencja tradycyjna i elektroniczna, samodzielnie przygotowana prezentacja multimedialna;
4) tworzy różnorodne wypowiedzi argumentacyjne na tematy poruszane na zajęciach, formułuje i uzasadnia swoją opinię;
5) opisuje przedmiot, krajobraz, sytuację, przeżycia oraz charakteryzuje postać, także w dłuższych wypowiedziach o charakterze twórczym;
6) podejmuje różne działania o charakterze twórczym z wykorzystaniem języka i różnych form literackich, w tym lirycznych i narracyjnych, takich jak opowiadania o zróżnicowanej kompozycji, fabule, kreacji świata przedstawionego, oraz form dziennikarskich;
7) posługuje się kompozycją i układem graficznym adekwatnymi do formy i charakteru wypowiedzi;
8) wykorzystuje pojęcia: opinia, opis, charakterystyka, opowiadanie, list tradycyjny i elektroniczny, sprawozdanie, akapit, wstęp, rozwinięcie, zakończenie.

5. Rozwijanie umiejętności autorefleksji i tworzenie tożsamości.

Pytanie wiodące: Jak wyznawane wartości i role odgrywane w różnych wspólnotach kształtują tożsamość i odpowiedzialność za otaczający świat?

Uczeń:

1) opisuje istotne dla siebie wartości i prezentuje stanowisko wobec uniwersalnych wartości – moduł filozoficzny;
2) omawia różne aspekty doświadczenia wspólnotowego, w tym dotyczące ich wartości w odniesieniu do różnych wspólnot, takich jak rodzina, społeczność szkolna, lokalna, narodowa – moduł filozoficzny;
3) określa role, jakie odgrywa w różnych wspólnotach, w tym w rodzinie, szkole, grupie rówieśniczej, kraju itd. – moduł filozoficzny;
4) omawia i ocenia swoje zaangażowanie w procesie uczenia się;
5) rozpoznaje i nazywa emocje własne i innych.

6. Elementy edukacji medialnej.

Pytanie wiodące: Jak skutecznie, krytycznie i z dbałością o higienę psychiczną poruszać się w świecie przekazów medialnych i wzmacniać podmiotowość informacyjno-komunikacyjną?

Uczeń:

1) aktywnie wyszukuje potrzebne informacje w różnorodnych źródłach – moduł medialny;
2) odróżnia informacje o faktach od opinii – moduł medialny;
3) korzysta z różnorodnych źródeł informacji do poszerzania własnej wiedzy i rozwijania zainteresowań – moduł medialny;
4) rozpoznaje, w jaki sposób przekazy, w tym reklamy, wpływają na zachowania i kluczowe życiowe decyzje – moduł medialny;
5) stosuje zasady higieny cyfrowej i opisuje zagrożenia wynikające z korzystania z Internetu, w tym uzależnienia od ekranów, telefonów, gier, komputerów i konsekwencje przeładowania informacyjnego – moduł medialny.

7. Praktyki lekturowe.

Pytanie wiodące: W jaki sposób teksty i nawyki lekturowe mogą pomóc zrozumieć siebie i świat?

Uczeń:

1) wybiera teksty zgodnie z preferencjami i zainteresowaniami oraz uzasadnia swój wybór;
2) planuje proces czytania;
3) dzieli się pierwszymi wrażeniami z przeczytanego tekstu;
4) czyta w każdym roku szkolnym niemniej niż 4 dłuższe teksty literackie dla dzieci i młodzieży:
   a) wybrane wspólnie przez nauczyciela i uczniów z listy przykładowych tekstów do omówienia w klasach IV–VIII lub spoza tej listy,
   b) wśród których znajdują się teksty poruszające zagadnienia bliskie doświadczeniom uczniów, takie jak: dom, rodzina, relacje rówieśnicze, przyjaźń, emocje, relacje człowieka i natury, różnorodność, wspólnotowość;
5) zapoznaje się z wybranymi fragmentami Biblii, w tym z opisem stworzenia świata oraz przypowieściami o miłosiernym Samarytaninie i o synu marnotrawnym, z wybranymi mitami greckimi, w tym o stworzeniu świata, o Syzyfie, o Dedalu i Ikarze, o Demeter i Korze, z baśniami i legendami ważnymi dla kultury światowej, europejskiej, narodowej i regionalnej;

6) czyta krótsze teksty literackie, w tym:
   a) utwory narracyjne,
   b) utwory liryczne,
   c) utwory o charakterze patriotycznym, w tym *Mazurek Dąbrowskiego* Józefa Wybickiego i *Rotę* Marii Konopnickiej;
7) zapoznaje się z tekstami kultury należącymi do różnych sztuk, w tym filmu, teatru, malarstwa, rzeźby, muzyki, komiksu.

Klasy VII i VIII

1. Komunikacja.

Pytanie wiodące: Jak komunikować się w sposób skuteczny, etyczny i budujący dobre relacje z innymi ludźmi w różnych sytuacjach życiowych?

Uczeń:

1) komunikuje się w sposób asertywny, z uważnością na innych rozmówców;
2) aktywnie słucha, parafrazuje wypowiedzi innych oraz zadaje pytania pogłębiające rozmowę i podtrzymujące kontakt – moduł medialny;
3) uczestniczy w dyskusji i debacie z poszanowaniem perspektywy i przekonań innych uczestników, przekonuje do swoich racji – moduł medialny;
4) udziela informacji zwrotnej i przyjmuje ją w różnych sytuacjach komunikacyjnych – moduł medialny;
5) rozpoznaje przejawy agresji, dyskryminacji i manipulacji w języku oraz przeciwstawia się im – moduł medialny;
6) wykorzystuje pojęcia: parafrazowanie, dyskusja, debata, informacja zwrotna, asertywność, agresja językowa, manipulacja, dyskryminacja, perswazja – moduł medialny.

2. Odbiór tekstów kultury.

Pytanie wiodące: Jak i za pomocą jakich zabiegów wypowiedzi oraz zjawiska kultury oddziałują na odbiorcę?

Uczeń:

1) interpretuje teksty należące do różnych sztuk, w tym literatury, filmu, teatru, komiksu, sztuk plastycznych, audialnych i audiowizualnych, z wykorzystaniem różnorodnych kontekstów – moduł kultura;

2) omawia różnice między utworami epickimi, lirycznymi i dramatycznymi, w tym jako różnymi sposobami wyrażania myśli, emocji i oddziaływania na odbiorców;
3) określa różne perspektywy narratora i sposoby prowadzenia narracji, w tym narratora pierwszo- i trzecioosobowego, wszechwiedzącego, oraz opisuje ich wpływ na odbiorcę;
4) rozpoznaje sposób prowadzenia argumentacji i kompozycję wypowiedzi jako formy porządkowania i wyrażania myśli oraz oddziaływania na odbiorców;
5) wyszukuje, selekcjonuje, syntetyzuje i krytycznie ocenia informacje oraz opinie zawarte w wypowiedziach;
6) porównuje teksty pod względem kryteriów zaproponowanych przez siebie i nauczyciela, w tym porównuje stanowiska i argumenty;
7) wykorzystuje pojęcia: epika, liryka, dramat, tren, fraszka, bajka, argumentacja, kompozycja, tytuł, podtytuł, motto, nowela, punkt kulminacyjny, alegoria, kontrast, symbol, pytanie retoryczne, informacja, opinia.

3. Świadomość językowa.

Pytanie wiodące: Jak porozumiewać się skutecznie, poprawnie i etycznie, świadomie wykorzystując wiedzę o języku i zasoby językowe?

Uczeń:

1) tworzy rodzinę wyrazów i bada relacje między jej elementami, wykorzystuje wiedzę ze słowotwórstwa do bogacenia słownictwa;
2) stosuje w swoich wypowiedziach czasowniki w różnych aspektach, trybach i stronach oraz określa ich funkcje w tekście, a także stosuje w swoich wypowiedziach różne rodzaje podmiotów, orzeczeń, przydawek, dopełnień i okoliczników w celu składniowego urozmaicenia wypowiedzi;
3) określa relacje między zdaniami składowymi w zdaniu złożonym;
4) rozpoznaje imiesłowy przymiotnikowe i przysłówkowe oraz stosuje je w swoich wypowiedziach;
5) wykorzystuje mowę zależną i niezależną w swoich wypowiedziach;
6) dobiera różnorodne środki językowe adekwatnie do intencji, stylu i formy wypowiedzi;
7) stosuje reguły interpunkcyjne w zdaniach złożonych i wielokrotnie złożonych, wykorzystuje interpunkcję jako narzędzie organizacji tekstu i podkreślania intencji wypowiedzi;

8) dokonuje korekty własnych wypowiedzi pod względem poprawności językowej i skuteczności komunikacyjnej;
9) wykorzystuje pojęcia: formant, wyraz podstawowy, wyraz pochodny, rodzina wyrazów, aspekt, strona czasownika, przydawka, dopełnienie, okolicznik, zdanie złożone współrzędnie, zdanie złożone podrzędnie, imiesłów przymiotnikowy i przysłówkowy, imiesłowowy równoważnik zdania, mowa zależna, mowa niezależna, przysłowie, archaizm, neologizm, termin naukowy, wyraz potoczny, wulgaryzm.

4. Tworzenie wypowiedzi.

Pytanie wiodące: Jak za pomocą różnych form wypowiedzi i środków wyrazu przekazywać myśli, emocje oraz opinie różnym odbiorcom w różnych sytuacjach?

Uczeń:

1) przekształca cudze teksty, w tym streszcza je i parafrazuje;
2) opisuje dzieło sztuki (np. obraz, grafikę, rzeźbę, fotografię, utwór muzyczny) z wykorzystaniem elementów interpretacji – moduł kultura;
3) tworzy dłuższe wypowiedzi argumentacyjne ustne i pisemne, w tym rozprawkę, list otwarty i przemówienie;
4) formułuje stanowisko, wspiera je argumentami i przykładami;
5) tworzy wypowiedzi nieoficjalne i oficjalne o charakterze użytkowym, służące realizacji różnych celów, w tym prośby i zapytania, także w formie korespondencji elektronicznej;
6) dostosowuje tworzone przez siebie wypowiedzi do sytuacji, słuchaczy i celu wypowiedzi, wykorzystuje wiedzę o języku, zasadach kompozycji i retoryce;
7) wykorzystuje pojęcia: apostrofa, pytanie retoryczne, argument, kontrargument, wywód, teza, hipoteza, stanowisko, rozprawka, przemówienie, streszczenie, przykład.

5. Rozwijanie umiejętności autorefleksji i tworzenie tożsamości.

Pytanie wiodące: Jak wyznawane wartości i role odgrywane w różnych wspólnotach kształtują tożsamość i odpowiedzialność za otaczający świat?

Uczeń:

1) podejmuje refleksję o roli dziejów kultury i historii w rozumieniu współczesności;

2) omawia znaczenie symboli, języka i literatury w budowaniu tożsamości narodowej – moduł kultura;
3) wyraża refleksję o charakterze filozoficznym inspirowaną tekstami – moduł filozoficzny;
4) wyraża refleksję nad relacjami między człowiekiem a naturą w kontekście odpowiedzialności za Ziemię i na jej podstawie kształtuje swoje postawy życiowe;
5) określa znaczenie własnej twórczości i uczestnictwa w kulturze w budowaniu odporności psychicznej – moduł kultura;
6) wykorzystuje pojęcia: relacje, wartości uniwersalne, wspólnota, rodzina, społeczność szkolna, społeczność lokalna, naród, tożsamość narodowa, tożsamość osobista, współpraca w grupie, autorefleksja, odporność psychiczna, empatia, dialog, solidarność społeczna oraz dobro wspólne – moduł filozoficzny.

6. Elementy edukacji medialnej.

Pytanie wiodące: Jak skutecznie, krytycznie i z dbałością o higienę psychiczną poruszać się w świecie przekazów medialnych i wzmacniać podmiotowość informacyjno-komunikacyjną?

Uczeń:

1) rozpoznaje czynniki wpływające na dostępność, wiarygodność i bezstronność przekazów oraz na ich odbiór, a także rozpoznaje fałsz i dezinformację – moduł medialny;
2) odnajduje różne treści w mediach i Internecie, ocenia ich wartość i uzasadnia swoją ocenę – moduł medialny;
3) uzyskuje informacje za pomocą narzędzi opartych na sztucznej inteligencji i weryfikuje je w innych źródłach – moduł medialny;
4) stosuje zasady etycznego wykorzystania treści medialnych – moduł medialny;
5) wykorzystuje pojęcia: analiza krytyczna, bańka informacyjna, błędy poznawcze, higiena cyfrowa, krytyczne myślenie, profilowanie treści, przekaz informacyjny, przekaz medialny, przeładowanie informacyjne, fałszywe informacje, dezinformacja – moduł medialny.

7. Praktyki lekturowe.

Pytanie wiodące: W jaki sposób teksty i nawyki lekturowe mogą pomóc zrozumieć siebie i świat?

Uczeń:

1) czyta następujące teksty z klasyki literatury polskiej:
   a) Jan Kochanowski, *Tren VII* i *Tren VIII*, wybrane fraszki,
   b) Ignacy Krasicki, wybrane bajki,
   c) Adam Mickiewicz, *Dziady* część II, *Reduta Ordona*, *Śmierć pułkownika*, *Pan Tadeusz – Inwokacja*, wybrana ballada,
   d) Juliusz Słowacki, *Balladyna*,
   e) wybrana nowela Bolesława Prusa lub Henryka Sienkiewicza,
   f) Aleksander Kamiński, *Kamienie na szaniec*,
   g) wybrane opowiadanie lub jednoaktówka Sławomira Mrożka,
   h) wybrane opowiadanie Idy Fink;
2) czyta w każdym roku szkolnym niemniej niż 4 dłuższe utwory literackie, w tym:
   a) wybrane wspólnie przez nauczyciela i uczniów z listy przykładowych tekstów do omówienia w klasach IV–VIII lub spoza tej listy:
      – teksty epickie reprezentujące różne sposoby prowadzenia narracji,
      – utwory należące do literatury gatunkowej (np. fantasy, science fiction, kryminalne, przygodowe, obyczajowe),
   b) teksty z kanonu literatury światowej;
3) zapoznaje się ze zróżnicowanymi tematycznie i gatunkowo tekstami, w tym:
   a) wybranymi utworami poetyckimi Krzysztofa Kamila Baczyńskiego, Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego, Julii Hartwig, Zbigniewa Herberta, Marii Konopnickiej, Urszuli Kozioł, Bolesława Leśmiana, Czesława Miłosza, Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej, Agnieszki Osieckiej, Haliny Poświatowskiej, Tadeusza Różewicza, Juliusza Słowackiego, Wisławy Szymborskiej, Juliana Tuwima, Jana Twardowskiego,
   b) wypowiedziami i przekazami medialnymi: relacjonującymi (np. wiadomość prasowa, reportaż, sprawozdanie), wyrażającymi stanowisko (np. felieton, przemówienie), popularnonaukowymi i filozoficznymi – moduł filozoficzny,
   c) podejmującymi refleksję nad relacjami między człowiekiem a naturą, jednostką a społeczeństwem oraz obywatelem a władzą.

Przykładowe teksty do omówienia w klasach IV–VIII

1. Teksty narracyjne i dramatyczne:
   1) Adam Bahdaj, *Do przerwy 0:1* lub inna powieść;
   2) Justyna Bednarek, *Dom numer 5*;
   3) Paweł Beręsewicz, *Wszystkie lajki Marczuka*, *Szeptane* lub inna powieść;
   4) Miron Białoszewski, *Pamiętnik z powstania warszawskiego* (fragmenty);
   5) Karol Olgierd Borchardt, *Znaczy Kapitan*;
   6) Frances Hodgson Burnett, *Tajemniczy ogród* lub inna powieść;
   7) Lewis Carroll, *Alicja w Krainie Czarów*;
   8) Marine Carteron, wybrana powieść z serii *Podpalacze książek*;
   9) Joanna Chmielewska, *Nawiedzony dom*, *Zwyczajne życie*;
   10) Agatha Christie, wybrana powieść kryminalna;
   11) Carlo Collodi, *Pinokio*;
   12) Sarah Crossan, *Kasieńka*, *My dwie, my trzy, my cztery*, *Tippi i ja*, *Kończy się czas*;
   13) Charles Dickens, *Opowieść wigilijna*;
   14) Lloyd Cassel Douglas, *Wielki Rybak*;
   15) Jacek Dukaj, *Wroniec*;
   16) Aleksander Dumas, *Trzej muszkieterowie*;
   17) Michael Ende, *Momo*, *Niekończąca się historia*;
   18) John Flanagan, wybrana powieść z cyklu *Zwiadowcy*;
   19) Aleksander Fredro, *Zemsta*, *Śluby panieńskie*;
   20) Olaf Fritsche, *Skarb Troi*;
   21) Ernest Hemingway, *Stary człowiek i morze*;
   22) Roksana Jędrzejewska-Wróbel, *Stan splątania*;
   23) Grzegorz Kasdepke, wybrana powieść;
   24) Jacqueline Kelly, *Ewolucja według Calpurnii Tate*;
   25) Emilia Kiereś, *Rzeka*;
   26) Joseph Rudyard Kipling, *Księga dżungli*;
   27) Nancy H. Kleinbaum, *Stowarzyszenie umarłych poetów*;
   28) Janusz Korczak, *Król Maciuś Pierwszy*, *Bankructwo małego Dżeka*;
   29) Rafał Kosik, *Felix, Net i Nika oraz Gang Niewidzialnych Ludzi*;
   30) Barbara Kosmowska, *Pozłacana rybka*;
   31) Zofia Kossak-Szczucka, *Topsy i Lupus*, wybrane opowiadanie z tomu *Bursztyny*;
   32) Marcin Kozioł, *Skrzynia Władcy Piorunów*;

33) Alice Kuipers, *Najgorsza rzecz, jaką zrobiła*, *Życie na drzwiach lodówki: powieść w notatkach*;
34) Selma Lagerlöf, *Cudowna podróż*;
35) Ursula K. Le Guin, *Czarnoksiężnik z Archipelagu*;
36) Stanisław Lem, *Cyberiada*, *Bajki robotów*;
37) Bolesław Leśmian, *Klechdy sezamowe*;
38) Clive Staples Lewis, wybrana powieść z cyklu *Opowieści z Narnii*;
39) Astrid Lindgren, *Bracia Lwie Serce*, *Ronja, córka zbójnika*;
40) Kornel Makuszyński, wybrana powieść;
41) Andrzej Maleszka, wybrana powieść z cyklu *Magiczne drzewo*;
42) Alan Aleksander Milne, *Kubuś Puchatek*;
43) Ferenc Molnár, *Chłopcy z Placu Broni* (*Chłopcy z ulicy Pawła*);
44) Lucy Maud Montgomery, *Ania z Zielonego Wzgórza* (*Anne z Zielonych Szczytów*);
45) Brandon Mull, *Wojna cukierkowa*, *Baśniobór*;
46) Małgorzata Musierowicz, wybrana powieść z cyklu *Jeżycjada*;
47) Edmund Niziurski, *Sposób na Alcybiadesa*;
48) Ewa Nowak, *Pajączek na rowerze*;
49) Longin Jan Okoń, *Tecumseh*;
50) George Orwell, *Folwark zwierzęcy*;
51) Ferdynand Antoni Ossendowski, *Słoń Birara*;
52) Raquel Jaramillo Palacio, *Cudowny chłopak*;
53) Katherine Paterson, *Most do Terabithii*;
54) Sara Pennypacker, *Pax*;
55) Jacek Podsiadło, *Czerwona kartka dla Sprężyny*;
56) Rick Riordan, wybrana powieść z cyklu *Percy Jackson i bogowie olimpijscy*;
57) J.K. Rowling, wybrana powieść o Harrym Potterze;
58) Katarzyna Ryrych, *Król*, *Wyspa mojej siostry*, *Lato na Rodos*;
59) Antoine de Saint-Exupéry, *Mały Książę*;
60) Éric-Emmanuel Schmitt, *Oskar i pani Róża;*
61) William Shakespeare, *Romeo i Julia*, *Sen nocy letniej*;
62) Henryk Sienkiewicz, *Krzyżacy*, *W pustyni i w puszczy*, *Quo vadis*;
63) Linn Skåber, *Młodość. Wyznania nastolatków*;
64) Nancy Springer, wybrana powieść z cyklu *Enola Holmes*;
65) Erin Stewart, *Blizny jak skrzydła*;

66) Marcin Szczygielski, *Teatr Niewidzialnych Dzieci*, *Arka Czasu, czyli wielka ucieczka Rafała od kiedyś przez wtedy do teraz i wstecz*;
67) Alfred Szklarski, wybrana powieść o Tomku Wilmowskim;
68) Dorota Terakowska, *Tam, gdzie spadają anioły*, *Córka czarownic*;
69) John Ronald Reuel Tolkien, *Hobbit, czyli tam i z powrotem*;
70) Mark Twain, *Przygody Tomka Sawyera*;
71) Katarzyna Wasilkowska, *Już, już!*;
72) Danuta Wawiłow, Natalia Usenko, *Wierzbowa 13. Opowieści z Wierzbowej 13*;
73) Louis de Wohl, *Posłaniec króla*;
74) Karol Wojtyła, wybrany utwór;
75) Markus Zusak, *Złodziejka książek*;
76) Stefan Żeromski, *Syzyfowe prace*, *Siłaczka*.

2. Antologie i wybory tekstów:
   1) *Gorzka czekolada i inne opowiadania o ważnych sprawach*, autorzy: Paweł Beręsewicz, Wojciech Cesarz, Barbara Kosmowska, Andrzej Maleszka, Katarzyna Ryrych, Katarzyna Terechowicz;
   2) *Nazywam się…* (np. Mikołaj Kopernik, Fryderyk Chopin, Maria Skłodowska-Curie, Jan Paweł II i inni);
   3) *Wszystkie kolory świata*, autorzy zebrani (Michał Rusinek i inni);
   4) wiersze poetów dawnych i współczesnych niewymienionych w podstawie programowej;
   5) zbiory mitologii światowej (np. słowiańskiej, skandynawskiej, staroegipskiej).

3. Teksty publicystyczne, popularnonaukowe, filozoficzne, biograficzne, literatura faktu:
   1) Francesco D'Adamo, *Iqbal*;
   2) Jacek Dąbała, wybrany tekst ze zbioru *Media ćwiczą rozum. Vademecum rozsądku dla obywateli, polityków i dziennikarzy*;
   3) Anna Dziewit-Meller, *Damy, dziewuchy, dziewczyny. Historia w spódnicy*;
   4) Umberto Eco, wybrany felieton ze zbiorów *Zapiski na pudełku od zapałek*;
   5) Arkady Fiedler, *Dywizjon 303*;
   6) Rachel Firth, Minna Lacey, Jordan Akpojaro, *Filozofia dla początkujących*;
   7) André Frossard, *Nie lękajcie się! Rozmowy z Janem Pawłem II*;
   8) Natalia Gancarz, *Mietek na wojnie*;

9) Magdalena Grzebałkowska, *Wojenka. O dzieciach, które dorosły bez ostrzeżenia* (wybrany reportaż);
10) Boguś Janiszewski, wybrana pozycja z serii *To, o czym dorośli ci nie mówią* lub *Wyzwania*;
11) Leszek Kołakowski, *Mini-wykłady o maxi-sprawach, 13 bajek z królestwa Lailonii dla dużych i małych* (wybrany fragment);
12) Simona Kossak, *Serce i pazur. Opowieści o uczuciach zwierząt*;
13) Anna Kowalczyk, *Brakująca połowa dziejów. Krótka historia kobiet na ziemiach polskich*;
14) Karolina Lanckorońska, *Wspomnienia wojenne 22 IX 1939–5 IV 1945* (fragmenty);
15) Anna Mieszkowska, *Dzieci Ireny Sendlerowej*;
16) Nela Mała Reporterka, wybrany utwór;
17) Lidia Ostałowska, *Bezprizorni*;
18) Marie Pavlenko, *A kiedy zniknie pustynia*;
19) Łukasz Pilip, *Podwórko bez trzepaka. Reportaże z dzieciństwa* (wybrany reportaż);
20) Michel Piquemal, *Bajki filozoficzne*;
21) Magdalena Rigamonti, *Niewygodni. Mówią prawdę o wojnie* (wywiad z Adą Willenberg lub inny);
22) Michał Rusinek, *Szalik. O Wisławie Szymborskiej dla dzieci*;
23) Maria Strzelecka, *Simona*;
24) Justyna Suchecka, *Young power. 30 historii o tym, jak młodzi zmieniają świat*;
25) Zbigniew Urbanyi, *Na szlaku kliprów i windjammerów* (fragmenty);
26) Melchior Wańkowicz, *Bitwa o Monte Cassino*, *Ziele na kraterze*;
27) Urszula Zajączkowska, *Patyki, badyle*.

W ramach zajęć z języka polskiego uczniowie zdobywają doświadczenia edukacyjne, które wspierają ich rozwój osobisty, psychiczny i społeczny oraz budują poczucie sprawczości. Doświadczenia edukacyjne mają charakter praktyczny, wzmacniają kompetencje fundamentalne i przekrojowe oraz rozwijają umiejętności komunikacyjne i współpracę.

W przypadku klas IV–VI uczeń:

1) raz w roku szkolnym uczestniczy w spektaklu teatralnym (np. w teatrze tradycyjnym, muzycznym, w teatrze lalek) lub w innym wydarzeniu kulturalnym (np. koncercie, wystawie na żywo lub on-line);

2) raz w trakcie nauki w klasach IV–VI:
   a) tworzy w grupie krótką formę artystyczną (np. przedstawienie teatralne, film, teledysk, słuchowisko lub podcast na podstawie wybranej baśni, legendy, mitu lub innego tekstu literackiego), a następnie prezentuje ją na forum klasy,
   b) realizuje indywidualnie lub w grupie projekt twórczy związany z przeczytaną lekturą (np. przygotowuje konkurs lub grę fabularną opartą na fabule dzieła, tworzy nowe okładki lub obwoluty korelujące z treścią, opracowuje komiks na podstawie tekstu, odgrywa scenki lub przygotowuje improwizacje na podstawie lektury),
   c) projektuje w grupie i realizuje projekt czytelniczy mający na celu rozwijanie zainteresowania literaturą oraz promujący kulturę czytelnictwa.

W przypadku klas VII i VIII uczeń:

1) raz w roku szkolnym:
   a) uczestniczy w spektaklu teatralnym (np. w teatrze tradycyjnym, muzycznym, w teatrze lalek) lub w innym wydarzeniu kulturalnym (np. koncercie, wystawie na żywo lub on-line),
   b) przygotowuje i przedstawia indywidualnie przegląd prasy, mediów i innych źródeł na zadany temat;
2) raz w trakcie nauki w klasach VII i VIII:
   a) tworzy w grupie krótką formę artystyczną (np. przedstawienie teatralne, film, teledysk, słuchowisko lub podcast na podstawie własnego scenariusza), a następnie prezentuje ją na forum klasy,
   b) uczestniczy w zorganizowanej dyskusji lub debacie (np. oksfordzkiej, „za i przeciw”, sokratejskiej, panelowej) na temat związany z przeczytaną lekturą.

Warunki i sposób realizacji

Nauka w klasach IV–VIII przypada na kluczowy okres rozwojowy, w którym młodzi ludzie kształtują poczucie sprawczości i uczą się samodzielnego oraz krytycznego myślenia, szczególnie wobec przekazów medialnych. To jednocześnie czas budowania dobrostanu psychicznego uczniów przez wspieranie formowania się ich tożsamości indywidualnej i zbiorowej oraz wzmacnianie odporności psychicznej w obliczu wyzwań rozwojowych. Nauczyciel, planując pracę, powinien uwzględniać wiedzę o dynamice rozwojowej charakterystyczną dla tego etapu, uwzględniając fakt, że uczniowie przechodzą intensywne procesy: poznawania świata i kształtowania postaw wobec niego, odkrywania kultury i jej

wytworów, doskonalenia umiejętności komunikowania się z innymi oraz rozwoju myślenia od konkretnego ku abstrakcyjnemu.

Fundamenty edukacji w zakresie języka polskiego w klasach IV–VI są budowane przez praktykę komunikacyjną i doświadczenia czytelnicze – uczniowie poznają różnorodne teksty dostosowane do ich możliwości, co wspiera rozwój zainteresowań czytelniczych. W klasach VII i VIII wzrasta poziom złożoności pracy z tekstami i przekazami medialnymi przy jednoczesnym wprowadzaniu elementów wiedzy teoretycznej – tam, gdzie to konieczne, uczniowie posługują się stosownymi terminami. Uczniowie zapoznają się także z tekstami literackimi wskazanymi na liście obejmującej wybrane dzieła klasyki polskiej, które umożliwiają zaznajomienie się z różnymi zjawiskami literackimi istotnymi dla kultury narodowej. W procesie dydaktycznym ważne jest także zapewnienie nauczycielom i uczniom swobody w doborze tekstów oraz zaplanowanie wystarczającego czasu na ich pogłębioną analizę, co sprzyja rozwijaniu kreatywności, samodzielności myślenia i sprawczości oraz umożliwia dostosowanie procesu uczenia się do indywidualnych potrzeb i zainteresowań uczniów.

Nauczyciele dobierają teksty różnorodne tematycznie i gatunkowo, wykorzystując zróżnicowane formy ich odbioru: e-booki, audiobooki i zasoby cyfrowe. W zakresie nauki o języku ograniczają kategorie gramatyczne do niezbędnych, koncentrując się na perspektywie komunikologicznej, wprowadzają elementy teorii literatury, wyjaśniając funkcje zabiegów artystycznych i retorycznych, oraz wspierają budowanie i doskonalenie warsztatu pisarskiego. Proces edukacyjny obejmuje kształtowanie umiejętności komunikacyjnych przez wypowiedzi ustne, aktywne słuchanie i udział w dyskusji, a także funkcjonalne rozwijanie świadomości językowej przez tworzenie warunków do odkrywania języka przez obserwację oraz analizę intencji i funkcji wypowiedzi.

Odpowiedzialność nauczycieli polega na stworzeniu środowiska uczenia się, które nie tylko respektuje naturalne procesy rozwojowe, ale także aktywnie je wspiera przez dostosowywanie metod nauczania, form współpracy i wymagań do indywidualnych potrzeb oraz możliwości każdego ucznia. Nauczyciele tworzą wspierające środowisko uczenia się na podstawie zasad projektowania uniwersalnego dla edukacji, rozwijając podmiotowość i sprawczość uczniów przez włączanie ich w podejmowanie decyzji takich jak wybór lektury. Stwarzają sytuacje edukacyjne umożliwiające działania grupowe, współpracę i pracę projektową, a także systematycznie wykorzystują informację zwrotną w procesie uczenia się.

Realizacji tych założeń sprzyja ukierunkowanie na działania praktyczne, kształtowanie umiejętności i nawyków, w tym mówienia, pisania, słuchania i czytania, oraz wykorzystywanie

doświadczeń uczniów do budowania sytuacji dydaktycznych i poszerzania ich wiedzy. Istotnym elementem edukacji jest również aktywność społeczna i lokalna: stymulowanie działań na rzecz wspólnoty, organizowanie debat, projektów i tworzenie petycji dotyczących problemów lokalnych oraz wykorzystywanie narzędzi polonistycznych do promowania inicjatyw uczniowskich.

Szkoła powinna wspierać nauczycieli w prowadzeniu procesu dydaktycznego, zapewniając odpowiednie warunki, w tym:

1) dostęp do księgozbioru, z uwzględnieniem zarówno współczesnych utworów literatury dziecięcej i młodzieżowej, dostosowanych do potrzeb i zainteresowań uczniów, jak i utworów z listy lektur dla klas IV–VIII;
2) sprzęt elektroniczny oraz dostęp do Internetu i różnorodnych narzędzi cyfrowych, w tym platform edukacyjnych i portali informacyjnych, wspierających realizację wymagań szczegółowych z zakresu edukacji medialnej;
3) promowanie czytelnictwa przez tworzenie kącików czytelniczych w klasach lub we wspólnej przestrzeni szkolnej;
4) organizowanie spotkań z lokalnymi twórcami kultury lub dziennikarzami.

JĘZYK OBCY NOWOŻYTNY

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Posługiwanie się środkami językowymi: leksykalnymi, gramatycznymi, fonetycznymi i ortograficznymi.
2. Rozumienie wypowiedzi ustnych i pisemnych.
3. Tworzenie wypowiedzi ustnych i pisemnych.
4. Uczestniczenie w rozmowie i reagowanie w sytuacjach życia codziennego, adekwatnie do sytuacji komunikacyjnej, ustnie lub pisemnie.
5. Przekształcanie przekazu w ramach tego samego języka obcego nowożytnego oraz między językami, a także z formy ustnej, pisemnej lub wizualnej na inną formę.
6. Posługiwanie się strategiami i technikami uczenia się języka obcego nowożytnego.
7. Rozwijanie otwartości na różnorodność kulturową.

Podstawa programowa w zakresie przedmiotu język obcy nowożytny jest wspólna dla wszystkich języków obcych nowożytnych.

Nadrzędnym celem kształcenia w zakresie języka obcego nowożytnego jest skuteczne porozumiewanie się, w szczególności w mowie, przy czym w przypadku języka obcego nowożytnego nauczanego jako drugi dotyczy to najbardziej typowych sytuacji życia codziennego. Osiągnięcie tak zarysowanego celu jest możliwe przede wszystkim dzięki zorientowaniu kształcenia w zakresie języka obcego nowożytnego na wykorzystanie tego języka w kontekstach praktycznych, m.in. przez aranżowanie na zajęciach sytuacji komunikacyjnych bliskich doświadczeniom uczniów oraz adekwatnych do ich wieku.

Uczniowie rozwijają umiejętność rozumienia innych, wyrażania swoich myśli i reagowania na wypowiedzi sformułowane w języku obcym nowożytnym, co stwarza im możliwość ekspresji własnej, pogłębia rozumienie świata, a także konfrontuje z różnorodnością językową i kulturową. Zajęcia z języka obcego nowożytnego nauczanego jako pierwszy i drugi powinny również przyczynić się do rozwijania przez uczniów umiejętności uczenia się języków obcych nowożytnych.

Podstawa programowa w zakresie przedmiotu język obcy nowożytny określa wymagania dla czterech poziomów biegłości językowej, zwanych dalej „poziomami”. Poziomy te zostały oznaczone symbolami wynikającymi z Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego i są to: A1, A1+, A2 i B1. Ze względu na specyfikę danego języka obcego nowożytnego, wynikającą m.in. ze stopnia skomplikowania systemu gramatycznego lub reguł dotyczących zachowania grzeczności językowej, przyjęto, że oczekiwanym od ucznia na zakończenie nauki w klasie VIII poziomem biegłości językowej w przypadku:

1) języka obcego nowożytnego nauczanego jako pierwszy jest – poziom A2;
2) języka obcego nowożytnego nauczanego jako drugi jest – poziom A1.

Każdy nauczyciel języka obcego nowożytnego – zarówno nauczanego jako pierwszy, jak i jako drugi – uwzględniając możliwości i kompetencje językowe uczniów, może podjąć decyzję o realizacji podstawy programowej w zakresie przedmiotu język obcy nowożytny na poziomie wyższym niż oczekiwany.

Tabela nr 1. Możliwości realizacji podstawy programowej w zakresie przedmiotu język obcy nowożytny nauczany jako pierwszy albo drugi

Klasy	Język obcy nowożytny nauczany jako pierwszy		Język obcy nowożytny nauczany jako drugi	
	poziom oczekiwany	poziom wyższy	poziom oczekiwany	poziom wyższy
IV–VIII	A2*)	B1	–	–
VII i VIII	–	–	A1*)	A1+

Dla każdego poziomu podstawy programowej w zakresie przedmiotu język obcy nowożytny założono do realizacji 7 celów, które są jednakowe dla wszystkich języków obcych nowożytnych nauczanych w szkole podstawowej. Treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności, których liczba i złożoność rośnie adekwatnie do realizowanego poziomu (A1, A1+, A2, B1) – służą realizacji założonych celów.

W nauczaniu języka obcego nowożytnego obowiązują zasady spiralności, czyli cyklicznego powracania do wcześniej omawianych zagadnień, i kumulatywności, czyli nadbudowywania wiadomości i umiejętności przy każdym powrocie do zagadnienia wcześniej omawianego.

W przypadku przedmiotu język obcy nowożytny realizowanego w rozszerzonym wymiarze godzin w oddziale dwujęzycznym nauczyciel prowadzi proces dydaktyczny w taki sposób, aby uczniowie osiągali wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności określone w poniższej tabeli.

Tabela nr 2. Możliwości realizacji podstawy programowej w zakresie przedmiotu język obcy nowożytny w oddziałach dwujęzycznych

Poziom podstawy programowej realizowanej w zakresie języka obcego nowożytnego nauczanego jako pierwszy albo drugi	Poziom podstawy programowej realizowanej w zakresie języka obcego nowożytnego w oddziale dwujęzycznym
A1	A1+
A1+	A2

*) Najniższy poziom podstawy programowej w zakresie przedmiotu język obcy nowożytny realizowany w:
1) klasach IV–VIII – w przypadku języka obcego nowożytnego nauczanego jako pierwszy;
2) klasach VII i VIII – w przypadku języka obcego nowożytnego nauczanego jako drugi.

A2	A2 oraz wybrane wymagania szczegółowe podstawy programowej na poziomie B1
B1	B1 oraz wybrane zakresy leksykalne i teksty (czytane, słuchane, tworzone) w zakresie przedmiotów nauczanych dwujęzycznie

W przypadku przedmiotu język obcy nowożytny realizowanego w oddziale dwujęzycznym, w którym będą rozszerzane wymagania szczegółowe określone dla:

1) poziomu A1 – nauczyciel powinien prowadzić proces dydaktyczny w taki sposób, aby uczniowie osiągali wymagania szczegółowe dla poziomu A1+,
2) poziomu A1+ – nauczyciel powinien prowadzić proces dydaktyczny w taki sposób, aby uczniowie osiągali wymagania szczegółowe dla poziomu A2,
3) poziomu A2 – nauczyciel powinien prowadzić proces dydaktyczny w taki sposób, aby uczniowie osiągali wymagania szczegółowe dla poziomu A2 oraz wybrane wymagania szczegółowe określone w podstawie programowej dla poziomu B1, adekwatnie do możliwości grupy,
4) poziomu B1 – nauczyciel powinien prowadzić proces dydaktyczny w taki sposób, aby uczniowie osiągali wymagania szczegółowe dla poziomu B1

– przy czym podczas dodatkowych godzin uczeń powinien rozwijać znajomość środków językowych oraz doskonalić umiejętności językowe, a w przypadku przedmiotów nauczanych dwujęzycznie rozwijać je także w odniesieniu do treści nauczania tych przedmiotów, a wymaganie szczegółowe z działu dziesiątego pkt 1 powinno się rozszerzyć o podstawową wiedzę dotyczącą m.in. literatury, historii, geografii kraju nauczanego języka.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności

Poziom A1

1. Uczeń posługuje się elementarnym zasobem środków leksykalnych i fonetycznych oraz minimalnym zasobem środków gramatycznych i ortograficznych niezbędnych do realizacji pozostałych wymagań szczegółowych dotyczących wiedzy i umiejętności w zakresie tematów:
   1) człowiek: dane personalne, wygląd zewnętrzny, cechy charakteru, rzeczy osobiste, uczucia i emocje, umiejętności i zainteresowania;

2) miejsce zamieszkania: dom, pomieszczenia i wyposażenie domu, obowiązki domowe;
3) edukacja: szkoła i jej pomieszczenia, przedmioty nauczania, uczenie się, przybory szkolne, zajęcia pozalekcyjne;
4) praca: zawody i związane z nimi czynności, miejsce pracy;
5) życie prywatne: rodzina, znajomi i przyjaciele, czynności życia codziennego, przedmioty codziennego użytku, określanie czasu, formy spędzania czasu wolnego;
6) żywienie: artykuły spożywcze, posiłki i ich przygotowywanie, lokale gastronomiczne;
7) zakupy i usługi: rodzaje sklepów, towary i ich cechy, odzież, sprzedawanie i kupowanie;
8) podróżowanie i turystyka: środki transportu i korzystanie z nich, orientacja w terenie, baza noclegowa;
9) sport: dyscypliny sportu, obiekty sportowe, uprawianie sportu;
10) zdrowie: części ciała, samopoczucie, choroby i ich objawy;
11) świat przyrody: pogoda, pory roku, rośliny i zwierzęta, krajobraz.

2. Uczeń rozumie bardzo proste wypowiedzi ustne (np. rozmowy, wiadomości, komunikaty, ogłoszenia, instrukcje) artykułowane wyraźnie i powoli, w standardowej odmianie języka:
   1) reaguje na polecenia;
   2) rozumie wypowiedź lub jej fragment na poziomie ogólnym: określa główną myśl, intencje nadawcy lub autora, kontekst (np. formę, czas, miejsce, sytuację, uczestników);
   3) rozumie wypowiedź lub jej fragment na poziomie szczegółowym: znajduje w niej określone informacje.

3. Uczeń rozumie bardzo proste wypowiedzi pisemne (np. e-maile, SMS-y, napisy, ulotki, etykiety, jadłospisy, ogłoszenia, rozkłady jazdy, historyjki obrazkowe z tekstem, posty, teksty narracyjne):
   1) rozumie tekst lub jego fragment na poziomie ogólnym: określa główną myśl, intencje autora, kontekst wypowiedzi (np. nadawcę, odbiorcę, formę tekstu, czas, miejsce, sytuację);
   2) rozumie tekst lub jego fragment na poziomie szczegółowym: znajduje w nim określone informacje.

4. Uczeń tworzy bardzo krótkie i proste wypowiedzi ustne, zachowując zasady grzeczności językowej:
   1) opisuje ludzi, zwierzęta, przedmioty, miejsca i zjawiska;
   2) opowiada o czynnościach, doświadczeniach i wydarzeniach z teraźniejszości;
   3) opowiada o czynnościach i doświadczeniach z przeszłości z użyciem kilkunastu wybranych czasowników (np. być, mieć, iść, robić, brać, widzieć, kupować, jeść, pić, grać, dawać, dostawać);
   4) przedstawia intencje i plany na przyszłość;
   5) opisuje upodobania;
   6) wyraża swoje opinie;
   7) wyraża uczucia i emocje.

5. Uczeń, posługując się właściwym dla danego języka obcego alfabetem lub sposobem zapisu, tworzy bardzo krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi pisemne (np. wiadomość, post, e-mail, historyjkę), z zachowaniem zasad grzeczności językowej oraz, jeżeli to konieczne, zasad konstruowania tekstów danego rodzaju:
   1) opisuje ludzi, zwierzęta, przedmioty, miejsca i zjawiska;
   2) opowiada o czynnościach, doświadczeniach i wydarzeniach z teraźniejszości;
   3) opowiada o czynnościach z przeszłości z użyciem kilku do kilkunastu wybranych czasowników (np. być, mieć, iść, robić, brać, widzieć, kupować, jeść, pić, grać, dawać, dostawać);
   4) przedstawia intencje i plany na przyszłość;
   5) opisuje upodobania;
   6) wyraża swoje opinie;
   7) wyraża uczucia i emocje.

6. Uczeń reaguje ustnie w najbardziej typowych sytuacjach życia codziennego w sposób zrozumiały, adekwatnie do sytuacji komunikacyjnej, zachowując zasady grzeczności językowej:
   1) przedstawia siebie i inne osoby;

2) nawiązuje kontakty towarzyskie, rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę, podtrzymuje rozmowę, a w przypadku trudności w jej przebiegu prosi np. o wyjaśnienie, powtórzenie lub sprecyzowanie, upewnia się, że rozmówca zrozumiał jego wypowiedź;
3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia;
4) wyraża swoje opinie, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami innych osób;
5) wyraża swoje upodobania i intencje, pyta o upodobania i intencje innych osób;
6) składa życzenia i odpowiada na nie;
7) zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
8) proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje;
9) prosi o radę i udziela rady;
10) pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
11) ostrzega, nakazuje, zakazuje, instruuje;
12) wyraża prośbę oraz zgodę na spełnienie prośby lub odmowę spełnienia prośby;
13) wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek, złość);
14) stosuje zwroty i formy grzecznościowe.

7. Uczeń, posługując się właściwym dla danego języka obcego alfabetem lub sposobem zapisu, tworzy – w reakcji na najbardziej typowe sytuacje życia codziennego – bardzo prosty tekst pisany (np. wiadomość, formularz, post, e-mail, komentarz, wpis na czacie lub forum) w sposób zrozumiały, adekwatnie do sytuacji komunikacyjnej, z zachowaniem zasad grzeczności językowej:
1) przedstawia siebie i inne osoby;
2) nawiązuje kontakty towarzyskie, rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę (np. na czacie), podtrzymuje rozmowę, w przypadku trudności w jej przebiegu prosi np. o wyjaśnienie lub sprecyzowanie;
3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia (np. wypełnia formularz);
4) wyraża swoje opinie, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami innych osób;
5) wyraża swoje upodobania i intencje, pyta o upodobania i intencje innych osób;
6) składa życzenia i odpowiada na nie;
7) zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
8) proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje;

9) prosi o radę i udziela rady;
10) pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
11) ostrzega, nakazuje, zakazuje, instruuje;
12) wyraża prośbę oraz zgodę na spełnienie prośby lub odmowę spełnienia prośby;
13) wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek, złość);
14) stosuje zwroty i formy grzecznościowe.

8. Uczeń przetwarza bardzo prosty tekst ustnie lub pisemnie:
1) przekazuje w języku obcym nowożytnym lub języku polskim informacje sformułowane w tym języku obcym;
2) przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje sformułowane w języku polskim;
3) pracując w parze lub w grupie, uzgadnia znaczenie przeczytanego lub wysłuchanego tekstu;
4) pracując w parze lub w grupie, współtworzy wypowiedź pisemną lub ustną;
5) przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje zawarte w materiałach wizualnych (np. wykresach, mapach, symbolach, piktogramach) lub audiowizualnych (np. filmach, reklamach);
6) przekazuje w języku polskim informacje zawarte w obcojęzycznych materiałach wizualnych (np. wykresach, mapach, symbolach, piktogramach) lub audiowizualnych (np. filmach, reklamach).

9. Uczeń posługuje się strategiami i technikami uczenia się języka obcego nowożytnego, w tym z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych, adekwatnymi do realizowanego zadania oraz zgodnymi z jego indywidualnymi preferencjami:
1) posiada świadomość językową (np. podobieństw i różnic między językami);
2) wykorzystuje techniki samodzielnej pracy nad językiem (np. korzystanie ze słownika, poprawianie błędów, prowadzenie notatek, stosowanie mnemotechnik, korzystanie z tekstów kultury w języku obcym nowożytnym);
3) współdziała w parze lub w grupie w celu doskonalenia własnych umiejętności językowych lub pomocy innym uczniom w rozwijaniu ich umiejętności językowych;
4) korzysta z różnych źródeł informacji w języku obcym nowożytnym, również za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych;

5) stosuje strategie komunikacyjne (np. domyślanie się znaczenia wyrazów z kontekstu, identyfikowanie słów kluczy lub internacjonalizmów) oraz strategie kompensacyjne w przypadku braków leksykalnych (np. upraszczanie wypowiedzi, zastępowanie wyrazu innym, opisywanie, wykorzystywanie środków niewerbalnych);
6) dokonuje samooceny własnej pracy oraz własnych postępów w nauce języka obcego nowożytnego;
7) wykorzystuje informację zwrotną, w tym o popełnionym błędzie, jako wskazówkę dotyczącą zakresu wiedzy lub umiejętności, które wymagają doskonalenia lub rozwijania.

10. Uczeń rozwija wiedzę, umiejętności oraz postawy, w tym rozumienie własnej tożsamości kulturowej, niezbędne do efektywnego funkcjonowania w wielokulturowym świecie:
1) wykorzystuje wiedzę o krajach, społeczeństwach i kulturach społeczności, które posługują się danym językiem obcym nowożytnym, do realizacji pozostałych wymagań szczegółowych dotyczących wiedzy i umiejętności;
2) dostrzega podobieństwa i różnice między kulturą własną, kulturą kraju ojczystego a kulturą społeczności, które posługują się danym językiem obcym nowożytnym, uwzględniając kontekst lokalny, europejski i globalny;
3) przejawia wrażliwość międzykulturową;
4) odróżnia stereotypy od faktów dotyczących kultury własnej, kultury kraju ojczystego oraz kultury społeczności, które posługują się danym językiem obcym nowożytnym;
5) wykazuje ciekawość poznawczą oraz otwartość wobec innych kultur.

Poziom A1+

1. Uczeń posługuje się podstawowym zasobem środków językowych: leksykalnych, gramatycznych, fonetycznych i ortograficznych, niezbędnych do realizacji pozostałych wymagań szczegółowych dotyczących wiedzy i umiejętności, w zakresie tematów:
1) człowiek: dane personalne, wygląd zewnętrzny, cechy charakteru, rzeczy osobiste, uczucia i emocje, umiejętności i zainteresowania;
2) miejsce zamieszkania: dom, pomieszczenia i wyposażenie domu, obowiązki domowe;
3) edukacja: szkoła i jej pomieszczenia, przedmioty nauczania, uczenie się, przybory szkolne, oceny szkolne, życie szkoły, zajęcia pozalekcyjne;

4) praca: zawody i związane z nimi czynności, miejsce pracy;
5) życie prywatne: rodzina, znajomi i przyjaciele, czynności życia codziennego, przedmioty codziennego użytku, określanie czasu, formy spędzania czasu wolnego, święta i uroczystości;
6) żywienie: artykuły spożywcze, posiłki i ich przygotowywanie, nawyki żywieniowe, lokale gastronomiczne;
7) zakupy i usługi: rodzaje sklepów, towary i ich cechy, odzież, sprzedawanie i kupowanie;
8) podróżowanie i turystyka: środki transportu i korzystanie z nich, orientacja w terenie, baza noclegowa, wycieczki, zwiedzanie;
9) kultura: uczestnictwo w kulturze, tradycje i zwyczaje;
10) sport: dyscypliny sportu, obiekty sportowe, uprawianie sportu;
11) zdrowie: części ciała, tryb życia, samopoczucie, choroby, ich objawy;
12) świat przyrody: pogoda, pory roku, rośliny i zwierzęta, krajobraz.

2. Uczeń rozumie bardzo proste wypowiedzi ustne (np. rozmowy, wiadomości, komunikaty, ogłoszenia, instrukcje) artykułowane wyraźnie i powoli, w standardowej odmianie języka:
1) reaguje na polecenia;
2) rozumie wypowiedź lub jej fragment na poziomie ogólnym: określa główną myśl, intencje nadawcy lub autora, kontekst (np. formę, czas, miejsce, sytuację, uczestników);
3) rozumie wypowiedź lub jej fragment na poziomie szczegółowym: znajduje w niej określone informacje.

3. Uczeń rozumie proste wypowiedzi pisemne (np. e-maile, SMS-y, napisy, ulotki, etykiety, jadłospisy, ogłoszenia, newsy, rozkłady jazdy, instrukcje, historyjki obrazkowe z tekstem, wywiady, posty, teksty narracyjne i literackie):
1) rozumie tekst lub jego fragment na poziomie ogólnym: określa główną myśl, intencje autora, kontekst wypowiedzi (np. nadawcę, odbiorcę, formę tekstu, formalny i nieformalny styl tekstu, czas, miejsce, sytuację);
2) rozpoznaje związki między poszczególnymi częściami tekstu;
3) rozumie tekst lub jego fragment na poziomie szczegółowym: znajduje w nim określone informacje.

4. Uczeń tworzy bardzo krótkie i proste wypowiedzi ustne, zachowując zasady grzeczności językowej:
   1) opisuje ludzi, zwierzęta, przedmioty, miejsca i zjawiska;
   2) opowiada o czynnościach, doświadczeniach i wydarzeniach z przeszłości oraz teraźniejszości;
   3) przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości;
   4) przedstawia intencje i plany na przyszłość;
   5) opisuje upodobania;
   6) wyraża swoje opinie;
   7) wyraża uczucia i emocje;
   8) udziela wskazówek i instrukcji.

5. Uczeń, posługując się właściwym dla danego języka obcego alfabetem lub sposobem zapisu, tworzy bardzo krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi pisemne (np. wiadomość, post, e-mail, historyjkę), z zachowaniem zasad grzeczności językowej oraz, jeżeli to konieczne, zasad konstruowania tekstów danego rodzaju:
   1) opisuje ludzi, zwierzęta, przedmioty, miejsca i zjawiska;
   2) opowiada o czynnościach, doświadczeniach i wydarzeniach z przeszłości oraz teraźniejszości;
   3) przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości;
   4) przedstawia intencje i plany na przyszłość;
   5) opisuje upodobania;
   6) wyraża swoje opinie;
   7) wyraża uczucia i emocje;
   8) udziela wskazówek i instrukcji.

6. Uczeń reaguje ustnie w typowych sytuacjach życia codziennego w sposób zrozumiały, adekwatnie do sytuacji komunikacyjnej, zachowując zasady grzeczności językowej:
   1) przedstawia siebie i inne osoby;
   2) nawiązuje kontakty towarzyskie, rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę, podtrzymuje rozmowę, a w przypadku trudności w jej przebiegu prosi np. o wyjaśnienie, powtórzenie lub sprecyzowanie, upewnia się, że rozmówca zrozumiał jego wypowiedź;
   3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia;

4) wyraża swoje opinie, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami innych osób;
5) wyraża swoje upodobania i intencje, pyta o upodobania i intencje innych osób;
6) składa życzenia i odpowiada na nie;
7) zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
8) proponuje, zachęca, przyjmuje i odrzuca propozycje;
9) prosi o radę i udziela rady;
10) pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
11) ostrzega, nakazuje, zakazuje, instruuje;
12) wyraża prośbę oraz zgodę na spełnienie prośby lub odmowę spełnienia prośby;
13) wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek, złość);
14) stosuje zwroty i formy grzecznościowe.

7. Uczeń, posługując się właściwym dla danego języka obcego alfabetem lub sposobem zapisu, tworzy – w reakcji na najbardziej typowe sytuacje życia codziennego – bardzo prosty tekst pisany (np. wiadomość, formularz, post, e-mail, komentarz, wpis na czacie lub forum) w sposób zrozumiały, adekwatnie do sytuacji komunikacyjnej, z zachowaniem zasad grzeczności językowej:
1) przedstawia siebie i inne osoby;
2) nawiązuje kontakty towarzyskie; rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę (np. na czacie), podtrzymuje rozmowę, a w przypadku trudności w jej przebiegu prosi np. o wyjaśnienie, sprecyzowanie;
3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia (np. wypełnia formularz);
4) wyraża swoje opinie, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami innych osób;
5) wyraża swoje upodobania i intencje, pyta o upodobania i intencje innych osób;
6) składa życzenia i odpowiada na nie;
7) zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
8) proponuje, zachęca, przyjmuje i odrzuca propozycje;
9) prosi o radę i udziela rady;
10) pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
11) ostrzega, nakazuje, zakazuje, instruuje;
12) wyraża prośbę oraz zgodę na spełnienie prośby lub odmowę spełnienia prośby;
13) wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek, złość);
14) stosuje zwroty i formy grzecznościowe.

8. Uczeń przetwarza bardzo prosty tekst ustnie lub pisemnie:
   1) przekazuje w języku obcym nowożytnym lub języku polskim informacje sformułowane w tym języku obcym;
   2) przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje sformułowane w języku polskim;
   3) pracując w parze lub w grupie, uzgadnia znaczenie przeczytanego lub wysłuchanego tekstu;
   4) pracując w parze lub w grupie, współtworzy wypowiedź pisemną lub ustną;
   5) przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje zawarte w materiałach wizualnych (np. na wykresach, mapach, w symbolach, piktogramach) lub audiowizualnych (np. w filmach, reklamach);
   6) przekazuje w języku polskim informacje zawarte w obcojęzycznych materiałach wizualnych (np. na wykresach, mapach, w symbolach, piktogramach) lub audiowizualnych (np. w filmach, reklamach);
   7) przedstawia publicznie w języku obcym wcześniej przygotowany materiał (np. prezentację, film).

9. Uczeń posługuje się strategiami i technikami uczenia się języka obcego nowożytnego, w tym z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych, adekwatnymi do realizowanego zadania oraz zgodnymi z jego indywidualnymi preferencjami:
   1) posiada świadomość językową (np. podobieństw i różnic między językami);
   2) wykorzystuje techniki samodzielnej pracy nad językiem (np. korzystanie ze słownika, poprawianie błędów, prowadzenie notatek, stosowanie mnemotechnik, korzystanie z tekstów kultury w języku obcym nowożytnym);
   3) współdziała w parze lub w grupie w celu doskonalenia własnych umiejętności językowych lub pomocy innym uczniom w rozwijaniu ich umiejętności językowych;
   4) korzysta z różnych źródeł informacji w języku obcym nowożytnym, również za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych;
   5) stosuje strategie komunikacyjne (np. domyślanie się znaczenia wyrazów z kontekstu, identyfikowanie słów kluczy lub internacjonalizmów) oraz strategie kompensacyjne w przypadku braków leksykalnych (np. upraszczanie wypowiedzi, zastępowanie wyrazu innym, opisywanie, wykorzystywanie środków niewerbalnych);

6) dokonuje samooceny własnej pracy oraz własnych postępów w nauce języka obcego nowożytnego;
7) wykorzystuje informację zwrotną, w tym o popełnionym błędzie, jako wskazówkę dotyczącą zakresu wiedzy lub umiejętności, które wymagają doskonalenia lub rozwijania.

10. Uczeń rozwija wiedzę, umiejętności oraz postawy, w tym rozumienie własnej tożsamości kulturowej, niezbędne do efektywnego funkcjonowania w wielokulturowym świecie:
1) wykorzystuje wiedzę o krajach, społeczeństwach i kulturach społeczności, które posługują się danym językiem obcym nowożytnym, do realizacji pozostałych wymagań szczegółowych dotyczących wiedzy i umiejętności;
2) dostrzega podobieństwa i różnice między kulturą własną, kulturą kraju ojczystego a kulturą społeczności, które posługują się danym językiem obcym nowożytnym, uwzględniając kontekst lokalny, europejski i globalny;
3) przejawia wrażliwość międzykulturową;
4) odróżnia stereotypy od faktów dotyczących kultury własnej, kultury kraju ojczystego oraz kultury społeczności, które posługują się danym językiem obcym nowożytnym.

Poziom A2

1. Uczeń posługuje się podstawowym zasobem środków językowych: leksykalnych, gramatycznych, fonetycznych i ortograficznych, niezbędnych do realizacji pozostałych wymagań szczegółowych dotyczących wiedzy i umiejętności, w zakresie tematów:
1) człowiek: dane personalne, wygląd zewnętrzny, cechy charakteru, rzeczy osobiste, uczucia i emocje, umiejętności i zainteresowania;
2) miejsce zamieszkania: dom i jego okolica, pomieszczenia i wyposażenie domu, obowiązki domowe, przeprowadzka;
3) edukacja: szkoła i jej pomieszczenia, przedmioty nauczania, uczenie się (w tym uczenie się przez całe życie), przybory szkolne, oceny szkolne, życie szkoły, zajęcia pozalekcyjne;
4) praca: zawody i związane z nimi czynności, miejsce pracy, wybór zawodu;
5) życie prywatne: rodzina, znajomi i przyjaciele, relacje międzyludzkie, czynności życia codziennego, przedmioty codziennego użytku, określanie czasu, formy spędzania czasu wolnego, święta i uroczystości;

6) żywienie: artykuły spożywcze, posiłki i ich przygotowywanie, nawyki żywieniowe, lokale gastronomiczne;
7) zakupy i usługi: rodzaje sklepów, towary i ich cechy, odzież, sprzedawanie i kupowanie, środki płatnicze, promocja i reklama, korzystanie z usług;
8) podróżowanie i turystyka: środki transportu i korzystanie z nich, orientacja w terenie, baza noclegowa, wycieczki, zwiedzanie;
9) kultura: dziedziny kultury, uczestnictwo w kulturze, tradycje i zwyczaje;
10) sport: dyscypliny sportu, sprzęt sportowy, obiekty sportowe, wydarzenia sportowe, uprawianie sportu;
11) zdrowie: części ciała, tryb życia, samopoczucie, choroby, ich objawy i leczenie;
12) postęp technologiczny: wynalazki, media, korzystanie z technologii informacyjno-komunikacyjnych;
13) świat przyrody: pogoda, pory roku, rośliny i zwierzęta, krajobraz, zagrożenia i ochrona środowiska;
14) społeczeństwo: problemy współczesnego świata.

2. Uczeń rozumie proste wypowiedzi ustne (np. rozmowy, wiadomości, komunikaty, ogłoszenia, instrukcje, informacje, newsy czytane, prezentacje), artykułowane wyraźnie, przede wszystkim w standardowej odmianie języka:
1) reaguje na polecenia;
2) rozumie wypowiedź lub jej fragment na poziomie ogólnym: określa główną myśl, intencje nadawcy lub autora, kontekst (np. formę, czas, miejsce, sytuację, uczestników);
3) rozumie wypowiedź lub jej fragment na poziomie szczegółowym: znajduje w niej określone informacje;
4) wyciąga wnioski wynikające z informacji zawartych w wypowiedzi.

3. Uczeń rozumie proste wypowiedzi pisemne (np. e-maile, SMS-y, napisy, ulotki, etykiety, jadłospisy, ogłoszenia, newsy, rozkłady jazdy, instrukcje, historyjki obrazkowe z tekstem, artykuły, wywiady, posty, teksty narracyjne i literackie):
1) rozumie tekst lub jego fragment na poziomie ogólnym: określa główną myśl, intencje autora, kontekst wypowiedzi (np. nadawcę, odbiorcę, formę tekstu, formalny i nieformalny styl tekstu, czas, miejsce, sytuację);
2) rozpoznaje związki między poszczególnymi częściami tekstu;

3) rozumie tekst lub jego fragment na poziomie szczegółowym: znajduje w nim określone informacje;
4) wyciąga wnioski wynikające z informacji zawartych w tekście.

4. Uczeń tworzy krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi ustne, zachowując zasady grzeczności językowej:
1) opisuje ludzi, zwierzęta, przedmioty, miejsca i zjawiska;
2) opowiada o czynnościach, doświadczeniach i wydarzeniach z przeszłości oraz teraźniejszości;
3) przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości;
4) przedstawia intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość;
5) opisuje upodobania;
6) wyraża i uzasadnia swoje opinie, przedstawia opinie innych osób;
7) wyraża uczucia i emocje;
8) udziela wskazówek i instrukcji.

5. Uczeń, posługując się właściwym dla danego języka obcego alfabetem lub sposobem zapisu, tworzy krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi pisemne (np. wiadomość, post, e-mail, historyjkę), z zachowaniem zasad grzeczności językowej oraz, jeżeli to konieczne, zasad konstruowania tekstów danego rodzaju:
1) opisuje ludzi, zwierzęta, przedmioty, miejsca i zjawiska;
2) opowiada o czynnościach, doświadczeniach i wydarzeniach z przeszłości oraz teraźniejszości;
3) przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości;
4) przedstawia intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość;
5) opisuje upodobania;
6) wyraża i uzasadnia swoje opinie, przedstawia opinie innych osób;
7) wyraża uczucia i emocje;
8) udziela wskazówek i instrukcji.

6. Uczeń reaguje ustnie w typowych sytuacjach życia codziennego w sposób zrozumiały, adekwatnie do sytuacji komunikacyjnej, zachowując zasady grzeczności językowej:
1) przedstawia siebie i inne osoby;

2) nawiązuje kontakty towarzyskie; rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę, podtrzymuje rozmowę, a w przypadku trudności w jej przebiegu prosi np. o wyjaśnienie, powtórzenie lub sprecyzowanie, upewnia się, że rozmówca zrozumiał jego wypowiedź;
3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia;
4) wyraża swoje opinie, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami innych osób;
5) wyraża i uzasadnia swoje upodobania, preferencje, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, preferencje, intencje i pragnienia innych osób;
6) składa życzenia i gratulacje, odpowiada na życzenia i gratulacje;
7) zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
8) proponuje, zachęca, przyjmuje i odrzuca propozycje, prowadzi proste negocjacje;
9) prosi o radę i udziela rady;
10) pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
11) ostrzega, nakazuje, zakazuje, instruuje;
12) wyraża prośbę oraz zgodę na spełnienie prośby lub odmowę spełnienia prośby;
13) wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek, niezadowolenie, złość, zdziwienie, nadzieję, obawę, współczucie);
14) stosuje zwroty i formy grzecznościowe.

7. Uczeń, posługując się właściwym dla danego języka obcego alfabetem lub sposobem zapisu, tworzy – w reakcji na najbardziej typowe sytuacje życia codziennego – prosty tekst pisany (np. wiadomość, formularz, post, e-mail, komentarz, wpis na czacie lub forum) w sposób zrozumiały, adekwatnie do sytuacji komunikacyjnej, z zachowaniem zasad grzeczności językowej:
1) przedstawia siebie i inne osoby;
2) nawiązuje kontakty towarzyskie, rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę (np. na czacie), podtrzymuje rozmowę, a w przypadku trudności w jej przebiegu prosi np. o wyjaśnienie lub sprecyzowanie;
3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia (np. wypełnia formularz lub ankietę);
4) wyraża swoje opinie, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami innych osób;
5) wyraża i uzasadnia swoje upodobania, preferencje, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, preferencje, intencje i pragnienia innych osób;

6) składa życzenia i gratulacje, odpowiada na życzenia i gratulacje;
7) zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
8) proponuje, zachęca, przyjmuje i odrzuca propozycje, prowadzi proste negocjacje;
9) prosi o radę i udziela rady;
10) pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
11) ostrzega, nakazuje, zakazuje, instruuje;
12) wyraża prośbę oraz zgodę na spełnienie prośby lub odmowę spełnienia prośby;
13) wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek, niezadowolenie, złość, zdziwienie, nadzieję, obawę, współczucie);
14) stosuje zwroty i formy grzecznościowe.

8. Uczeń przetwarza prosty tekst ustnie lub pisemnie:
1) przekazuje w języku obcym nowożytnym lub języku polskim informacje sformułowane w tym języku obcym;
2) przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje sformułowane w języku polskim;
3) pracując w parze lub w grupie, uzgadnia znaczenie przeczytanego lub wysłuchanego tekstu;
4) pracując w parze lub w grupie, współtworzy wypowiedź pisemną lub ustną;
5) przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje zawarte w materiałach wizualnych (np. na wykresach, mapach, w symbolach, piktogramach) lub audiowizualnych (np. w filmach, reklamach);
6) przekazuje w języku polskim informacje zawarte w obcojęzycznych materiałach wizualnych (np. na wykresach, mapach, w symbolach, piktogramach) lub audiowizualnych (np. w filmach, reklamach);
7) tworzy krótką notatkę jako tekst zwarty lub w punktach na podstawie wysłuchanego lub przeczytanego tekstu;
8) przedstawia publicznie w języku obcym wcześniej przygotowany materiał (np. prezentację, film).

9. Uczeń posługuje się strategiami i technikami uczenia się języka obcego nowożytnego, w tym z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych, adekwatnymi do realizowanego zadania oraz zgodnymi z jego indywidualnymi preferencjami:
1) posiada świadomość językową (np. podobieństw i różnic między językami);

2) wykorzystuje techniki samodzielnej pracy nad językiem (np. korzystanie ze słownika, poprawianie błędów, prowadzenie notatek, stosowanie mnemotechnik, korzystanie z tekstów kultury w języku obcym nowożytnym);
3) współdziała w parze lub grupie w celu doskonalenia własnych umiejętności językowych lub pomocy innym uczniom w rozwijaniu ich umiejętności językowych;
4) korzysta z różnych źródeł informacji w języku obcym nowożytnym, również za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych;
5) stosuje strategie komunikacyjne (np. domyślanie się znaczenia wyrazów z kontekstu, identyfikowanie słów kluczy lub internacjonalizmów) oraz strategie kompensacyjne w przypadku braków leksykalnych (np. upraszczanie wypowiedzi, zastępowanie wyrazu innym, opisywanie, wykorzystywanie środków niewerbalnych);
6) dokonuje samooceny własnej pracy oraz własnych postępów w nauce języka obcego nowożytnego;
7) wykorzystuje informację zwrotną, w tym o popełnionym błędzie, jako wskazówkę dotyczącą zakresu wiedzy lub umiejętności, które wymagają doskonalenia lub rozwijania.

10. Uczeń rozwija wiedzę, umiejętności oraz postawy, w tym rozumienie własnej tożsamości kulturowej, niezbędne do efektywnego funkcjonowania w wielokulturowym świecie:
1) wykorzystuje wiedzę o krajach, społeczeństwach i kulturach społeczności, które posługują się danym językiem obcym nowożytnym, do realizacji pozostałych wymagań szczegółowych dotyczących wiedzy i umiejętności;
2) dostrzega podobieństwa i różnice między kulturą własną, kulturą kraju ojczystego a kulturą społeczności, które posługują się danym językiem obcym nowożytnym, uwzględniając kontekst lokalny, europejski i globalny;
3) przejawia wrażliwość międzykulturową;
4) odróżnia stereotypy od faktów dotyczących kultury własnej, kultury kraju ojczystego oraz kultury społeczności, które posługują się danym językiem obcym nowożytnym.

Poziom B1

1. Uczeń posługuje się w miarę rozwiniętym zasobem środków językowych: leksykalnych, gramatycznych, fonetycznych i ortograficznych, niezbędnych do realizacji pozostałych wymagań szczegółowych dotyczących wiedzy i umiejętności, w zakresie tematów:
   1) człowiek: dane personalne, okresy życia, wygląd zewnętrzny, cechy charakteru, rzeczy osobiste, uczucia i emocje, umiejętności i zainteresowania;
   2) miejsce zamieszkania: dom i jego okolica, pomieszczenia i wyposażenie domu, obowiązki domowe, przeprowadzka;
   3) edukacja: szkoła i jej pomieszczenia, przedmioty nauczania, uczenie się (w tym uczenie się przez całe życie), przybory szkolne, oceny szkolne, życie szkoły, zajęcia pozalekcyjne;
   4) praca: zawody i związane z nimi czynności, miejsce pracy, wybór zawodu, poszukiwanie pracy;
   5) życie prywatne: rodzina, znajomi i przyjaciele, relacje międzyludzkie, czynności życia codziennego, przedmioty codziennego użytku, określanie czasu, formy spędzania czasu wolnego, święta i uroczystości, styl życia, konflikty i problemy;
   6) żywienie: artykuły spożywcze, posiłki i ich przygotowywanie, nawyki żywieniowe (w tym diety), lokale gastronomiczne;
   7) zakupy i usługi: rodzaje sklepów, towary i ich cechy, odzież, sprzedawanie i kupowanie, środki płatnicze, promocja i reklama, korzystanie z usług, reklamacja;
   8) podróżowanie i turystyka: środki transportu i korzystanie z nich, orientacja w terenie, baza noclegowa, wycieczki, zwiedzanie, awarie i wypadki w podróży, ruch uliczny;
   9) kultura: dziedziny kultury, twórcy i ich dzieła, uczestnictwo w kulturze, tradycje i zwyczaje;
   10) sport: dyscypliny sportu, sprzęt sportowy, obiekty sportowe, wydarzenia sportowe, uprawianie sportu, pozytywne i negatywne skutki uprawiania sportu;
   11) zdrowie: części ciała, tryb życia, samopoczucie, choroby, ich objawy i leczenie, niepełnosprawność;
   12) postęp technologiczny: wynalazki, media, korzystanie z technologii informacyjno-komunikacyjnych, szanse i zagrożenia związane z postępem technologicznym;
   13) świat przyrody: pogoda, pory roku, klimat, rośliny i zwierzęta, krajobraz, zagrożenia i ochrona środowiska, klęski żywiołowe;
   14) społeczeństwo: wydarzenia i zjawiska społeczne, problemy współczesnego świata.

2. Uczeń rozumie wypowiedzi ustne o średnim stopniu trudności (np. rozmowy, wiadomości, komunikaty, ogłoszenia, instrukcje, informacje, newsy czytane, podcasty, relacje, wywiady i prezentacje), artykułowane wyraźnie w standardowej i niestandardowej odmianie języka:
   1) reaguje na polecenia;
   2) rozumie wypowiedź lub jej fragment na poziomie ogólnym: określa główną myśl, intencje nadawcy lub autora, kontekst (np. formę, czas, miejsce, sytuację, uczestników);
   3) rozumie wypowiedź lub jej fragment na poziomie szczegółowym: znajduje w niej określone informacje;
   4) wyciąga wnioski wynikające z informacji zawartych w wypowiedzi.

3. Uczeń rozumie wypowiedzi o średnim stopniu trudności (np. e-maile, SMS-y, napisy, ulotki, etykiety, jadłospisy, ogłoszenia, newsy, rozkłady jazdy, instrukcje, komiksy, artykuły, recenzje, wywiady, posty, teksty narracyjne i literackie):
   1) rozumie tekst lub jego fragment na poziomie ogólnym: określa główną myśl, intencje autora, kontekst wypowiedzi (np. nadawcę, odbiorcę, formę tekstu, formalny i nieformalny styl tekstu, czas, miejsce, sytuację);
   2) rozpoznaje związki między poszczególnymi częściami tekstu;
   3) rozumie tekst lub jego fragment na poziomie szczegółowym: znajduje w nim określone informacje;
   4) wyciąga wnioski wynikające z informacji zawartych w tekście;
   5) odróżnia informacje o faktach od opinii.

4. Uczeń tworzy proste, spójne i logiczne, w miarę płynne wypowiedzi ustne, zachowując zasady grzeczności językowej:
   1) opisuje ludzi, zwierzęta, przedmioty, miejsca i zjawiska;
   2) opowiada o czynnościach, doświadczeniach i wydarzeniach z przeszłości oraz teraźniejszości;
   3) przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości;
   4) przedstawia intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość;
   5) opisuje upodobania;
   6) wyraża i uzasadnia swoje opinie i poglądy, przedstawia opinie i poglądy oraz ustosunkowuje się do opinii i poglądów innych osób;

7) wyraża i opisuje uczucia i emocje;
8) przedstawia zalety i wady różnych rozwiązań;
9) wyraża pewność, przypuszczenie, wątpliwości dotyczące zdarzeń z teraźniejszości i przyszłości;
10) udziela wskazówek i instrukcji.

5. Uczeń, posługując się właściwym dla danego języka obcego alfabetem lub sposobem zapisu, tworzy proste, spójne i logiczne wypowiedzi pisemne (np. wiadomość, post, e-mail, historyjkę), z zachowaniem zasad grzeczności językowej oraz, jeżeli to konieczne, zasad konstruowania tekstów danego rodzaju:
1) opisuje ludzi, zwierzęta, przedmioty, miejsca i zjawiska;
2) opowiada o czynnościach, doświadczeniach i wydarzeniach z przeszłości oraz teraźniejszości;
3) przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości;
4) przedstawia intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość;
5) opisuje upodobania;
6) wyraża i uzasadnia swoje opinie i poglądy, przedstawia opinie i poglądy oraz ustosunkowuje się do opinii i poglądów innych osób;
7) wyraża i opisuje uczucia i emocje;
8) przedstawia zalety i wady różnych rozwiązań;
9) wyraża pewność, przypuszczenie, wątpliwości dotyczące zdarzeń z teraźniejszości i przyszłości;
10) udziela wskazówek i instrukcji.

6. Uczeń reaguje ustnie w typowych, również w miarę złożonych sytuacjach, w sposób zrozumiały, adekwatnie do sytuacji komunikacyjnej, zachowując zasady grzeczności językowej:
1) przedstawia siebie i inne osoby;
2) nawiązuje kontakty towarzyskie, rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę, podtrzymuje rozmowę, a w przypadku trudności w jej przebiegu prosi np. o wyjaśnienie, powtórzenie lub sprecyzowanie, upewnia się, że rozmówca zrozumiał jego wypowiedź;
3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia;

4) wyraża swoje opinie i uzasadnia je, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami innych osób, wyraża wątpliwość;
5) wyraża i uzasadnia swoje upodobania, preferencje, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, preferencje, intencje i pragnienia innych osób;
6) składa życzenia i gratulacje, odpowiada na życzenia i gratulacje;
7) zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
8) proponuje, zachęca, przyjmuje i odrzuca propozycje, prowadzi proste negocjacje;
9) prosi o radę i udziela rady;
10) pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;
11) ostrzega, nakazuje, zakazuje, instruuje;
12) wyraża prośbę oraz zgodę na spełnienie prośby lub odmowę spełnienia prośby;
13) wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek, niezadowolenie, złość, zdziwienie, nadzieję, obawę, współczucie);
14) stosuje zwroty i formy grzecznościowe.

7. Uczeń, posługując się właściwym dla danego języka obcego alfabetem lub sposobem zapisu, tworzy – w reakcji na najbardziej typowe sytuacje życia codziennego – prosty tekst pisany (np. wiadomość, formularz, post, e-mail, komentarz, wpis na czacie lub forum) w typowych, również w miarę złożonych sytuacjach, w sposób zrozumiały, adekwatnie do sytuacji komunikacyjnej, z zachowaniem zasad grzeczności językowej:
1) przedstawia siebie i inne osoby;
2) nawiązuje kontakty towarzyskie; rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę (np. podczas na czacie); podtrzymuje rozmowę, a w przypadku trudności w jej przebiegu prosi np. o wyjaśnienie, sprecyzowanie;
3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia (np. wypełnia formularz lub ankietę);
4) wyraża swoje opinie i uzasadnia je, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami innych osób, wyraża wątpliwość;
5) wyraża i uzasadnia swoje upodobania, preferencje, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, preferencje, intencje i pragnienia innych osób;
6) składa życzenia i gratulacje, odpowiada na życzenia i gratulacje;
7) zaprasza i odpowiada na zaproszenie;
8) proponuje, zachęca, przyjmuje i odrzuca propozycje, prowadzi proste negocjacje;
9) prosi o radę i udziela rady;
10) pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia;

11) ostrzega, nakazuje, zakazuje, instruuje;
12) wyraża prośbę oraz zgodę na spełnienie prośby lub odmowę spełnienia prośby;
13) wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek, niezadowolenie, złość, zdziwienie, nadzieję, obawę, współczucie);
14) stosuje zwroty i formy grzecznościowe.

8. Uczeń przetwarza tekst ustnie lub pisemnie:
   1) przekazuje w języku obcym nowożytnym lub języku polskim informacje sformułowane w tym języku obcym;
   2) przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje sformułowane w języku polskim;
   3) pracując w parze lub w grupie, współtworzy wypowiedź pisemną lub ustną;
   4) pracując w parze lub w grupie, uzgadnia znaczenie przeczytanego lub wysłuchanego tekstu;
   5) przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje zawarte w materiałach wizualnych (np. na wykresach, mapach, w symbolach, piktogramach) lub audiowizualnych (np. w filmach, reklamach);
   6) przekazuje w języku polskim informacje zawarte w obcojęzycznych materiałach wizualnych (np. na wykresach, mapach, w symbolach, piktogramach) lub audiowizualnych (np. w filmach, reklamach);
   7) tworzy krótką notatkę – jako tekst zwarty lub w punktach – na podstawie wysłuchanego lub przeczytanego tekstu;
   8) przedstawia publicznie w języku obcym wcześniej przygotowany materiał (np. prezentację, film).

9. Uczeń posługuje się strategiami i technikami uczenia się języka obcego nowożytnego, w tym z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych, adekwatnymi do realizowanego zadania oraz zgodnymi z jego indywidualnymi preferencjami:
   1) posiada świadomość językową (np. podobieństw i różnic między językami);
   2) wykorzystuje techniki samodzielnej pracy nad językiem (np. korzystanie ze słownika, poprawianie błędów, prowadzenie notatek, stosowanie mnemotechnik, korzystanie z tekstów kultury w języku obcym nowożytnym);

3) współdziała w parze lub w grupie w celu doskonalenia własnych umiejętności językowych lub pomocy innym uczniom w rozwijaniu ich umiejętności językowych;
4) korzysta z różnych źródeł informacji w języku obcym nowożytnym, również za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych;
5) stosuje strategie komunikacyjne (np. domyślanie się znaczenia wyrazów z kontekstu, identyfikowanie słów kluczy lub internacjonalizmów) oraz strategie kompensacyjne w przypadku braków leksykalnych (np. upraszczanie wypowiedzi, zastępowanie wyrazu innym, opisywanie, wykorzystywanie środków niewerbalnych);
6) dokonuje samooceny własnej pracy oraz własnych postępów w nauce języka obcego nowożytnego;
7) wykorzystuje informację zwrotną, w tym o popełnionym błędzie, jako wskazówkę dotyczącą zakresu wiedzy lub umiejętności, które wymagają doskonalenia lub rozwijania.

10. Uczeń rozwija wiedzę, umiejętności oraz postawy, w tym rozumienie własnej tożsamości kulturowej, niezbędne do efektywnego funkcjonowania w wielokulturowym świecie:
    1) wykorzystuje wiedzę o krajach, społeczeństwach i kulturach społeczności, które posługują się danym językiem obcym nowożytnym, do realizacji pozostałych wymagań szczegółowych dotyczących wiedzy i umiejętności;
    2) dostrzega podobieństwa i różnice między kulturą własną, kulturą kraju ojczystego a kulturą społeczności, które posługują się danym językiem obcym nowożytnym, uwzględniając kontekst lokalny, europejski i globalny;
    3) przejawia wrażliwość międzykulturową;
    4) odróżnia stereotypy od faktów dotyczących kultury własnej, kultury kraju ojczystego oraz kultury społeczności, które posługują się danym językiem obcym nowożytnym.

W ramach zajęć z języka obcego nowożytnego uczniowie zdobywają doświadczenia edukacyjne, które wspierają ich rozwój językowy, osobisty, psychiczny i społeczny oraz budują poczucie sprawczości. Doświadczenia edukacyjne mają charakter praktyczny, wzmacniają kompetencje fundamentalne i przekrojowe oraz rozwijają umiejętności komunikacyjne i współpracę. Dokonując wyboru doświadczenia edukacyjnego, należy uwzględnić m.in. poziom biegłości językowej uczniów i ich wiek. Uczeń w ramach zajęć z języka obcego

nowożytnego realizuje w każdym roku szkolnym przynajmniej jedno wybrane z klasą i nauczycielem doświadczenie edukacyjne. Uczeń:

1) indywidualnie lub w grupie przygotowuje materiał do uczenia się języka obcego (np. fiszki autokorektywne, słowniczek obrazkowy) i przekazuje go do wykorzystania przez inne osoby;
2) indywidualnie lub w grupie przygotowuje i prezentuje w języku obcym krótką formę artystyczną (np. skecz, reklamę, krótki film, piosenkę, przedstawienie, podcast, vlog);
3) indywidualnie lub w grupie realizuje projekt twórczy pozwalający na doskonalenie umiejętności kreatywnego pisania (np. prowadzi dziennik, gazetkę lub blog w języku obcym nowożytnym, tworzy broszurę na temat kraju, którego języka się uczy);
4) indywidualnie lub w grupie obserwuje i dokumentuje obecność języka obcego w swoim otoczeniu oraz prezentuje wyniki tych obserwacji w formie ustalonej z nauczycielem;
5) rozmawia z rodzimym użytkownikiem języka lub użytkownikiem języka obcego nieznającym języka polskiego;
6) uczestniczy w wydarzeniu związanym z kulturą obszaru nauczanego języka (np. przedstawieniu, projekcji filmu, show, wystawie, spotkaniu ze znaną osobą, spacerze w galerii sztuki, w tym wirtualnym);
7) pracując w grupie, przygotowuje i przeprowadza z udziałem koleżanek i kolegów złożoną zabawę lub grę (w tym terenową) utrwalającą wybrany aspekt języka obcego nowożytnego lub dotyczącą kultury obszaru językowego nauczanego języka;
8) pracując w grupie, planuje wyjazd do kraju nauczanego języka w ramach określonego budżetu i prezentuje wyniki pracy w formie ustalonej z nauczycielem;
9) pracując w grupie, przygotowuje i przeprowadza wydarzenie promujące nauczany język obcy nowożytny lub kulturę danego obszaru językowego (np. konkurs językowy, konkurs piosenki obcojęzycznej);
10) pracując w grupie, przygotowuje dyskusję na określony temat prowadzoną w nauczanym języku obcym i w niej uczestniczy.

Warunki i sposób realizacji

Nadrzędnym celem kształcenia językowego jest skuteczne porozumiewanie się w języku obcym nowożytnym – zarówno w mowie, jak i w piśmie – jednak u podstaw działań językowych w klasie powinna leżeć komunikacja w formie ustnej, obejmująca słuchanie, mówienie oraz reagowanie i przetwarzanie językowe.

Rozwijanie kompetencji w zakresie języka obcego nowożytnego to proces długotrwały, naznaczony nierównomiernym rozwojem w zakresie poszczególnych umiejętności. Sprawia to, że osiągnięcie oczekiwanego poziomu biegłości językowej, np. A2 w przypadku języka obcego nowożytnego nauczanego jako pierwszy, w zakresie poszczególnych umiejętności i systemów językowych może w przypadku tego samego ucznia zająć różną ilość czasu. Ze względu na specyfikę rozwijania umiejętności językowych w podstawie programowej w zakresie przedmiotu język obcy nowożytny zrezygnowano z wydzielenia odrębnego zakresu wiadomości i umiejętności dla klas IV–VI, określając jeden wspólny zakres dla klas IV–VIII. Należy także mieć na względzie, że rozwój umiejętności w zakresie języka obcego nowożytnego jest również zależny od warunków, w których odbywa się kształcenie. Zadaniem szkoły jest zapewnienie takich warunków, w których godziny przeznaczone na kształcenie językowe zostaną wykorzystane w sposób optymalny.

Kształcenie w zakresie języka obcego nowożytnego nauczanego jako pierwszy i drugi powinno przebiegać w atmosferze bezpieczeństwa i zaufania, w możliwie małych grupach o zbliżonym poziomie językowym. Szczególnie istotne w procesie kształcenia językowego jest wzbudzanie i utrzymywanie motywacji, m.in. przez:

1) stosowanie metody małych kroków, polegającej na dzieleniu złożonych zagadnień na mniejsze części, których opanowanie daje uczniom satysfakcję i poczucie sukcesu;
2) przekazywanie wartościowej i budującej informacji zwrotnej;
3) ocenianie służące wzmacnianiu postawy nastawionej na rozwój, wspierające ucznia w nabywaniu umiejętności językowych, z akceptującym podejściem do błędu językowego niezakłócającego komunikacji;
4) tworzenie i wykorzystywanie takich zadań językowych, które będą stanowiły ilustrację przydatności języka obcego nowożytnego do realizacji własnych celów komunikacyjnych uczniów, spójnych z potrzebami poznawczymi, emocjonalnymi i społecznymi uczniów, oraz stwarzanie sytuacji edukacyjnych sprzyjających poznawaniu i rozwijaniu przez uczniów własnych zainteresowań oraz pasji.

W kształceniu językowym ważną rolę odgrywa również:

1) ekspozycja na język obcy nowożytny w trakcie zajęć, używanie języka obcego nowożytnego nie tylko jako treści swoistej dla przedmiotu nauczania, ale również jako języka komunikacji podczas zajęć w różnych rodzajach interakcji, zarówno nauczyciel – uczeń, jak i uczeń – uczeń;

2) stosowanie różnorodnych, adekwatnych do stawianych celów, form, metod i technik pracy, w tym ćwiczeń bazujących na pracy w parach lub grupach, które dają możliwość rozwijania m.in. umiejętności współpracy;
3) monitorowanie przez uczniów własnych postępów i refleksja nad uczeniem się;
4) świadomość długotrwałości procesu opanowywania umiejętności językowych;
5) wykorzystywanie autentycznych materiałów źródłowych – tekstów, zdjęć, filmów, nagrań audio, w tym nagrań prezentujących różnorodne warianty danego języka obcego nowożytnego, zarówno rodzimych, jak i nierodzimych użytkowników języka, również z użyciem narzędzi związanych z technologiami informacyjno-komunikacyjnymi;
6) zachęcanie uczniów do podejmowania samodzielnych aktywności, m.in. w ramach realizowania kolejnych doświadczeń edukacyjnych, pracy z wykorzystaniem filmów, zasobów Internetu, książek (np. uproszczonych lektur, komunikatorów i mediów społecznościowych), w odpowiednim zakresie i stosownie do wieku uczniów, służących doskonaleniu własnych umiejętności językowych, których efektem będzie stopniowo rozwijana autonomia;
7) uświadamianie uczniom różnorodności technik służących uczeniu się oraz zachęcanie uczniów do szukania podobieństw między językami w zakresie słownictwa, gramatyki oraz organizacji tekstu, przy jednoczesnym zwracaniu uwagi na różnice międzyjęzykowe, co umożliwi uczniom stworzenie zestawu tzw. strategii wielojęzycznych;
8) wykorzystywanie zajęć z języka obcego nowożytnego do rozwijania wrażliwości międzykulturowej oraz kształtowania postawy ciekawości, szacunku i otwartości wobec innych kultur;
9) podejmowanie przez szkołę działań nakierowanych na organizowanie wydarzeń związanych z językami obcymi nowożytnymi (np. konkursów, wystaw, seansów filmowych, spotkań czytelniczych, dni języków obcych nowożytnych, zajęć teatralnych, udziału w programach europejskich typu *eTwinning*) umożliwiających uczniom kontakt z rodzimymi użytkownikami języka oraz innymi użytkownikami języka, którego uczą się w szkole;
10) prowadzenie zajęć z języka obcego nowożytnego w sali umożliwiającej różnorodne interakcje uczniów, wyposażonej w pomoce wizualne, słowniki, odtwarzacz płyt CD i plików dźwiękowych, komputer ze stałym łączem internetowym oraz stoliki sprzyjające pracy w grupie i wzajemnej komunikacji.

Kształcenie w zakresie języka obcego nowożytnego nauczanego jako drugi zakłada skupienie się na środkach językowych, głównie leksykalnych – zarówno pojedynczych słowach, jak i całych frazach – co umożliwi uczniom komunikację w elementarnym zakresie.

Na zajęciach z języka obcego nowożytnego nauczanego jako drugi uczniowie korzystają z doświadczeń zdobytych w trakcie nauki języka obcego nowożytnego nauczanego jako pierwszy. Wykorzystują poznane strategie kompensacyjne oraz różne techniki i strategie uczenia się, w tym polegające na identyfikowaniu podobieństw i różnic między językami.

JĘZYK ŁACIŃSKI

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. W zakresie kompetencji językowych:
   1) znajomość gramatyki i słownictwa języka łacińskiego na poziomie pozwalającym na rozumienie prostych tekstów;
   2) świadomość relacji między językami używanymi w Europie.
2. W zakresie kompetencji kulturowych:
   1) znajomość podstawowych faktów dotyczących twórczości najważniejszych autorów piszących po łacinie od starożytności do czasów nowożytnych i wybranych autorów starogreckich;
   2) podstawowa znajomość wybranych ważnych zjawisk z zakresu kultury antycznej oraz tradycji antyku w kulturze polskiej i światowej;
   3) znajomość wybranych pojęć i terminów naukowych oraz ich grecko-rzymskiego rodowodu.
3. W zakresie kompetencji społecznych.
   1) rozumienie dziedzictwa antyku grecko-rzymskiego jako ideowego i materialnego fundamentu cywilizacji zachodniej i kultury polskiej;
   2) świadomość istnienia wartości zrodzonych na podłożu kultur greckiej i rzymskiej, wzbogaconych o pierwiastek judeochrześcijański, aktualnych w późniejszych epokach i współcześnie;
   3) świadomość celowości nauczania przedmiotów humanistycznych, nakierowanych na zakorzenienie w tradycji, ocalenie i aktualizowanie istotnych z historycznego punktu widzenia wartości, postaw i idei.

Zasadniczym założeniem przedmiotu język łaciński nauczanego w klasach VII i VIII jest uczenie rozumienia tekstów w języku łacińskim. Mając na uwadze realizację tego celu, w ramach nauki języka łacińskiego przewidziano nauczanie leksyki (na podstawie słowników frekwencyjnych). Pod tym względem podstawa programowa w zakresie przedmiotu język łaciński przypomina podstawę programową w zakresie przedmiotu język obcy nowożytny (np. w zakresie liczby jednostek leksykalnych przewidzianych do opanowania na danym etapie edukacyjnym). W nauczaniu języka łacińskiego powinien być położony nacisk na rozbudowywanie słownictwa i poznawanie frazeologii.

Nauczanie języka łacińskiego w oczywisty sposób różni się jednak od nauczania języków obcych nowożytnych, co zostało odzwierciedlone w wymaganiach szczegółowych. Należy podkreślić, że języki, wartości, idee, gatunki literackie i estetyczne smaki oraz kultura materialna starożytnej Grecji i starożytnego Rzymu przez wieki wpływały, a w pewnej mierze do dziś wpływają na kształt świata cywilizacji zachodniej i nie tylko zachodniej. Chociaż jest to fakt znany, uczniowie rzadko mogą przekonać się o tym bezpośrednio na innych zajęciach edukacyjnych. Z tego względu nauczanie języka łacińskiego ma wzbogacać w powyższym zakresie informacje na temat starożytnego świata, które uczniowie uzyskują przede wszystkim na zajęciach z innych przedmiotów humanistycznych. Język łaciński był też pierwszym językiem nauk biologicznych, a jego leksyka jest obecna w pojęciach fizycznych i chemicznych.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności

1. W zakresie kompetencji językowych. Uczeń:
   1) rozpoznaje około 500 najczęściej używanych łacińskich wyrazów (według słownika frekwencyjnego opartego na korpusie tekstów klasycznych);
   2) rozpoznaje następujące formy z zakresu gramatyki języka łacińskiego:
      a) formy fleksyjne rzeczowników regularnych deklinacji I–V,
      b) formy fleksyjne przymiotników regularnych deklinacji I–III w stopniu równym,
      c) formy przymiotników *bonus*, *malus*, *magnus*, *parvus*, *multi*, *pauci* w stopniu równym, wyższym i najwyższym,
      d) formy przysłówków pochodzących od przymiotników regularnych w stopniu równym,
      e) formy przysłówków *bene* i *male* w stopniu równym, wyższym i najwyższym,

f) formy fleksyjne zaimków osobowych i dzierżawczych oraz zaimków: *hic*, *ille*, *is*, *qui*, *quis* oraz zna zasady ich użycia,

g) formy fleksyjne liczebników głównych i porządkowych 1–100 oraz *mille*,

h) formy podstawowe czasowników koniugacji I–IV oraz

– formy trybu rozkazującego czasu teraźniejszego (*imperativus praesentis activi*),

– formy bezokolicznika czasu teraźniejszego strony czynnej (*infinitivus praesentis activi*),

– formy trybu orzekającego w stronie czynnej i biernej czasu: teraźniejszego (*indicativus praesentis activi et passivi*), przeszłego dokonanego (*indicativus perfecti activi et passivi*), przeszłego niedokonanego (*indicativus imperfecti activi et passivi*) i przyszłego (*indicativus futuri I activi et passivi*),

– formy imiesłowów: *participium praesentis activi*, *participium perfecti passivi*,

i) wymienione w lit. h formy najczęściej używanych czasowników nieregularnych: *esse*, *fieri*, *ire*, *ferre*, *velle*, *nolle* oraz ich najczęściej występujące *composita*,

j) podstawowe przyimki i ich rekcję;

3) rozpoznaje następujące zjawiska składniowe z zakresu gramatyki języka łacińskiego:

a) zdania z orzeczeniem imiennym,

b) strukturę składniową zdania w stronie czynnej i biernej,

c) podstawowe spójniki zdań współrzędnych,

d) podstawowe spójniki zdań podrzędnych łączących się z *indicativem*,

e) konstrukcję składniową *accusativus cum infinitivo*,

f) funkcje składniowe i semantyczne przypadków: *dativus possessivus*, *ablativus temporis*, *ablativus instrumenti*,

g) bezprzyimkowe użycie nazw miast;

4) posługuje się podstawową łacińską terminologią gramatyczną i potrafi podać polskie odpowiedniki łacińskich określeń gramatycznych;

5) rozróżnia najważniejsze warianty wymowy łacińskiej;

6) rozumie proste wypowiedzi pisemne w języku łacińskim:

a) określa główną myśl tekstu,

b) znajduje w tekście określone informacje,

c) rozpoznaje związki między poszczególnymi częściami tekstu,

d) układa informacje w określonym porządku;

7) rozumie znaczenie najczęściej używanych łacińskich zwrotów i sentencji oraz paremii, a także podstawowy sens łacińskich inskrypcji obecnych w przestrzeni publicznej i krótkich cytatów łacińskich pojawiających się w tekstach polskich;
8) korzysta ze źródeł informacji dotyczących języka łacińskiego (np. słowników, baz danych), również za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych;
9) przekłada prosty tekst łaciński na język polski z zachowaniem polskiej normy językowej;
10) posiada świadomość językową (np. podobieństw i różnic między językami oraz wpływu języka łacińskiego na języki nowożytne).

2. W zakresie kompetencji kulturowych. Uczeń rozumie specyfikę kultury klasycznej, w tym:
1) rozpoznaje wybrane utwory literackie i inne teksty ważne dla kultury klasycznej w jej ciągłości od starożytności po czasy współczesne;
2) rozpoznaje wybrane teksty kultury istotne dla wspólnoty europejskiej i światowej, które czerpią z kultury klasycznej;
3) rozpoznaje wartości związane z dziedzictwem kulturowym antyku (np. demokracja, republika, tolerancja, wolność, cnota, umiar, stosowność);
4) rozpoznaje tematy, motywy, toposy charakterystyczne dla literatury antycznej;
5) rozumie najważniejsze aspekty procesów kształtowania się kultury świata zachodniego;
6) wskazuje elementy kultury europejskiej zakorzenione w tradycji antycznej i potrafi ocenić jej wartość.

3. W zakresie kompetencji społecznych. Uczeń:
1) dokonuje samooceny i wykorzystuje techniki samodzielnej pracy nad językiem (np. korzystanie ze słownika, poprawianie błędów, prowadzenie notatek, stosowanie mnemotechnik);
2) współdziała w grupie (np. w lekcyjnych i pozalekcyjnych językowych pracach projektowych);
3) dostrzega wagę systematyczności i dokładności w poznawaniu języka obcego;
4) uczy się pokonywać trudności w mierzeniu się z wyzwaniami intelektualnymi;
5) dostrzega i docenia rolę języka łacińskiego oraz kultury starożytnej Grecji i starożytnego Rzymu w kształtowaniu języków i kultur czerpiących z dziedzictwa antyku.

W ramach zajęć z języka łacińskiego uczniowie zdobywają doświadczenia edukacyjne, które wspierają ich rozwój językowy, osobisty, psychiczny i społeczny oraz budują poczucie sprawczości. Doświadczenia edukacyjne mają charakter praktyczny, wzmacniają kompetencje fundamentalne i przekrojowe oraz rozwijają umiejętności komunikacyjne i współpracę. Dokonując wyboru doświadczenia edukacyjnego, należy uwzględnić m.in. poziom biegłości językowej uczniów i ich wiek. Uczeń realizuje w cyklu kształcenia przynajmniej jedno wybrane z klasą lub nauczycielem doświadczenie edukacyjne, tj.:

1) odkrywa teksty łacińskie w najbliższej okolicy (np. w obiektach sakralnych, w tym na cmentarzu, na pomnikach, na starych budynkach);
2) uczestniczy w wydarzeniu, w trakcie którego używany jest język łaciński (np. promocja doktorska, ceremonia religijna, rekonstrukcja historyczna);
3) uczestniczy w projekcie edukacyjnym, w którym posługuje się łacińskim nazewnictwem (np. biologicznym, astronomicznym, medycznym, prawnym);
4) w sposób ustalony z nauczycielem prezentuje wybrane aforyzmy w języku łacińskim i kontekst, w którym można je stosować.

Warunki i sposób realizacji

Nauczanie języka łacińskiego jako języka obcego różni się zasadniczo od nauczania języków obcych nowożytnych. Podstawowym celem nauczania języka łacińskiego jest możliwie najefektywniejsze obcowanie ucznia z tekstami literackimi i nieliterackimi (np. inskrypcjami), zapisywanymi w języku łacińskim od ponad 2000 lat.

Niezależnie od wybranych metod nauczania istotnym i trudnym zadaniem stojącym przed nauczycielami jest przekonanie uczniów o atrakcyjności i doniosłości nauki tego języka. W związku z tym jest niezbędne:

1) zapewnienie przez szkołę odpowiednio wyposażonej sali z dostępem do pomocy wizualnych, projektora, komputera i słowników;
2) tworzenie takich zadań, które wykażą aktualność języka łacińskiego jako kodu kulturowego elit w historii kultury świata zachodniego ostatnich 2000 lat;
3) tworzenie takich zadań językowych, które wykażą pokrewieństwo języków obcych nowożytnych z językiem łacińskim;

4) uświadomienie uczniom, że nauka języka łacińskiego, służy nie tylko wąsko pojmowanym celom pragmatycznym (np. rozwój kariery zawodowej i umiejętności profesjonalnych), ale przede wszystkim poszerzeniu rozumienia świata i spotkaniu z inną kulturą;
5) zachęcanie uczniów do samooceny własnej pracy i stosowania różnych technik służących uczeniu się.

Teksty do czytania dla uczniów powinny być dobrane tak, aby mogli oni sami przekonać się o tym, że język łaciński był językiem powszechnie używanym przez ponad 2000 lat w literaturze i nauce europejskiej. Materiał kulturowy również powinien zostać opracowany tak, aby wykazać długie trwanie pewnych wzorów kulturowych, instytucji czy idei wykształconych i rozwiniętych w grecko-rzymskim antyku oraz ich dzisiejszą aktualność. W przypadku języka łacińskiego kultura jest niezwykle istotna również dla kształtu współczesności, w której żyjemy. Zadaniem nauczycieli jest więc rozwijanie ciekawości, szacunku i otwartości wobec innych kultur – także tych tworzonych przez społeczeństwa w przeszłości.

MUZYKA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Rozwijanie indywidualnej i zespołowej ekspresji muzycznej przez różnorodne formy aktywności.
2. Rozumienie funkcji muzyki i jej języka oraz wykorzystanie tej wiedzy przy odbiorze, wykonywaniu i tworzeniu muzyki.
3. Świadomy odbiór muzyki uwzględniający znajomość kontekstu kulturowego, historycznego i społecznego.
4. Inicjowanie i realizowanie indywidualnych oraz zespołowych działań muzycznych w szkole i środowisku lokalnym.
5. Wykorzystywanie nowych technologii do zapisu, tworzenia, przetwarzania i odbioru muzyki.
6. Rozumienie powiązań muzyki z innymi obszarami wiedzy i działaniami artystycznymi.
7. Rozwijanie własnych zainteresowań muzycznych i kształtowanie tożsamości kulturowej, w tym lokalnej i regionalnej.
8. Rozwijanie wrażliwości muzycznej oraz doświadczanie oddziaływania muzyki na dobrostan i pewność siebie.

Zajęcia z muzyki stanowią przestrzeń działania, ekspresji i twórczej obecności uczniów w kulturze. Nauczanie opiera się na podstawowych formach aktywności: śpiewie, grze na instrumentach, ruchu z muzyką, słuchaniu i tworzeniu muzyki. Dzięki uczestnictwu w tych działaniach uczniowie rozwijają kompetencję współpracy i umiejętność wyrażania siebie, uczą się uważności, refleksyjności, odpowiedzialności oraz funkcjonowania w różnych sytuacjach społecznych i kontekstach kulturowych. Muzyka w tym ujęciu wspiera nie tylko rozwój artystyczny, lecz także wszechstronny rozwój ucznia.

Uczenie się muzyki opiera się na aktywnym działaniu: wykonywaniu, słuchaniu, interpretowaniu i rozumieniu muzyki przez jej doświadczanie. Celem nie jest jedynie poznanie pojęć i terminów, ale przede wszystkim ich stosowanie w kontekście działania, współpracy i twórczego myślenia. Edukacja muzyczna tworzy sytuacje, w których uczniowie mają możliwość podejmowania inicjatywy, wspólnego tworzenia i przeżywania muzyki na co dzień. W centrum procesu dydaktycznego znajduje się uczeń jako osoba sprawcza, kreatywna, refleksyjna i współdziałająca.

Nauczanie muzyki uwzględnia rozwijanie także kompetencji cyfrowych – zarówno w tworzeniu, jak i odbiorze muzyki. Uczniowie uczą się bezpiecznego i odpowiedzialnego korzystania z technologii oraz wykorzystują dostępne programy komputerowe i aplikacje do tworzenia i udostępniania swoich działań muzycznych.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności

Wybrane wymagania szczegółowe zostały oznaczone jako należące do modułu kultura. Dodatkowo w poszczególnych działach przewidziano wymagania do wyboru, które nauczyciel wybiera do realizacji z klasą, tj. przynajmniej jedno wymaganie w ramach danego działu.

1. Uczeń jako twórca i wykonawca:
   1) interpretuje muzykę i wyraża emocje przez śpiew, grę na instrumentach, ruch i taniec, słuchanie oraz tworzenie;
   2) wykonuje zróżnicowane utwory, m.in. z repertuaru tradycyjnego, ludowego, patriotycznego, popularnego, klasycznego, a także realizuje własne propozycje repertuarowe – moduł kultura;
   3) śpiewa i recytuje, solo lub w zespole, unisono lub wielogłosowo, z zachowaniem naturalnej postawy ciała i emisji głosu;

4) indywidualnie lub zespołowo wykonuje utwory, ćwiczenia i akompaniamenty na instrumentach melodycznych i niemelodycznych, dbając o jak najlepszy sposób gry, brzmienie i wyraz artystyczny;
5) porusza się do muzyki w sposób zgodny z jej charakterem i reaguje na sygnały muzyczne podczas zabaw i innych działań muzyczno-ruchowych;
6) tańczy indywidualnie lub zespołowo, stosuje podstawowe kroki i figury minimum trzech tańców narodowych (krakowiaka, kujawiaka i poloneza) i minimum dwóch spośród tańców ludowych, towarzyskich lub współczesnych;
7) identyfikuje w otoczeniu różnorodne brzmienia oraz źródła dźwięku, wykorzystuje je do realizacji zadań muzycznych, w tym zadań z użyciem nowych technologii;
8) odgrywa wybrane role w zespole muzycznym (np. dyrygenta, chórzysty, członka zespołu, solisty i inne), planuje i uzgadnia z innymi przebieg, interpretację i prezentację zadania muzycznego;
9) wyjaśnia pojęcia związane z podstawowymi elementami muzyki (np. rytm, melodia, metrum, tempo, dynamika), wykorzystuje tę wiedzę w działaniu, tworząc własne interpretacje;
10) koduje i dekoduje muzykę, wykorzystując notację muzyczną lub dowolne inne symbole, podczas działań korzysta z narzędzi analogowych lub cyfrowych;
11) rejestruje i przetwarza dźwięki oraz udostępnia nagrania, szanując prawa autorskie i wykonawcze;
12) wykorzystuje narzędzia cyfrowe do działań twórczych i współpracy w zespole.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) indywidualnie lub zespołowo realizuje układy ruchowe, uzgadnia ich przebieg z innymi; inspiruje się dostępnymi przykładami, twórczo je przekształca i wykorzystuje własne pomysły;
2) improwizuje i tworzy krótkie formy muzyczne głosem, ruchem i na instrumentach, swobodnie lub według określonych zasad, testuje własne pomysły i modyfikuje je na podstawie informacji zwrotnej;
3) tworzy ilustracje dźwiękowe, inscenizacje i akompaniamenty, wykorzystując ruch, gestodźwięki, głos, przedmioty codziennego użytku, instrumenty lub aplikacje i programy komputerowe.

2. Uczeń jako słuchacz:
   1) zachowuje się zgodnie z zasadami obowiązującymi w danym kontekście kulturowym podczas uczestnictwa w różnorodnych wydarzeniach muzycznych – moduł kultura;
   2) interpretuje słuchaną muzykę za pomocą wybranych środków wyrazu i narzędzi, m.in. ruchu, słowa, gestodźwięków, instrumentów, rekwizytów, narzędzi cyfrowych, działań plastycznych lub literackich;
   3) rozpoznaje instrumenty muzyczne, grupuje je ze względu na sposób wydobycia dźwięku i identyfikuje ich brzmienie w słuchanych utworach;
   4) dzieli się swoimi doświadczeniami, wypowiada się na ich temat, używając wybranych pojęć związanych z głosami ludzkimi i technikami wokalnymi, formami (np. piosenka, pieśń, kanon, koncert, symfonia), gatunkami i stylami muzycznymi (np. opera, balet, musical, muzyka filmowa, tradycyjna, pop, rock, jazz, hip-hop), rodzajami zespołów wykonawczych (muzyka wokalna, instrumentalna, wokalno-instrumentalna, solo, w zespole, w chórze, w orkiestrze i inne) – moduł kultura;
   5) określa funkcje słuchanej muzyki (np. rozrywkowa, religijna, obrzędowa, sygnalizacyjna) zgodne z jej charakterem i kontekstem – moduł kultura;
   6) analizuje charakter i przebieg zróżnicowanych stylistycznie utworów, odnajduje cechy charakterystyczne i wypowiada się na ich temat, stosuje przy tym podstawowe pojęcia dotyczące elementów muzyki – moduł kultura;
   7) wyjaśnia, jaką rolę odgrywa muzyka w mediach, reklamie, filmie, grach komputerowych, podaje lub tworzy przykłady jej zastosowania i oddziaływania na odbiorcę – moduł kultura.

   Wymagania do wyboru. Uczeń:
   1) wykorzystuje pojęcia dotyczące teatru muzycznego: scenografia, choreografia, libretto, akt, scena, uwertura, aria, podaje przykłady utworów scenicznych i określa ich gatunek – moduł kultura;
   2) opisuje w słuchanych utworach treści niezwiązane z muzyką (np. fabuła, ilustracyjność, emocjonalność, wartości i powiązania z innymi obszarami wiedzy oraz działaniami artystycznymi), formułuje nieoczywiste pytania i dociekliwie szuka na nie odpowiedzi – moduł kultura.

3. Uczeń jako uczestnik kultury:
   1) określa i uzasadnia swoje preferencje muzyczne, poszukuje informacji o wybranych przez siebie twórcach i wykonawcach oraz prezentuje je innym – moduł kultura;

2) rozpoznaje melodię i słowa hymnu państwowego i wykonuje go z zachowaniem należytej postawy, wyjaśnia okoliczności jego powstania i wykonywania – moduł kultura;
3) wykonuje wybrane pieśni patriotyczne i na podstawie samodzielnie wyszukanych informacji wyjaśnia ich kontekst historyczny, formułuje opinię na temat ich roli dawniej i obecnie oraz wskazuje utwory współczesne o podobnej funkcji – moduł kultura;
4) omawia cechy polskiej muzyki tradycyjnej i wskazuje je w utworach z różnych okresów historycznych, w tym ze współczesności, stosuje wybrane pojęcia związane z folklorem, wyszukuje samodzielnie informacje na temat tradycji własnego regionu – moduł kultura;
5) rozpoznaje w słuchanych lub oglądanych utworach polskie tańce narodowe; wskazuje ich charakterystyczne cechy i kontekst kulturowy – moduł kultura;
6) rozpoznaje wybrane utwory Fryderyka Chopina i innych kompozytorów polskich, formułuje opinię na temat znaczenia ich twórczości dla polskiej i światowej kultury dawniej i współcześnie – moduł kultura;
7) formułuje opinię na temat działalności artystycznej Ignacego Jana Paderewskiego, wyjaśnia jej znaczenie dla odzyskania przez Polskę niepodległości i porównuje z przykładami działalności współczesnych artystów zaangażowanych społecznie – moduł kultura;
8) rozpoznaje i wykonuje hymn Unii Europejskiej, wyjaśnia historyczny i literacki kontekst jego powstania i wykonywania;
9) samodzielnie wyszukuje informacje na temat tradycji muzycznych przynajmniej dwóch innych kultur, w tym jednej pozaeuropejskiej, porównuje je z polskimi tradycjami muzycznymi i formułuje na ich temat opinię, szanując różnorodność tych tradycji – moduł kultura.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) dokumentuje i prezentuje elementy dziedzictwa muzycznego swojej rodziny, szkoły lub społeczności, wykorzystuje dowolne formy ekspresji i dowolną technologię – moduł kultura;
2) wskazuje przykłady wykorzystywania muzyki w działaniach społecznych i sam lub we współpracy z innymi wykorzystuje muzykę w sprawie istotnej dla niego lub społeczności – moduł kultura;

3) rozpoznaje po jednym utworze muzycznym z sześciu różnych okresów historycznych: średniowiecza, renesansu, baroku, klasycyzmu, romantyzmu i muzyki XX–XXI w., identyfikuje kompozytora, określa zespół wykonawczy i inne cechy charakterystyczne utworu – moduł kultura.

4. Uczeń w relacji ze sobą i innymi:
   1) ocenia wpływ muzyki na własne samopoczucie i emocje, stosuje muzykę jako narzędzie wspierające jego dobrostan;
   2) wyjaśnia i stosuje zasady higieny głosu podczas recytacji i śpiewu;
   3) wyjaśnia i stosuje zasady higieny słuchu w codziennym życiu podczas słuchania i wykonywania muzyki;
   4) porusza się ze świadomością własnego ciała oraz jego położenia i ruchu w przestrzeni;
   5) dokonuje samooceny wykonania zadania muzycznego, wyciąga wnioski, planuje i w miarę możliwości wdraża zmiany;
   6) przyjmuje informację zwrotną na temat wykonania zadania muzycznego i udziela jej z poszanowaniem uczuć i potrzeb innych;
   7) określa bezpieczne dla siebie granice w relacjach z innymi i zachowuje je podczas zabaw ruchowych, tańca i gry na instrumentach.

   Wymagania do wyboru. Uczeń:
   1) proponuje utwory do słuchania i wspólnego wykonywania, porównuje własne upodobania z gustami innych osób i, z poszanowaniem odmienności, formułuje opinię na ich temat lub rozmawia o nich;
   2) proponuje zabawy i działania integracyjne z wykorzystaniem muzyki, współpracuje z innymi podczas ich przebiegu i dba o dobrą atmosferę w grupie.

W ramach zajęć muzyki uczniowie zdobywają doświadczenia edukacyjne, które wspierają ich rozwój osobisty, kulturalny, psychiczny i społeczny oraz budują poczucie sprawczości. Doświadczenia edukacyjne mają charakter praktyczny, wzmacniają kompetencje fundamentalne i przekrojowe oraz rozwijają umiejętności komunikacyjne i współpracę. Nauczyciel wybiera z uczniami do realizacji co najmniej jedno doświadczenie edukacyjne w każdym roku szkolnym:

1) uczestniczy w wydarzeniu z muzyką na żywo (np. koncercie, spektaklu muzycznym, audycji muzycznej lub innym wydarzeniu);

2) w grupie współtworzy wydarzenie artystyczne (np. koncert, spektakl, występ – dla społeczności klasowej, szkolnej lub lokalnej), analizuje potrzeby odbiorców, planuje działania, uczestniczy w procesie twórczym, dzieli role, angażuje się w działania wykonawcze i organizacyjne, prezentuje efekty publiczności;
3) pracując w grupie, realizuje projekt łączący muzykę z innymi obszarami wiedzy i działaniami artystycznymi (np. festiwal nauki, film, teledysk, podcast, grę terenową, prezentację multimedialną);
4) indywidualnie lub w grupie tworzy utwór z wykorzystaniem: głosów, instrumentów lub narzędzi cyfrowych, także przy wsparciu sztucznej inteligencji;
5) bierze udział (na żywo lub on-line) w zwiedzaniu instytucji kultury albo spotkaniu z muzykiem, wykonawcą lub kompozytorem, artystą ludowym lub przedstawicielem innego zawodu muzycznego;
6) indywidualnie lub w grupie realizuje badanie dotyczące zainteresowań muzycznych innych osób lub wpływu muzyki na życie społeczne (rodziny, szkoły, społeczności), prezentuje jego wyniki;
7) projektuje własną playlistę utworów muzycznych, prezentuje ją, opisując kryteria doboru, i poddaje pod dyskusję, formułuje także opinię o playlistach innych uczniów;
8) projektuje własną mapę wydarzeń muzycznych, prezentuje ją, opisuje kryteria doboru i poddaje pod dyskusję, formułuje także opinię o mapach innych uczniów;
9) bada właściwości materiałów, buduje z nich prosty instrument i wykorzystuje go w ćwiczeniach twórczych.

Warunki i sposób realizacji

Skuteczna realizacja treści nauczania przewidzianych dla przedmiotu muzyka zależy od nauczyciela, jego kompetencji dydaktycznych, kreatywności, a także umiejętności takich jak śpiew i gra na instrumencie. Stanowią one warunek budowania pozytywnej relacji z uczniami, w której nauczyciel odgrywa rolę przewodnika, inspiratora i organizatora doświadczeń muzycznych uczniów. Jego zadaniem jest uwrażliwienie uczniów na piękno muzyki, jej obecność w życiu codziennym, kulturze i historii, rozwijanie umiejętności muzycznych, ale przede wszystkim kształtowanie postawy aktywnego i świadomego odbiorcy oraz twórcy kultury. Nauczyciel muzyki wspiera indywidualne potrzeby uczniów, ich ekspresję twórczą, samodzielność i refleksyjność. Dąży do aktywnego włączania wszystkich uczniów w działania muzyczne, które rozwijają ich kompetencje poznawcze, społeczne (współpraca, dbanie o innych), osobiste (dbanie o siebie, w tym wyrażanie emocji) i poczucie sprawczości

(nastawienie na rozwój i samorealizacja). Pomaga to w budowaniu przekonania, że zdolności podlegają zmianom i mogą się rozwijać dzięki zaangażowaniu, wysiłkowi i wytrwałości. Kultura pracy na zajęciach koncentruje się na procesie uczenia się, w tym na aktywności samego ucznia i jego emocjonalnym zaangażowaniu w działania muzyczne. W nauczaniu muzyki sam proces jest ważniejszy niż efekt końcowy i precyzja wykonania. Dzięki temu muzyka jest dostępna dla wszystkich uczniów, niezależnie od ich poziomu zdolności, umiejętności i wcześniejszych doświadczeń muzycznych.

Fundamentem zajęć muzycznych są działania praktyczne: śpiew, gra na instrumentach, ruch przy muzyce, słuchanie i tworzenie. Nauczyciel stwarza warunki do uczestnictwa w aktywnościach indywidualnych i zespołowych. Wiedza o muzyce i rozumienie jej funkcji są rozwijane podczas działań muzycznych i tym działaniom są podporządkowane.
Efektywność nauczania muzyki zależy od zapewnienia optymalnych warunków organizacyjnych, w tym odpowiedniej liczby uczniów uczestniczących w aktywnościach muzycznych, dostosowanych do warunków lokalowych, akustycznych i dostępnego instrumentarium. Umożliwia to indywidualne podejście do ucznia, monitorowanie jego postępów, zapewnienie bezpieczeństwa podczas zadań muzyczno-ruchowych oraz troskę o higienę głosu i słuchu. Zapewnia również warunki do pracy z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

W realizacji celów edukacji muzycznej pomocne mogą być inicjatywy takie jak chór, zespoły wokalne, wokalno-instrumentalne czy taneczne, a także inne formy aktywności muzycznej (np. klub melomana, warsztaty muzyczne, szkolne radio czy studio nagrań), które mogą tworzyć przestrzeń sprzyjającą twórczej ekspresji uczniów. Ich obecność w środowisku szkolnym wspiera rozwój pasji, budowanie relacji i pogłębianie kompetencji muzycznych.
Zajęcia muzyki wymagają świadomie zaplanowanych różnorodnych doświadczeń edukacyjnych. Doświadczenia edukacyjne mogą być organizowane przez szkołę we współpracy z instytucjami kultury, artystami, rodzicami, a także uczniami, dzięki czemu tworzy się wspólne środowisko kulturalne.
Realizacja treści nauczania wymaga odpowiednio przygotowanej przestrzeni, sprzyjającej praktycznemu i twórczemu działaniu uczniów. Wyposażenie pracowni muzycznej powinno obejmować:

1) różnorodne instrumenty do dyspozycji nauczyciela i uczniów, w liczbie pozwalającej na udział całej grupy w działaniach zespołowych;

2) sprzęt do odtwarzania, nagrywania i przetwarzania dźwięku (np. komputer z dostępem do Internetu i oprogramowaniem muzycznym);
3) ekran multimedialny z tablicą z pięciolinią;
4) zasoby biblioteczne (np. nuty, śpiewniki, fonotekę, filmotekę, dostęp do platform streamingowych audio i audio-wideo).

Do prowadzenia zajęć muzyki oprócz pracowni muzycznej wykorzystywane są także inne przestrzenie szkolne i pozaszkolne, w szczególności plener i miejsca publiczne, sprzyjające improwizacji, ruchowi przy muzyce i prezentacji twórczości uczniów.

PLASTYKA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Rozwijanie kreatywności, własnych zainteresowań, twórczej wyobraźni i sprawczości przez swobodną ekspresję twórczą.
2. Doświadczanie procesu twórczego w różnych formach i technikach.
3. Kształtowanie tożsamości kulturowej przez uczestnictwo w kulturze.
4. Rozumienie funkcji sztuk plastycznych, kształtowanie postawy odbiorcy, uczestnika i twórcy kultury.
5. Inicjowanie i realizowanie indywidualnych i grupowych działań plastycznych.
6. Rozwijanie umiejętności łączenia sztuk plastycznych z różnymi dziedzinami wiedzy i twórczości.
7. Interpretowanie dzieł z uwzględnieniem najważniejszych pojęć dotyczących sztuki, rozpoznawanie wybranych artystów i dzieł w kontekście czasów, w których powstały.
8. Doświadczanie oddziaływania sztuki na dobrostan i samopoznanie, odnajdywanie radości tworzenia.

Plastyka ma na celu rozwijanie naturalnej potrzeby ekspresji twórczej uczniów, kształtowanie ich wrażliwości estetycznej oraz przygotowanie do świadomego i pełnego uczestnictwa w życiu kulturalnym i społecznym. Zajęcia są nastawione przede wszystkim na rozwijanie kompetencji przekrojowych: kreatywnego myślenia, krytycznego myślenia, dbania o siebie, kierowania sobą, a także na rozwijanie sprawczości: samoregulacji i przekonania o własnej skuteczności. Nauczanie oparte jest na działaniu, doświadczaniu i eksperymentowaniu z różnorodnymi technikami, mediami i środkami wyrazu artystycznego. Szczególny nacisk jest położony na proces twórczy oraz zaangażowanie ucznia, a nie wyłącznie na efekt końcowy.

Istotnym elementem zajęć jest poszerzanie obszaru plastyki o nowe media i współczesne środki artystyczne oraz rozwijanie kompetencji cyfrowych, co pozwala uczniowi lepiej odnaleźć się w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości wizualnej. W czasie zajęć uczniowie poznają zarówno tradycyjne formy wypowiedzi artystycznej, jak i nowoczesne technologie oraz sposoby komunikacji wizualnej.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności

Wybrane wymagania szczegółowe zostały oznaczone jako należące do modułu kultura. Dodatkowo w poszczególnych działach przewidziano wymagania do wyboru, które nauczyciel wybiera do realizacji z klasą, tj. przynajmniej jedno wymaganie w ramach danego działu.

1. Własna aktywność twórcza – tworzę, wyrażam, interpretuję.

   Pytanie wiodące: Po co tworzę sztukę?

   Uczeń:

   1) wyraża własne uczucia, wyobrażenia i pomysły przez swobodną ekspresję twórczą;
   2) stosuje wybrane środki wyrazu, takie jak linia, plama, kolor, walor, faktura, kompozycja, kształt, posługuje się nimi dla wyrażania treści, nastroju czy emocji;
   3) eksperymentuje z barwami podstawowymi, pochodnymi, czystymi, złamanymi, dopełniającymi, ciepłymi, zimnymi i innymi, a zdobyte doświadczenia stosuje w swoich pracach;
   4) planuje pracę plastyczną od koncepcji do wykonania, dobierając odpowiednie medium i technikę;
   5) maluje, rysuje, rzeźbi z obserwacji i wyobraźni;
   6) wypowiada się na ważny dla niego temat społeczny przez działanie artystyczne – moduł kultura;
   7) rozpoznaje podstawowe rodzaje sztuk performatywnych i podejmuje działanie twórcze w wybranej formie – moduł kultura;
   8) modeluje bryły i reliefy, konstruuje proste formy przestrzenne z zastosowaniem różnych materiałów;
   9) wykorzystuje w fotografii wybrany rodzaj światła: miękkie i twarde, rozproszone i punktowe, na wysokim i niskim kluczu, padające z różnych kierunków, ciepłe i zimne – do uzyskania określonego charakteru zdjęcia;

10) inspiruje się sztuką ludową oraz kulturą różnych regionów Polski i świata, tworząc prace plastyczne – moduł kultura;
11) realizuje własne działania twórcze inspirowane sztuką współczesną;
12) rozpoznaje znaczenie aktywności twórczych dla swojego dobrostanu i samopoczucia;
13) podejmuje próby integracji sztuk, tworząc prace z pogranicza plastyki i innych dziedzin (np. wideo-art, street art, land art, komiks 3D, design artystyczny, plakaty interaktywne);
14) tworzy indywidualnie, w parach lub grupie pracę plastyczną inspirowaną obrazem, muzyką, literaturą, filmem lub spektaklem teatralnym.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) opisuje warstwę wizualną wybranego spektaklu teatralnego i projektuje związaną z nim dowolną formę grafiki użytkowej (np. plakat teatralny, program teatralny, zaproszenie) – moduł kultura;
2) konstruuje lalki teatralne (np. lalki cieniowe, pacynki, kukiełki) i tworzy scenkę z ich użyciem według własnego pomysłu;
3) improwizuje krótkie scenki teatralne w parach i grupach, przyjmując pomysły innych i twórczo je rozwijając;
4) opowiada o sobie i swojej społeczności za pomocą wybranego grupowego działania teatralnego z użyciem elementów oprawy plastycznej (np. rekwizytów, kostiumów, masek) – moduł kultura;
5) opowiada interesującą go historię, tworząc krótką formę filmową lub animację – moduł kultura;
6) prezentuje ważne dla siebie treści za pomocą materiałów audiowizualnych;
7) tworzy reportaż fotograficzny, wykorzystując różne rodzaje planów: detal, zbliżenie, półzbliżenie, pełny, ogólny;
8) tworzy pracę site-specific związaną z wybraną przestrzenią w szkole lub jej otoczeniu.

2. Techniki plastyczne – rozpoznaję, dobieram, stosuję.

Pytanie wiodące: Jakimi technikami mogę się posługiwać, aby przez sztukę wyrażać swoje myśli i uczucia?

Uczeń:

1) rozpoznaje podstawowe techniki plastyczne i wykorzystuje je do tworzenia własnych prac plastycznych;

2) dobiera narzędzia i materiały do wybranej techniki plastycznej;
3) łączy różne techniki plastyczne w celu uzyskania zamierzonych efektów wizualnych;
4) eksperymentuje z materiałami i technikami w poszukiwaniu własnego sposobu wypowiedzi plastycznej;
5) rozwija swoje zainteresowania przez tworzenie prac plastycznych z zastosowaniem technik tradycyjnych i technologii cyfrowych;
6) tworzy pracę na zaproponowany przez nauczyciela temat w wybranej technice plastycznej oraz w wybranym medium (np. malarskim, graficznym, rysunkowym, nowych mediów, łączonym, fotograficznym, performatywnym).

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) eksperymentuje z kolażem cyfrowym i grafiką 3D, tworząc autorskie realizacje plastyczne;
2) stosuje techniki mieszane w celu uzyskania oryginalnych efektów wizualnych oraz wyrażenia indywidualnych przemyśleń i uczuć;
3) dokumentuje i prezentuje proces twórczy swojej pracy plastycznej lub pracy innego ucznia, wykorzystując dostępne narzędzia cyfrowe (np. fotografię, aplikacje graficzne, nagrania audio, wideo).

3. Sztuka jako komunikat – rozumiem, interpretuję, dyskutuję.

Pytanie wiodące: Jak mogę rozumieć sztukę i o niej opowiadać?

Uczeń:

1) rozpoznaje dzieła architektury i sztuk plastycznych należące do dziedzictwa kulturowego Polski, Europy i świata – moduł kultura;
2) porównuje dzieła sztuki z różnych okresów historycznych, takich jak prehistoria, starożytność, średniowiecze, nowożytność, współczesność, oraz wskazuje, jak sztuka odpowiada na potrzeby i charakter swojej epoki – moduł kultura;
3) określa rolę środków plastycznych w mediach, reklamie, filmie, grach komputerowych oraz omawia przykłady ich zastosowania i oddziaływania na odbiorcę – moduł kultura;
4) wyszukuje potrzebne informacje o sztuce, korzystając z różnorodnych źródeł, w tym z narzędzi opartych na sztucznej inteligencji, oraz weryfikuje te informacje;
5) opisuje obraz lub inne dzieło sztuki z wykorzystaniem pojęć języka plastycznego, takich jak linia, barwa, gama barwna, plama, kształt, kontur, światłocień, kompozycja, perspektywa, walor, bryła, faktura – moduł kultura;

6) interpretuje dzieła sztuki współczesnej i podejmuje dyskusję na temat różnych interpretacji tych dzieł – moduł kultura;
7) opisuje wrażenia estetyczne wywołane odbiorem dzieła sztuki, podejmuje dyskusję na ich temat – moduł kultura;
8) opowiada i dzieli się z innymi uczniami swoimi doświadczeniami i wrażeniami jako twórca prac plastycznych – moduł kultura;
9) udziela konstruktywnej informacji zwrotnej dotyczącej prac plastycznych i ją przyjmuje oraz decyduje o jej wykorzystaniu;
10) wyjaśnia najważniejsze zasady prawa autorskiego w odniesieniu do wytworów sztuki, stosuje te zasady w sytuacjach życia codziennego, także w świecie cyfrowym;
11) wyjaśnia, czym jest inspiracja, oryginał, kopia, reprodukcja i falsyfikat, wykorzystuje te pojęcia w rozmowach na temat bieżących lub historycznych wydarzeń dotyczących sztuki – moduł kultura.

4. Sztuka w życiu codziennym – poszukuję, dostrzegam, uczestniczę.

Pytanie wiodące: W jaki sposób sztuka wpływa na otoczenie i jakość codziennego życia?

Uczeń:

1) projektuje różne formy grafiki użytkowej (np. plakat, zaproszenie, afisz, kartkę świąteczną, logo) na potrzeby własne i najbliższego środowiska;
2) rozpoznaje dziedziny sztuki użytkowej, takie jak wzornictwo przemysłowe, ceramika, meblarstwo, elementy małej architektury, grafika i projektowanie, w tym grafika komputerowa, i ocenia wybrane obiekty sztuki użytkowej pod względem estetycznym i funkcjonalnym – moduł kultura;
3) projektuje w grupie wybrany obiekt sztuki użytkowej (np. nakrycie głowy, okulary, element zastawy stołowej, mebel), tworzy jego przestrzenny prototyp i modyfikuje go na podstawie informacji zwrotnej;
4) charakteryzuje i ocenia estetykę otoczenia: architekturę, małą architekturę i architekturę krajobrazu w przestrzeni publicznej, formułuje i uzasadnia swoją opinię oraz podejmuje dyskusję na ten temat – moduł kultura;
5) opisuje swoje wrażenia z lokalnego wydarzenia kulturalnego, w którym brał udział, i formułuje jego ocenę – moduł kultura;
6) rozpoznaje zależności między elementami wizualnymi w przyrodzie i architekturze oraz wykorzystuje je podczas tworzenia pracy plastycznej;

7) rozpoznaje w kulturze popularnej źródła inspiracji sztuką dawną i współczesną – moduł kultura;
8) projektuje budowlę przyszłości wkomponowaną w otoczenie;
9) dostrzega obecność sztuki i elementów plastycznych w otaczającej go przestrzeni i codziennym życiu (np. w architekturze, przedmiotach codziennego użytku, wystroju wnętrz, reklamie, modzie), dzieli się swoimi spostrzeżeniami i dyskutuje na ten temat – moduł kultura;
10) eksperymentuje z cyfrową obróbką zdjęć w wybranym programie graficznym.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) wykonuje w grupie makietę budowli lub założenia urbanistycznego;
2) rozwija swoją uważność, uczestnicząc w spacerze fotograficznym, podczas którego wykonuje zdjęcia tego, co go zainteresowało, i rozmawia o swoim wyborze;
3) dostrzega przejawy manipulacji wizualnej w reklamie, filmie, fotografii – w tym, jak są tworzone, wybierane i zestawiane ze sobą treści;
4) projektuje w dowolnym programie komputerowym w przestrzeni kolorów RGB wybraną formę grafiki użytkowej;
5) projektuje i drukuje zaprojektowaną w przestrzeni kolorów CMYK wybraną formę grafiki użytkowej.

W ramach zajęć plastyki uczniowie zdobywają doświadczenia edukacyjne, które wspierają ich rozwój osobisty, kulturalny, psychiczny i społeczny oraz budują poczucie sprawczości. Doświadczenia edukacyjne mają charakter praktyczny, wzmacniają kompetencje fundamentalne i przekrojowe oraz rozwijają umiejętności komunikacyjne i współpracę. Nauczyciel wybiera z uczniami do realizacji co najmniej dwa doświadczenia edukacyjne w każdym roku szkolnym:

1) odwiedza z klasą wystawę sztuki, wymienia się refleksjami, w jaki sposób dzieła na niego oddziałują oraz dzięki jakim użytym środkom ekspresji artyści osiągnęli zaobserwowane efekty wizualne;
2) uczestniczy w spotkaniu na żywo lub on-line z artystą lub kuratorem wystawy, słucha podcastu lub ogląda film o artyście; wymienia się refleksjami i dyskutuje o inspiracjach, procesie twórczym i przesłaniu sztuki;
3) pracując w grupie, realizuje projekt artystyczny, angażuje się w działania twórcze, wykonawcze i organizacyjne;

4) tworzy w plenerze, decyduje przy tym o formie pracy, technice i zastosowanych środkach wyrazu;
5) w grupie zwiedza on-line galerię lub muzeum i poznaje prezentowane tam dzieła sztuki, na tej podstawie tworzy własną galerię sztuki;
6) indywidualnie, w parach lub grupie tworzy wielkoformatową pracę plastyczną;
7) w grupie organizuje wystawę swoich prac, przygotowuje wernisaż z obudową promocyjną wystawy;
8) pracując w grupie, wypowiada się na ważny dla grupy temat w krótkiej formie teatralnej, korzystając z języka i narzędzi pedagogiki teatru;
9) projektuje przestrzeń (np. swój pokój, mieszkanie, klasę szkolną, wybraną przestrzeń na zewnątrz) z uwzględnieniem kryteriów estetycznych i funkcjonalnych;
10) tworzy wypowiedź artystyczną na wybrany temat inspirowaną street art (np. plakat, mural w wersji papierowej, projekt szablonu lub kolaż cyfrowy).

Warunki i sposób realizacji

Podstawową formą pracy w czasie zajęć są zadania praktyczne: malowanie, rysowanie, konstruowanie, fotografowanie, działania teatralne i tworzenie za pomocą nowych mediów. Wiedza o sztuce i technikach plastycznych jest nabywana głównie w toku działań twórczych. Jeden temat może być realizowany podczas jednej lub kilku godzin lekcyjnych, a czas wykonywania zadań jest dostosowany do indywidualnych predyspozycji uczniów.

Nauczyciel jest przewodnikiem i inspiratorem. Znając specyfikę grupy oraz potrzeby i możliwości uczniów, dostosowuje do nich formy i metody pracy, a także temat, liczbę godzin zajęć i przestrzeń zajęć. Inspiruje i motywuje uczniów do pracy, zachęca ich do własnej ekspresji, jest dla nich przewodnikiem w świecie sztuki. Wspiera ich samodzielność i refleksyjność, zachęca także do wspólnych poszukiwań i pokazuje różne możliwości, nie narzucając gotowych rozwiązań.

Zajęcia z plastyki są okazją do prowadzenia dialogu i wspólnych poszukiwań twórczych. Uczniowie uczą się udzielania sobie konstruktywnej i wspierającej informacji zwrotnej. Dyskusje powinny być prowadzone na podstawie wolności wypowiedzi przy jednoczesnym zachowaniu szacunku do drugiego człowieka.

Ważne jest podkreślanie, że w sztuce istnieje wiele prawidłowych rozwiązań, a różnorodność postaw i sposobów podejścia do tematów stanowi wartość i zasób grupy. Istotną częścią lekcji

plastyki jest także tworzenie wspólnych projektów artystycznych, co sprzyja budowaniu poczucia przynależności do wspólnoty.

W trakcie zajęć są realizowane tematy, których celem jest powstanie dzieła, oraz zadania o charakterze eksperymentalnym. Eksperymentowanie pozwala uczniom na odkrywanie radości tworzenia i poszukiwanie własnych rozwiązań, co sprzyja rozwojowi kreatywności. Na zajęciach plastyki proces twórczy jest równie ważny jak efekt końcowy. Uczniowie uczą się, że popełnianie błędów jest naturalnym elementem rozwoju i pomaga głębiej zrozumieć temat. Ocenianie prac ma przede wszystkim charakter motywujący – pokazuje mocne strony, wskazuje obszary do dalszej pracy i wzmacnia poczucie wartości i sprawczości uczniów.

Szkoła powinna zapewnić dobrze oświetloną i przestronną pracownię, przeznaczoną do zajęć z plastyki. Niezbędne jest mocne oświetlenie naturalne i sztuczne oraz możliwość całkowitego zaciemnienia sali. Pracownia powinna umożliwiać swobodną aranżację przestrzeni, aby uczniowie mogli tworzyć przy stołach, na sztalugach lub na podłodze. Stoły powinny być wykonane z materiałów odpornych na zarysowania i powinna być możliwość ich dowolnego ustawienia. Wyposażenie pracowni powinno obejmować obszerne zlewy, szafki na materiały plastyczne i prace, suszarkę do prac, regał z półkami na prace większych formatów oraz miejsce do prezentacji dzieł i materiałów. Niezbędne są także: rzutnik, komputer z oprogramowaniem do grafiki rastrowej, wektorowej, montażu wideo i animacji, zestaw pojemników z gliną oraz 2 lub 3 lampy do oświetlenia kierunkowego.

Podczas większości lekcji uczniowie mają możliwość wyboru tematu pracy, co pozwala im odkrywać własne zainteresowania i budować poczucie sprawczości. Daje to nauczycielowi okazję do lepszego poznania swoich uczniów.

Uczniowie korzystają zarówno z tradycyjnych technik plastycznych, jak i nowych mediów oraz sztuk performatywnych. Mogą łączyć różne media, eksperymentować ze środkami wyrazu i poszukiwać własnych sposobów realizacji tematów.

Ważnym elementem plastyki są działania poza szkołą, umożliwiające uczniom kontakt z różnymi formami sztuki i kultury. W miarę możliwości są organizowane wycieczki do galerii, muzeów, teatrów, parków, na wydarzenia kulturalne oraz spacery uwrażliwiające na otoczenie i plenery w okolicach szkoły.

Zwiedzanie zabytków, muzeów i galerii może być również realizowane on-line. Ważne miejsce w procesie dydaktycznym zajmują także rozmowy z artystami i odwiedzanie ich pracowni.

W realizacji zajęć plastycznych szczególne znaczenie ma wzmocnienie postawy nastawionej na rozwój i budowanie przekonania o własnej sprawczości. Niezależnie od indywidualnych

przekonań uczniów o posiadanych zdolnościach plastycznych lub ich braku ważne jest stwarzanie takich działań i doświadczeń edukacyjnych, w których uczniowie dostrzegają, że wysiłek, zaangażowanie i wytrwałość w realizacji zadań artystycznych prowadzą do stopniowej poprawy umiejętności i osiągania coraz lepszych efektów. Dzięki temu lekcje plastyki stają się przestrzenią rozwijania poczucia sprawczości, odwagi twórczej i samodzielnego podejmowania decyzji w procesie tworzenia.

HISTORIA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Budowanie tożsamości i poczucia przynależności do wspólnot, w szczególności narodowej i państwowej, opartych na przeszłości i pamięci o niej.
2. Rozwijanie gotowości do prezentowania i uzasadniania własnych poglądów i przekonań dotyczących przeszłości przy jednoczesnej akceptacji istnienia różnych punktów widzenia oraz podejmowaniu próby ich zrozumienia i poszukiwania kompromisu.
3. Odczytywanie intencji stojących za działaniami grup i jednostek w przeszłości oraz formułowanie ocen tych działań z uwzględnieniem różnych systemów wartości.
4. Zainteresowanie historią i jej poznawaniem jako praktyką pogłębiania własnej wiedzy i rozumienia oraz dochodzenia do prawdy.
5. Analizowanie i interpretacja źródeł i przekazów historycznych oraz tworzenie narracji przy wykorzystaniu wiedzy historycznej.
6. Rozumienie związków przestrzenno-czasowych i przyczynowo-skutkowych między zdarzeniami przeszłymi oraz wpływu historii na współczesny świat i najbliższe otoczenie.
7. Znajomość i rozumienie wybranych wiadomości o przeszłości (dat, postaci, procesów historycznych, terminów i wydarzeń i zjawisk), potrzebnych do wytworzenia poczucia przynależności do wspólnot, szczególnie narodowej i państwowej, oraz wykorzystywania ich do rozwijania umiejętności historycznych.

Zajęcia z historii zaplanowano w taki sposób, aby rozpoczynały się od tematyki wprowadzającej w specyfikę przedmiotu i rozbudzającej zainteresowanie przeszłością w pierwszych miesiącach nauki w klasie IV (następnie wraca się do tych wątków w kolejnych klasach). W dalszych miesiącach nauki w klasie IV i w kolejnych klasach koncepcja obejmuje chronologiczno-problemowy kurs od starożytności po współczesność, z dominującą rolą historii narodu i państwa polskiego.

Wymagania są zgrupowane wokół kluczowych zagadnień, co pozwoli na głębsze zrozumienie prezentowanych zagadnień i kształcenie różnorodnych umiejętności, a także pozostawi przestrzeń do autonomicznych działań nauczyciela.

Ramy chronologiczne obejmują w klasach IV–VI okres od pradziejów do przełomu XIX i XX w., a w klasach VII i VIII okres od przełomu XIX i XX w. do współczesności.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności

Wybrane wymagania szczegółowe zostały oznaczone jako należące do modułów: filozoficzny i kultura.

Klasy IV–VI

1. Refleksja nad historią jako nauką. Uczeń:
   1) przedstawia różne znaczenia terminu historia, używając pojęć: przeszłość, nauka o przeszłości, opowieść;
   2) wyjaśnia przydatność znajomości historii dla życia ludzi we współczesności;
   3) wskazuje podobieństwa i różnice między historią a fikcją literacką i dziejami legendarnymi – moduł kultura;
   4) wyjaśnia, na czym polega praca historyka i skąd czerpiemy wiedzę o przeszłości, używając pojęć: źródło historyczne i wiarygodność źródła;
   5) podaje przykłady źródeł historycznych – moduł kultura;
   6) podejmuje próby zdobycia informacji o przeszłości, korzystając ze źródeł historycznych.

2. Elementy historii rodzinnej, lokalnej i regionalnej. Uczeń:
   1) zbiera i przedstawia informacje oraz pamiątki na temat swojej rodziny – moduł kultura;
   2) analizując mapę, wymienia regiony Polski oraz wskazuje swój region zamieszkania;
   3) przedstawia historię swojej okolicy, wymienia postacie szczególnie dla niej zasłużone i identyfikuje formy ich upamiętnienia – moduł kultura;

4) wskazuje wybrane zabytki historyczne w swoim regionie, wyjaśnia ich znaczenie i konieczność ich ochrony – moduł kultura;
5) przedstawia legendy związane ze swoją okolicą i wskazuje w nich elementy poświadczone historycznie i fikcyjne.

3. Wspólnota państwowa. Uczeń:
1) identyfikuje symbole państwowe: barwy, godło, hymn państwowy oraz wyjaśnia ich znaczenie dla wspólnoty narodowej i państwowej;
2) wyjaśnia znaczenie świąt państwowych dla budowania wspólnoty i podaje przykłady świąt;
3) wyjaśnia znaczenie obrzędów, tradycji i zwyczajów regionalnych dla budowania wspólnoty i wskazuje ich odmienność w różnych częściach Polski;
4) identyfikuje symbole Unii Europejskiej: flagę i hymn oraz wyjaśnia ich znaczenie dla mieszkańców Polski.

4. Czas i miejsce wydarzeń historycznych. Uczeń:
1) posługuje się pojęciami związanymi z chronologią: data, epoka, nasza era, przed naszą erą, rok, stulecie, tysiąclecie, wiek oraz stosuje zasady określania wieku wydarzeń przed naszą erą i naszej ery;
2) oblicza upływ czasu między wydarzeniami historycznymi;
3) porządkuje chronologicznie wydarzenia z wykorzystaniem osi czasu;
4) wyjaśnia, czym są mapa historyczna i plan, oraz odczytuje z nich informacje, posługując się legendą.

5. Od jaskiń do miast – początki cywilizacji. Uczeń:
1) przedstawia proces rewolucji neolitycznej, używając pojęć: koczowniczy i osiadły tryb życia i wyjaśnia wpływ warunków naturalnych na proces zmian;
2) przedstawia życie w starożytnym Egipcie, używając pojęć: faraon, hieroglify, piramidy, politeizm, życie pozagrobowe;
3) przedstawia osiągnięcia cywilizacji egipskiej, używając pojęć: astronomia, matematyka, medycyna i wyjaśnia jej wpływ na współczesną Europę – moduł kultura;
4) wyjaśnia rolę pisma dla rozwoju cywilizacji oraz ocenia jego znaczenie w życiu współczesnego człowieka – moduł kultura.

6. Dziedzictwo starożytnej Grecji. Uczeń:
   1) opisuje społeczeństwo ateńskiej polis w czasach Peryklesa, używając pojęć: agora, Akropol, demokracja, miasto-państwo, obywatele;
   2) analizując mapę historyczną, wyjaśnia wpływ warunków naturalnych Grecji na funkcjonowanie społeczeństwa, a także wskazuje na mapie współczesnego świata zasięg cywilizacji greckiej;
   3) przedstawia osiągnięcia cywilizacji greckiej, używając pojęć: demokracja, filozofia, igrzyska olimpijskie, mitologia, teatr, i wyjaśnia jej wpływ na współczesną Europę – moduł filozoficzny, moduł kultura.

7. Dziedzictwo starożytnego Rzymu. Uczeń:
   1) opisuje społeczeństwo starożytnego Rzymu w czasach Juliusza Cezara, używając pojęć: cesarstwo, niewolnicy, obywatele;
   2) analizując mapę historyczną, wskazuje położenie Rzymu i największy zasięg cesarstwa rzymskiego, a także wskazuje na mapie współczesnego świata zasięg cywilizacji rzymskiej;
   3) przedstawia osiągnięcia cywilizacji rzymskiej, używając pojęć: akwedukt, amfiteatr, cesarstwo, łacina, łuk triumfalny, prawo rzymskie, republika, i wyjaśnia jej wpływ na współczesną Europę – moduł kultura.

8. Narodziny chrześcijaństwa. Uczeń:
   1) przedstawia założenia religii chrześcijańskiej, używając pojęć: dekalog, judaizm, Mesjasz, monoteizm – moduł kultura;
   2) podaje wiek powstania religii chrześcijańskiej i uznania jej za religię panującą w Rzymie oraz wyjaśnia znaczenie tych wydarzeń;
   3) analizując mapę historyczną, wskazuje miejsce narodzin i kierunki rozprzestrzenienia się chrześcijaństwa w imperium rzymskim;
   4) wyjaśnia powody przyjmowania chrześcijaństwa przez członków różnych grup społecznych w imperium rzymskim i wyjaśnia wpływ chrześcijaństwa na współczesną Europę.

9. Średniowieczna Europa. Uczeń:
   1) przedstawia charakterystykę wspólnot społecznych w średniowieczu, używając pojęć: chrześcijaństwo, monarchia, plemię, samorząd, senior, stan, wasal;
   2) analizując mapy historyczne Europy, porównuje zasięg chrześcijaństwa między wczesnym i późnym średniowieczem;
   3) analizując źródła, na wybranych przykładach porównuje warunki życia codziennego mieszkańców wsi, miast, zamków i klasztorów;
   4) przedstawia osiągnięcia średniowiecznej Europy, używając pojęć: sztuka gotycka, sztuka romańska, uniwersytet, i wyjaśnia ich wpływ na współczesną Europę – moduł kultura.

10. Od plemienia do królestwa – narodziny Polski. Uczeń:
   1) przedstawia państwo Mieszka I, używając pojęć: drużyna, gród, książę, w tym uwzględniając postać Dobrawy;
   2) podaje daty: chrztu Mieszka I i koronacji królewskiej Bolesława Chrobrego oraz wyjaśnia znaczenie tych wydarzeń;
   3) analizując mapę historyczną, przedstawia rozwój terytorialny państwa pierwszych Piastów;
   4) opisuje różne metody poznawania przeszłości wykorzystywane do badań nad okresem wczesnopiastowskim.

11. Ziemie polskie w okresie rozbicia dzielnicowego. Uczeń:
   1) przedstawia przyczyny i skutki rozbicia dzielnicowego po śmierci Bolesława Krzywoustego, używając pojęć: pryncypat, zasada senioratu;
   2) wyjaśnia przyczyny i skutki sprowadzenia Zakonu Krzyżackiego do Polski;
   3) przedstawia przemiany społeczno-gospodarcze w okresie rozbicia dzielnicowego i wyjaśnia ich wpływ na losy własnego lub wybranego regionu;
   4) wskazuje zabytki sztuki romańskiej i gotyckiej w Polsce, w tym we własnym lub wybranym regionie, oraz formułuje i uzasadnia opinię na temat konieczności ich ochrony – moduł kultura.

12. Zjednoczone królestwo – Polska ostatnich Piastów. Uczeń:
   1) przedstawia dokonania Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego, używając pojęć: Akademia Krakowska, koronacja, monarchia stanowa;

2) podaje daty: koronacji królewskiej Władysława Łokietka i wygaśnięcia dynastii Piastów na tronie Polski oraz wyjaśnia znaczenie tych wydarzeń;
3) analizując mapę historyczną, przedstawia zmiany terytorialne państwa ostatnich Piastów.

13. Początki państwa polsko-litewskiego i relacje z Krzyżakami. Uczeń:
1) przedstawia przyczyny i skutki sporu polsko-krzyżackiego oraz unii polsko-litewskiej, używając pojęć: chrystianizacja, unia personalna;
2) podaje datę bitwy pod Grunwaldem i porządkuje chronologicznie umowę w Krewie i II pokój toruński oraz wyjaśnia znaczenie tych wydarzeń;
3) analizując mapę historyczną, przedstawia zasięg Polski i Litwy oraz zmiany granic na mocy II pokoju toruńskiego;
4) wyjaśnia wpływ rządów Jadwigi i Władysława Jagiełły na odnowienie Akademii Krakowskiej – moduł kultura;
5) analizując teksty kultury, przedstawia Zawiszę Czarnego jako ideał rycerza średniowiecznego, formułuje i uzasadnia opinię na temat aktualności etosu rycerskiego i poddaje ją pod dyskusję – moduł kultura.

14. Ku nowej epoce. Uczeń:
1) przedstawia i ocenia przyczyny i skutki wypraw odkrywczych z perspektywy Europejczyków i ludów pozaeuropejskich, używając pojęć: handel międzykontynentalny, kolonizacja, niewolnictwo, Nowy Świat, Stary Świat, wyprawy dalekomorskie, rozwój techniki morskiej;
2) przedstawia przemiany światopoglądowe w epoce renesansu, używając pojęć: humanizm, reformacja, renesans – moduł kultura;
3) podaje datę dotarcia Krzysztofa Kolumba do Ameryki, porządkuje chronologicznie wynalezienie druku przez Jana Gutenberga i wystąpienie Marcina Lutra oraz wyjaśnia znaczenie tych wydarzeń;
4) analizując mapy historyczne, porównuje obraz świata Europejczyków z połowy XV w. i połowy XVI w.

15. Złoty wiek państwa polsko-litewskiego. Uczeń:
    1) przedstawia działalność gospodarczą polskiej szlachty w XV w. i XVI w., używając pojęć: folwark, magnateria, pańszczyzna, spław rzeczny, i ocenia jej wpływ na położenie mieszczan i chłopów;
    2) przedstawia dominującą rolę szlachty w XIV–XVI w., używając pojęć: pospolite ruszenie, przywilej, sejm walny, stan społeczny;
    3) porządkuje chronologicznie hołd pruski i wygaśnięcie dynastii Jagiellonów oraz wyjaśnia znaczenie tych wydarzeń;
    4) ocenia zasadność określenia „złoty wiek" dla Polski i Litwy w XVI w. z perspektywy reprezentantów różnych grup mieszkańców – moduł kultura;
    5) wskazuje zabytki sztuki renesansowej w państwie polsko-litewskim, w tym we własnym lub w wybranym regionie, formułuje i uzasadnia opinię na temat konieczności ich ochrony oraz przedstawia rozwój kultury i nauki, w tym uwzględniając postacie: Mikołaja Gomółki, Jana Kochanowskiego, Mikołaja Kopernika i Mikołaja Reja – moduł kultura, moduł filozoficzny.

16. Początki Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Uczeń:
    1) przedstawia przyczyny i skutki zawiązania unii lubelskiej, używając pojęć: Korona Królestwa Polskiego, Rzeczpospolita Obojga Narodów, unia realna, Wielkie Księstwo Litewskie;
    2) przedstawia zasady wyboru króla w Rzeczypospolitej Obojga Narodów, używając pojęć: *pacta conventa*, wolna elekcja;
    3) porządkuje chronologicznie unię lubelską i pierwszą wolną elekcję oraz wyjaśnia znaczenie tych wydarzeń;
    4) przedstawia okoliczności powstania aktu konfederacji warszawskiej i artykułów henrykowskich oraz wyjaśnia znaczenie tych dokumentów;
    5) analizując mapę historyczną, przedstawia położenie geopolityczne Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz jej stosunki wyznaniowe i etniczne.

17. Rzeczpospolita Obojga Narodów w XVII w. Uczeń:
    1) przedstawia przyczyny konfliktów zbrojnych z udziałem Rzeczypospolitej w XVII w., używając pojęć: dymitriady, odsiecz wiedeńska, potop szwedzki i powstanie Chmielnickiego;

2) analizując mapę historyczną, przedstawia obszary działań militarnych i straty terytorialne Rzeczypospolitej na rzecz sąsiadów oraz ocenia wpływ tych działań na własny lub wybrany region;
3) wyjaśnia wpływ wojen z XVII w. oraz przemian klimatycznych tego okresu na system polityczny Rzeczypospolitej, jej gospodarkę, społeczeństwo i kulturę;
4) wskazuje zabytki sztuki barokowej w Polsce, w tym we własnym lub w wybranym regionie, formułuje i uzasadnia opinię na temat konieczności ich ochrony oraz przedstawia kulturę sarmacką, używając pojęć: dwór, kontusz, portret trumienny – moduł kultura.

18. Blaski i cienie Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Uczeń:
1) przedstawia różnice między pozycją społeczno-polityczną szlachty i magnaterii oraz ocenia korzyści i zagrożenia związane z funkcjonowaniem zasad wolnej elekcji i *liberum veto*;
2) porządkuje chronologicznie okresy rządów na tronie Rzeczypospolitej władców z dynastii Jagiellonów, Wazów i Sasów;
3) ocenia walory i mankamenty ustroju Rzeczypospolitej Obojga Narodów z perspektywy monarchy i poddanych z różnych stanów społecznych;
4) analizując źródła, na wybranych przykładach przedstawia warunki życia codziennego i obyczaje różnych warstw społecznych Rzeczypospolitej w XVIII w. – moduł kultura.

19. Idee oświecenia i przykłady ich realizacji. Uczeń:
1) przedstawia idee epoki oświecenia, używając pojęć: filozofia, trójpodział władzy, umowa społeczna, wiek rozumu – moduł filozoficzny;
2) porównuje przyczyny i skutki amerykańskiej wojny o niepodległość i rewolucji francuskiej oraz wyjaśnia znaczenie tych wydarzeń dla zmiany stosunków społeczno-politycznych na świecie;
3) porównuje realizację idei oświeceniowych w Rzeczypospolitej Obojga Narodów i Królestwie Prus, używając pojęć: absolutyzm oświecony, Komisja Edukacji Narodowej, militaryzm – moduł kultura;
4) przedstawia rozwój kultury i nauki w Rzeczypospolitej okresie oświecenia, w tym uwzględniając postacie: Izabeli Czartoryskiej, Hugona Kołłątaja, Stanisława Augusta Poniatowskiego, Jana i Jędrzeja Śniadeckich – moduł kultura, moduł filozoficzny.

20. Próby ocalenia Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Uczeń:
    1) przedstawia okoliczności uchwalenia Konstytucji 3 maja i jej obalenia, używając pojęć: czarna procesja, konfederacja targowicka, Sejm Wielki;
    2) podaje daty: I rozbioru Rzeczypospolitej i uchwalenia Konstytucji 3 maja, porządkuje chronologicznie I i II rozbiór Rzeczypospolitej, uchwalenie Konstytucji 3 maja i zawiązanie konfederacji targowickiej oraz wyjaśnia znaczenie tych wydarzeń;
    3) analizując mapę historyczną, przedstawia zasięg I i II rozbioru Rzeczypospolitej, w tym losy własnej lub wybranej miejscowości;
    4) ocenia, w jaki sposób Konstytucja 3 maja miała wpłynąć na zmianę sytuacji różnych grup społecznych w Rzeczypospolitej, i wyjaśnia powody świętowania rocznicy tego wydarzenia współcześnie;
    5) podejmuje próbę oceny trafności posługiwania się terminem „targowica” w wybranych współczesnych tekstach lub wystąpieniach w przestrzeni publicznej.

21. Powstanie kościuszkowskie i upadek Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Uczeń:
    1) wyjaśnia specyfikę i skutki powstania kościuszkowskiego, używając pojęć: insurekcja, kosynierzy, Naczelnik Powstania, w tym uwzględniając postać Tadeusza Kościuszki;
    2) podaje daty wybuchu powstania kościuszkowskiego i III rozbioru Rzeczypospolitej oraz wyjaśnia znaczenie tych wydarzeń;
    3) analizując mapę historyczną, przedstawia zasięg powstania kościuszkowskiego, III rozbioru Rzeczypospolitej oraz losy własnej lub wybranej miejscowości w okresie rozbiorów Rzeczypospolitej;
    4) analizując teksty kultury, przedstawia program społeczny insurekcji kościuszkowskiej i podejmuje próbę oceny jego atrakcyjności dla różnych grup społecznych;
    5) analizując źródła, na wybranych przykładach ocenia postawy różnych grup społecznych wobec powstania kościuszkowskiego;
    6) analizując teksty kultury, ocenia znaczenie powstania kościuszkowskiego w polskiej pamięci historycznej – moduł kultura.

22. Świat w XIX w. Uczeń:
    1) przedstawia przemiany polityczno-społeczno-gospodarcze w Stanach Zjednoczonych, używając pojęć: migracje, niewolnictwo, podbój Dzikiego Zachodu;
    2) przedstawia przyczyny i skutki ekspansji kolonialnej w II połowie XIX w. dla ludności w koloniach i dla Europejczyków, używając pojęć: imperium, kolonia;
    3) analizując mapy historyczne, przedstawia rozwój terytorialny Stanów Zjednoczonych Ameryki oraz zasięg kolonizacji w Afryce i Azji w XIX w.;
    4) analizując źródła, na wybranych przykładach przedstawia postawy Europejczyków i Amerykanów wobec ludności rdzennej terenów kolonizowanych w XIX w. w Afryce, Azji i Amerykach, podejmuje próby ich oceny z perspektywy własnego i ówczesnego systemu wartości oraz prowadzi dyskusję na ten temat.

23. Europa w I połowie XIX w. Uczeń:
    1) przedstawia wpływ epoki napoleońskiej na losy Europy, używając pojęć: cesarz Francuzów, Kodeks Napoleona, kongres wiedeński, legitymizm, restauracja, Święte Przymierze;
    2) podaje datę zakończenia kongresu wiedeńskiego i wyjaśnia znaczenie tego wydarzenia;
    3) analizując mapy historyczne, porównuje Europę w epoce napoleońskiej i Europę pokongresową;
    4) przedstawia przyczyny i skutki rewolucji przemysłowej, używając pojęć: degradacja środowiska, kapitalizm, maszyna parowa, pozycja kobiet, robotnicy, uprzemysłowienie, urbanizacja;
    5) analizując źródła, na wybranych przykładach wskazuje wpływ wynalazków z I połowy XIX w. na życie codzienne różnych warstw społeczeństwa, opisuje budzone przez nie nadzieje i obawy, formułuje opinię i podejmuje dyskusję o wpływie technologii na życie ludzi w przeszłości i obecnie.

24. Europa w latach 1848–1900. Uczeń:
    1) przedstawia specyfikę Wiosny Ludów, używając pojęć: niepodległość, liberalizacja, uwłaszczenie, zjednoczenie;
    2) porządkuje chronologicznie wybuch Wiosny Ludów oraz zakończenie procesów zjednoczeniowych Włoch i Niemiec oraz wyjaśnia znaczenie tych wydarzeń;
    3) analizując mapy historyczne, przedstawia proces zjednoczenia Niemiec i Włoch.

25. Społeczeństwo Europy w II połowie XIX w. Uczeń:
    1) przedstawia przemiany w życiu społecznym w II połowie XIX w., używając pojęć: emancypacja kobiet, filozofia pozytywizmu, higiena, postęp naukowo-techniczny, powszechność nauczania, urbanizacja, oraz identyfikuje wpływ wybranych procesów na współczesność – moduł filozoficzny;
    2) określa wybrane różnice w programach ruchów politycznych II połowy XIX w.;
    3) analizując źródła, na wybranych przykładach wyjaśnia wpływ rozwoju edukacji, prasy i instytucji kultury w II połowie XIX w. na kształtowanie tożsamości i postaw Europejczyków, formułuje opinię na ten temat i poddaje ją pod dyskusję – moduł kultura;
    4) analizując teksty kultury, ocenia przemiany w życiu codziennym różnych grup ludności, zmiany w wyglądzie i funkcjach przestrzeni miejskiej w II połowie XIX w. oraz identyfikuje przykłady tych zmian widoczne współcześnie – moduł kultura.

26. Legiony Polskie i Księstwo Warszawskie. Uczeń:
    1) przedstawia losy Legionów Polskich i Księstwa Warszawskiego, używając pojęć: Legiony Polskie, wojny napoleońskie, w tym uwzględniając postacie: Jana Henryka Dąbrowskiego, Józefa Poniatowskiego, Józefa Wybickiego;
    2) podaje datę utworzenia Księstwa Warszawskiego i wyjaśnia znaczenie tego wydarzenia;
    3) analizując mapę historyczną, przedstawia zasięg terytorialny Księstwa Warszawskiego oraz losy własnej lub wybranej miejscowości w epoce napoleońskiej;
    4) analizując źródła, wskazuje odwołania historyczne obecne w *Mazurku Dąbrowskiego* i wyjaśnia wpływ tekstu na budowanie wspólnoty narodowej i państwowej – moduł kultura.

27. Ziemie dawnej Rzeczypospolitej po kongresie wiedeńskim. Uczeń:
    1) analizując mapę historyczną, przedstawia zmiany terytorialne wprowadzone na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej w wyniku postanowień kongresu wiedeńskiego, w tym przynależność państwową własnej lub wybranej miejscowości;
    2) analizując teksty kultury, na wybranych przykładach porównuje sytuację gospodarczą, kulturalną i społeczną w zaborach, politykę zaborców wobec mieszkańców ziem dawnej Rzeczypospolitej oraz postawy mieszkańców wobec polityki zaborców – moduł kultura.

28. Powstanie listopadowe i Wielka Emigracja. Uczeń:
    1) przedstawia specyfikę i skutki powstania listopadowego, używając pojęć: detronizacja, łamanie konstytucji, noc listopadowa, represje, w tym uwzględniając postacie Emilii Plater i Piotra Wysockiego;
    2) podaje datę wybuchu powstania listopadowego i wyjaśnia znaczenie tego wydarzenia;
    3) analizując mapę historyczną, przedstawia zasięg działań wojennych podczas powstania listopadowego, w tym losy własnej lub wybranej miejscowości;
    4) analizując źródła, na wybranych przykładach przedstawia różne postawy wobec powstania listopadowego, podejmuje próbę ich oceny z perspektywy własnego i ówczesnego systemu wartości oraz formułuje opinię i podejmuje dyskusję na ten temat;
    5) wyjaśnia znaczenie terminu Wielka Emigracja oraz wskazuje jej polityczną i kulturową rolę, w tym uwzględniając postacie: Fryderyka Chopina, Joachima Lelewela, Adama Mickiewicza i Juliusza Słowackiego – moduł filozoficzny, moduł kultura;
    6) analizując teksty kultury, ocenia znaczenie powstania listopadowego w polskiej pamięci historycznej – moduł kultura.

29. Powstanie styczniowe. Uczeń:
    1) przedstawia specyfikę i skutki powstania styczniowego, używając pojęć: branka, rusyfikacja, Sybir, uwłaszczenie, wojna partyzancka, w tym uwzględniając postaci Anny Pustowójtówny i Romualda Traugutta;
    2) podaje datę wybuchu powstania styczniowego i wyjaśnia znaczenie tego wydarzenia;
    3) analizując mapę historyczną, przedstawia zasięg działań wojennych w czasie powstania styczniowego, w tym losy własnej lub wybranej miejscowości;
    4) analizując źródła, na wybranych przykładach przedstawia różne postawy wobec powstania styczniowego, podejmuje próbę ich oceny z perspektywy własnego i ówczesnego systemu wartości oraz formułuje opinię i podejmuje dyskusję na ten temat;
    5) analizując teksty kultury, ocenia znaczenie powstania styczniowego w polskiej pamięci historycznej – moduł kultura.

30. Ziemie polskie w II połowie XIX w. Uczeń:
    1) przedstawia zróżnicowanie rozwoju społeczno-gospodarczego ziem polskich w II połowie XIX w., używając pojęć i opisując zjawiska: industrializacja, pozycja kobiet, praca organiczna, uwłaszczenie chłopów, zacofanie gospodarcze Galicji;
    2) ocenia wpływ industrializacji ziem polskich w II połowie XIX w. na życie codzienne różnych grup mieszkańców oraz na środowisko;
    3) analizując źródła, na wybranych przykładach porównuje koncepcje zmian politycznych i społeczno-gospodarczych, głoszone w programach ruchów społeczno-politycznych w II połowie XIX w.;
    4) analizując teksty kultury, na wybranych przykładach przedstawia rolę kobiet w procesie kształtowania polskiej świadomości narodowej;
    5) analizując teksty kultury, na wybranych przykładach porównuje sytuację gospodarczą, kulturalną i społeczną ziem polskich, politykę władz wobec mieszkańców ziem polskich i postawy mieszkańców wobec polityki władz w II połowie XIX w. oraz identyfikuje współczesne konsekwencje tych zjawisk – moduł kultura;
    6) wyjaśnia wpływ braku własnego państwa na działalność kulturalno-naukową, w tym uwzględniając dokonania Marii Skłodowskiej-Curie, Ignacego Łukasiewicza oraz twórczość Marii Konopnickiej, Jana Matejki i Henryka Sienkiewicza – moduł filozoficzny, moduł kultura.

Klasy VII i VIII

1. I wojna światowa, jej charakter i następstwa. Uczeń:
    1) przedstawia sytuację polityczną na przełomie XIX i XX w., używając pojęć: imperia kolonialne, kocioł bałkański, trójprzymierze, trójporozumienie;
    2) wyjaśnia specyfikę i skutki I wojny światowej, używając pojęć: front wschodni i zachodni, gospodarka wojenna, okopy, wojna manewrowa, wojna pozycyjna, wojna totalna i wyjaśnia znaczenie terminu Wielka Wojna;
    3) podaje daty wybuchu i zakończenia I wojny światowej oraz wyjaśnia znaczenie tych wydarzeń;
    4) analizując mapy historyczne, przedstawia zasięg działań wojennych w czasie I wojny światowej;

5) wyjaśnia wpływ rewolucji rosyjskich na przebieg I wojny światowej oraz na późniejsze losy Europy;
6) analizując źródła, na wybranych przykładach przedstawia przemiany społeczno-gospodarcze wywołane przez I wojnę światową, używając pojęć i opisując zjawiska: gospodarka wojenna, praca kobiet, trauma wojenna, kombatanci;
7) analizując teksty kultury, porównuje obraz I wojny światowej w pamięci wybranych narodów i polityce historycznej wybranych państw.

2. Sprawa polska i losy Polaków w czasie I wojny światowej. Uczeń:
1) przedstawia losy ziem polskich i ich mieszkańców podczas I wojny światowej, używając pojęć: akt 5 listopada, Legiony Polskie, okupacja, Rada Regencyjna;
2) analizując mapę historyczną i źródła, przedstawia losy własnej lub wybranej miejscowości w okresie I wojny światowej;
3) porównuje koncepcje niepodległościowe Romana Dmowskiego i Józefa Piłsudskiego oraz wymienia szanse i zagrożenia wynikające z ich realizacji dla formującego się państwa polskiego;
4) analizując źródła, przedstawia zmiany stosunku państw zaborczych i aliantów do sprawy polskiej w czasie I wojny światowej;
5) analizując teksty kultury, przedstawia formy i wyjaśnia powody aktywności militarno-dyplomatycznej Polaków po obu stronach konfliktu.

3. Europa w okresie międzywojennym. Uczeń:
1) przedstawia zmiany warunków życia codziennego w Europie w okresie międzywojennym, używając pojęć: emancypacja i kultura masowa – moduł kultura;
2) przedstawia kształtowanie się systemów totalitarnych, używając pojęć: faszyzm, indoktrynacja, komunizm, kryzys gospodarczy, nazizm, propaganda;
3) analizując mapy historyczne, przedstawia zmiany polityczne i terytorialne w Europie po I wojnie światowej;
4) analizując źródła, na wybranych przykładach przedstawia metody i wyjaśnia cele aparatu propagandy w państwach totalitarnych w okresie międzywojennym.

4. Narodziny II Rzeczypospolitej Polskiej (II RP). Uczeń:
   1) przedstawia proces formowania się polskiej państwowości po I wojnie światowej, używając pojęć Naczelnik Państwa, traktat wersalski, w tym uwzględniając postacie: Ignacego Daszyńskiego, Romana Dmowskiego, Józefa Hallera, Wojciecha Korfantego, Ignacego Jana Paderewskiego, Józefa Piłsudskiego, Wincentego Witosa;
   2) podaje datę uznawaną za symboliczny początek odrodzonej Rzeczypospolitej, porządkuje chronologicznie: powstanie wielkopolskie, „bunt" Żeligowskiego, wojnę polsko-bolszewicką, III powstanie śląskie oraz wyjaśnia znaczenie tych wydarzeń;
   3) analizując mapę historyczną, przedstawia proces kształtowania granic Polski w latach 1918–1922, używając pojęć: konflikt polsko-czechosłowacki, konflikt polsko-litewski, konflikt polsko-ukraiński, plebiscyty, powstania śląskie, powstanie wielkopolskie, wojna polsko-bolszewicka, i wyjaśnia wpływ tych wydarzeń na współczesne relacje Polski z sąsiadami;
   4) analizując wybrane teksty historiograficzne, ocenia znaczenie działań militarnych i dyplomatycznych dla odrodzenia państwa polskiego;
   5) analizując teksty kultury, przedstawia postać Jerzego Bitschana jako symbol małoletniego obrońcy Ojczyzny, podejmuje próbę oceny jego postawy z perspektywy własnego i ówczesnego systemu wartości oraz formułuje opinię i podejmuje dyskusję na ten temat.

5. II RP w okresie rządów parlamentarnych. Uczeń:
   1) przedstawia kształtowanie się ustroju społeczno-politycznego i gospodarki II RP do 1926 r., używając pojęć: demokracja, konstytucja marcowa z 1921 r., mniejszości narodowe, prawa kobiet, reforma walutowa, i opisując te przemiany;
   2) podaje datę uchwalenia konstytucji marcowej i wyjaśnia znaczenie tego aktu prawnego;
   3) analizując źródła, przedstawia zasady ustrojowe zawarte w konstytucji marcowej, używając pojęć: prawa obywatelskie, prezydent, Sejm, Senat, trójpodział władzy;
   4) przedstawia zmiany warunków życia codziennego w II RP w okresie międzywojennym, z uwzględnieniem własnej lub wybranej miejscowości;
   5) analizując źródła, na wybranych przykładach ocenia zasadność zarzutów o niestabilności politycznej państwa w latach 1918–1926 oraz podejmuje dyskusję na ten temat;

6) analizując teksty kultury, wyjaśnia szanse i zagrożenia oraz identyfikuje osiągnięcia procesu integracji państwa polskiego w zakresie gospodarczym, kulturalnym, narodowym i społecznym – moduł kultura.

6. II RP pod rządami sanacji. Uczeń:
   1) przedstawia realia polityczne II RP od 1926 r., używając pojęć: konstytucja kwietniowa, przewrót majowy, rządy autorytarne, sanacja;
   2) podaje daty przewrotu majowego i uchwalenia konstytucji kwietniowej oraz wyjaśnia znaczenie tych wydarzeń;
   3) wyjaśnia założenia polityki gospodarczej i kulturalnej, uwzględniając postać Eugeniusza Kwiatkowskiego, i przedstawia przykłady jej realizacji, w tym we własnym lub wybranym regionie;
   4) analizując źródła, na wybranych przykładach przedstawia postawy reprezentantów różnych grup społecznych wobec rządów sanacji;
   5) analizując teksty kultury, na wybranych przykładach przedstawia zmiany położenia kobiet z różnych grup społecznych i ich formy aktywności w życiu społecznym, gospodarczym i kulturalnym w II RP – moduł kultura;
   6) przedstawia rozwój kultury i nauki w II RP oraz wpływ Polaków na rozwój kultury i nauki światowej, w tym uwzględniając postacie: Stefana Banacha, Jana Czochralskiego, Kazimierza Funka, Jana Kiepury, Haliny Konopackiej, Janusza Korczaka, Poli Negri i Alfreda Tarskiego – moduł filozoficzny, moduł kultura;
   7) ocenia trafność posługiwania się terminem „autorytaryzm” w wybranych współczesnych tekstach lub wystąpieniach w przestrzeni publicznej.

7. Europa na drodze do II wojny światowej. Uczeń:
   1) przedstawia specyfikę sytuacji międzynarodowej w Europie lat 30. XX w., używając pojęć: Anschluss Austrii, appeasement, rozbiór Czechosłowacji, wojna domowa w Hiszpanii;
   2) analizując źródła, przedstawia relacje niemiecko-sowieckie i wyjaśnia przyczyny oraz warunki sojuszu obu państw z 1939 r.;
   3) analizując teksty kultury, wskazuje różnice w postrzeganiu sytuacji międzynarodowej w Europie u schyłku lat 30. XX w. z perspektywy polityków wybranych państw.

8. Wojna obronna II RP 1939 r. Uczeń:
   1) przedstawia specyfikę działań wojennych z 1939 r., używając terminów: bitwa nad Bzurą, obrona Grodna, obrona Poczty Polskiej w Gdańsku, obrona Warszawy, obrona Westerplatte, wojna graniczna;
   2) podaje daty agresji Niemiec oraz Związku Sowieckiego na Polskę i wyjaśnia znaczenie tych wydarzeń;
   3) analizując teksty kultury, na wybranych przykładach przedstawia losy ludności cywilnej i różne postawy wobec wybuchu wojny, z uwzględnieniem własnego lub wybranego regionu;
   4) przedstawia przykłady zachowań mieszkańców Polski, które można określić mianem heroicznych, i uzasadnia ich znaczenie dla polityki pamięci państwa i narodu polskiego.

9. II wojna światowa i jej charakter. Uczeń:
   1) przedstawia specyfikę II wojny światowej, używając pojęć: bomba atomowa, Holokaust, Samudaripen, kapitulacja, koalicja antyhitlerowska, ludobójstwo, obozy koncentracyjne, okupacja, państwa Osi, Wielka Trójka, wojna totalna;
   2) podaje daty wybuchu i zakończenia II wojny światowej w Europie oraz wyjaśnia znaczenie tych wydarzeń;
   3) analizując mapę historyczną, przedstawia zasięg działań wojennych w trakcie II wojny światowej;
   4) analizując źródła, porównuje warunki życia różnych grup społecznych w wybranych krajach, które znajdowały się pod okupacją, w czasie II wojny światowej;
   5) analizując teksty kultury, porównuje obraz II wojny światowej w pamięci wybranych narodów i polityce historycznej wybranych państw – moduł kultura.

10. Ziemie polskie pod okupacją. Uczeń:
   1) przedstawia realia okupowanych ziem polskich w czasie II wojny światowej, używając terminów: Armia Krajowa, deportacje, Generalne Gubernatorstwo, mały sabotaż, Polskie Państwo Podziemne, Szare Szeregi, powstanie warszawskie, rzeź wołyńska, zbrodnia katyńska, w tym uwzględniając postacie: ks. Maksymiliana Kolbego, Elżbiety Zahorskiej, Elżbiety Zawackiej, oraz przedstawia zagładę Żydów, Romów i Sinti dokonaną przez Niemcy i ocenia postawy polskiego społeczeństwa wobec Holokaustu, używając pojęć: getto, obóz koncentracyjny, obóz zagłady,

powstanie w getcie warszawskim, szmalcownik, Żegota, w tym uwzględniając postacie: Mordechaja Anielewicza, Witolda Pileckiego i Ireny Sendlerowej oraz rodzinę Ulmów;

2) podaje datę wybuchu powstania warszawskiego i wyjaśnia jego znaczenie;
3) analizując mapę historyczną, przedstawia podział administracyjny ziem polskich przez okupantów oraz przynależność własnej lub wybranej miejscowości podczas II wojny światowej;
4) porównuje działania okupantów niemieckiego i sowieckiego podczas II wojny światowej wobec mieszkańców ziem polskich;
5) analizując źródła, na wybranych przykładach porównuje warunki życia codziennego różnych grup społecznych podczas okupacji w czasie II wojny światowej i różne postawy wobec działań okupantów – moduł kultura;
6) analizując wybrane teksty historiograficzne na temat powstania warszawskiego, formułuje opinię na jego temat oraz podejmuje dyskusję na ten temat;
7) analizując teksty kultury, przedstawia postać Jana Bytnara jako symbol młodego obrońcy Ojczyzny, podejmuje próbę oceny jego postawy z perspektywy własnego i ówczesnego systemu wartości oraz formułuje opinię i podejmuje dyskusję na ten temat.

11. Sprawa polska w czasie II wojny światowej. Uczeń:
    1) przedstawia działalność rządu Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie, używając pojęć: armia Andersa, rząd na uchodźstwie, układ Sikorski – Majski, w tym uwzględniając postacie Władysława Sikorskiego i Stanisława Mikołajczyka;
    2) przedstawia działania władz Związku Sowieckiego zmierzające do przejęcia kontroli nad Polską, używając pojęć: Manifest Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (PKWN) i armia Berlinga;
    3) porządkuje chronologicznie: powstanie rządu polskiego na uchodźstwie, zawarcie układu Sikorski – Majski, powstanie PKWN, konferencję Wielkiej Trójki w Jałcie i wyjaśnia znaczenie tych wydarzeń;
    4) analizując mapę historyczną, przedstawia zasięg działania polskich formacji wojskowych podczas II wojny światowej;
    5) analizując źródła, przedstawia zmianę postaw aliantów wobec sprawy polskiej podczas II wojny światowej;

6) analizując teksty kultury, na wybranych przykładach wyjaśnia wkład Polaków w pokonanie Niemiec w II wojnie światowej, uwzględnia przy tym działania formacji zbrojnych, pomocniczej służby kobiet, wywiadu i naukowców.

12. Dwubiegunowy świat w II połowie XX w. Uczeń:
    1) przedstawia specyfikę realiów okresu zimnowojennego, używając pojęć: konflikt arabsko-izraelski, Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ), Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego (NATO), Układ Warszawski, wojna w Korei, wyścig zbrojeń, zimna wojna, żelazna kurtyna;
    2) porządkuje chronologicznie: powstanie ONZ, powstanie NATO, wojnę w Korei, powstanie Układu Warszawskiego i wyjaśnia znaczenie tych wydarzeń;
    3) analizując mapę historyczną, przedstawia zasięg bloków militarnych NATO i Układu Warszawskiego w momencie ich utworzenia;
    4) wyjaśnia przyczyny ukształtowania się ładu dwubiegunowego na świecie i jego wpływ na sytuację międzynarodową w latach 1945–1989 i współcześnie;
    5) analizując źródła, na wybranych przykładach przedstawia zimnowojenną rywalizację na polach nauki, sportu i kultury – moduł kultura;
    6) analizując teksty kultury dotyczące wybranego konfliktu okresu zimnej wojny, ocenia wiarygodność przekazu i identyfikuje punkt widzenia autorów – moduł kultura.

13. Europa Zachodnia w II połowie XX w. Uczeń:
    1) przedstawia specyfikę przeobrażeń w Europie Zachodniej po 1945 r., używając terminów: integracja, kontrkultury młodzieżowe, kultura masowa, plan Marshalla, postęp technologiczny, prawa człowieka, ruchy feministyczne i ekologiczne, upadek imperiów kolonialnych, zmiany obyczajowe, i identyfikuje współczesne przejawy wybranych procesów;
    2) analizując źródła, na wybranych przykładach przedstawia przemiany społeczne i kulturowe w krajach Europy Zachodniej po II wojnie światowej – moduł kultura;
    3) analizując teksty kultury, przedstawia zmiany warunków życia codziennego w Europie Zachodniej po II wojnie światowej – moduł kultura.

14. „Kraje demokracji ludowej”. Uczeń:
    1) przedstawia specyfikę funkcjonowania państw podporządkowanych Związkowi Sowieckiemu, używając terminów: doktryna Breżniewa, mur berliński, powstanie węgierskie, Praska Wiosna, Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG);
    2) porządkuje chronologicznie: powstanie węgierskie, budowę muru berlińskiego, Praską Wiosnę i wyjaśnia znaczenie tych wydarzeń;
    3) analizując teksty kultury, przedstawia życie codzienne w wybranych krajach bloku wschodniego i porównuje je z życiem w zachodniej części kontynentu – moduł kultura;
    4) wyjaśnia znaczenie terminu „kraje demokracji ludowej” i jego propagandowy charakter.

15. Jesień Narodów w Europie. Uczeń:
    1) przedstawia specyfikę Jesieni Narodów w Europie, używając pojęć: aksamitna rewolucja, Okrągły Stół, pieriestrojka, podział Czechosłowacji, rozpad Związku Sowieckiego, upadek muru berlińskiego, zjednoczenie Niemiec;
    2) porządkuje chronologicznie: pieriestrojkę, obrady Okrągłego Stołu, upadek muru berlińskiego, aksamitną rewolucję, zjednoczenie Niemiec, rozpad Związku Sowieckiego, podział Czechosłowacji i wyjaśnia znaczenie tych wydarzeń oraz związki przyczynowo-skutkowe między tymi wydarzeniami;
    3) analizując źródła, na wybranych przykładach przedstawia charakter przemian okresu Jesieni Narodów i wyjaśnia znaczenie tych wydarzeń dla Europy Środkowo-Wschodniej pod koniec XX w. i obecnie.

16. Narodziny Polski „ludowej” (1944–1956). Uczeń:
    1) przedstawia zmiany terytorialne i ludnościowe w powojennej Polsce, używając pojęć: akcja „Wisła”, państwo narodowe, przesiedlenia, szabrownicy, Ziemie Zachodnie i Północne;
    2) przedstawia realia życia w powojennej Polsce, używając pojęć i opisując zjawiska: cenzura, degradacja i ochrona środowiska, deklasacja i awans społeczny, gospodarka centralnie sterowana, industrializacja, kolektywizacja, Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, kult jednostki, nacjonalizacja, pozycja kobiet, pozycja osób z niepełnosprawnościami, reforma rolna, represje, socrealizm, stalinizm, system monopartyjny, żołnierze niezłomni, w tym uwzględniając postać Danuty Siedzikówny „Inki”;

3) analizując źródła, na wybranych przykładach przedstawia różne postawy obywateli wobec rządzących w okresie do 1956 r., podejmuje próby ich oceny, formułuje opinię i poddaje ją pod dyskusję;
4) analizując teksty kultury, wyjaśnia wpływ powojennej migracji ludności na tworzenie się społeczeństwa Polski, w tym we własnym regionie.

17. Polska Rzeczpospolita Ludowa w latach 1956–1979. Uczeń:
1) przedstawia specyfikę sytuacji gospodarczej, społecznej i politycznej w PRL w latach 1956–1979, używając terminów: obchody milenijne, opozycja demokratyczna, „polskie miesiące", propaganda sukcesu, w tym uwzględniając postacie: Jacka Kuronia, Jana Olszewskiego, Karola Wojtyły (Jana Pawła II), Stefana Wyszyńskiego – moduł filozoficzny;
2) przedstawia podobieństwa i różnice między charakterem wydarzeń w czerwcu i październiku 1956 r., marcu 1968 r., grudniu 1970 r. i czerwcu 1976 r.;
3) analizując źródła, wyjaśnia wpływ Kościoła katolickiego na funkcjonowanie środowisk opozycyjnych wobec rządzących i przedstawia przykłady antykościelnych działań władz w latach 1956–1979;
4) analizując teksty kultury, przedstawia życie codzienne w Polsce latach 1956–1979, uwzględniając role społeczne kobiet i mężczyzn – moduł kultura;
5) analizując źródła, porównuje faktyczne i prezentowane przez władze partyjno-państwowe przyczyny wybranego wybuchu niezadowolenia społecznego;
6) analizując teksty kultury, przedstawia postać Zbigniewa Godlewskiego jako symbol oporu społecznego wobec władz partyjno-państwowych, podejmuje próbę oceny jego postawy z perspektywy własnego i ówczesnego systemu wartości oraz formułuje opinię i podejmuje dyskusję w tej sprawie;
7) identyfikuje i opisuje w swoim regionie miejsca pamięci związane z wybranymi wydarzeniami z lat 1956–1979 oraz formułuje i uzasadnia opinię na temat konieczności ich ochrony – moduł kultura.

18. Kryzys i zmierzch PRL (1980–1988). Uczeń:
1) przedstawia sytuację w PRL w latach 80. XX w., używając terminów: kryzys gospodarczy, „karnawał Solidarności", porozumienia sierpniowe, stan wojenny, strajki, w tym uwzględniając postacie: Jerzego Popiełuszki, Anny Walentynowicz, Lecha Wałęsy;

2) podaje datę wprowadzenia stanu wojennego i wyjaśnia znaczenie tego wydarzenia;
3) analizując źródła, przedstawia przejawy oporu społecznego wobec władzy komunistycznej w Polsce w latach 1980–1988, w tym w swoim regionie;
4) analizując teksty kultury, przedstawia życie codzienne w Polsce w latach 1980–1988, uwzględniając role społeczne kobiet i mężczyzn – moduł kultura;
5) analizując wybrane teksty historiograficzne na temat wprowadzenia stanu wojennego, formułuje opinię na jego temat i poddaje ją pod dyskusję;
6) identyfikuje w swoim regionie i opisuje miejsca pamięci związane z wybranymi wydarzeniami z lat 1980–1988 oraz formułuje i uzasadnia opinię na temat konieczności ich ochrony – moduł kultura.

19. Narodziny i rozwój III Rzeczypospolitej Polskiej (III RP). Uczeń:
1) przedstawia sytuację w III RP, używając terminów: lustracja, obrady Okrągłego Stołu, plan Balcerowicza, pluralizm polityczny, „powódź tysiąclecia 1997”, prywatyzacja, samorząd, transformacja systemowa, wybory czerwcowe, w tym uwzględniając postać Tadeusza Mazowieckiego;
2) podaje datę pierwszych częściowo wolnych wyborów parlamentarnych i wyjaśnia ich znaczenie;
3) wyjaśnia znaczenie dekomunizacji, m.in. nazewnictwa w przestrzeni publicznej oraz zmian nazwy i godła państwa;
4) analizując źródła, na wybranych przykładach przedstawia wpływ transformacji systemowej na własny region oraz różne grupy społeczne;
5) analizując teksty kultury, porównuje różne pamięci o przemianach po 1989 r. – moduł kultura;
6) przedstawia rozwój kultury i nauki w III RP oraz wpływ Polaków na rozwój kultury i nauki światowej, uwzględniając postacie: Czesława Miłosza, Krzysztofa Pendereckiego, Józefa Rotblata, Wisławy Szymborskiej, Olgi Tokarczuk – moduł kultura;
7) analizując wybrane teksty historiograficzne dotyczące przemian społeczno-gospodarczo-ustrojowych w Polsce po 1989 r., formułuje i uzasadniania własną opinię oraz podejmuje dyskusję na ten temat.

20. Miejsce Polski w Europie i świecie współczesnym. Uczeń:
    1) przedstawia specyfikę współczesnego świata, używając terminów: degradacja i ochrona środowiska, globalizacja, migracje, NATO, rewolucja naukowo-techniczna, rozpad ładu międzynarodowego, Unia Europejska, zmiana klimatu, zagrożenie wojną;
    2) podaje daty: przystąpienia Polski do NATO i wstąpienia Polski do Unii Europejskiej oraz wyjaśnia znaczenie tych wydarzeń;
    3) analizując mapy historyczne, przedstawia zmiany zasięgu NATO oraz Unii Europejskiej;
    4) wskazuje przejawy globalizacji w swoim otoczeniu i ocenia to zjawisko z perspektywy różnych grup społecznych i mieszkańców wybranych krajów;
    5) analizując źródła, na wybranych przykładach ukazuje korzyści i wyzwania wynikające z członkostwa Polski w Unii Europejskiej i NATO, formułuje i uzasadnia własną opinię oraz podejmuje dyskusję na jej temat.

W ramach zajęć z historii uczniowie zdobywają doświadczenia edukacyjne, które wspierają ich rozwój osobisty, psychiczny i społeczny oraz budują poczucie sprawczości. Doświadczenia edukacyjne mają charakter praktyczny, wzmacniają kompetencje fundamentalne i przekrojowe oraz rozwijają umiejętności komunikacyjne i współpracę. Doświadczenia edukacyjne są podzielone na indywidualne i grupowe. Nauczyciel wraz z uczniami wybiera co najmniej jedno doświadczenie edukacyjne do realizacji w każdym roku nauki.

W przypadku klas IV–VI:

1) uczeń indywidualnie:
    a) angażuje się w organizację obchodów upamiętniających ważną rocznicę lub święto państwowe w wybrany przez siebie sposób,
    b) gromadzi informacje na temat wybranej postaci historycznej z aktualnie omawianego okresu historycznego, dokonuje analizy jej działalności, formułuje własną ocenę i przedstawia ją w formie ustalonej z nauczycielem,
    c) poszukuje informacji i śladów materialnych dotyczących zabytku lub wydarzenia z historii lokalnej, a następnie przedstawia wyniki swoich badań w formie ustalonej z nauczycielem;

2) uczniowie w grupie:
   a) grają w grę historyczną, a następnie oceniają ją pod kątem zgodności ukazanego świata i wydarzeń z realiami historycznymi, po czym przedstawiają wnioski w formie ustalonej z nauczycielem,
   b) przygotowują i przeprowadzają debatę, wcielając się w wybrane postacie historyczne,
   c) wybierają element tradycji regionalnej lub lokalnej (np. obrzęd, zwyczaj, potrawę), analizują jego historię, prezentują w sposób ustalony z nauczycielem jego genezę i znaczenie we współczesnym życiu lokalnej społeczności.

W przypadku klas VII i VIII:

1) uczeń indywidualnie:
   a) analizuje wybrany tekst kultury (np. grę historyczną, film albo serial fabularny, komiks, mural, piosenkę), oceniając wiarygodność informacji i zgodność faktografii z realiami epoki, i przedstawia wnioski w formie ustalonej z nauczycielem,
   b) planuje i przeprowadza wywiad ze świadkiem historii na ustalony z nauczycielem temat, dokumentuje wywiad i relacjonuje najważniejsze ustalenia w formie ustalonej z nauczycielem,
   c) znajduje relacje uczestników wybranego wydarzenia z przeszłości, porównuje je i prezentuje wyniki analizy postrzegania tego samego wydarzenia w ustalonej z nauczycielem formie;
2) uczniowie w grupie:
   a) identyfikują lokalne miejsce pamięci, a następnie planują i realizują działania związane z opieką nad nim oraz podtrzymywaniem pamięci o nim wśród lokalnej społeczności,
   b) planują wycieczkę historyczną, projektują jej cel i przygotowują program obejmujący odwiedzane zabytki i instytucje kultury, a następnie biorą w niej udział i oceniają jej rezultaty w formie ustalonej z nauczycielem,
   c) przygotowują debatę dotyczącą wpływu wydarzeń historycznych na życie współczesne i biorą w niej udział, a następnie przedstawiają wnioski w formie ustalonej z nauczycielem,
   d) przygotowują wystąpienie na temat tzw. historii alternatywnej wybranego wydarzenia historycznego, a następnie w formie ustalonej z nauczycielem przedstawiają możliwy przebieg zdarzeń, uzasadniają przyjęte założenia i poddają pod dyskusję jego realność,

e) tworzą tekst kultury (np. film, komiks, piosenkę, podcast, słuchowisko) przedstawiający przykłady dezinformacji dotyczące wydarzeń historycznych, a następnie prezentują go w formie ustalonej z nauczycielem,

f) wybierają święto państwowe lub lokalne albo rocznicę ważnego wydarzenia, planują sposób jego celebrowania w szkole, przygotowują materiały do realizacji przedsięwzięcia, biorą aktywny udział w obchodach, a następnie dzielą się swoimi doświadczeniami i refleksjami z udziału w uroczystości w formie ustalonej z nauczycielem.

Warunki i sposób realizacji

Zgodnie z celami ogólnymi nauczanie historii ma służyć wzmacnianiu więzi uczniów ze wspólnotą europejską, narodową i państwową oraz najbliższym otoczeniem – regionem i miejscowością, rozwijaniu kompetencji przekrojowych oraz budowaniu i doskonaleniu wiedzy i umiejętności przedmiotowych. Istotnym postulatem jest także budzenie zainteresowania uczniów historią i kształtowanie świadomości, że poznawanie przeszłości opiera się na określonych, sprawdzonych metodach naukowych.

W dążeniu do osiągnięcia tych celów kluczowe wydaje się ograniczenie metod podających na rzecz metod aktywizujących. Szczególnie ważne staje się położenie nacisku na samodzielną, a więc prowadzoną rzeczywiście przez uczniów, analizę źródeł: tekstów, map, ikonografii, materiałów statystycznych i współczesnych tekstów kultury, m.in. filmów, powieści, komiksów, gier. W działaniach tych szczególnie istotne są: zasada samodzielności (czyli ograniczonej zależności ucznia od nauczyciela), zasada stopniowania trudności (przystępności) i zasada poznania bezpośredniego (zakładająca, że jedną z najważniejszych metod dociekania prawdy o przeszłości pozostaje badanie źródeł).

Praca ze źródłami ma na celu rozwijanie umiejętności przedmiotowych i komunikacyjnych. Uczniowie powinni umieć nie tylko analizować źródła, lecz także o nich rozmawiać – wyrażać własne opinie i oceny, spierać się o trafność poglądów i próbować dochodzić w sporach do kompromisu. Dla realizacji tego postulatu istotne jest właściwe wyposażenie pracowni historycznej – w zbiory tekstów źródłowych, atlasy, mapy ścienne, sprzęt elektroniczny, dostęp do Internetu i cyfrowych narzędzi dydaktycznych. Kluczowe jest zapewnienie w klasie takiej atmosfery, która będzie sprzyjać zadawaniu pytań i prowadzeniu otwartego dialogu.

Zarówno cele ogólne, jak i treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności kładą nacisk na historię lokalną i regionalną. Jej pełniejsza znajomość nie ma być celem samym w sobie, ale narzędziem prowadzącym do wzmocnienia poczucia więzi uczniów z ich najbliższym otoczeniem. Realizacji tej idei sprzyjać powinny wycieczki historyczne o zróżnicowanym charakterze. Warto znaleźć czas nie tylko na wizyty w muzeach czy placówkach edukacyjnych, lecz także na krótkie lokalne wędrówki, które pozwolą uczniom poznać okoliczne pomniki, zabytki architektury czy innego rodzaju miejsca pamięci i dostrzec ich związki z treściami omawianymi na lekcji w klasie.

Realizacja doświadczeń edukacyjnych ma sprzyjać m.in. wzmacnianiu sprawczości uczniów. Uwzględniając ten cel, warto zapewnić uczniom możliwie dużą swobodę w wyborze zarówno samych doświadczeń, jak i metod ich realizacji. Pożądane jest również takie prowadzenie doświadczeń edukacyjnych, aby uczniowie czuli ich wagę – mogli przedstawić wyniki swoich działań na forum klasy, poddać je pod jej ocenę i czuli, że ich praca stanowi celowy element procesu dydaktycznego.

EDUKACJA OBYWATELSKA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Rozumienie istotnych zjawisk społecznych, ekonomicznych, politycznych oraz swojego wpływu na te zjawiska.
2. Rozumienie podstawowych zasad demokracji, wartości demokratycznych i praw człowieka oraz doświadczanie w praktyce działania mechanizmów demokratycznych.
3. Krytyczne analizowanie przekazów (w tym medialnych) na tematy społeczne, ekonomiczne i polityczne oraz ich odpowiedzialne wykorzystywanie.
4. Formułowanie opinii i argumentowanie na temat wybranych zjawisk społecznych na podstawie wiarygodnych informacji oraz dyskutowanie na ich temat, z szacunkiem do innych osób.
5. Identyfikowanie problemów społecznych, wyszukiwanie dla nich rozwiązań i angażowanie się w ich rozwiązywanie z troską o dobro wspólne, o innych, siebie i środowisko.
6. Wykazywanie troski o siebie i innych, w tym obrona swoich praw i praw innych osób, jeśli są zagrożone lub naruszone.

Istotą przedmiotu edukacja obywatelska jest rozwijanie podstaw dla świadomego i odpowiedzialnego zaangażowania obywatelskiego uczniów, ze szczególnym naciskiem na budowanie poczucia przynależności do różnych wspólnot i poczucia wpływu na ich kształt. Nauczanie przedmiotu wzmacnia postawy patriotyczne młodych ludzi oparte na poczuciu tożsamości i dumie z przynależności do wspólnoty, trosce o małą i dużą ojczyznę, poczuciu odpowiedzialności za jej kształt.

Zajęcia edukacji obywatelskiej są okazją do rozwijania szeregu kompetencji przekrojowych, w szczególności krytycznego myślenia, rozwiązywania problemów, współpracy oraz dbania o innych. Stanowią też ważny element rozwijania sprawczości uczniów, szczególnie poczucia przynależności do wspólnoty, przekonania o własnej skuteczności oraz samoregulacji.

Proces uczenia się i nauczania edukacji obywatelskiej prowadzi uczniów do zdobycia następujących umiejętności obywatelskich:

1) wyszukiwanie i weryfikowanie wiarygodności informacji na tematy społeczne, ekonomiczne i polityczne;
2) formułowanie własnego zdania na podstawie danych, wartości i potrzeb oraz jego wyrażanie i argumentowanie;
3) prowadzenie z szacunkiem dialogu z osobami, które reprezentują inne stanowiska, opinie lub wartości;
4) podejmowanie decyzji grupowych w sposób demokratyczny;
5) rozpoznawanie potrzeb innych ludzi lub grup społecznych i reagowanie na nie;
6) podejmowanie działań na rzecz rozwiązania wybranych problemów społecznych i ekonomicznych (identyfikowanie problemów, proponowanie rozwiązań i podejmowanie działań nakierowanych na ich rozwiązanie);
7) ochrona własnych praw i praw innych osób w sytuacji ich zagrożenia lub naruszenia.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności

Wymagania szczegółowe zostały ujęte w trzech działach „Najbliższe otoczenie”, „Państwo” oraz „Europa i świat” odpowiadających typom wspólnot, których członkiem jest uczeń, począwszy od rodziny, grupy rówieśniczej, klasy, szkoły, społeczności lokalnej i regionalnej przez wspólnotę narodową aż po wspólnotę europejską i ogólnoludzką. Proces uczenia się

i nauczania edukacji obywatelskiej w każdym z działów obejmuje trzy równoważne procesy, tj. zdobywanie wiedzy i umiejętności ujętych w wymaganiach szczegółowych oraz grupowe i indywidualne doświadczenia edukacyjne.

Dodatkowo wybrane wymagania szczegółowe zostały oznaczone jako należące do modułów: ekonomiczno-finansowego i medialnego. Ponadto w poszczególnych działach przewidziano wymagania do wyboru, które nauczyciel wybiera do realizacji z klasą, tj. przynajmniej jedno wymaganie w ramach danego działu.

1. Najbliższe otoczenie. Uczeń:
   1) rozpoznaje najważniejsze potrzeby społeczne człowieka i grupy społeczne, do których należy, oraz analizuje role, jakie w nich pełni, dyskutuje na temat możliwych konfliktów między tymi rolami i sposobów reagowania na te konflikty;
   2) wyjaśnia społeczne funkcje rodziny oraz zróżnicowanie jej form; opisuje, jak potrzeby człowieka, w szczególności dzieci, są zaspokajane w rodzinach, potrafi szukać wsparcia w sytuacjach trudnych w rodzinie;
   3) wyjaśnia, czym jest budżet domowy, opisuje źródła dochodów i typowe wydatki w gospodarstwie domowym, wyjaśnia wpływ własnych wyborów konsumenckich na finanse rodziny i własne oszczędności, dyskutuje na temat odpowiedzialnych decyzji zakupowych – moduł ekonomiczno-finansowy;
   4) wyjaśnia znaczenie postawy szacunku i empatii w relacjach społecznych, identyfikuje grupy społeczne potrzebujące wsparcia oraz ich potrzeby, w tym osoby z niepełnosprawnościami, formułuje opinię i dyskutuje o działaniach je wspierających;
   5) rozpoznaje przejawy różnorodności, w tym etnicznej i narodowościowej, wyjaśnia negatywne konsekwencje stereotypów i uprzedzeń, rozpoznaje przykłady dyskryminacji, proponuje sposoby przeciwdziałania zachowaniom dyskryminującym i reaguje na przejawy nietolerancji i dyskryminacji;
   6) wyjaśnia ideę samorządności, w tym zasadę przedstawicielstwa, identyfikuje możliwości wpływania przez uczniów na decyzje dotyczące klasy i szkoły, formułuje propozycje działań, które może podjąć samorząd uczniowski, w miarę możliwości angażuje się w te działania;
   7) wyjaśnia, czym są samorząd lokalny oraz gmina, powiat i województwo, rozpoznaje organy przedstawicielskie i wykonawcze gminy oraz radę młodzieżową, wskazuje instytucje publiczne działające na terenie gminy oraz ich funkcje;

8) opisuje przykłady angażowania się obywateli w rozwiązywanie lokalnych problemów przez działanie w organizacjach społecznych i grupach nieformalnych oraz wyjaśnia sposoby wpływania obywateli na władze publiczne, w miarę możliwości angażuje się w wybrane inicjatywy;
9) opisuje wybrane wyzwania stojące przed społecznością lokalną, z uwzględnieniem wyzwań istotnych dla młodego pokolenia, formułuje propozycje ich rozwiązań oraz identyfikuje instytucje, które mogą podjąć działania w tym zakresie, w miarę możliwości angażuje się w nie;
10) potrafi odpowiedzialnie i bezpiecznie korzystać z dostępnych niepełnoletnim produktów finansowych, podaje przykłady podstawowych praw konsumenta i korzysta z nich w sytuacjach życia codziennego – moduł ekonomiczno-finansowy.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) na przykładzie własnej gminy wskazuje najważniejsze źródła jej dochodów oraz najważniejsze wydatki, rozpoznaje konsekwencje decyzji dotyczących wydatków gminy dla swojego otoczenia, przedstawia przykłady realizacji lokalnych inicjatyw mieszkańców finansowanych z budżetów obywatelskich – moduł ekonomiczno-finansowy;
2) rozpoznaje organy władz powiatu i województwa, porównuje ich główne kompetencje oraz wyszukuje przykłady ich działań na rzecz mieszkańców, formułuje opinię i dyskutuje o wybranych działaniach lub inwestycjach.

2. Państwo. Uczeń:

1) wyjaśnia pojęcia państwa i narodu oraz różnice między obywatelstwem a narodowością, tłumaczy, do czego państwo jest potrzebne obywatelom, i opisuje związek między wysokością podatków, budżetem państwa a dostępnością i jakością usług publicznych – moduł ekonomiczno-finansowy;
2) formułuje własną definicję dobrego obywatela i patriotyzmu, identyfikuje przykłady zaangażowania obywatelskiego, formułuje opinię i dyskutuje na temat praw i obowiązków obywatela;
3) na przykładach wyjaśnia, czym są i czym różnią się od siebie normy społeczne, etyczne i prawne, jakie są konsekwencje ich przekraczania i jak zachowywać się w sytuacji konfliktu tych norm;
4) rozpoznaje źródła prawa opisane w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. i wyjaśnia praktyczne znaczenie ich hierarchii;

5) rozpoznaje organy władzy ustawodawczej, wykonawczej oraz sądowniczej w Polsce, wymienia najważniejszą funkcję każdego z nich, wskazuje, które organy pochodzą z wyborów powszechnych, oraz wyjaśnia znaczenie zasady trójpodziału władzy dla obywatela;
6) wskazuje najważniejsze zasady demokracji opisane w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. i wyjaśnia ich znaczenie dla funkcjonowania państwa oraz życia obywateli, wyjaśnia znaczenie wyborów w państwie demokratycznym oraz zasady wyborów w Polsce, dyskutuje o znaczeniu frekwencji wyborczej;
7) wyjaśnia istotę praw i wolności człowieka, w tym praw dziecka i ucznia, podaje ich przykłady i opisuje sposób ich dochodzenia; rozpoznaje przykłady nierówności wobec prawa, formułuje w ich sprawie opinię i poddaje ją pod dyskusję;
8) opisuje demokrację większościową i konstytucyjną oraz wyjaśnia na przykładzie Polski znaczenie demokracji dla ochrony obywatela i funkcjonowania wspólnoty obywatelskiej;
9) wyjaśnia, czym jest polityka i jakie znaczenie ma pluralizm polityczny, dyskutuje o wybranej kwestii spornej w polityce, rozpoznaje partie polityczne reprezentowane w parlamencie;
10) rozpoznaje wybrane współczesne zagrożenia dla demokracji, podaje przykłady ich negatywnych konsekwencji dla życia publicznego, wyjaśnia skutki polaryzacji społecznej, proponuje działania i sposoby rozmowy, które niwelują polaryzację;
11) porównuje przekazy z mediów tradycyjnych i społecznościowych dotyczące wybranego zagadnienia, rozróżnia fakty i opinie, rozpoznaje przykłady manipulacji i fałszywe informacje i prostuje je – moduł medialny.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) wskazuje najważniejsze źródła dochodów oraz najważniejsze wydatki budżetu państwa, porównuje modele państwa opiekuńczego i minimalnego, oceniając konsekwencje dla życia obywateli, formułuje opinię w tej sprawie i dyskutuje o niej – moduł ekonomiczno-finansowy;
2) wyjaśnia, na czym polega prawo do sądu, i identyfikuje własne prawa w postępowaniu sądowym, wymienia zalety mediacji, wyszukuje informacje na temat pomocy prawnej.

3. Europa i świat. Uczeń:
   1) wyjaśnia przenikanie i wzajemne uzupełnianie się tożsamości narodowej i europejskiej, nazywa wspólne wartości cywilizacji europejskiej, wymienia prawa i obowiązki wynikające z posiadania obywatelstwa Polski oraz Unii Europejskiej;
   2) na przykładach wyjaśnia znaczenie członkostwa Polski w Unii Europejskiej, wskazuje przykłady wykorzystania czterech swobód rynku wewnętrznego i wykorzystuje wiedzę na ich temat do zaplanowania podróży lub nauki;
   3) wyjaśnia, jakie czynniki wpływają na suwerenność i bezpieczeństwo Polski i jak wzmacnia je współpraca w obszarze północnoatlantyckim, rozpoznaje przykłady zaangażowania NATO w zapewnienie bezpieczeństwa w Europie;
   4) rozpoznaje przejawy gospodarczych współzależności globalnych, opisuje ich konsekwencje dla społeczności lokalnej i mieszkańców innych państw, wskazuje działania w duchu świadomej konsumpcji lub patriotyzmu gospodarczego mogące mieć pozytywny wpływ na te zależności, w miarę możliwości podejmuje takie działania – moduł ekonomiczno-finansowy;
   5) wyszukuje informacje o przykładach współpracy międzynarodowej w zakresie przeciwdziałania zmianie klimatu i ograniczania jej negatywnych konsekwencji, w tym o inicjatywach społeczeństwa obywatelskiego, formułuje opinię i dyskutuje o możliwościach własnego zaangażowania w te działania.

   Wymagania do wyboru. Uczeń:
   1) wyszukuje informacje o wybranych działaniach systemu Organizacji Narodów Zjednoczonych w obszarze walki z ubóstwem oraz o działaniach na rzecz pokoju i bezpieczeństwa, formułuje opinie o korzyściach współpracy międzynarodowej w tych obszarach;
   2) analizuje przyczyny i skutki wybranego, aktualnego konfliktu międzynarodowego, samodzielnie wyszukuje informacje na ten temat oraz je weryfikuje – moduł medialny.

W ramach zajęć z edukacji obywatelskiej uczniowie zdobywają doświadczenia edukacyjne, które wspierają ich rozwój osobisty, psychiczny i społeczny oraz budują poczucie sprawczości. Doświadczenia edukacyjne mają charakter praktyczny, wzmacniają kompetencje fundamentalne i przekrojowe oraz rozwijają umiejętności komunikacyjne i współpracę. Doświadczenia edukacyjne są podzielone na grupowe i indywidualne. W każdym z trzech działów uczeń uczestniczy w co najmniej jednym doświadczeniu edukacyjnym grupowym

i indywidualnym. Doświadczenia edukacyjne grupowe wybiera wspólnie cała klasa w porozumieniu z nauczycielem, natomiast doświadczenia edukacyjne indywidualne wybiera samodzielnie uczeń.

1. Najbliższe otoczenie.

   Doświadczenia edukacyjne grupowe. Uczniowie:

   1) podejmują decyzję dotyczącą funkcjonowania ich klasy lub biorą aktywny udział w podjęciu istotnej dla uczniów decyzji dotyczącej życia szkolnego;
   2) przeprowadzają szkolne konsultacje dotyczące rozwiązania wybranego problemu z życia szkoły lub lokalnej społeczności, analizują ich wyniki i przedstawiają rekomendacje odpowiednim organom;
   3) podejmują działanie, które odpowiada na konkretne potrzeby lub problemy społeczności szkolnej, w tym identyfikują problem, proponują działania, opracowują budżet, uzyskują zgodę na ich wprowadzenie i realizują je;
   4) analizują wybrany akt prawa wewnątrzszkolnego, określają jego konsekwencje dla uczniów, formułują propozycje zmian i przedstawiają je właściwym organom szkolnym.

   Doświadczenia edukacyjne indywidualne. Uczeń:

   1) oferuje wybranemu rówieśnikowi regularne wsparcie w postaci pomocy w nauce, mediacji, tutoringu lub w innej formie ustalonej z nauczycielem;
   2) identyfikuje grupę nieformalną, organizację społeczną lub instytucję publiczną działającą na rzecz społeczności lokalnej i angażuje się jako wolontariusz we wsparcie jej działań;
   3) przygotowuje i w miarę możliwości publikuje materiał do lokalnego lub szkolnego medium, w którym wyraża opinię w sprawie dotyczącej społeczności lokalnej;
   4) kandyduje w wyborach przedstawicieli samorządu uczniowskiego, formułuje swój program i prowadzi kampanię wyborczą lub prowadzi kampanię wyborczą na rzecz innego kandydata.

2. Państwo.

   Doświadczenia edukacyjne grupowe. Uczniowie:

   1) biorą udział w symulacji rozprawy sądowej;
   2) biorą udział w debacie dotyczącej wybranego problemu, przygotowują stanowiska oparte na sprawdzonych informacjach, prezentują je i podejmują polemikę;

3) biorą udział w symulacji procesu tworzenia prawa, określają problem, wyszukują i weryfikują informacje na ten temat, proponują rozwiązania i przechodzą przez kolejne etapy formułowania i uzgadniania treści regulacji;
4) biorą udział w spotkaniu z wybieralnym przedstawicielem władz publicznych, w czasie którego zadają pytania o kompetencje organu reprezentowanego przez uczestnika spotkania i jego wpływ na życie obywateli.

Doświadczenia edukacyjne indywidualne. Uczeń:

1) angażuje się w organizację pozaszkolnych obchodów rocznicowych lub innej uroczystości patriotycznej;
2) analizuje wyniki badania opinii publicznej na wybrany temat, przeprowadza sondę, porównuje uzyskane odpowiedzi z wynikami badania, wyciąga wnioski i prezentuje je klasie;
3) publikuje uargumentowaną opinię w wybranej sprawie publicznej, którą uważa za istotną.

3. Europa i świat.

Doświadczenia edukacyjne grupowe. Uczniowie:

1) przygotowują i prowadzą szkolną kampanię informacyjną na temat wybranego problemu globalnego, wskazując indywidualne i zbiorowe działania, które mogą prowadzić do ograniczenia jego negatywnych skutków;
2) biorą udział w debacie na wybrany temat dotyczący współpracy międzynarodowej, w tym przygotowują stanowiska oparte na sprawdzonych informacjach, prezentują je i podejmują polemikę;
3) uczestniczą w symulacji obrad organizacji międzynarodowej lub negocjacji międzynarodowych dotyczących wybranego problemu międzynarodowego;
4) organizują spotkanie z przedstawicielem instytucji działającej na rzecz rozwiązania wybranego problemu międzynarodowego na temat jego przyczyn i konsekwencji oraz możliwych form zaangażowania zwykłych obywateli w jego rozwiązanie.

Doświadczenia edukacyjne indywidualne. Uczeń:

1) wyszukuje w Internecie fałszywe informacje o wybranym zjawisku międzynarodowym, weryfikuje je i prezentuje wyniki swojej analizy;
2) zdobywa informacje o działaniach organizacji lub instytucji działającej na rzecz rozwiązania wybranego problemu międzynarodowego i proponuje, jak może wesprzeć jej działania, w miarę możliwości angażuje się w nie;

3) tworzy i publikuje list otwarty lub petycję w ważnej dla niego sprawie dotyczącej tematyki międzynarodowej, w której odwołuje się do sprawdzonych danych;
4) przeprowadza wywiad z osobą zaangażowaną w działania na rzecz rozwiązania wybranego problemu międzynarodowego, prezentuje jego wyniki.

Warunki i sposób realizacji

Edukacja obywatelska jest elementem szerszych oddziaływań dydaktycznych i wychowawczych, których celem jest rozwój postaw obywatelskich i patriotycznych w szkole, który powinien być z nimi skorelowany. Do tych oddziaływań należy zaliczyć m.in. samorządność klasową i szkolną, działalność w ramach wolontariatu, edukację na temat praw i obowiązków uczniów i inne elementy działań szkoły określone w programie wychowawczo-profilaktycznym.

Proces uczenia się i nauczania edukacji obywatelskiej opiera się na założeniu, że szkoła jest najważniejszą instytucją publiczną, z którą młody człowiek ma bieżący kontakt, a charakter relacji ze szkołą oraz ogólne doświadczenie szkolne będzie w przyszłości rzutowało na jego stosunek do innych instytucji publicznych. Jakość samorządności uczniowskiej wpływa na późniejszy stosunek do samorządu lokalnego, relacje z dyrekcją kształtują zaufanie do przedstawicieli władz publicznych, a możliwość realnego wpływu na życie szkoły buduje sprawczość i przekonanie o skuteczności działań obywatelskich w dorosłym życiu.

Nauczanie edukacji obywatelskiej, w tym omawianie złożonych procesów i abstrakcyjnych pojęć, powinno być, gdy jest to możliwe, oparte na doświadczeniach samego ucznia lub jego rodziny (np. omawianie praw człowieka), ilustrowane przykładami, które są mu najbliższe (np. konsekwencje członkostwa Polski w Unii Europejskiej), i przekładane na życie jednostki (np. wpływ zasad demokratycznych na funkcjonowanie zwykłych obywateli). W procesie nauczania należy regularnie wykorzystywać Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. jako materiał dydaktyczny zarówno w pracy z tekstem źródłowym, jak i przy omawianiu konkretnych sytuacji problemowych.

Szczególne znaczenie dla realizacji celów edukacji obywatelskiej mają grupowe i indywidualne doświadczenia edukacyjne. Ich zdobywanie pozwala uczniom na wykorzystanie wiedzy, nabywanie umiejętności obywatelskich, rozwijanie kompetencji przekrojowych oraz doświadczanie sprawczości obywatelskiej.

Zaproponowane doświadczenia edukacyjne grupowe gwarantują uczniowi możliwość doświadczenia sposobów działania mechanizmów demokratycznych, w tym sposobów grupowego oddziaływania obywateli na sferę publiczną. Natomiast doświadczenia edukacyjne indywidualne gwarantują uczniom możliwość zdobycia pierwszych, adekwatnych do ich wieku, doświadczeń związanych z indywidualnym działaniem na rzecz dobra wspólnego, na rzecz innych lub w obronie własnych praw.

Praktyczny charakter edukacji obywatelskiej wymaga od nauczyciela stosowania w pracy z klasą metod aktywizujących, które zwiększają zaangażowanie uczniów w proces uczenia się oraz umożliwiają realizację celów kształcenia określonych dla przedmiotu. W edukacji obywatelskiej metody podawcze powinny być stosowane jako uzupełniające.

Z uwagi na specyfikę celów kształcenia w nauczaniu edukacji obywatelskiej najlepiej sprawdzą się następujące metody i formy pracy: praca w grupach, burza mózgów, metaplan, dyskusja, różne formy debat, metoda studiów przypadku, symulacja, odgrywanie ról i drama. Ponadto wymagania szczegółowe w zakresie edukacji obywatelskiej realizowane są także dzięki międzyprzedmiotowym projektom edukacyjnym.

W nauczaniu edukacji obywatelskiej powinien znaleźć się również czas na:

1) wizyty w instytucjach publicznych (np. urzędach gmin, miast i powiatów, sądach, domach kultury);
2) spotkania z przedstawicielami władz publicznych;
3) kontakty z organizacjami społecznymi (lokalnymi, ogólnopolskimi, międzynarodowymi);
4) spotkania z postaciami ważnymi dla lokalnej społeczności, w tym kombatantami lub innymi świadkami historii;
5) odwoływanie się do aktualnych wydarzeń

Przedmiot zakłada omawianie podczas zajęć tematów związanych z bieżącymi zagadnieniami społeczno-politycznymi, w tym także tematów dzielących Polaków i budzących w polskim społeczeństwie kontrowersje. Szkoła powinna być bowiem miejscem, w którym uczniowie dowiadują się, co łączy i co dzieli polskie społeczeństwo, a także miejscem, w którym uczą się weryfikować informacje na te tematy, poznają różnorodne stanowiska, starają się wyrobić sobie własną opinię, którą uzasadniają, i z szacunkiem dla innych ją prezentują oraz podejmują dialog z osobami, których poglądy mogą być odmienne.

Wymaga to od nauczyciela zachowania neutralności światopoglądowej i politycznej szczególnie w sprawach, co do których istnieją w polskim społeczeństwie różnice poglądów.

Celem zajęć nie może być przekonanie uczniów do konkretnej opinii. Co do zasady nauczanie edukacji obywatelskiej ma więc charakter nieperswazyjny. Wyjątkiem są zasady i wartości wyznaczone przez Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., uznawane za aksjologiczny fundament wspólnoty obywatelskiej, do których przyjęcia i internalizacji edukacja obywatelska powinna zachęcać. Na nich powinny opierać się postawy patriotyczne rozwijane na zajęciach.

Edukacja obywatelska ma charakter interdyscyplinarny, wymaga wykorzystania wiedzy i umiejętności zdobywanych przez uczniów na innych przedmiotach, w szczególności języku polskim, historii i geografii. Jednocześnie edukacja obywatelska buduje także fundament dla edukacji dla bezpieczeństwa.

PRZYRODA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Operowanie podstawową wiedzą przyrodniczą, w tym wyszukiwanie, przetwarzanie, tworzenie i prezentowanie informacji przyrodniczych.
2. Konstruowanie wiedzy przyrodniczej na podstawie procesu dociekania naukowego, zadawania pytań, rozwiązywania problemów i wnioskowania.
3. Świadome i odpowiedzialne kształtowanie własnego wpływu na środowisko przyrodnicze, w tym klimat.
4. Rozumienie podstaw funkcjonowania ciała człowieka i dbania o zdrowie.
5. Rozbudzanie ciekawości poznawczej i budowanie emocjonalnej więzi z przyrodą w bezpośrednim kontakcie ze środowiskiem.
6. Poznawanie i rozumienie zależności między nieożywionymi i ożywionymi składnikami przyrody, w tym między składnikami środowiska a działalnością człowieka.

Przyroda w klasach IV–VI jest przedmiotem o charakterze interdyscyplinarnym, łączącym w całość elementy: biologii, geografii, chemii i fizyki.

Zajęcia przyrody są okazją do rozwijania szeregu kompetencji przekrojowych, w szczególności krytycznego myślenia, rozwiązywania problemów oraz dbania o siebie i innych.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności

Proces uczenia się i nauczania przyrody w każdym z poniższych działów obejmuje zdobywanie wiedzy i umiejętności opisanych w wymaganiach szczegółowych oraz realizację doświadczeń edukacyjnych. Dział dotyczący „Spotkania z przyrodą” jest realizowany przekrojowo przez trzy lata.

Dodatkowo wybrane wymagania szczegółowe zostały oznaczone jako należące do modułu klimatycznego.

1. Spotkania z przyrodą. Uczeń:
   1) organizuje miejsce pracy sprzyjające koncentracji i samodzielnemu uczeniu się, rozpoznaje czynniki wspierające lub zakłócające efektywną naukę (np. sen, stres, hałas, wielozadaniowość) oraz stosuje strategie poprawy koncentracji;
   2) stosuje strategie skutecznego uczenia się (np. powtórki, mnemotechniki, testowanie, fiszki, notowanie), sporządza notatki, wykorzystując różne formy (np. linearną, graficzną, mapę myśli), oraz czyta ze zrozumieniem i interpretuje teksty przyrodnicze;
   3) wykorzystuje narzędzia cyfrowe i analogowe do obserwacji i badań przyrodniczych (np. lornetkę, lupę, kompas, taśmę mierniczą, mikroskop, termometr, wagę, naczynia do odmierzania określonej objętości), korzysta z map i planów (w formie cyfrowej i analogowej);
   4) zdobywa wiedzę przyrodniczą, opierając się na dociekaniach naukowych: formułuje pytania badawcze, stawia hipotezy, planuje i przeprowadza badania, prowadzi obserwacje, dokumentuje i prezentuje wyniki, wnioskuje i rozwija zagadnienia, podkreśla ważność badań naukowych oraz stosuje argumentację z nich wynikającą;
   5) bada działanie zmysłów człowieka, uwzględniając ich ograniczenia, omawia ich znaczenie w poznawaniu przyrody oraz wyjaśnia rolę mózgu w przetwarzaniu i interpretacji bodźców, uczeniu się i podejmowaniu decyzji;
   6) stosuje zasady bezpieczeństwa podczas pracy badawczej (w tym z substancjami i mieszaninami, sprzętem i urządzeniami cyfrowymi), wyszukuje informacje w kartach charakterystyk substancji i mieszanin oraz innych źródłach informacji przyrodniczych;
   7) zdobywa wiedzę przyrodniczą przez udział w zajęciach terenowych – korzysta z odpowiednich narzędzi oraz instrukcji, prowadzi dokumentację terenową, określa swoje położenie w terenie, stosuje zasady bezpieczeństwa;

8) analizuje informacje przyrodnicze – odróżnia fakty od opinii, ocenia wiarygodność źródeł, rodzaj przedstawionych dowodów oraz charakter przekazu – moduł klimatyczny.

2. W terenie i najbliższym otoczeniu. Uczeń:
   1) opisuje krajobraz najbliższej okolicy, rozpoznaje składniki przyrody ożywionej i nieożywionej oraz elementy antropogeniczne i omawia zależności między nimi;
   2) rozpoznaje rośliny w najbliższej okolicy na podstawie cech budowy zewnętrznej, przyporządkowuje je do roślin zarodnikowych lub nasiennych;
   3) rozpoznaje zwierzęta lądowe najbliższej okolicy zgodnie z ich cechami zewnętrznymi oraz po śladach ich bytowania, przyporządkowuje je do bezkręgowców lub kręgowców;
   4) rozpoznaje w terenie grzyby kapeluszowe, opisuje prawidłowy sposób zbierania grzybów, analizuje ich budowę, uwzględniając rolę grzybni, porównuje je z innymi formami grzybów oraz omawia znaczenie grzybów w przyrodzie;
   5) rozpoznaje przykłady roślin trujących, grzybów trujących i jadowitych zwierząt występujących w Polsce, wyjaśnia, dlaczego należy zachować ostrożność w kontakcie z nieznanymi roślinami i grzybami oraz unikać ich spożywania;
   6) rozpoznaje skały w najbliższej okolicy, bada ich właściwości (barwę, spójność, twardość, odporność na działanie wody) i opisuje ich cechy oraz porównuje je z innymi skałami występującymi w Polsce;
   7) charakteryzuje glebę w najbliższej okolicy, porównuje jej właściwości z ziemią ogrodową oraz bada i ocenia jej przydatność do uprawy roślin;
   8) rozpoznaje formy ochrony przyrody w swoim otoczeniu oraz analizuje i prezentuje walory przyrodnicze, które podlegają ochronie;
   9) bada i porównuje właściwości (stan skupienia, barwę, rozpuszczalność w wodzie, zapach, palność) powietrza i jego wybranych składników: tlenu i dwutlenku węgla oraz wyszukuje, przetwarza, tworzy i prezentuje informacje o składzie powietrza;
   10) bada i ocenia jakość powietrza w najbliższej okolicy, wyjaśnia jego wpływ na zdrowie człowieka oraz omawia zależność między zanieczyszczeniem powietrza a zmianą klimatu, korzystając z różnych źródeł informacji – moduł klimatyczny;
   11) rozpoznaje organizmy żyjące w wodzie na podstawie obserwacji makroskopowej i mikroskopowej próbek wody z najbliższej okolicy;

12) wyjaśnia, do czego rośliny wykorzystują światło, dyskutuje o znaczeniu fotosyntezy dla życia na Ziemi, analizuje, w jakim celu w organizmach zachodzi proces oddychania komórkowego;
13) rozpoznaje w najbliższej okolicy elementy środowiska odczytane z mapy lub planu, omawia zmiany w krajobrazie powstałe w wyniku działalności człowieka.

3. Materia i jej przemiany w przyrodzie. Uczeń:
1) odczytuje z układu okresowego pierwiastków chemicznych symbole i nazwy, określa rodzaj pierwiastka (metal lub niemetal), odróżnia pierwiastek chemiczny (substancję prostą) od związku chemicznego (substancji złożonej);
2) bada i opisuje właściwości stanów skupienia materii (kształt i ściśliwość) i łączy je z drobinowym modelem budowy materii;
3) wymienia stany skupienia wody, przemiany między nimi, przeprowadza oraz omawia obserwacje i eksperymenty dotyczące tych przemian;
4) bada i określa właściwości wody (stan skupienia, barwę, mętność, zapach) oraz porównuje stan skupienia opadów i osadów atmosferycznych;
5) wyjaśnia wpływ zmian temperatury i stanu skupienia wody na organizmy i zwięzłość skał oraz omawia rolę pokrywy śnieżnej w ochronie gleby i organizmów przed mrozem;
6) bada rozpuszczanie się w wodzie substancji i produktów stosowanych na co dzień, dzieli je na rozpuszczalne i nierozpuszczalne oraz analizuje wpływ różnych czynników na szybkość rozpuszczania się substancji stałych w wodzie;
7) porównuje właściwości (stan skupienia, barwę, połysk, przewodnictwo elektryczne i cieplne) wybranych metali i niemetali na podstawie obserwacji, badań i innych źródeł informacji;
8) omawia różnice między metalem a stopem metalu, bada wpływ różnych czynników na korozję stali, proponuje sposoby zabezpieczenia metali i ich stopów przed korozją;
9) sporządza mieszaniny z substancji i produktów stosowanych na co dzień, odróżnia mieszaniny jednorodne od niejednorodnych, przeprowadza rozdzielanie mieszanin na składniki, stosując odpowiednie metody;
10) wyjaśnia pojęcie gęstości substancji na podstawie modelu, omawia zależność gęstości substancji od temperatury i stanu skupienia na podstawie drobinowego modelu budowy materii, ze szczególnym uwzględnieniem wody i jej znaczenia w przyrodzie;

11) bada i omawia przepływ ciepła między stykającymi się obiektami o różnej temperaturze, bada i klasyfikuje materiały pod kątem ich przewodnictwa cieplnego oraz omawia znaczenie izolacji cieplnej w przyrodzie i życiu codziennym;
12) bada rozszerzalność cieplną ciał stałych, cieczy i gazów oraz opisuje jej praktyczne zastosowania w życiu codziennym;
13) bada i porównuje zjawisko napięcia powierzchniowego różnych cieczy, wyjaśnia rolę detergentów w życiu codziennym i ich wpływ na środowisko – moduł klimatyczny.

4. Organizmy i ekosystemy. Uczeń:
1) określa cechy żywego organizmu, porządkuje poziomy organizacji życia od komórki do zespołów organizmów oraz odróżnia organizmy samożywne od cudzożywnych i przyporządkowuje je do odpowiednich poziomów w sieciach troficznych;
2) analizuje cechy budowy organizmów umożliwiające im życie na lądzie oraz porównuje sposoby poruszania się zwierząt lądowych na podstawie obserwacji i innych źródeł informacji;
3) analizuje wspólne cechy organizmów zdolnych do lotu, bada i opisuje zależność oporu powietrza od różnych czynników, wymienia przykłady zwiększania i zmniejszania oporu powietrza w przyrodzie;
4) wyszukuje, przetwarza, tworzy i prezentuje informacje na temat przyczyn powstawania alergii wziewnych u człowieka oraz omawia sposoby przemieszczania się alergenów;
5) analizuje budowę zewnętrzną rośliny na podstawie obserwacji, wyróżnia liście, łodygę, korzenie, kwiat w podziale na okwiat, słupek, pręciki oraz nasiona i owoce, omawiając ich funkcje i znaczenie w życiu rośliny;
6) dzieli wody powierzchniowe na płynące i stojące, omawia cechy środowiska wodnego oraz walory przyrodnicze wybranej rzeki, wskazuje na mapie elementy systemu rzecznego (rzeka główna, dopływ, źródło, ujście);
7) bada tonięcie i pływanie ciał w wodzie, łącząc je z pojęciem gęstości, wiąże je z codziennymi zastosowaniami oraz przystosowaniem organizmów do życia w wodzie, demonstruje wpływ zmiany kształtu ciała na jego zdolność do pływania;
8) porównuje funkcjonowanie organizmów stałocieplnych i zmiennocieplnych w różnych temperaturach, rozpoznaje objawy udaru cieplnego i odwodnienia u człowieka, omawia sposoby przeciwdziałania tym stanom;

9) charakteryzuje strategie przetrwania zwierząt zimą (np. hibernację, migrację, gromadzenie zapasów) i zasady ich odpowiedzialnego dokarmiania, korzystając z różnych źródeł informacji;
10) analizuje cykle życiowe zwierząt, wymienia przykłady organizmów z przeobrażeniem i bez przeobrażenia, porównuje budowę jaj u wybranych zwierząt oraz wyjaśnia, czym różnią się jaja w zależności od środowisk, w których się rozwijają;
11) opisuje dobowy rytm życia organizmów, w tym człowieka, rozróżnia zwierzęta aktywne w dzień od aktywnych w nocy oraz wyjaśnia znaczenie regularnego snu dla zdrowia i dobrego samopoczucia człowieka;
12) rozpoznaje ekosystemy w swoim otoczeniu, dzieląc je na naturalne i sztuczne, analizuje miejsce człowieka w ekosystemie oraz omawia wpływ wybranych organizmów inwazyjnych na rodzime gatunki i równowagę w ekosystemie;
13) rozpoznaje gatunki roślin i zwierząt charakterystyczne dla ekosystemu łąki, omawia znaczenie łąk dla przyrody oraz wpływ człowieka na ich funkcjonowanie, porównuje kwiaty traw z kwiatami z okwiatem i wyjaśnia, dlaczego kwiaty traw nie wabią owadów – moduł klimatyczny;
14) rozpoznaje w lesie charakterystyczne gatunki roślin i zwierząt, określa typ lasu oraz omawia jego funkcje i wpływ działalności człowieka na jego funkcjonowanie na podstawie obserwacji, badań i innych źródeł informacji – moduł klimatyczny;
15) wyjaśnia, na podstawie badań, jak wybrane czynniki środowiska i zanieczyszczenia wpływają na wzrost i rozwój roślin – moduł klimatyczny;
16) charakteryzuje krajobraz górski (np. Sudety, Tatry), rozpoznaje rośliny i zwierzęta charakterystyczne dla polskich gór, omawia ich przystosowania do życia na dużych wysokościach oraz wymienia działania podejmowane na rzecz ich ochrony;
17) omawia funkcję rzeki i jej doliny, rozróżnia składniki krajobrazu stworzone przez rzekę;
18) charakteryzuje Morze Bałtyckie, rozpoznaje typowe dla niego organizmy, wyjaśnia przyczyny niskiego zasolenia i omawia źródła zanieczyszczeń, korzystając z różnych źródeł informacji – moduł klimatyczny;
19) rozróżnia spotykane w przyrodzie roztwory właściwe, koloidy i zawiesiny na podstawie przeprowadzonych eksperymentów oraz sporządza koloidy i zawiesiny;
20) sporządza roztwór wodny o określonym stężeniu procentowym (1 %, 10 %, 25 % lub 50 %) z użyciem substancji stałej;

21) analizuje pozytywne i negatywne znaczenie bakterii dla przyrody i organizmu człowieka oraz wyszukuje i prezentuje informacje na temat wykorzystania bakterii w przemyśle spożywczym.

5. Planeta Ziemia. Uczeń:
   1) wyszukuje, przetwarza, tworzy i prezentuje informacje na temat planet oraz innych ciał niebieskich w Układzie Słonecznym, omawia budowę Układu Słonecznego na podstawie modelu;
   2) rozpoznaje fazy Księżyca oraz demonstruje na modelu zjawisko zaćmienia Słońca i zaćmienia Księżyca;
   3) demonstruje ruch obrotowy i obiegowy Ziemi oraz omawia ich konsekwencje, korzystając z różnych źródeł informacji;
   4) bada i rozróżnia materiały magnetyczne, demonstruje oddziaływania magnetyczne, omawia zasadę działania kompasu i zjawisko ziemskiego magnetyzmu;
   5) dokonuje pomiaru masy obiektów, demonstruje działanie siły grawitacji ziemskiej;
   6) wskazuje kontynenty i oceany, bieguny, równik, południk zerowy i południk 180°, zwrotniki i koła podbiegunowe na globusie i mapie oraz określa położenie Polski względem nich za pomocą kierunków geograficznych;
   7) wyszukuje i prezentuje informację o atmosferze ziemskiej, omawia rolę efektu cieplarnianego w utrzymaniu temperatury odpowiedniej dla rozwoju życia na Ziemi oraz proponuje zmiany stylu życia i codziennych nawyków, które pozwalają ograniczyć wielkość śladu węglowego – moduł klimatyczny;
   8) bada i opisuje konwekcję w cieczach i gazach, wyjaśniając jej rolę w zjawiskach atmosferycznych oraz systemach grzewczych;
   9) bada skutki działania siły nacisku wywieranej przez obiekty oraz opisuje pojęcie ciśnienia i jego wpływ na odkształcanie przedmiotów oraz wytrzymałość konstrukcji, omawia zmiany ciśnienia atmosferycznego wraz ze wzrostem wysokości nad poziomem morza oraz wpływ ciśnienia na temperaturę wrzenia wody;
   10) dokonuje pomiaru wybranych składników pogody, wykorzystując odpowiednie przyrządy i stosując odpowiednie jednostki;
   11) odczytuje z mapy aktualne dane pogodowe (temperaturę, ciśnienie, opady, prędkość i kierunek wiatru) i na ich podstawie omawia panujące warunki atmosferyczne;

12) demonstruje zjawisko elektryzowania obiektów, wyjaśnia je na podstawie wzajemnych oddziaływań ładunków elektrycznych, omawia powstawanie chmury burzowej i wyładowania atmosferycznego;
13) przewiduje możliwość wystąpienia burzy na podstawie obserwacji oraz omawia, korzystając z różnych źródeł informacji, zasady bezpiecznego zachowania się podczas jej trwania;
14) omawia przyczyny i czynniki sprzyjające powstawaniu smogu oraz proponuje działania ograniczające ryzyko jego wystąpienia – moduł klimatyczny;
15) lokalizuje na mapie granice płyt litosfery i kierunki ich przemieszczania się dla wybranych miejsc (Islandia, Wielkie Rowy Afrykańskie, Japonia, Himalaje), wyszukuje i prezentuje informacje o sposobach monitorowania aktywności wulkanicznej i sejsmicznej oraz omawia sposoby przystosowania mieszkańców do życia w takich warunkach;
16) wskazuje na mapie strefy krajobrazowe świata, charakteryzuje ich środowisko przyrodnicze, opisuje cechy przystosowawcze występujących w nich roślin i zwierząt oraz omawia zmiany spowodowane działalnością człowieka, korzystając z różnych źródeł informacji;
17) rozróżnia główne formy ukształtowania terenu i wskazuje na mapie wybrane przykłady nizin, wyżyn i gór w Polsce;
18) odczytuje wysokość bezwzględną różnych punktów na mapie, oblicza wysokość względną oraz odczytuje ze skali, ile razy rzeczywiste wymiary obiektów i odległości w terenie zostały zmniejszone na mapie lub planie;
19) odczytuje z mapy krainy geograficzne Polski, określa ich położenie i opisuje krajobraz, korzystając z różnych źródeł informacji;
20) wyjaśnia, dlaczego lądolód, który znajdował się na terenie Polski, jest nazywany skandynawskim, wskazuje na mapie jego zasięg maksymalny i zasięg ostatniego zlodowacenia oraz wnioskuje o jego wpływie na współczesną rzeźbę terenu;
21) bada i opisuje zależność siły tarcia od różnych czynników, wymienia przykłady zmniejszania i zwiększania siły tarcia w przyrodzie;
22) rozróżnia wybrane formy krasu powierzchniowego i podziemnego oraz wyjaśnia sposób ich powstawania, korzystając z różnych źródeł informacji;
23) omawia genezę powstania jeziora w okolicy lub regionie oraz ocenia rolę rzek i jezior w życiu lokalnej społeczności;

24) analizuje dane dotyczące zasobów wodnych, identyfikuje obszary nadwyżki i niedoboru wody w Polsce oraz dyskutuje o możliwych sposobach przeciwdziałania powodziom i suszom oraz działaniach ograniczających ich negatywne skutki – moduł klimatyczny;
25) opisuje główne formy rzeźby dna oceanicznego oraz omawia przystosowania organizmów do życia w głębinach, korzystając z różnych źródeł informacji;
26) omawia, w jaki sposób fale morskie kształtują wybrzeże niskie i wysokie, oraz rozpoznaje przykłady konstrukcji chroniących linię brzegową;
27) analizuje schemat obiegu wody w przyrodzie i wyjaśnia, jak zmiana klimatu oraz działalność człowieka wpływają na bilans wodny tego obiegu – moduł klimatyczny;
28) analizuje dane z wykresów klimatycznych różnych stref krajobrazowych świata, porównuje dane z klimatogramów strefy śródziemnomorskiej i pasa pobrzeży w Polsce oraz dyskutuje o wpływie klimatu na turystykę.

6. Człowiek w środowisku. Uczeń:
1) analizuje organizm człowieka jako system współpracujących układów, opisuje fazy rozwoju człowieka w porządku chronologicznym oraz identyfikuje u siebie oznaki dojrzewania;
2) wymienia podstawowe składniki pokarmowe i omawia ich rolę w organizmie człowieka oraz analizuje informacje zawarte na etykietach żywności (wartość energetyczna, zawartość cukrów, tłuszczu, białka, soli), wykazując związek między składem produktów, nawykami żywieniowymi a zdrowiem człowieka;
3) porównuje i omawia różne diety pod kątem ich składu i wpływu na zdrowie, uwzględniając potrzebę dostosowania ich do indywidualnych uwarunkowań (nietolerancje pokarmowe, diety eliminacyjne);
4) analizuje czynniki wpływające na jakość żywności (stopień przetworzenia, sposób produkcji, zawartość substancji szkodliwych i innych dodatków) oraz związek między stanem środowiska a jakością żywności i zdrowiem człowieka;
5) analizuje uproszczoną budowę oka, omawia funkcje źrenicy, soczewki i siatkówki, wyjaśnia rolę okularów, w tym z filtrem UV, oraz soczewek kontaktowych, stosuje zasady dbania o wzrok;
6) demonstruje i omawia cechy obrazów powstających przy użyciu zwierciadeł płaskich, wklęsłych i wypukłych oraz soczewek skupiających i rozpraszających, omawia zastosowania zwierciadeł i soczewek w życiu codziennym;

7) omawia zagrożenia dla zdrowia człowieka wynikające z obecności w środowisku drobnoustrojów chorobotwórczych i pasożytów, wyjaśnia sposoby ich rozprzestrzeniania się oraz prezentuje zasady profilaktyki chorób wywoływanych przez drobnoustroje i pasożyty;
8) omawia działanie szczepionek i ich znaczenie w zapobieganiu chorobom zakaźnym;
9) omawia, czym jest uzależnienie, wymienia zachowania i substancje, od których można się uzależnić, oraz dyskutuje o ich skutkach zdrowotnych i wpływie na relacje z innymi ludźmi;
10) omawia sposoby wykorzystania ziemi pod uprawy roślin i chów zwierząt oraz rozpoznaje główne rośliny uprawiane w Polsce;
11) wskazuje i opisuje na mapie położenie kraju pochodzenia wybranych produktów spożywczych, wykorzystując informacje zawarte na opakowaniach;
12) opisuje krajobraz miasta i porównuje go z krajobrazem wsi, omawia warunki życia w mieście oraz działania sprzyjające polepszeniu jakości życia mieszkańców, z uwzględnieniem błękitno-zielonej infrastruktury – moduł klimatyczny;
13) rozpoznaje zmiany w krajobrazie, porównując zdjęcia satelitarne z różnych okresów, oraz dyskutuje o wpływie działalności człowieka na krajobraz i środowisko przyrodnicze – moduł klimatyczny;
14) omawia wpływ zmiany klimatu i działalności gospodarczej człowieka na funkcjonowanie ekosystemów oraz utratę różnorodności biologicznej – moduł klimatyczny;
15) porównuje cechy wybranych opakowań (celulozowych, szklanych, metalowych) i tworzyw sztucznych stosowanych w życiu codziennym oraz omawia ich wpływ na środowisko, korzystając z różnych źródeł informacji – moduł klimatyczny;
16) porównuje strukturę produkcji energii elektrycznej w Polsce i innych krajach europejskich, proponuje sposoby ograniczenia jej zużycia oraz dyskutuje o roli odnawialnych źródeł energii w realizacji zasad zrównoważonego rozwoju – moduł klimatyczny;
17) analizuje i prezentuje dane na temat głównych kierunków podróży wakacyjnych, omawia na ich podstawie wybrane przyrodnicze i pozaprzyrodnicze walory turystyczne.

Na zajęciach przyrody uczniowie zdobywają doświadczenia edukacyjne, które wspierają ich rozwój osobisty, psychiczny i społeczny oraz budują poczucie sprawczości. Doświadczenia edukacyjne mają charakter praktyczny, wzmacniają kompetencje fundamentalne i przekrojowe oraz rozwijają umiejętności komunikacyjne i współpracę. Uczeń w cyklu kształcenia przyrody, indywidualnie lub w grupie, prowadzi obserwacje:

1) elementów przyrody ożywionej i nieożywionej w każdym roku nauki, podsumowuje je i prezentuje wnioski;
2) wykonanych samodzielnie preparatów z wykorzystaniem mikroskopu optycznego w każdym roku nauki;
3) jednokomórkowego organizmu (np. pantofelka, eugleny, ameby, wirczyka, trąbika), formułuje wnioski na podstawie analizy zebranych obserwacji.

Uczeń w cyklu kształcenia przyrody, indywidualnie lub w grupie, uczestniczy w zajęciach terenowych lub wykonuje działania w terenie, tj.:

1) uczestniczy w wyprawie terenowej do wybranego obszaru przyrodniczego w swojej okolicy, podczas której dokonuje obserwacji i dokumentuje stan środowiska;
2) posługuje się planem, mapą (w tym cyfrową) i kompasem w celu zaplanowania trasy i przejścia wyznaczonej drogi;
3) korzysta z kluczy lub atlasów do rozpoznawania: chmur, skał, wybranych gatunków roślin, zwierząt i grzybów;
4) pobiera próbkę gleby, określa jej barwę i zawartość próchnicy, bada uziarnienie, obecność organizmów żywych, podsumowuje badanie i prezentuje jego wyniki;
5) uczestniczy w sadzeniu lub sianiu roślin.

Uczeń w cyklu kształcenia przyrody, indywidualnie lub w grupie, przeprowadza eksperymenty lub badania, tj.:

1) demonstruje powstawanie wybranych zjawisk atmosferycznych (np. wiatru lub chmury);
2) bada wpływ mieszania, stopnia rozdrobnienia i temperatury na szybkość rozpuszczania substancji stałych w wodzie;
3) sporządza mieszaniny jednorodne i niejednorodne oraz rozdziela je na składniki przez: sączenie, odparowanie, krystalizację, dekantację i sedymentację, sposoby mechaniczne;
4) bada zachowanie się wiązki światła skierowanej na roztwór właściwy, koloid i zawiesinę;
5) przygotowuje roztwór do wykonania baniek mydlanych i porównuje cechy baniek otrzymanych z różnych roztworów;

6) bada zależność oporu powietrza działającego na ciało (np. kartkę, balon) w zależności od rozmiaru i kształtu ciała;
7) określa odczyn wybranych roztworów, w tym stosowanych na co dzień, z zastosowaniem wskaźników kwasowo-zasadowych (np. pochodzenia naturalnego);
8) mierzy i porównuje temperaturę swojego ciała przed wysiłkiem fizycznym i po wysiłku fizycznym;
9) bada wpływ światła na przebieg procesu fotosyntezy;
10) wykrywa obecność dwutlenku węgla w powietrzu wydychanym przez człowieka i dwutlenku węgla powstałego w wyniku rozkładu cukru przez drożdże.

Uczeń w cyklu kształcenia przyrody, indywidualnie lub w grupie, wykonuje inne działania, tj.:
1) wyszukuje, analizuje i prezentuje informacje o źródle i parametrach wody z kranu w miejscu zamieszkania, ocenia, czy woda z kranu jest zdatna do picia, i uzasadnia swoją ocenę;
2) korzysta ze źródeł internetowych w celu pozyskania aktualnych danych środowiskowych (np. meteorologicznych, stanu wody w rzece, stanu zanieczyszczenia powietrza, informacji o największych wybuchach wulkanów w przeszłości i współcześnie).

Warunki i sposób realizacji

Zajęcia przyrody należy realizować z wykorzystaniem metod, które angażują ucznia w proces konstruowania wiedzy i stwarzają sytuacje dydaktyczne umożliwiające działania praktyczne opierające się na eksperymentowaniu, obserwacjach w terenie lub pracowni przyrodniczej, prowadzeniu badań na podstawie dociekań naukowych (stawianie pytań badawczych i hipotez, planowanie i przeprowadzanie eksperymentów oraz obserwacji, zapisywanie i analiza notatek, wyciąganie wniosków i ich prezentacja).

Niezbędne jest zachowanie bezpośredniego kontaktu z przyrodą przez zapewnienie uczniom możliwości odbywania zajęć w terenie, ze szczególnym uwzględnieniem najbliższej okolicy. Prowadzenie badań powinno odbywać się zarówno w sali lekcyjnej, jak i poza budynkiem szkoły.

Rolą szkoły jest zapewnienie uczniom dostępu na zajęciach przyrody do materiałów i narzędzi cyfrowych, które umożliwiają wyszukiwanie, przetwarzanie, tworzenie i prezentowanie informacji przyrodniczych w formie tradycyjnej i cyfrowej.

Obowiązkiem szkoły jest zapewnienie niezbędnych narzędzi cyfrowych i analogowych, które umożliwiają realizację wymagań szczegółowych dotyczących wiedzy i umiejętności z zakresu przedmiotu przyroda, w szczególności: lornetek, lup, kompasów, taśm mierniczych, mikroskopów, termometrów, wag, naczyń do odmierzania określonej objętości, globusów, planów i map, oraz innych pomocy dydaktycznych, wynikających z przyjętych w szkole programów nauczania. Warto umożliwić uczniom korzystanie ze sprzętu i szkła laboratoryjnego. Jeśli nie będzie to możliwe, należy tak projektować eksperymenty, żeby ich przebieg opierał się na wykorzystaniu sprzętu i szkła znanych z powszechnego użycia.

Przy każdej z wykorzystywanych metod i form pracy należy zachować zasady bezpieczeństwa i higieny. Podczas przeprowadzania eksperymentów niezbędne jest podjęcie wszelkich starań, aby doprowadzić do zminimalizowania ilości używanych odczynników.
Nauczyciel powinien podejmować współpracę z instytucjami publicznymi i prywatnymi oraz organizacjami społecznymi zajmującymi się przyrodą, ochroną środowiska i zdrowiem człowieka.

Proces nauczania i uczenia się musi opierać się na ważności badań naukowych oraz sile argumentacji i wiedzy naukowej. Przyroda ma charakter interdyscyplinarny, wymaga wykorzystania wiedzy i umiejętności zdobytych przez uczniów już na etapie edukacji wczesnoszkolnej. Jednocześnie stanowi ona fundament dla rozpoczynających się od klasy VII poszczególnych przedmiotów przyrodniczych, tj. biologii, chemii, geografii i fizyki.

GEOGRAFIA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Korzystanie z różnych źródeł informacji, w tym map, aplikacji geograficznych systemów informacyjnych (GIS), fotografii, zdjęć lotniczych i satelitarnych, rysunków, wykresów, diagramów, danych statystycznych, tekstów źródłowych, wraz z ocenianiem ich przydatności, oraz stosowanie technologii informacyjno-komunikacyjnych do pozyskiwania, przetwarzania, wizualizacji i analizy danych.
2. Rozumienie i wyjaśnianie przyczyn przyrodniczego, społeczno-gospodarczego i kulturowego zróżnicowania Polski i świata.

3. Identyfikowanie relacji oraz współzależności między elementami środowiska przyrodniczego i społeczno-gospodarczego zachodzących w skalach lokalnej, regionalnej i globalnej.
4. Rozumienie i wyjaśnianie prawidłowości dotyczących zjawisk i procesów zachodzących w środowisku geograficznym.
5. Rozpoznawanie i ocenianie efektów działalności człowieka w środowisku geograficznym oraz poszukiwanie rozwiązań redukujących ich niepożądane skutki, ze szczególnym uwzględnieniem zmian klimatycznych.
6. Rozbudzanie ciekawości świata, wrażliwości i uważności na piękno krajobrazu oraz umiejętności oceny znaczenia środowiska geograficznego, skutkujących postawą odpowiedzialności za przestrzeń otaczającą ucznia.
7. Wykorzystywanie wiedzy i umiejętności geograficznych do rozwiązywania problemów z życia codziennego oraz analizy zjawisk zachodzących w otoczeniu.

Geografia jest przedmiotem interdyscyplinarnym, kształtującym ciekawość świata i poczucie odpowiedzialności za zmiany zachodzące w środowisku przyrodniczym i społeczno-gospodarczym. Prowadzi uczniów do poznania, zrozumienia i wyjaśniania złożoności środowiska geograficznego, dzięki czemu wyposaża ich w kompetencje umożliwiające racjonalne gospodarowanie zasobami środowiska. Zapewnia uczniom warunki do stawiania pytań „dlaczego?” i „w jaki sposób?”, co sprzyja rozwojowi krytycznego myślenia oraz podejmowaniu przez nich sprawczych działań w środowisku geograficznym. Dotyczy to zwłaszcza reagowania na sytuacje kryzysowe – związane ze stanem środowiska, jakością życia, sytuacją społeczno-gospodarczą i geopolityczną – przez działania partycypacyjne, podejmowane w imię wartości takich jak prawda, dobro i piękno. Geografia buduje nie tylko wiedzę o świecie, ale także postawy obywatelskie, dzięki czemu przygotowuje uczniów do aktywnego funkcjonowania w społeczeństwie.

Geografia zapewnia uczniom zrozumienie środowiska przyrodniczego, społeczno-gospodarczego i kulturowego w ujęciu relacyjnym oraz czyni ich gotowymi do podejmowania działań wynikających z wyzwań o charakterze lokalnym, regionalnym i globalnym. Ważnym wyróżnikiem przedmiotu są zajęcia terenowe, realizowane w najbliższej okolicy, które sprzyjają kształtowaniu u uczniów uważności, wrażliwości i odpowiedzialności.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności

Wymagania szczegółowe podzielono na osiem działów. Kolejność działów i zawartych w nich wymagań szczegółowych jest przemyślana oraz wynika z przyjętych kryteriów filozoficznych, psychologicznych i dydaktycznych, przy czym kolejność realizacji działów zależy od decyzji nauczyciela. Dobór i układ wymagań szczegółowych ma charakter problemowo-kompleksowy. Sprzyja on poznaniu problemów współczesnego świata pod względem przyrodniczym, społeczno-demograficznym, ekonomicznym i kulturowym, co skutkuje postawą zaangażowania się uczniów w działania w kraju i we własnym regionie.

Dodatkowo wybrane wymagania szczegółowe zostały oznaczone jako należące do modułów: ekonomiczno-finansowy, medialny i klimatyczny. Ponadto w poszczególnych działach przewidziano wymagania do wyboru, które nauczyciel wybiera do realizacji z klasą, tj. przynajmniej jedno wymaganie w ramach danego działu.

1. Mała ojczyzna – zagospodarowanie przestrzeni i działalność człowieka. Uczeń:
   1) charakteryzuje położenie swojego regionu, wskazuje główne cechy jego środowiska geograficznego oraz identyfikuje zależności między elementami przyrodniczymi a działalnością człowieka;
   2) obserwuje w terenie cechy miejscowości zamieszkania, identyfikuje dominanty krajobrazowe w swojej okolicy oraz proponuje działania służące zachowaniu i promowaniu ich walorów;
   3) na podstawie swoich obserwacji w terenie oraz analizy dawnych map i innych źródeł informacji przedstawia zmiany w zagospodarowaniu miejsca zamieszkania – wsi, miasta, dzielnicy miasta;
   4) projektuje zagospodarowanie fragmentu małej ojczyzny, z uwzględnieniem zachowania ładu i harmonii oraz potrzeb mieszkańców i dbałości o stan środowiska.

   Wymagania do wyboru. Uczeń:
   1) na podstawie materiałów źródłowych i swoich obserwacji w terenie podejmuje dyskusję o antropogenicznym przekształceniu środowiska przyrodniczego w miejscu zamieszkania;
   2) dyskutuje o wpływie dostępności usług i infrastruktury na jakość życia różnych grup społecznych w miejscu zamieszkania;
   3) analizuje zagospodarowanie przestrzenne i kierunki rozwoju przestrzennego swojego miejsca zamieszkania oraz formułuje propozycje działań lub rozwiązań sprzyjających zrównoważonemu rozwojowi tego obszaru – moduł klimatyczny.

2. Położenie Polski i jego konsekwencje. Uczeń:
   1) opisuje przebieg granic Polski na podstawie map, zdjęć satelitarnych i innych źródeł informacji;
   2) wymienia główne czynniki kształtujące klimat Polski oraz wyjaśnia – na podstawie danych z wybranych stacji meteorologicznych – dlaczego klimat Polski jest klasyfikowany jako umiarkowany ciepły przejściowy;
   3) przedstawia przyczyny zróżnicowania rzeźby terenu Polski oraz wyjaśnia jego wpływ na krajobraz, sieć wodną, osadnictwo i działalność gospodarczą;
   4) identyfikuje źródła zanieczyszczenia Morza Bałtyckiego w kontekście wybranych cech jego środowiska oraz uzasadnia potrzebę współpracy krajów nadbałtyckich w celu racjonalnego gospodarowania zasobami Morza Bałtyckiego;
   5) ocenia przyrodnicze i pozaprzyrodnicze konsekwencje położenia Polski;
   6) odczytuje współrzędne geograficzne wybranych punktów na mapie, oblicza czas słoneczny oraz wyjaśnia różnice między czasem strefowym a czasem urzędowym na przykładzie krajów europejskich, w tym sąsiadów Polski.

   Wymagania do wyboru. Uczeń:
   1) omawia położenie Polski na tle trzech głównych jednostek geologiczno-tektonicznych Europy oraz ocenia jego wpływ na warunki sejsmiczne obszaru naszego kraju;
   2) wyszukuje przykłady i ocenia efekty lokalnej współpracy transgranicznej Polski w ramach struktur Unii Europejskiej;
   3) uzasadnia potrzebę współpracy z Polonią oraz wyszukuje informacje o wybranych wydarzeniach lub inicjatywach polonijnych.

3. Przemiany społeczne w Polsce. Uczeń:
   1) analizuje dynamikę zmian liczby ludności i przemiany w strukturze wieku ludności Polski oraz miejscowości zamieszkania;
   2) stosuje mapy statystyczne do analizy przyczyn i skutków migracji wewnętrznych oraz do identyfikowania przyczyn zróżnicowania gęstości zaludnienia w Polsce, z uwzględnieniem obszarów wyludniających się i obszarów, w których rośnie koncentracja ludności;
   3) na podstawie danych statystycznych dostrzega zmiany struktury narodowościowo-etnicznej i wyznaniowej Polski, wyjaśnia ich przyczyny oraz szuka przykładów tych procesów w swoim najbliższym otoczeniu lub w regionie;

4) charakteryzuje ewolucję przyczyn, rodzajów oraz skutków migracji zewnętrznych w Polsce, zauważa ich przykłady w swoim otoczeniu, przyjmując postawę szacunku i otwartości wobec osób odmiennych kulturowo;
5) przedstawia zmiany funkcji i struktury przestrzennej miast oraz ocenia efekty transformacji miast poprzemysłowych w Polsce;
6) identyfikuje zmiany na rynku pracy wynikające z uwarunkowań demograficznych, gospodarczych i technologicznych – moduł ekonomiczno-finansowy.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) wyszukuje dane o strukturze wieku i płci ludności wybranego obszaru oraz wykonuje w arkuszu kalkulacyjnym piramidę wieku i płci;
2) wyszukuje dane o sytuacji demograficznej wybranego obszaru oraz wykonuje mapę statystyczną (kartogram lub kartodiagram) w aplikacji GIS, edytorze graficznym, arkuszu kalkulacyjnym lub korzystając z wybranego geoportalu;
3) na wybranych przykładach przedstawia przyczyny i skutki wykluczenia transportowego i cyfrowego;
4) przewiduje konsekwencje senioralizacji i depopulacji dla rozwoju gospodarczego i jakości życia – moduł ekonomiczno-finansowy.

4. Przemiany gospodarcze w Polsce na tle Europy. Uczeń:

1) wyjaśnia znaczenie poszczególnych sektorów gospodarki w rozwoju swojego regionu lub miejscowości zamieszkania, Polski i innych krajów Europy – moduł ekonomiczno-finansowy;
2) analizuje wpływ czynników przyrodniczych i pozaprzyrodniczych na rolnictwo w Polsce i jego przemiany oraz wyszukuje informacje o zmianach w przestrzennym zróżnicowaniu głównych upraw roślin i chowu zwierząt w Polsce;
3) charakteryzuje zmiany w strukturze przemysłu Polski oraz wyszukuje przejawy podnoszenia jego konkurencyjności na rynkach światowych – moduł ekonomiczno-finansowy;
4) przedstawia zmiany w strukturze produkcji energii elektrycznej w Polsce oraz wyzwania związane z transformacją energetyczną – moduł klimatyczny;
5) na wybranych przykładach wyjaśnia znaczenie poszczególnych działów usług, w tym transportu, w rozwoju społeczno-gospodarczym Polski – moduł ekonomiczno-finansowy;
6) wyjaśnia zmiany kierunków i struktury towarowej handlu zagranicznego Polski.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) wyjaśnia wpływ przynależności Polski do Unii Europejskiej na funkcjonowanie sektorów rolnictwa, przemysłu i usług – moduł ekonomiczno-finansowy;
2) wyszukuje i przedstawia informacje o wielkości i strukturze przeładunków w portach morskich w Polsce;
3) wyjaśnia znaczenie przemysłu i usług zaawansowanych technologii w rozwoju gospodarczym Polski i Europy na przykładach wybranych przedsiębiorstw – moduł ekonomiczno-finansowy;
4) wyjaśnia różnice gospodarcze między regionami Polski oraz wykazuje wpływ innowacyjności i przedsiębiorczości na ich gospodarkę – moduł ekonomiczno-finansowy.

5. Przyrodnicze, społeczno-gospodarcze i kulturowe zróżnicowanie świata – na wybranych przykładach. Uczeń:
   1) wyjaśnia na podstawie map tematycznych istnienie strefowości klimatyczno-roślinno-glebowej w Afryce;
   2) wykazuje wpływ środowiska przyrodniczego Sahelu na gospodarkę i na warunki życia jego mieszkańców;
   3) porównuje środowisko przyrodnicze i zróżnicowanie kulturowe Indii, Indonezji i Japonii oraz wykazuje ich wpływ na gospodarkę;
   4) charakteryzuje kraje położone nad Zatoką Perską pod względem cech kulturowych oraz wykazuje związek poziomu rozwoju gospodarczego tych krajów z eksploatacją zasobów surowców energetycznych;
   5) na przykładzie Stanów Zjednoczonych i Francji przedstawia przyczyny rozwoju technopolii oraz wyjaśnia ich znaczenie w gospodarce opartej na wiedzy;
   6) wyjaśnia zmiany znaczenia Stanów Zjednoczonych i Chin w gospodarce światowej;
   7) identyfikuje konflikt interesów między gospodarczym wykorzystaniem Amazonii a skutkami jej wylesiania – moduł klimatyczny;
   8) przedstawia rozmieszczenie ludności i cechy gospodarki Australii na tle warunków przyrodniczych;
   9) porównuje środowisko geograficzne Arktyki i Antarktydy.

   Wymagania do wyboru. Uczeń:
   1) porównuje rolnictwo wybranych krajów Ameryki Północnej i Ameryki Południowej;
   2) identyfikuje działy gospodarki stanowiące podstawę rozwoju w wybranych krajach Europy i Afryki.

6. Geozagrożenia i globalne zmiany środowiskowe. Uczeń:
   1) na podstawie map, wyników analiz w aplikacjach GIS i innych źródeł informacji wskazuje obszary występowania geozagrożeń hydrometeorologicznych oraz geologicznych na świecie i w Polsce – moduł klimatyczny;
   2) analizuje przyrodnicze i antropogeniczne uwarunkowania zmiany klimatu w skalach lokalnej, regionalnej i globalnej oraz formułuje hipotezy dotyczące ich skutków – moduł klimatyczny;
   3) dyskutuje o przyczynach i skutkach zmian środowiskowych, w tym pustynnienia, deforestacji, zaniku pokrywy lodowej, podnoszenia się poziomu oceanów – moduł klimatyczny;
   4) proponuje sposoby przystosowywania się społeczeństwa do życia w obliczu zmiany klimatu lub występowania klęsk żywiołowych – moduł klimatyczny;
   5) ocenia ryzyko występowania geozagrożeń w miejscu zamieszkania lub na trasie planowanej podróży – moduł klimatyczny.

   Wymagania do wyboru. Uczeń:
   1) na wybranych przykładach z obszaru Polski wykazuje związek niedoboru wody z cechami środowiska przyrodniczego lub z jego antropogenicznym przekształceniem – moduł klimatyczny;
   2) wyjaśnia wpływ ekstremalnych opadów i zmian pokrywy śnieżnej na stan wody w rzekach Europy, żeglugę śródlądową, produkcję rolną i produkcję energii elektrycznej – moduł klimatyczny.

7. Problemy demograficzne, społeczno-gospodarcze i geopolityczne na świecie. Uczeń:
   1) przedstawia przyczyny i skutki nierównomiernego rozmieszczenia ludności na świecie oraz identyfikuje obszary wyludniające się i obszary, w których rośnie koncentracja ludności;
   2) przedstawia przyczyny i skutki migracji ludności na świecie ze szczególnym uwzględnieniem migracji ekonomicznych, politycznych i klimatycznych – moduł klimatyczny;
   3) na przykładzie wybranych metropolii świata analizuje wyzwania związane z rozwojem przestrzennym miast oraz ocenia dysproporcje w warunkach życia ich mieszkańców;

4) przedstawia nierówności w poziomie rozwoju gospodarczego świata oraz ocenia działania społeczności międzynarodowej wspierające kraje o niższym poziomie rozwoju w przeciwdziałaniu problemom społecznym – moduł ekonomiczno-finansowy;
5) wskazuje na mapie świata kraje toczące spory terytorialne oraz identyfikuje przyczyny i skutki wybranych konfliktów zbrojnych.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) wyszukuje przykłady przekazów medialnych o konfliktach zbrojnych na świecie oraz argumentuje, jak te przekazy wpływają na postrzeganie konfliktów – moduł medialny;
2) analizuje i ocenia przykłady działań społeczności międzynarodowej mających na celu rozwiązywanie konfliktów zbrojnych na świecie;
3) ocenia wpływ globalnych procesów ekonomicznych na środowisko przyrodnicze i społeczeństwa krajów na wybranych przykładach – moduł ekonomiczno-finansowy.

8. Turystyka w Polsce i na świecie. Uczeń:

1) charakteryzuje walory turystyczne Polski i znaczenie usług turystycznych w rozwoju społeczno-gospodarczym swojego regionu i innych wybranych regionów, a także zagrożenie dla środowiska geograficznego z tym związane;
2) na wybranym przykładzie z obszaru Polski (trasy wycieczki lub szlaku turystycznego) wykazuje związek atrakcyjności turystycznej z warunkami przyrodniczymi lub z dziedzictwem kultury;
3) na przykładzie krajów sąsiadujących z Polską i innych wybranych krajów Europy wyjaśnia przyczyny różnic w wielkości ruchu turystycznego między Polską a innymi krajami;
4) na przykładach ze świata wykazuje wpływ turystyki na gospodarkę lokalną oraz wyjaśnia, dlaczego turystyka może stanowić zagrożenie dla środowiska geograficznego i miejscowych społeczności – moduł klimatyczny;
5) dyskutuje nad korzyściami i kosztami wynikającymi z masowego ruchu turystycznego, z uwzględnieniem zasad zrównoważonej turystyki i możliwości ich stosowania podczas podróży – moduł klimatyczny.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) na podstawie map, opisów tras i innych źródeł informacji (na przykładzie Alp lub Himalajów) przedstawia przygotowania do uprawiania turystyki wysokogórskiej;
2) na podstawie map, opisów tras żeglugi i innych źródeł informacji porównuje przyrodnicze i pozaprzyrodnicze walory turystyczne wybrzeży Szwecji i Włoch;
3) ocenia atrakcyjność turystyczną wybranego kraju pozaeuropejskiego, z uwzględnieniem obiektów z listy światowego dziedzictwa UNESCO.

W ramach zajęć z geografii uczniowie zdobywają doświadczenia edukacyjne, które wspierają ich rozwój osobisty, psychiczny i społeczny oraz budują poczucie sprawczości. Doświadczenia edukacyjne mają charakter praktyczny, wzmacniają kompetencje fundamentalne i przekrojowe oraz rozwijają umiejętności komunikacyjne i współpracę. Uczeń realizuje, indywidualnie lub w grupie, z pomocą nauczyciela w każdym roku szkolnym nauki geografii co najmniej jedno doświadczenie edukacyjne dotyczące:

1) stosowania i oceniania przydatności technologii informacyjno-komunikacyjnych do pozyskiwania, przetwarzania, wizualizacji i analizy danych o środowisku geograficznym, w którego ramach uczeń przykładowo:
   a) opracowuje plan wycieczki w swoim regionie, z charakterystyką walorów przyrodniczych i miejsc związanych z dziedzictwem kultury, oraz przygotowuje się do odgrywania roli przewodnika turystycznego podczas jego realizacji,
   b) przygotowuje plan podróży zagranicznej, w której uwzględnia odwiedzenie obiektów z listy światowego dziedzictwa UNESCO, oraz szacuje koszty jego realizacji,
   c) przedstawia w formie prezentacji multimedialnej, filmu lub wystawy fotograficznej atrakcyjność małej ojczyzny jako miejsca zamieszkania i działalności gospodarczej;
2) rozumienia i wyjaśniania zjawisk oraz procesów zachodzących w środowisku geograficznym, w którego ramach uczeń przykładowo:
   a) przedstawia w formie plakatu lub prezentacji multimedialnej (ilustrowanych zdjęciami z dronów, zdjęciami lotniczymi lub satelitarnymi) wybrane zjawiska lub procesy zachodzące w środowisku geograficznym, charakterystyczne dla wybranego kraju, wraz z ich interpretacją,

b) przygotowuje i przeprowadza szkolną kampanię informacyjną lub działanie edukacyjne z zakresu wybranego geozagrożenia lub zagadnienia społeczno-gospodarczego,

c) przeprowadza wywiad z lokalnym przedsiębiorcą lub rolnikiem na temat jego działalności gospodarczej oraz wykazuje jej związek z warunkami środowiska geograficznego;

3) poszukiwania rozwiązań redukujących niepożądane skutki działalności człowieka w środowisku geograficznym, w którego ramach uczeń przykładowo:

a) przeprowadza analizę wpływu transformacji energetycznej w wybranym regionie na środowisko geograficzne,

b) sprawdza pochodzenie wybranych produktów oraz proponuje rozwiązania zmierzające do zmniejszenia obciążenia środowiska geograficznego ich produkcją i transportem;

4) wykorzystywania wiedzy i umiejętności geograficznych do rozwiązywania problemów z życia codziennego oraz analizy zjawisk zachodzących w otoczeniu, w którego ramach uczeń przykładowo:

a) przeprowadza ankietę na temat potrzeb wybranej grupy społecznej oraz proponuje działania w zakresie poprawy jakości życia możliwe do zrealizowania (np. w ramach budżetu obywatelskiego swojej miejscowości),

b) przedstawia prognozę wpływu zmiany klimatu na środowisko geograficzne wybranego obszaru na świecie oraz proponuje sposoby przystosowywania się jego społeczeństwa do życia w obliczu zmiany klimatu lub występowania klęsk żywiołowych.

Przykładowe formy pracy z uczniami stosowane podczas doświadczeń edukacyjnych: gra edukacyjna (terenowa, planszowa, komputerowa), prezentacja multimedialna, wystawa fotograficzna, plakat, ankieta, wywiad (przeprowadzany w terenie lub on-line), wydarzenie o charakterze edukacyjnym, konkurs, projekt ścieżki dydaktycznej lub trasy wycieczki, obserwacje i pomiary w terenie.

Doświadczenia edukacyjne wymagają pozyskania przez uczniów danych z różnych materiałów źródłowych lub zebrania ich podczas obserwacji w terenie, a następnie analizy, przetwarzania i wizualizacji danych, sformułowania wniosków i przedstawienia wyników w formie ustalonej z nauczycielem.

Warunki i sposób realizacji

Istotą edukacji geograficznej jest poznanie przez ucznia zróżnicowania środowiska przyrodniczego, społeczno-gospodarczego i kulturowego Polski oraz świata w celu rozumienia zjawisk i procesów w nich zachodzących, a także wyjaśniania ich przyczyn i skutków. Geografia powinna sprzyjać dostrzeganiu powiązań i zależności w różnych skalach przestrzennych. Takie relacyjne ujęcie pomaga w rozwijaniu myślenia przyczynowo-skutkowego i odkrywaniu współzależności, a tym samym rozwija umiejętności myślenia geograficznego – całościowego i syntetyzującego. W ten sposób geografia przyczynia się do przygotowania świadomych obywateli, gotowych do podejmowania działań wynikających z wyzwań o charakterze lokalnym, regionalnym i globalnym. Z uwagi na powyższe założenia zajęcia z geografii powinny kształtować myślenie geograficzne, charakteryzujące się wnikliwym analizowaniem danych, wartościowaniem oraz wyciąganiem wniosków prowadzącym do formułowania prognoz i ocen.

Kluczowym warunkiem dla optymalnego wykorzystania potencjału dydaktycznego układu problemowo-kompleksowego w geografii jest, aby na każdej lekcji nauczyciel dążył do:

1) prezentowania faktów i uogólnień w ujęciu przyczynowo-skutkowym, relacyjnym i przestrzennym;
2) akcentowania procesów i zjawisk dostrzegalnych i aktualnie występujących;
3) egzemplifikowania wybranych problemów przykładami budzącymi powszechne zainteresowanie społeczne w skali lokalnej, regionalnej i globalnej;
4) aktualizowania prezentowanej wiedzy, tj. poszukiwania i wykorzystania w pracy na lekcji najnowszych danych statystycznych, zebranych z wiarygodnych źródeł, oraz zwracania uczniom uwagi na sposób ich pozyskiwania.

Ważne jest autorskie podejście nauczycieli do realizacji celów geografii, wyrażające się nie tylko w doborze metod, form i środków do realizacji zajęć, ale i treści kształcenia. Dlatego zaproponowano wymagania do wyboru, z których w każdym dziale nauczyciel wybiera co najmniej jeden, zgodnie z predyspozycjami, zainteresowaniami, potrzebami edukacyjnymi danej klasy oraz warunkami lokalnego środowiska geograficznego, w którym funkcjonuje szkoła.

Charakter i zakres wymagań szczegółowych dotyczących wiedzy i umiejętności determinuje konieczność indywidualnego i twórczego podejścia przez nauczyciela do doboru treści oraz korzystania ze zróżnicowanych metod i form pracy. Zaleca się stosowanie metod, które tworzą

dogodne warunki do rozwijania u uczniów krytycznego myślenia i kreatywnego rozwiązywania problemów. Do przeprowadzenia zajęć warto wykorzystywać strategię kształcenia wyprzedzającego. Często praktykowaną formą organizacji zajęć powinna być praca w grupach. Sprzyja ona rozwijaniu kompetencji społecznych, zwłaszcza współpracy, dbania o innych, komunikacji, a także zapewnia uczniom poczucie sprawczości.

Niezbędnymi środkami dydaktycznymi na zajęciach z geografii są atlasy, mapy ogólnogeograficzne i tematyczne w formie papierowej lub cyfrowej, zdjęcia lotnicze i satelitarne, rysunki, fotografie, wykresy, diagramy, dane statystyczne i tekstowe materiały źródłowe. Są one podstawowymi źródłami wiarygodnej i rzetelnej informacji geograficznej wykorzystywanymi zarówno w codziennym życiu, jak i w gospodarowaniu przestrzenią, koniecznymi do realizacji wymagań szczegółowych dotyczących wiedzy i umiejętności w każdym dziale.

Do zrealizowania wymagań szczegółowych dotyczących wiedzy i umiejętności konieczne jest umożliwienie przeprowadzenia części zajęć geografii w pracowni komputerowej – w nauczaniu geografii do pozyskiwania, przetwarzania, wizualizacji i analizy danych istotne jest stosowanie technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz geograficznych systemów informacyjnych (GIS).

Ze względu na specyfikę geografii konieczna jest realizacja części wymagań szczegółowych w terenie, zwłaszcza w najbliższym otoczeniu szkoły. Zajęcia powinny być poprzedzone przypomnieniem tych umiejętności, które uczniowie zdobyli w trakcie edukacji przyrodniczej. Do przeprowadzenia lekcji w terenie, za zgodą nauczyciela, jest wskazane korzystanie z odpowiednich aplikacji na urządzenia mobilne. Ponadto nauczyciele geografii, planując zajęcia terenowe, powinni korzystać z zasobów i oferty różnych instytucji edukacyjnych i kulturalnych (np. muzeów) oraz parków krajobrazowych i narodowych, uczelni, lokalnych punktów informacji turystycznej i urzędów statystycznych. W trakcie zajęć terenowych warto akcentować zagadnienia dotyczące stanu środowiska geograficznego.

Osiągnięcie celów ogólnych geografii wymaga zrealizowania doświadczeń edukacyjnych. Udział uczniów w podejmowaniu decyzji dotyczącej wyboru doświadczenia edukacyjnego kreuje warunki do doskonalenia przez uczniów umiejętności wyrażania własnych poglądów i ich argumentowania.

BIOLOGIA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Rozumienie i opisywanie z wykorzystaniem języka przedmiotu: podstaw funkcjonowania organizmów, przebiegu procesów życiowych i ewolucyjnych, zależności zachodzących w przyrodzie i środowisku.
2. Stosowanie podejścia naukowego w badaniu zjawisk i rozwiązywaniu problemów biologicznych.
3. Krytyczne myślenie w analizie procesów biologicznych, badaniu i dociekaniu, rozwiązywaniu problemów, ocenianiu informacji i wiarygodności ich źródeł.
4. Wykorzystanie różnorodnych źródeł i metod pozyskiwania informacji, odczytywanie, analizowanie, interpretowanie i przetwarzanie informacji tekstowych, graficznych, liczbowych.
5. Wykorzystanie wiedzy w podejmowaniu decyzji oraz w działaniach dotyczących zdrowia, stylu życia i relacji człowieka ze środowiskiem przyrodniczym.

Nauka biologii jest realizowana w klasach VII i VIII na podbudowie wiedzy i umiejętności ucznia, które rozwijał na zajęciach przyrody.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności

Poniższe działy odpowiadają głównym obszarom wiedzy biologicznej, które opierają sią na wielkich ideach biologicznych oraz odzwierciedlają problemy ważne z perspektywy ucznia i zachowania dobrostanu osobistego, społecznego i środowiskowego. Przewidziano dwanaście działów, których realizacja nie jest ściśle przyporządkowana do klasy VII i VIII – nauczyciel może rozłożyć ich realizację w najkorzystniejszy sposób dla danej klasy.

Dodatkowo wybrane wymagania szczegółowe zostały oznaczone jako należące do modułu klimatycznego. Ponadto w poszczególnych działach przewidziano wymagania do wyboru, które nauczyciel wybiera do realizacji z klasą, tj. przynajmniej jedno wymaganie w ramach danego działu.

1. Biolog badaczem życia.

   Pytanie wiodące: Jak nauka pomaga w poszukiwaniu rozwiązań problemów nurtujących człowieka?

Uczeń:

1) posługuje się podstawowymi pojęciami stosowanymi w nauce: metoda naukowa, eksperyment, obserwacja, hipoteza, zmienna, dowód, teoria, twierdzenie, model;
2) planuje i przeprowadza obserwacje i eksperymenty zgodnie z procedurą badawczą, w tym formułuje problemy badawcze i pytania badawcze, stawia hipotezy, określa próby badawcze i kontrolne, analizuje i prezentuje wyniki w formie tekstowej, graficznej, liczbowej, oraz wnioskuje na podstawie wyników, wyjaśnia znaczenie rzetelności badawczej: powtarzalności badań, dokładności pomiarów, dokumentowania wyników;
3) przedstawia argumenty za znaczeniem i potrzebą aktualizowania wiedzy w codziennym życiu na temat współczesnych problemów: zmiany klimatu, ochrony środowiska i różnorodności biologicznej – moduł klimatyczny.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) ocenia znaczenie badań naukowych pozwalających rozwiązać problemy współczesnego świata: opanowanie epidemii chorób zakaźnych, zmianę klimatu i ochronę różnorodności biologicznej;
2) wyjaśnia związek badań wybitnych naukowców: Antoniego van Leeuwenhoeka, Karola Linneusza, Ludwika Pasteura, Gregora Mendla, Karola Darwina i Alfreda Russela Wallace'a z wielkimi ideami biologicznymi i rozwojem mikrobiologii, systematyki, genetyki i ewolucjonizmu;
3) analizuje źródła informacji medialnych o treściach biologicznych, rozpoznaje informacje niepełne i nieobiektywne, rozpoznaje przykłady manipulacji informacją.

2. Od komórki do organizmu człowieka.

Pytanie wiodące: Jak zróżnicowanie i specjalizacja komórek umożliwiają efektywne funkcjonowanie organizmu jako całości?

Uczeń:

1) przedstawia założenia teorii komórkowej, przeprowadza pod mikroskopem optycznym obserwacje komórek zwierzęcych, rozpoznaje podstawowe elementy budowy: błonę komórkową, jądro komórkowe, cytozol, podaje funkcje zaobserwowanych elementów;
2) rozpoznaje pod mikroskopem optycznym podstawowe tkanki zwierzęce: nabłonkową, mięśniową, kostną, chrzęstną, tłuszczową, krew i nerwową, opisuje kształt i ułożenie komórek w tkance, przedstawia związek budowy tkanek z pełnionymi funkcjami, wskazuje przykłady miejsc występowania wymienionych tkanek w organizmie człowieka;

3) rozpoznaje narządy człowieka: mózg, rdzeń kręgowy, serce, naczynia krwionośne, płuca, żołądek, wątrobę, trzustkę, nerki, pęcherz moczowy, jądra, jajniki, macicę oraz podaje funkcje tych narządów;
4) opisuje hierarchiczną budowę organizmu człowieka i wnioskuje o jego funkcjonalnej całości.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) wyjaśnia znaczenie komórek macierzystych dla wzrostu i regeneracji organizmu, wskazuje miejsca występowania komórek macierzystych w organizmie człowieka;
2) opisuje komórki somatyczne i rozrodcze, przedstawia ich budowę i funkcje w organizmie.

3. Materia i energia w organizmie człowieka.

Pytanie wiodące: W jaki sposób organizm człowieka pozyskuje i wykorzystuje materię oraz energię potrzebną do życia?

Uczeń:

1) przedstawia drogę treści pokarmowej w przewodzie pokarmowym, wyjaśnia udział narządów układu pokarmowego w trawieniu i wchłanianiu produktów trawienia;
2) przedstawia drogę tlenu, dwutlenku węgla i substancji odżywczych w organizmie, wyjaśnia udział narządów układu oddechowego i narządów układu krwionośnego w transporcie substratów i produktów oddychania komórkowego, podaje miejsce uwolnienia energii w procesie oddychania komórkowego, przedstawia sposób wykorzystania energii w organizmie człowieka;
3) bada wpływ aktywności fizycznej na częstość oddechów i tętno, uzasadnia, dlaczego praca układów oddechowego i krwionośnego musi być skoordynowana, oraz podaje skutki zaburzeń tej współpracy dla organizmu;
4) przedstawia budowę i funkcje biernej i czynnej części układu ruchu, wyjaśnia współdziałanie elementów układu ruchu oraz ocenia wpływ aktywności fizycznej na prawidłowe funkcjonowanie układu ruchu.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) analizuje informacje na temat składników pokarmu: węglowodanów, białek, tłuszczów, wody, składników mineralnych: sodu, wapnia, magnezu, żelaza i witamin: A, D, B12, C i kwasu foliowego, wyjaśnia, dlaczego wymienione składniki są niezbędne dla organizmu, oraz wyjaśnia rolę błonnika w funkcjonowaniu układu pokarmowego;

2) omawia rolę mikroorganizmów jelitowych w prawidłowym funkcjonowaniu układu pokarmowego, w tym w wytwarzaniu witaminy K i witamin z grupy B;
3) bada obecność składników mineralnych w kości, wyjaśnia wpływ składników mineralnych na właściwości kości; wyjaśnia, na czym polega oraz jak długo trwa wzrost i rozwój kości u człowieka, proponuje, co może zrobić, aby jego kości rozwijały się prawidłowo;
4) wyjaśnia związek między pracą mięśni a uwalnianiem energii w postaci ciepła i regulacją temperatury ciała;
5) wyjaśnia, w jaki sposób weryfikować wiarygodność treści na temat odżywiania zamieszczonych w mediach, argumentuje zasadność takiej weryfikacji.

4. Kontakt ze środowiskiem, integrowanie i koordynowanie funkcji życiowych.

Pytanie wiodące: Jak organizm człowieka odbiera bodźce ze środowiska, integruje je i kontroluje funkcje życiowe?

Uczeń:

1) rozpoznaje elementy i podaje funkcje ośrodkowego układu nerwowego: mózgu, pnia mózgu, móżdżka, rdzenia kręgowego oraz obwodowego układu nerwowego;
2) opisuje odruchy bezwarunkowe i warunkowe, omawia znaczenie odruchów dla organizmu;
3) omawia rolę zmysłów w kontakcie ze środowiskiem, rozpoznaje elementy budowy oka biorące udział w powstawaniu obrazu, przedstawia sposób powstawania wrażeń wzrokowych oraz rozpoznaje elementy budowy ucha i opisuje sposób powstawania wrażeń słuchowych;
4) planuje i przeprowadza eksperyment, który umożliwia ocenę roli zmysłu wzroku w utrzymywaniu równowagi w staniu na jednej nodze; planuje i przeprowadza eksperyment, który bada współdziałanie zmysłów smaku i węchu, analizuje wyniki przeprowadzonych eksperymentów oraz wymienia sytuacje życiowe, w których dochodzi do współpracy zmysłów.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) wyjaśnia wpływ światła, w tym wytwarzanego przez urządzenia elektroniczne, na rytm dobowy i sen człowieka;
2) rozpoznaje fizjologiczne reakcje organizmu w sytuacji pobudzenia i relaksacji oraz wykazuje związek reakcji pobudzenia i relaksacji organizmu z działaniem autonomicznego układu nerwowego.

5. Homeostaza.

Pytanie wiodące: Jak organizm człowieka zachowuje równowagę wewnętrzną?

Uczeń:

1) wyjaśnia pojęcie homeostaza i opisuje udział skóry w utrzymaniu homeostazy, rozpoznaje elementy budowy skóry i wyjaśnia związek budowy skóry z pełnionymi przez nią funkcjami: ochronną, zmysłową, termoregulacyjną, wydzielniczą, wydalniczą;
2) bada zagęszczenie receptorów dotyku w różnych obszarach kończyny górnej i omawia praktyczne znaczenie rozpoznanych zależności;
3) wyjaśnia znaczenie wydalania dla zachowania równowagi wewnętrznej organizmu i zdrowia, lokalizuje narządy biorące udział w wydalaniu, wyjaśnia związek budowy tych narządów z pełnioną funkcją i wymienia substancje wydalane z organizmu człowieka;
4) podaje miejsce wydzielania i funkcje: tyroksyny, insuliny, glukagonu, adrenaliny oraz omawia zintegrowane działanie układu krwionośnego i układu hormonalnego w utrzymaniu homeostazy;
5) wyjaśnia antagonistyczne działanie insuliny i glukagonu w utrzymaniu prawidłowego stężenia glukozy we krwi;
6) analizuje współdziałanie skóry i układów: ruchu, pokarmowego, krwionośnego, oddechowego w utrzymaniu względnie stałej temperatury ciała oraz współdziałanie skóry i układów: pokarmowego, krwionośnego, oddechowego, hormonalnego i wydalniczego w regulowaniu zawartości wody w organizmie.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) formułuje wnioski o następstwach fizjologicznych stosowania środków ograniczających pocenie się;
2) wyjaśnia, jak zmiana stylu życia może zatrzymać lub spowolnić rozwój cukrzycy typu 2;
3) bada i interpretuje zmiany tętna i poziomu tlenu we krwi w zależności od aktywności fizycznej oraz wyjaśnia ich znaczenie dla funkcjonowania organizmu.

6. Rozmnażanie.

Pytanie wiodące: W jaki sposób organizm człowieka realizuje funkcję rozrodczą?

Uczeń:

1) rozpoznaje żeńskie i męskie narządy rozrodcze i przedstawia ich funkcje, wyjaśnia wpływ hormonów płciowych: estrogenu, progesteronu i testosteronu na zmiany w budowie i funkcjonowaniu organizmu;
2) opisuje fazy cyklu miesiączkowego kobiety, wymienia czynniki wpływające na przebieg cyklu miesiączkowego;
3) przedstawia rolę gamet w procesie zapłodnienia, omawia wpływ czynników wewnętrznych i zewnętrznych na przebieg ciąży.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) opisuje przebieg dojrzewania fizycznego, psychicznego i społecznego dziewcząt i chłopców;
2) przedstawia zasady profilaktyki zdrowotnej kobiety w ciąży, uzasadnia konieczność wykonywania badań kontrolnych w czasie ciąży;
3) przedstawia zasady profilaktyki chorób przenoszonych drogą płciową;
4) omawia zasady higieny osobistej związanej ze zmianami w okresie dojrzewania.

7. Człowiek w zdrowiu i chorobie.

Pytanie wiodące: Dlaczego zdrowie jest wartością i jak rozwijać odpowiedzialność za zdrowie własne i innych osób?

Uczeń:

1) interpretuje definicję zdrowia Światowej Organizacji Zdrowia, przedstawia czynniki wpływające na zdrowie, analizuje swój wpływ na zdrowie własne i innych osób;
2) podaje przykłady czynników chorobotwórczych, opisuje drogi zakażenia czynnikami chorobotwórczymi: drogę kropelkową, pokarmową, kontaktową, przez krew, wektorową, podaje przykłady chorób przenoszonych każdą z podanych dróg;
3) wyjaśnia znaczenie profilaktyki schorzeń narządów i układów narządów dla utrzymania zdrowia osobistego i społecznego;
4) wyjaśnia przyczyny i objawy wybranych zaburzeń odżywiania: bulimii, anoreksji, ortoreksji, opisuje ich wpływ na organizm człowieka oraz przedstawia sposoby udzielania wsparcia osobom dotkniętym tymi zaburzeniami;
5) wyjaśnia zagrożenia związane z chorobami epidemicznymi (COVID-19, grypa) dla zdrowia publicznego oraz opisuje sposoby zmniejszania ryzyka zachorowania, takie jak szczepienia i izolacja.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) interpretuje zawartość cukru i składników mineralnych w: wodach mineralnych, wodach źródlanych, słodkich napojach gazowanych i napojach owocowych, ocenia swoje nawyki żywieniowe, identyfikuje ewentualne błędy i wyjaśnia ich skutki zdrowotne;
2) przedstawia znaczenie wiedzy na temat otyłości, cukrzycy typu 2, alergii, nadciśnienia tętniczego, depresji i zaburzeń lękowych występujących u dzieci i młodzieży w dokonywaniu osobistych wyborów związanych ze stylem życia;
3) wyjaśnia znaczenie różnych sposobów radzenia sobie w sytuacjach stresowych oraz rolę grup wsparcia i pomocy specjalistycznej;
4) wyjaśnia, dlaczego należy chronić skórę przed promieniowaniem UV, i przedstawia sposoby dbania o skórę;
5) interpretuje dane źródłowe dotyczące zachorowalności na choroby nowotworowe i wyjaśnia znaczenie wczesnej diagnostyki chorób nowotworowych;
6) omawia negatywny wpływ na zdrowie substancji psychoaktywnych: alkoholu, nikotyny, w tym w e-papierosach, narkotyków, dopalaczy i kofeiny;
7) analizuje czas spędzany w kontakcie z przyrodą, ocenia wpływ kontaktu z przyrodą na samopoczucie fizyczne i psychiczne oraz planuje działania zwiększające regularność przebywania w środowisku naturalnym.

8. Dziedziczność, zmienność i ewolucja.

Pytanie wiodące: Jak dziedziczenie, zmienność i dobór naturalny przyczyniają się do różnorodności organizmów?

Uczeń:

1) stosuje pierwsze prawo Mendla do zapisywania i analizy krzyżówek jednogenowych oraz mechanizmu dziedziczenia płci u człowieka, posługuje się podstawowymi pojęciami: gen, allel, allel dominujący i allel recesywny, chromosom, genotyp, fenotyp, homozygota, heterozygota w przedstawianiu podstaw dziedziczenia cech i zmienności organizmów;
2) przedstawia rolę DNA w komórkach wszystkich organizmów oraz omawia znaczenie mutacji w zmienności organizmów;
3) rozróżnia zmienność środowiskową i genetyczną mutacyjną oraz na przykładach wyjaśnia ich wpływ na różnorodność organizmów;

4) przedstawia znaczenie procesu ewolucji w kształtowaniu różnorodności biologicznej, podaje przykłady dowodów ewolucji, wyjaśnia, na czym polega dobór naturalny, i podaje przykłady wpływu doboru naturalnego na różnorodność gatunkową.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) wyjaśnia związek mutacji genetycznych z występowaniem chorób dziedzicznych: hemofilii i mukowiscydozy, analizuje rolę poradnictwa genetycznego w podejmowaniu decyzji zdrowotnych przez osoby obciążone rodzinnym ryzykiem chorób genetycznych lub planujące potomstwo;
2) obserwuje przykłady zmienności roślin tego samego gatunku zajmujących siedliska różniące się przynajmniej jednym z czynników abiotycznych: nasłonecznieniem, ekspozycją na wiatr, rodzajem gleby, dostępnością wody, analizuje wartość przystosowawczą zaobserwowanych przejawów zmienności morfologicznej;
3) wyjaśnia, na czym polega dobór sztuczny, podaje jego przykłady, przedstawia różnice między doborem naturalnym a sztucznym;
4) identyfikuje przyczyny obserwowanego obecnie szybkiego tempa wymierania gatunków, przewiduje konsekwencje utraty różnorodności biologicznej – moduł klimatyczny.

9. Różnorodność biologiczna.

Pytanie wiodące: Co świadczy o jedności organizmów w bogactwie ich różnorodności?

Uczeń:

1) rozpoznaje komórki: bakterii, grzybów, roślin i zwierząt, porównuje ich budowę i na tej podstawie wnioskuje o jedności i różnorodności budowy organizmów;
2) przedstawia podstawowe czynności życiowe charakterystyczne dla wszystkich organizmów; odróżnia organizmy samożywne od cudzożywnych, przedstawia substraty i produkty procesu fotosyntezy oraz określa znaczenie procesu fotosyntezy dla życia na Ziemi – moduł klimatyczny;
3) przeprowadza obserwacje makroskopowe i na tej podstawie porównuje budowę morfologiczną roślin nagonasiennych i okrytonasiennych, podaje znaczenie roślin nasiennych w środowisku przyrodniczym – moduł klimatyczny;
4) przeprowadza obserwacje makroskopowe cech morfologicznych bezkręgowców: pierścienic, skorupiaków, owadów, pajęczaków, ślimaków i małży i na tej podstawie rozpoznaje przedstawicieli danych grup;

5) przeprowadza obserwacje makroskopowe cech morfologicznych kręgowców: ryb, płazów, gadów, ptaków, ssaków i na tej podstawie rozpoznaje przedstawicieli danych grup, klasyfikuje je na kręgowce zmienno- i stałocieplne.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) przeprowadza obserwacje tkanek zwierzęcych i preparatów świeżych tkanek roślinnych, wykazuje jedność i różnorodność w budowie i czynnościach życiowych komórki roślinnej i zwierzęcej;
2) wyjaśnia, dlaczego nazwy gatunkowe są dwuimienne, ocenia znaczenie stosowania jednolitego nazewnictwa gatunków;
3) rozpoznaje mchy i paprocie, opisuje znaczenie tych roślin w środowisku przyrodniczym – moduł klimatyczny;
4) przedstawia przystosowania tasiemca nieuzbrojonego, owsika i glisty ludzkiej do pasożytniczego trybu życia, omawia profilaktykę zakażeń wymienionymi pasożytami;
5) przedstawia podobieństwo budowy i funkcji życiowych człowieka do innych zwierząt, omawia swoiste cechy człowieka.

10. Ochrona przyrodniczego dziedzictwa Ziemi.

Pytanie wiodące: Dlaczego różnorodność biologiczna jest wartością, jakie ma znaczenie, co jej zagraża i jak ją chronić?

Uczeń:

1) omawia wybrane formy ochrony przyrody w Polsce: park narodowy, rezerwat przyrody, pomnik przyrody, ochrona gatunkowa, identyfikuje w najbliższej okolicy obiekty i obszary chronione oraz uzasadnia konieczność stosowania różnych form ochrony ze względu na wartość przyrodniczą, ekonomiczną i społeczną;
2) wymienia sposoby czynnej ochrony przyrody na wybranym przykładzie: korytarzy ekologicznych, budek lęgowych, utrzymania siedlisk organizmów chronionych, uzasadnia potrzebę prowadzenia zabiegów ochronnych;
3) formułuje opinię na temat zależności człowieka od innych organizmów żyjących na Ziemi i odpowiedzialności człowieka wobec nich oraz konsekwencji działań lub zaniechań człowieka wobec przyrody – moduł klimatyczny;
4) oblicza swój ślad węglowy i ślad wodny, analizuje zebrane dane i formułuje wnioski oraz proponuje działania, które wpływają na ograniczenie śladu węglowego i śladu wodnego – moduł klimatyczny.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) wyjaśnia zagrożenia wynikające z zanieczyszczenia środowiska plastikiem i proponuje działania zmniejszające zużycie plastiku – moduł klimatyczny;
2) wyjaśnia znaczenie działań człowieka dla zmiany klimatu i współodpowiedzialność za klimat – moduł klimatyczny;
3) wyjaśnia różnice między gatunkiem zawleczonym a inwazyjnym, analizuje prawdopodobne skutki rozprzestrzeniania się w ekosystemie gatunków zawleczonych i inwazyjnych oraz proponuje sposoby zapobiegania tym skutkom;
4) przedstawia w dyskusji argumenty o przyczynach i skutkach środowiskowych powodzi błyskawicznych, proponuje sposoby łagodzenia tych skutków – moduł klimatyczny.

11. Ekologia.

Pytanie wiodące: Jakie zależności występują między organizmami oraz między organizmami a środowiskiem i jakie ma to znaczenie dla ekosystemów?

Uczeń:

1) opisuje antagonistyczne oddziaływania między organizmami: roślinożerność, pasożytnictwo, drapieżnictwo, konkurencję, przedstawia oddziaływania nieantagonistyczne: mutualizm, komensalizm, podaje przykłady wymienionych oddziaływań, posługuje się pojęciami: gatunek, populacja, biocenoza, biotop, ekosystem;
2) wyjaśnia podstawowe cechy populacji: liczebność, rozmieszczenie, struktura płciowa i wiekowa, rozrodczość, śmiertelność oraz formułuje wnioski dotyczące jej stanu i prognozuje zmiany w przyszłości;
3) wyjaśnia rolę producentów, konsumentów i destruentów w obiegu materii i przepływie energii przez ekosystem.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) wyjaśnia wpływ eliminacji gatunku na przeżywalność innego gatunku pozostającego z nim w zależności ekologicznej, przewiduje konsekwencje eliminacji gatunku dla danego ekosystemu;
2) wyjaśnia wpływ zmian wartości wybranego czynnika abiotycznego na populacje gatunków o różnym zakresie tolerancji wobec tego czynnika, wyjaśnia znaczenie gatunków wskaźnikowych w ocenie stanu środowiska;
3) wyjaśnia zależności pokarmowe w ekosystemach wodnych i lądowych oraz projektuje i przedstawia fragmenty sieci troficznych ilustrujących te zależności, uwzględnia człowieka w wybranych sieciach.

12. Biologia jutra.

Pytanie wiodące: Jakie szanse i zagrożenia wiążą się z rozwojem nauk biologicznych?

Uczeń:

1) wymienia interdyscyplinarne dziedziny wiedzy powstałe w powiązaniu z biologią: bioinformatykę, biotechnologię, inżynierię biomedyczną, opisuje przełomowe odkrycia i związane z nimi potencjalne zagrożenia, przedstawia przykłady rozwiązań stosowanych w medycynie, przemyśle, rolnictwie, ochronie środowiska i klimatu – moduł klimatyczny;
2) opisuje najważniejsze osiągnięcia transplantologii i ich znaczenie dla medycyny i zdrowia człowieka, wyjaśnia znaczenie krwiodawstwa i transplantacji narządów dla ratowania życia;
3) opisuje znaczenie efektów badań nad komórkami macierzystymi w leczeniu takich schorzeń, jak: choroba Parkinsona, urazy rdzenia kręgowego, cukrzyca i choroby serca.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) opisuje korzyści i zagrożenia wynikające z zastosowania sztucznej inteligencji w naukach biologicznych i medycynie, w tym w obrazowaniu medycznym;
2) omawia innowacyjne metody przetwarzania odpadów, w tym wykorzystanie mikroorganizmów i nowych technologii recyklingu w kontekście ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju – moduł klimatyczny;
3) wyjaśnia, w jaki sposób budowa i funkcjonowanie organizmów stanowią inspirację dla rozwiązań technologicznych, podaje kilka przykładów zastosowania takich rozwiązań w życiu codziennym i technice oraz wymienia korzyści wynikające z tych zastosowań – moduł klimatyczny.

W ramach zajęć z biologii uczniowie zdobywają doświadczenia edukacyjne, które wspierają ich rozwój osobisty, psychiczny i społeczny oraz budują poczucie sprawczości. Doświadczenia edukacyjne mają charakter praktyczny, wzmacniają kompetencje fundamentalne i przekrojowe oraz rozwijają umiejętności komunikacyjne i współpracę. Uczeń w cyklu kształcenia biologii:

1) realizuje indywidualny lub grupowy projekt na wybrany przez siebie temat w jednym z poniższych obszarów, tj.:
   a) jakości powietrza, stanu wód lub degradacji środowiska w najbliższej okolicy,

b) ochrony zdrowia własnego lub innych osób,

c) zachowania różnorodności biologicznej albo racjonalnego wykorzystania zasobów

– oraz prezentuje jego rezultaty i ocenia jego realizację;

2) bierze udział w debacie, dyskusji, symulacji lub odgrywaniu ról prezentujących stanowiska przedstawicieli różnych grup społecznych na temat wpływu człowieka na świat przyrody, przedstawia fakty, proponuje rozwiązania naprawcze i przedstawia je na forum;

3) indywidualnie lub w grupie planuje i przeprowadza długoterminową obserwację lub eksperyment biologiczny, w tym obserwuje zjawisko lub proces, określa problem badawczy, stawia i weryfikuje hipotezę, formułuje wnioski oraz je interpretuje; wyniki obserwacji uczeń prezentuje w formie ustalonej z nauczycielem;

4) przynajmniej raz bierze udział w spacerze badawczym po najbliższej okolicy ukierunkowanym na obiekty błękitno-zielonej infrastruktury, analizuje wartość tych obiektów dla środowiska i klimatu, proponuje działania, które mogą pozytywnie wpłynąć na stan badanego terenu;

5) przeprowadza tygodniową obserwację własnej aktywności przed ekranem telefonu, komputera i innych urządzeń telekomunikacyjnych, identyfikuje momenty nadmiernego używania urządzeń cyfrowych, opracowuje i wdraża plan działań służących ograniczeniu czasu ekranowego; swoje wnioski prezentuje w formie ustalonej z nauczycielem.

Warunki i sposób realizacji

Skuteczna realizacja treści nauczania przewidzianych dla przedmiotu biologia, które są zorientowane wokół wielkich idei biologicznych, wymaga częstego ujmowania ich całościowo, z przywoływaniem i wykorzystaniem wiedzy ucznia z innych dziedzin. Budowanie świadomości ucznia, jak wiedza z różnych dziedzin ułatwia zrozumienie zjawisk i procesów zachodzących w przyrodzie, jest kluczowa w kształceniu umiejętności uwzględniania różnych perspektyw, w analizowaniu i rozwiązywaniu problemów, z którymi uczeń spotyka się w edukacji i codziennym życiu.

Uczeń powinien budować swoją wiedzę na podstawach naukowych, z wykorzystaniem metod poznania naukowego opartych na logicznym myśleniu, analizie, syntezie i uogólnianiu. W dydaktyce biologii niezbędne jest wykorzystanie dociekania, obserwacji, eksperymentowania i modelowania, które sprawiają, że uczeń bada organizmy, procesy

i zjawiska, a w rezultacie samodzielnie dochodzi do wiedzy, uczy się przetwarzania informacji i wnioskowania opartego na faktach. Nauczyciel powinien zaangażować każdego ucznia w samodzielne planowanie obserwacji i eksperymentów przyrodniczych z zastosowaniem metody naukowej, przygotowanie potrzebnych materiałów, dyskusje dotyczące uzyskanych wyników. Ma to duże znaczenie dla rozwijania umiejętności badawczych, opracowywania metodologii i wnioskowania na poziomie dostępnym w szkole podstawowej.

W treściach nauczania – wymaganiach szczegółowych dotyczących wiedzy i umiejętności podkreślono, że metoda naukowa jest kluczowym narzędziem w badaniu zjawisk biologicznych, a także podkreślono przekrojowy charakter metody naukowej. Celowe obserwacje mikroskopowe i makroskopowe, eksperymenty i doświadczenia edukacyjne oraz analiza tekstów źródłowych zostały zaplanowane do realizacji w toku nauki w klasie VII i VIII. Wymagań ujętych w dziale pierwszym „Biolog badaczem życia" nie należy realizować jednorazowo na początku roku szkolnego, lecz przekrojowo. Do nauczyciela należy decyzja, w jaki sposób wprowadzi schemat metody naukowej do rozwiązania problemu badawczego postawionego w danym dziale i w celu repetycji umiejętności uczniów, prowadzącej do utrwalania nawyku uczenia się przez badanie i dociekanie. Cykliczna realizacja działu pierwszego pomoże uczniom znaleźć odpowiedź na pytanie: Jak nauka pomaga w poszukiwaniu rozwiązań problemów nurtujących człowieka w wymiarach osobistym i społecznym.

Układ treści nauczania podstawy programowej biologii umożliwia powracanie do poszczególnych zagadnień w szerszym lub głębszym ujęciu, a także na wyższym etapie edukacyjnym. Nauczyciel może rozłożyć ich realizację z uczniami w najkorzystniejszy sposób dla danej klasy. Spiralna konstrukcja treści nauczania wymaga, aby tematy i umiejętności były podejmowane wielokrotnie, a każdy powrót do nich rozszerzał wcześniejsze wiadomości, uwzględniał nowe aspekty oraz nowe lub trudniejsze zastosowanie wiedzy, co przyczynia się do trwałych, znaczących powiązań między nimi. Utrwalaniu wiedzy szczególnie sprzyja prezentowanie jej przez ucznia. Dlatego nauczyciel powinien często stwarzać uczniom przestrzeń do przedstawiania treści biologicznych w sposób konkretny i przystępny, z wykorzystaniem przykładów z życia codziennego i świata przyrody.
Zadaniem nauczyciela jest również świadome nawiązywanie do wiedzy i umiejętności uczniów nabytych w trakcie edukacji przyrodniczej w klasach IV–VI, aby umożliwić uczniom łączenie nowych treści z już znanymi oraz budowanie poczucia ciągłości i sensu uczenia się.

Niezbędne jest stworzenie w klasie warunków do namysłu ucznia nad tym, czego nauczył się podczas zajęć z biologii oraz jak może wykorzystać zdobytą wiedzę i zdobyte umiejętności. Włączenie strategii metapoznawczych jest konieczne, aby proces uczenia się i dynamika postępów były widoczne dla ucznia i ułatwiły mu planowanie nauki.

Uczeń musi mieć możliwość pracy indywidualnej i grupowej nad rozwiązaniem różnorakich problemów, które mogą być wyzwaniem intelektualnym i dotyczyć rzeczywistych działań, zastosowań, sytuacji z życia codziennego. Dlatego nauczyciel powinien prowadzić projekty edukacyjne, organizować różne formy nauczania rówieśniczego, wspólne badania, dzielenie się wiedzą i doświadczeniem. Konieczne jest też organizowanie w klasie dyskusji i debat, które wymagają od ucznia dostrzegania różnych perspektyw, zajmowania stanowiska w sprawie, formułowania argumentów i ich przedstawiania.

W procesie kształcenia istotne jest zaplanowanie i przeprowadzenie z uczniami:

1) obserwacji pod mikroskopem optycznym komórek zwierzęcych, rozpoznawanie podstawowych elementów budowy: błony komórkowej, jądra komórkowego, cytozolu;
2) obserwacji pod mikroskopem optycznym tkanek zwierzęcych: nabłonkowej, mięśniowej, kostnej, chrzęstnej, tłuszczowej, krwi i nerwowej;
3) badania wpływu aktywności fizycznej na częstość oddechów i na tętno;
4) eksperymentu, który umożliwia ocenę roli zmysłu wzroku w utrzymywaniu równowagi w staniu na jednej nodze;
5) eksperymentu, który bada współdziałanie zmysłów smaku i węchu;
6) badania zagęszczenia receptorów dotyku w różnych obszarach kończyny górnej;
7) obserwacji i porównywania budowy morfologicznej roślin nagonasiennych i okrytonasiennych;
8) obliczania własnego śladu węglowego i śladu wodnego, proponowanie działań, które wpływają na ograniczenie śladu węglowego i śladu wodnego.

Zajęcia mogą być wzbogacone o zaplanowanie i przeprowadzenie z uczniami:

1) badania obecności składników mineralnych w kości;
2) pomiaru zawartości tlenu we krwi pulsoksymetrem i pomiaru tętna przed rozpoczęciem i po zakończeniu aktywności fizycznej;
3) obserwacji przykładów zmienności roślin tego samego gatunku zajmujących siedliska różniące się przynajmniej jednym z czynników abiotycznych: nasłonecznieniem, ekspozycją na wiatr, rodzajem gleby, dostępnością wody, analizę wartości przystosowawczej zaobserwowanych przejawów zmienności morfologicznej;

4) obserwacji tkanek zwierzęcych i preparatów świeżych tkanek roślinnych;
5) projektowania modelu fragmentu sieci troficznej w środowisku wodnym na przykładzie ekosystemu oceanu i w środowisku lądowym na przykładzie ekosystemu lasu, z uwzględnieniem człowieka w wybranych sieciach.

Nauczyciel jest zobowiązany do przeprowadzania zajęć terenowych przede wszystkim w najbliższej okolicy i wykorzystania w edukacji lokalnych zasobów przyrodniczych (np. zrealizowania lekcji w pobliskim parku, lesie, nad rzeką, nad stawem, na łące, na polu, w ogrodzie, w najbliższym otoczeniu szkoły). Projektowanie i organizacja zajęć terenowych muszą odbywać się zgodnie z koncepcją edukacji opartej na podejściu siedliskowym. Zajęcia w terenie należy wykorzystywać do obserwacji cech morfologicznych roślin: paproci, mchów, roślin nagonasiennych i okrytonasiennych oraz do obserwacji cech morfologicznych bezkręgowców i kręgowców, a także do identyfikowania miejsc i obiektów cennych pod względem przyrodniczym, do projektowania rozwiązań z zakresu błękitno-zielonej infrastruktury oraz do włączenia uczniów w działania na rzecz środowiska i klimatu. Uczeń musi być zapoznany z zasadami bezpieczeństwa w terenie i korzystania z narzędzi badawczych oraz wyposażony w odpowiedni sprzęt i materiały niezbędne do wykonania, a także dokumentowania zadań w terenie. Ze względu na charakter zajęć terenowych i przyjęty cel czas jednej lekcji może nie być wystarczający do przeprowadzenia niektórych zadań. Wówczas niezbędne będzie wsparcie organizacyjne dyrektora szkoły.

Pracownia biologiczna musi być przestrzenią wspierającą prowadzenie obserwacji i eksperymentów, a także rozwijanie umiejętności współpracy i korzystania z nowoczesnych technologii. Ważne jest, aby uczniowie mieli dostęp do narzędzi i materiałów umożliwiających realizację wszystkich treści nauczania. Wymagane wyposażenie obejmuje: mikroskopy, w tym szczególnie przydatne mikroskopy stereoskopowe lub binokulary do obserwacji przyżyciowych organizmów oraz struktur trójwymiarowych, lornetki, lupy, szkło laboratoryjne, szkiełka mikroskopowe, trwałe preparaty mikroskopowe tkanek roślinnych i zwierzęcych, modele anatomiczne, narzędzia dostosowane do badanych ekosystemów (np. podbieraki do odłowu organizmów wodnych, pojemniki do przyżyciowego oglądania bezkręgowców, pęsety, siatka entomologiczna). Konieczny jest dostęp do urządzeń cyfrowych (np. tablicy multimedialnej lub monitora, komputera lub tabletów dla nauczyciela i uczniów, połączenie z Internetem).

CHEMIA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Operowanie podstawową wiedzą chemiczną, w tym wyszukiwanie, przetwarzanie, tworzenie i prezentowanie informacji z uwzględnieniem obliczeń matematycznych.
2. Konstruowanie wiedzy chemicznej na podstawie procesu dociekania naukowego, zadawania pytań, stawiania hipotez i ich weryfikowania, rozwiązywania problemów i wnioskowania.
3. Doskonalenie umiejętności wykonywania podstawowych czynności laboratoryjnych, przeprowadzania oraz dokumentowania doświadczeń i eksperymentów chemicznych.
4. Dostrzeganie obecności i rozumienie roli chemii w życiu codziennym oraz w rozwoju społecznym.
5. Rozwijanie zainteresowań naukami przyrodniczymi, ze szczególnym uwzględnieniem chemii, oraz przygotowanie do dalszego kształcenia w tej dziedzinie.
6. Świadome i odpowiedzialne kształtowanie własnego wpływu na środowisko przyrodnicze, w tym na klimat.

Rola chemii jako nauki w budowaniu współczesnego świata jest niepodważalna, a funkcjonowanie człowieka w XXI w. bazuje na produktach szeroko pojętego przemysłu chemicznego. Jednocześnie stajemy przed wyzwaniem związanym ze zmianą klimatu, której przyczyną jest m.in. nierozsądna gospodarka surowcami chemicznymi. Nabycie podstawowej wiedzy z chemii jest niezbędne do świadomego i odpowiedzialnego życia, uwzględniającego również troskę o naszą planetę i los przyszłych pokoleń. Stąd też nauczanie chemii jest elementem kształcenia obowiązkowego w szkole podstawowej.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności

Wybrane wymagania szczegółowe zostały oznaczone jako należące do modułu klimatycznego.

1. Rozwój chemii i jej rola we współczesnym świecie. Uczeń:
   1) wyszukuje, przetwarza i prezentuje informacje na temat etapów historycznego rozwoju chemii oraz wskazuje, jak rozwój chemii wpływa na postęp cywilizacyjny;
   2) wyszukuje, przetwarza i prezentuje informacje na temat kluczowych odkryć chemicznych, które miały fundamentalny wpływ na rozwój nauki (np. eksperymentalne obalenie teorii czterech żywiołów przez Roberta Boyle’a);

3) omawia, czym zajmuje się chemia jako nauka, omawia zastosowanie chemii w życiu codziennym (np. w medycynie, rolnictwie, energetyce, przemyśle, ochronie środowiska) oraz omawia pozytywny i negatywny wpływ chemii na życie człowieka – moduł klimatyczny;
4) analizuje krytycznie informacje o tematyce chemicznej, odróżniając fakty od opinii, ocenia wiarygodność źródła, zwraca uwagę na kwalifikacje autora, rodzaj przedstawionych dowodów oraz ton i styl przekazu.

2. Laboratorium jako miejsce pracy. Uczeń:
1) wymienia i stosuje zasady bezpieczeństwa obowiązujące w pracowni chemicznej, analizuje informacje zawarte w kartach charakterystyki i rozpoznaje piktogramy wskazujące rodzaj zagrożenia, umieszczone na opakowaniach odczynników chemicznych i produktów życia codziennego, jest gotowy właściwie zareagować na zagrożenie, które wystąpiłoby w trakcie pracy laboratoryjnej;
2) rozpoznaje szkło i sprzęt laboratoryjny oraz opisuje zastosowania: probówki, zlewki, kolby stożkowej, kolby kulistej, cylindra miarowego, pipety, lejka, bibuły filtracyjnej, szkiełka zegarkowego, bagietki, szalki Petriego, krystalizatora, rozdzielacza, parownicy, moździerza, statywu na probówki, statywu laboratoryjnego, palnika laboratoryjnego, trójnogu z siatką, łyżeczki do spalań, szczypiec, łapy do probówek, wagi laboratoryjnej, termometru, szpatułki, korka;
3) opisuje doświadczenie, wyodrębniając elementy takie, jak: tytuł, sprzęt i odczynniki, opis słowny lub schemat, obserwacje lub pomiary, wnioski z równaniami reakcji i uogólnienia, w przypadku eksperymentu dodatkowo wyróżnia: pytanie badawcze lub hipotezę, zmienną niezależną (przyczynę) i zmienną zależną (skutek);
4) analizuje instrukcję przeprowadzenia doświadczenia, dobiera sprzęt, szkło i odczynniki, tworzy instrukcję laboratoryjną uwzględniającą cel, potrzebny sprzęt, procedurę;
5) przeprowadza doświadczenia zgodnie z instrukcją, formułuje wnioski na podstawie obserwacji, tworzy raport zawierający opisy, tabele, wykresy i analizę wyników, z uwzględnieniem poprawnej terminologii chemicznej.

3. Budowa materii. Uczeń:
   1) opisuje atom jako układ elektrycznie obojętny składający się z jądra atomowego, w którego skład wchodzą protony i neutrony, oraz z chmury elektronowej;
   2) przypisuje cząstkom subatomowym (protonowi, elektronowi, neutronowi) ich ładunek;
   3) klasyfikuje drobinę na podstawie jej ładunku oraz budowy jako atom, cząsteczkę lub jon (kation, anion);
   4) ustala liczbę protonów i neutronów na podstawie zapisu ${}^{A}_{Z}E$ – ustala relacje między dwoma jądrami atomowymi (izotopów, dwóch różnych pierwiastków chemicznych);
   5) wskazuje różnice między reakcją jądrową a reakcją chemiczną, wyszukuje, przetwarza i prezentuje informacje na temat reakcji jądrowych oraz ich występowania w przyrodzie i wykorzystania przez człowieka;
   6) posługuje się układem okresowym pierwiastków chemicznych jako podstawowym źródłem informacji o pierwiastkach chemicznych, wskazuje uporządkowanie atomów względem wzrastającej liczby atomowej w układzie okresowym pierwiastków chemicznych, wskazuje grupy i okresy w układzie okresowym pierwiastków chemicznych;
   7) opisuje cząsteczkę jako elektrycznie obojętny zespół połączonych ze sobą w odpowiedniej kolejności atomów, wymienia nazwy pierwiastków chemicznych, których atomy budują cząsteczkę o podanym wzorze, i określa ich wzajemny stosunek liczbowy;
   8) buduje i analizuje modele prostych cząsteczek, analizuje budowę kryształów molekularnych jako układów zawierających ułożone w sposób regularny cząsteczki;
   9) analizuje budowę kryształu związku jonowego (np. NaCl) jako zespołu odpowiednio ułożonych kationów i anionów;
   10) pisze wzór sumaryczny związku jonowego na podstawie wzorów jonów, które go tworzą, oraz wymienia jony tworzące dwupierwiastkowy związek jonowy na podstawie jego wzoru sumarycznego;
   11) opisuje wartościowość pierwiastka chemicznego jako liczbę połączeń danego atomu z innymi atomami w cząsteczce lub wiąże pojęcie wartościowości z ładunkiem jonu prostego;

12) przypisuje wartościowość dla pierwiastków grup: 1 – I, 2 – II, 13 – III i 17 – I oraz dla węgla – II, IV, tlenu – II, azotu – III, V, fosforu – V i siarki – II, IV, VI, na podstawie podanych wartościowości pierwiastków ustala wzór sumaryczny dwupierwiastkowego związku, podaje nazwę dwupierwiastkowego związku, znając wartościowość wodoru oraz tlenu, ustala wartościowości innych pierwiastków w prostych związkach chemicznych na podstawie wzoru (np. Na_2O, Al_2O_3, CO_2) lub modelu cząsteczki albo wzoru strukturalnego (np. HNO_3, H_2SO_4, CH_3COOH);
13) rysuje wzory strukturalne na podstawie znajomości wartościowości pierwiastków w danej cząsteczce: H_2, N_2, O_2, Cl_2, NH_3, H_2O, HCl, CO, CO_2, SO_2, H_2SO_4, HNO_3, H_2CO_3, H_3PO_4, CH_4, C_2H_6, C_3H_8, C_4H_{10}, CH_3OH, C_2H_5OH, CH_3COOH.

4. Roztwory wodne. Uczeń:
1) wykonuje obliczenia związane z przygotowaniem, rozcieńczaniem lub zatężaniem roztworu przez zmianę masy substancji rozpuszczonej lub rozpuszczalnika oraz sporządza wodny roztwór o określonym stężeniu procentowym z wykorzystaniem sprzętu i szkła laboratoryjnego;
2) tworzy i omawia model drobinowy: powstawania wodnego roztworu (cukru lub etanolu) i jego rozcieńczenia;
3) określa rozpuszczalność substancji stałej w wodzie za pomocą doświadczenia, w którym przeprowadza pomiary masy przed odparowaniem i po odparowaniu rozpuszczalnika z roztworu nasyconego lub przed dodaniem nadmiaru substancji stałej do roztworu i po odsączeniu nierozpuszczonej pozostałości, porównuje wyniki przeprowadzonego doświadczenia z danymi z literatury fachowej, identyfikuje możliwe źródła błędów i proponuje zmiany w postępowaniu, które mogą zwiększyć zgodność z oczekiwanym wynikiem;
4) sporządza wykres zależności rozpuszczalności substancji w wodzie od temperatury na podstawie danych liczbowych oraz odczytuje rozpuszczalność z wykresu lub tabeli i na tej podstawie określa typ roztworu (nasycony, nienasycony) o podanym składzie;
5) oblicza stężenie procentowe roztworu nasyconego na podstawie danych o rozpuszczalności oraz oblicza rozpuszczalność na podstawie stężenia procentowego roztworu nasyconego, oblicza masę substancji i masę rozpuszczalnika w danej porcji roztworu nasyconego na podstawie rozpuszczalności.

5. Reakcje chemiczne. Uczeń:
   1) pisze słownie schemat reakcji chemicznej, posługuje się nazwami substratów i produktów;
   2) pisze równania reakcji chemicznych w formie cząsteczkowej, ustala współczynniki stechiometryczne;
   3) odczytuje równanie opisujące przebieg reakcji chemicznej z udziałem pierwiastków oraz związków o budowie cząsteczkowej – wymienia nazwy drobin, z jakich są zbudowane substraty i produkty, oraz wskazuje ich wzajemne stosunki liczbowe, wskazuje substraty, produkty i katalizator;
   4) buduje modele cząsteczek substratów oraz produktów i za ich pomocą ilustruje równanie reakcji chemicznej;
   5) przeprowadza i omawia doświadczenie ilustrujące prawo zachowania masy oraz prawo stałości składu związku chemicznego;
   6) wykonuje obliczenia związane z masami substratów i produktów: oblicza masę produktu na podstawie mas substratów, oblicza masę jednego z substratów na podstawie masy drugiego substratu i masy produktów, oblicza skład procentowy związku, na podstawie stosunku masowego lub na podstawie składu procentowego związku oblicza masę wybranego pierwiastka wchodzącego w jego skład;
   7) bada i omawia szybkość reakcji chemicznej z wykorzystaniem pomiaru czasu, w jakim następuje zmiana barwy roztworu, zanik substancji stałej lub wydzielenie określonej objętości gazu;
   8) analizuje wyniki pomiarów i porównuje szybkość reakcji w zależności od czynników takich, jak: temperatura, stężenie substratów, stopień rozdrobnienia substratów oraz obecność katalizatora, formułuje wnioski i przewiduje, jak zmiana jednego z wymienionych czynników wpływa na szybkość reakcji chemicznej.

6. Paliwa. Uczeń:
   1) wymienia paliwa kopalne (węgle kopalne, ropa naftowa, gaz ziemny) i omawia ich pochodzenie oraz znaczenie jako źródeł energii, opisuje destylację jako metodę rozdziału mieszanin, bada i opisuje właściwości fizyczne ropy naftowej (stan skupienia, barwa, rozpuszczalność w wodzie, gęstość względem wody) oraz właściwości chemiczne (palność, zapach), wymienia produkty destylacji ropy naftowej: gaz rafineryjny, benzyny, nafty i oleje napędowe, opisuje ich właściwości fizyczne (stan skupienia, barwę, rozpuszczalność w wodzie, gęstość względem wody) i chemiczne (palność, zapach) oraz wskazuje ich zastosowania;

2) opisuje negatywne konsekwencje dla klimatu, środowiska i zdrowia człowieka wynikające ze spalania paliw kopalnych, argumentuje potrzebę poszukiwania alternatywnych źródeł energii, wyjaśnia różnicę między odnawialnymi i nieodnawialnymi źródłami energii – moduł klimatyczny;
3) przeprowadza i omawia doświadczenia spalania siarki i węgla oraz pisze równania reakcji powstawania SO_2 i powstawania CO i CO_2 z pierwiastków w zależności od różnego dostępu tlenu;
4) omawia sposób, w jaki spalanie paliw kopalnych prowadzi do emisji tlenków CO, CO_2 i SO_2 oraz zanieczyszczeń pyłowych, uzasadnia potrzebę stosowania katalizatorów w pojazdach z silnikami spalinowymi i w elektrowniach węglowych oraz opisuje ich rolę w ograniczaniu zanieczyszczeń powietrza – moduł klimatyczny;
5) rysuje wzory strukturalne oraz buduje modele cząsteczek alkanów o łańcuchach prostych do czterech atomów węgla w cząsteczce i podaje ich nazwy;
6) pisze równania reakcji spalania całkowitego i niecałkowitego metanu, etanu, propanu i butanu z użyciem wzorów sumarycznych, przeprowadza i omawia reakcje spalania wybranego węglowodoru przy różnym dostępie tlenu oraz identyfikuje produkty tych reakcji;
7) rysuje wzory strukturalne, buduje modele cząsteczek oraz podaje nazwy alkoholi: metanolu i etanolu;
8) bada i porównuje palność alkoholi, pisze równania reakcji spalania całkowitego i niecałkowitego metanolu i etanolu z użyciem wzorów sumarycznych CH_3OH i C_2H_5OH;
9) wyszukuje i prezentuje informacje o zastosowaniach metanolu i etanolu jako biopaliw i ich wpływie na środowisko i klimat – moduł klimatyczny;
10) bada i opisuje wpływ etanolu na materiał biologiczny (np. białko jaja kurzego, wątróbkę), charakteryzuje metanol jako substancję silnie toksyczną, wymienia negatywne konsekwencje spożywania etanolu;
11) wyjaśnia wzajemne zależności przemian różnych form energii (np. cieplnej, mechanicznej, elektrycznej, jądrowej, świetlnej i chemicznej) na przykładzie działania elektrowni węglowej, elektrowni atomowej, farm fotowoltaicznych lub wiatrowych oraz elektrolizy wody;
12) przeprowadza i omawia doświadczenie, którego celem jest otrzymanie wodoru i zbadanie jego właściwości fizycznych (stanu skupienia, barwy, rozpuszczalności w wodzie, gęstości względem powietrza) oraz właściwości chemicznych (zapachu, palności), pisze cząsteczkowe równania reakcji: rozkładu wody pod wpływem prądu elektrycznego i spalania wodoru;

13) wyszukuje, porządkuje i prezentuje informacje na temat otrzymywania i magazynowania wodoru oraz wymienia zalety i wady stosowania wodoru jako nośnika energii – moduł klimatyczny.

7. Kwasy, wodorotlenki, sole. Uczeń:
   1) pisze wzory sumaryczne kwasów: HNO_3, H_2SO_4, H_2CO_3, H_3PO_4, CH_3COOH i $HCl_{(aq)}$ na podstawie nazwy oraz podaje nazwę na podstawie wzoru sumarycznego, buduje modele cząsteczek kwasów tlenowych: HNO_3, H_2SO_4, H_2CO_3, H_3PO_4, CH_3COOH oraz chlorowodoru, z którego powstaje kwas chlorowodorowy (solny);
   2) opisuje wodorotlenki jako związki o budowie jonowej składające się z kationów metalu i anionów wodorotlenkowych, pisze wzory sumaryczne wodorotlenków na podstawie nazwy oraz podaje nazwę na podstawie wzoru sumarycznego;
   3) opisuje zasady jako wodne roztwory wodorotlenków metali 1 i 2 grupy układu okresowego pierwiastków chemicznych;
   4) wyjaśnia, z czego wynika odczyn kwasowy i zasadowy roztworu wodnego, pisze równania dysocjacji elektrolitycznej dla kwasów (jednoetapowo) i zasad, posługując się wzorami jonów H^+ i OH^-;
   5) przeprowadza i omawia doświadczenie, którego celem jest określenie lub potwierdzenie odczynu roztworu wodnego wybranych substancji i produktów dostępnych na co dzień, bada pH roztworu wodnego za pomocą uniwersalnego papierka wskaźnikowego oraz wskaźników kwasowo-zasadowych, porównuje ich barwę ze skalą barwną, interpretuje wyniki pomiarów i wyciąga wnioski;
   6) wyszukuje, przetwarza i prezentuje informacje o zastosowaniach kwasów: HNO_3, H_2SO_4, H_2CO_3, H_3PO_4, CH_3COOH, $HCl_{(aq)}$ i wodorotlenków: NaOH, $Ca(OH)_2$ i $Mg(OH)_2$;
   7) opisuje sole jako związki o budowie jonowej składające się z kationów metali oraz anionów reszt kwasowych, pisze wzory sumaryczne soli na podstawie nazwy oraz podaje nazwę na podstawie wzoru sumarycznego;
   8) bada i omawia przebieg reakcji zobojętniania, pisze równania reakcji kwasów HNO_3, H_2SO_4, H_3PO_4, CH_3COOH oraz $HCl_{(aq)}$ z wodorotlenkami w formie cząsteczkowej;
   9) wyszukuje, porządkuje i prezentuje informacje o zastosowaniach soli: NaCl, $CaCl_2$, KNO_3, $CaSO_4$, $MgSO_4$, Na_2CO_3, $CaCO_3$, Na_3PO_4, $Ca_3(PO_4)_2$.

W ramach zajęć z chemii uczniowie zdobywają doświadczenia edukacyjne, które rozwija ich myślenie krytyczne i analityczne, a także buduje poczucie sprawczości. Doświadczenia edukacyjne mają charakter praktyczny, wzmacniają kompetencje fundamentalne i przekrojowe oraz rozwijają umiejętności komunikacyjne i współpracę. Uczeń w cyklu kształcenia chemii:

1) indywidulanie, w czasie ustalonym z nauczycielem, prowadzi dziennik laboratoryjny, w którym dokumentuje doświadczenia przeprowadzane w trakcie lekcji;
2) uczestniczy w wydarzeniu popularyzującym naukę, stacjonarnie lub on-line, podczas którego zdobywa wiedzę na temat praktycznych zastosowań chemii;
3) stacjonarnie lub zdalnie odbywa wizytę w laboratorium chemicznym (np. w lokalnej oczyszczalni ścieków, stacji uzdatniania wody, zakładzie przetwórstwa spożywczego), poznaje charakterystykę i codzienność pracy chemika;
4) pracując w grupie, przygotowuje i przeprowadza debatę na temat obecności chemii w życiu codziennym, wpływu odkryć i osiągnięć chemii na zdrowie, jakość życia, stan środowiska lub zmianę klimatu.

Warunki i sposób realizacji

Chemia to przedmiot o charakterze eksperymentalnym, którego realizacja powinna opierać się na metodach aktywizujących, w szczególności na nauczaniu opartym na dociekaniu naukowym, rozwiązywaniu problemów, modelowaniu, wykorzystaniu technologii cyfrowych oraz świadomej obserwacji otaczającego świata. Głównym celem nauczania chemii jest budowanie samodzielności poznawczej uczniów, umiejętności planowania i przeprowadzania doświadczeń oraz eksperymentów, rozwijania umiejętności rozumowania naukowego i krytycznej analizy informacji.

Nauczyciel powinien pełnić funkcję mentora i przewodnika. Jego zadaniem nie powinno być wyłącznie przekazywanie gotowej wiedzy, lecz tworzenie warunków do samodzielnej pracy uczniów.

Ważnym aspektem jest powiązanie chemii z innymi przedmiotami przyrodniczymi i matematyką. Interdyscyplinarność chemii umożliwia realizację projektów międzyprzedmiotowych, pokazujących praktyczne zastosowania nauk przyrodniczych oraz ich wpływ na życie codzienne.

Nauczanie chemii powinno w sposób systematyczny wspierać rozwój kompetencji fundamentalnych oraz przekrojowych, a także rozwijać sprawczość uczniów.

Kompetencje matematyczne są rozwijane przez rozwiązywanie zadań związanych z obliczeniami chemicznymi (np. ze stężeniem roztworów, z ilością reagentów), przeliczanie jednostek, analizowanie wyników pomiarów, a także przedstawianie danych w formie tabel i wykresów. Efektem uczenia się jest umiejętność wykorzystania narzędzi matematycznych do opisu i interpretacji zjawisk chemicznych. Kompetencje cyfrowe są kształtowane przez samodzielne wyszukiwanie informacji chemicznych z wiarygodnych źródeł, prowadzenie dokumentacji badań w formie cyfrowej (np. w edytorach tekstu, arkuszach kalkulacyjnych), korzystanie z symulacji komputerowych i aplikacji edukacyjnych. Kompetencje językowe są rozwijane przykładowo przez opisywanie przebiegu doświadczeń, precyzyjne formułowanie obserwacji i wniosków, analizę i interpretowanie tekstów naukowych oraz tworzenie krótkich opracowań i prezentacji. Uczeń nabywa umiejętność posługiwania się poprawnym językiem chemicznym, co przekłada się na zrozumienie oraz komunikowanie treści naukowych. Kompetencje poznawcze, w tym krytyczne myślenie i związane z nim myślenie logiczne czy przyczynowo-skutkowe, są rozwijane przez stawianie pytań badawczych, formułowanie hipotez, analizę danych i wyciąganie wniosków. Kompetencje społeczne są kształtowane przez pracę grupową przy realizacji doświadczeń chemicznych i projektów edukacyjnych, dzielenie się zadaniami, wspólne podejmowanie decyzji i komunikację w grupie. Efektem uczenia się jest rozwijanie postawy odpowiedzialności, współpracy i gotowości do konstruktywnego rozwiązywania konfliktów i zmiany swojego zdania w obliczu gromadzenia nowych informacji.

Obowiązkiem szkoły jest zapewnienie uczniom dostępu do odpowiedniej infrastruktury: pracowni wyposażonej w niezbędny sprzęt, szkło laboratoryjne, bieżącą wodę oraz odczynniki chemiczne. Kluczowe jest również zapewnienie możliwości wyszukiwania, przetwarzania, tworzenia i prezentowania informacji zarówno w formie tradycyjnej, jak i cyfrowej.

FIZYKA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Rozwijanie ciekawości poznawczej wobec zjawisk fizycznych, ich przebiegu i przyczyn oraz znaczenia w życiu codziennym, technice i środowisku.
2. Odkrywanie praw fizyki w procesie dociekania naukowego, indywidualnie i w grupie.
3. Poszukiwanie i weryfikowanie informacji, dyskutowanie pomysłów, argumentowanie własnego stanowiska oraz współpraca w dążeniu do rozwiązania problemu fizycznego.

4. Posługiwanie się wiedzą fizyczną oraz ilościowymi, jakościowymi i graficznymi metodami do opisu, przewidywania i wyjaśniania zjawisk fizycznych.
5. Analizowanie i rozwiązywanie problemów z wykorzystaniem metod fizyki.
6. Rozumienie miejsca człowieka we Wszechświecie i na Ziemi w odniesieniu do przyrody oraz wytworów cywilizacji.

Fizyka koncentruje się na doświadczalnym poznawaniu i opisywaniu zjawisk przyrodniczych oraz zapoznawaniu z podstawowymi pojęciami fizycznymi. Kluczowe jest rozwijanie umiejętności badawczych uczniów przez obserwacje, doświadczenia, formułowanie pytań i hipotez oraz dyskusję o wynikach. Nacisk jest kładziony na jakościowe rozumienie zjawisk, wsparte ich demonstracją oraz pomiarami, analizą zależności między wielkościami, zapisem tych zależności za pomocą symboli i obliczeniami. Ważnym elementem jest dostrzeganie zjawisk fizycznych w codziennym życiu, technice i środowisku oraz rozwijanie umiejętności pracy w grupie i komunikacji.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności

Wybrane wymagania szczegółowe zostały oznaczone jako należące do modułu klimatycznego. Dodatkowo w poszczególnych działach przewidziano wymagania do wyboru, które nauczyciel wybiera do realizacji z klasą, tj. przynajmniej jedno wymaganie w ramach danego działu.

1. Dociekanie naukowe – jak badamy świat? Uczeń:
   1) formułuje hipotezy i pytania badawcze na podstawie obserwacji zjawisk;
   2) planuje i przeprowadza, indywidualnie i w grupie, wybrane przez nauczyciela doświadczenia i obserwacje, używając podstawowych przyrządów pomiarowych (np. linijki, stopera, siłomierza, termometru, miernika uniwersalnego);
   3) przedstawia dane, pochodzące z własnych badań oraz innych źródeł, w formie tabel, wykresów lub schematów;
   4) analizuje dane przedstawione w formie tabel, wykresów lub schematów, wyznacza na ich podstawie zmianę wielkości fizycznej i tempo jej zmiany;
   5) wskazuje potencjalne źródła niedokładności pomiarów;
   6) sporządza notatkę z przebiegu doświadczenia i obserwacji;
   7) wyciąga wnioski z przeprowadzonych badań, dyskutuje z innymi uczniami i nauczycielem o wynikach doświadczeń i obserwacji;

8) omawia wybrane przez siebie zjawisko, przedstawia hipotezy dotyczące jego przyczyn i przebiegu.

2. Fale, dźwięk i światło. Uczeń:

1) demonstruje i opisuje powstawanie oraz rozchodzenie się fali mechanicznej, analogicznie opisuje dźwięk jako rozchodzące się drgania ośrodka;
2) analizuje i stosuje w obliczeniach związek między okresem i częstotliwością;
3) demonstruje i wyjaśnia związek między wysokością dźwięku i częstotliwością fali dźwiękowej;
4) opisuje i demonstruje prostoliniowe rozchodzenie się światła oraz powstawanie cienia i półcienia, na podstawie obserwacji części oświetlonej i cienia wnioskuje, gdzie znajduje się źródło światła, wyjaśnia, że przedmioty są widoczne dzięki światłu docierającemu do oka;
5) odkrywa doświadczalnie prawo odbicia i stosuje je do rozwiązywania problemów;
6) bada doświadczalnie różnicę między odbiciem od powierzchni gładkiej i chropowatej;
7) demonstruje oraz wyjaśnia, rysując bieg promieni, działanie lustra oraz *camery obscury*.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) wyjaśnia jakościowo związek między barwą światła a częstotliwością fali świetlnej;
2) analizuje i stosuje w obliczeniach związki między długością fali, jej prędkością, okresem i częstotliwością;
3) wyjaśnia, że światło widzialne jest jednym z rodzajów fal elektromagnetycznych, podaje przykłady zastosowania fal elektromagnetycznych i zjawisk, w których one występują;
4) bada doświadczalnie załamanie światła i jakościowo stosuje prawo załamania do rozwiązywania problemów;
5) bada doświadczalnie skupianie i rozpraszanie promieni oraz tworzenie obrazu przez soczewki;
6) opisuje zjawiska związane z dźwiękiem i światłem występujące w narządach zmysłów różnych organizmów.

3. Siły, ruch i energia. Uczeń:
   1) obserwuje i opisuje skutki działania sił: ciężkości, nacisku, oporu, tarcia, wyporu, elektrycznych i magnetycznych, nazywa te siły;
   2) wyznacza dla sił o tym samym kierunku siłę wypadkową oraz stosuje warunek równowagi sił;
   3) mierzy wartość siły za pomocą siłomierza;
   4) stosuje w obliczeniach związek między wartością siły ciężkości (ciężarem), masą i przyspieszeniem grawitacyjnym (w N/kg);
   5) demonstruje I i III zasadę dynamiki i stosuje je do opisu zjawisk;
   6) analizuje i stosuje do rozwiązywania problemów związki: między prędkością, drogą i czasem dla ruchu jednostajnego oraz między przyspieszeniem, zmianą prędkości i czasem dla ruchu jednostajnie zmiennego prostoliniowego;
   7) demonstruje II zasadę dynamiki, formułuje ją ilościowo i stosuje w obliczeniach dla ruchu jednostajnie zmiennego prostoliniowego;
   8) demonstruje wykonanie pracy przez siłę oraz wykorzystuje w prostych obliczeniach związek między pracą, wartością stałej siły i drogą, gdy siła działa w tę samą stronę, w którą porusza się ciało;
   9) podaje przykłady różnych form energii (kinetycznej, potencjalnej grawitacji, potencjalnej sprężystości, cieplnej, fal, elektrycznej) i opisuje jakościowo ich przemiany w codziennych zjawiskach i urządzeniach technicznych;
   10) opisuje jakościowo zasadę zachowania energii na przykładach.

   Wymagania do wyboru. Uczeń:
   1) odkrywa doświadczalnie prawo Archimedesa i stosuje je do rozwiązywania problemów;
   2) analizuje spadek swobodny jako przykład ruchu jednostajnie zmiennego;
   3) stosuje w obliczeniach związek między ciśnieniem, wartością siły nacisku i polem powierzchni;
   4) stosuje pojęcie ciśnienia do opisu zjawisk w przyrodzie i technice;
   5) demonstruje istnienie ciśnienia atmosferycznego;
   6) oblicza energię kinetyczną ciała i zmianę jego energii potencjalnej grawitacji;
   7) opisuje moc jako tempo wykonywania pracy lub przekazywania energii, stosuje w obliczeniach związek między mocą, pracą (energią) i czasem;
   8) demonstruje, analizuje oraz stosuje w obliczeniach zasadę dźwigni.

4. Prąd elektryczny. Uczeń:
   1) opisuje przepływ prądu elektrycznego w przewodzie elektrycznym;
   2) buduje obwody elektryczne, obserwuje i omawia skutki przepływu prądu w tych obwodach;
   3) mierzy napięcie elektryczne i natężenie prądu miernikiem uniwersalnym, rysuje schematy obwodów elektrycznych, uwzględniając mierniki;
   4) omawia zasady bezpiecznego i efektywnego korzystania z domowej sieci elektrycznej.

   Wymagania do wyboru. Uczeń:
   1) bada doświadczalnie zależność natężenia prądu od napięcia dla co najmniej dwóch odbiorników spośród trzech następujących: opornik, żarówka, dioda;
   2) posługuje się próbnikiem napięcia.

5. Ziemia i Wszechświat. Uczeń:
   1) opisuje wybrane metody poznawania Kosmosu;
   2) wymienia podstawowe cechy układu planetarnego i galaktyki, wskazuje, że Układ Słoneczny jest jednym z wielu układów planetarnych, a Galaktyka – jedną z wielu galaktyk;
   3) demonstruje na modelu i wyjaśnia metodę tranzytu;
   4) opisuje jakościowo bilans energetyczny planety w Układzie Słonecznym oraz skutki jego niezrównoważenia, posługując się pojęciami: promieniowanie słoneczne, promieniowanie planety, średnia temperatura planety – moduł klimatyczny.

   Wymagania do wyboru. Uczeń:
   1) wyjaśnia możliwość ruchu po orbicie kołowej pod wpływem siły grawitacji, odwołując się do demonstracji z ciałem poruszającym się po okręgu oraz omawiając doświadczenie myślowe – działo Newtona;
   2) wyjaśnia, na czym polega stan nieważkości;
   3) demonstruje na modelu i opisuje, na czym polega rozszerzanie się Wszechświata.

W ramach zajęć z fizyki uczniowie zdobywają doświadczenia edukacyjne, które rozwijają ich myślenie krytyczne i analityczne, a także budują poczucie sprawczości. Doświadczenia edukacyjne mają charakter praktyczny, wzmacniają kompetencje fundamentalne i przekrojowe oraz rozwijają umiejętności komunikacyjne i współpracę. Uczeń w cyklu kształcenia fizyki:

1) indywidualnie lub w grupie przeprowadza badanie, w którego ramach wybiera problem badawczy, stawia pytania i hipotezy, dobiera narzędzia, realizuje badanie, analizuje wyniki i formułuje wnioski;

2) wykonuje co najmniej jedno z poniższych doświadczeń edukacyjnych, tj.:
   a) indywidualnie lub w grupie przygotowuje i prezentuje w formie ustalonej z nauczycielem doświadczenie pokazowe,
   b) indywidualnie lub w grupie rozwiązuje w formie projektu interdyscyplinarny problem związany z zastosowaniem fizyki w codziennym życiu,
   c) indywidualnie lub w grupie przygotowuje model fizyczny urządzenia lub zjawiska i prezentuje go w formie ustalonej z nauczycielem,
   d) prowadzi proste obserwacje astronomiczne nocnego nieba (np. identyfikuje gwiazdozbiory, planety) z użyciem tradycyjnych lub cyfrowych map nieba i prezentuje wyniki obserwacji w formie ustalonej z nauczycielem,
   e) bierze aktywny udział w debacie na temat związany z fizyką, nauką, techniką i technologią oraz ich wpływem na społeczeństwo i środowisko (przykładowe tezy: fizyka nie przydaje się w życiu, ludzie skolonizują Marsa),
   f) podczas spaceru z nauczycielem i pod jego nadzorem zapoznaje się z elementami rzeczywistej instalacji elektrycznej, dyskutuje o ich roli, sposobie działania oraz zasadach bezpieczeństwa z nauczycielem i innymi uczniami, a następnie poszukuje informacji i zapoznaje się z nimi, aby zweryfikować swoje obserwacje i odpowiedzieć na pytania pojawiające się w trakcie dyskusji.

Warunki i sposób realizacji

Podstawą nauczania fizyki jest włączenie ucznia w proces odkrywania przyrody przy wykorzystaniu:

1) obserwacji i doświadczeń;
2) dociekania naukowego;
3) operacyjnego zapoznania się z podstawowymi pojęciami fizycznymi;
4) rozwiązywania problemów, w tym zadań obliczeniowych i jakościowych;
5) dyskusji i pracy w grupach;
6) wykonywania modeli urządzeń i modelowania zjawisk fizycznych;
7) technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Podczas realizacji każdego działu nauczyciel zachęca uczniów do stawiania hipotez oraz proponowania sposobów ich sprawdzenia, opowiadania o tym, co zaciekawiło uczniów (np. zjawisko, informacja, urządzenie). Ważna jest dbałość o utrzymanie otwartości dyskusji,

aby w pełni zademonstrować skuteczność rozumowania naukowego. Zaproponowanie przez ucznia lub nauczyciela oraz rozważenie i sprawdzenie ryzykownej hipotezy (np. metalowe przedmioty spadają szybciej niż niemetalowe) zapewnia pełniejsze doświadczenie poznawcze i prowadzi do lepszego zrozumienia metody naukowej niż podanie od razu poprawnego wyjaśnienia.

Dział pierwszy „Dociekanie naukowe – jak badamy świat?" to wprowadzenie do metod fizyki realizowane przez pierwsze pół roku szkolnego w klasie VII, a poznane w tym dziale podejście powinno być wykorzystywane i rozwijane w kolejnych działach. Pozostałe działy są realizowane w dowolnej kolejności. W dziale pierwszym nauczyciel, uwzględniając zainteresowania i możliwości uczniów, wybiera samodzielnie doświadczenia. Mogą one dotyczyć różnych zagadnień fizycznych – nawet takich, które nie zostały uwzględnione w pozostałych działach (np. ruch wahadła, stygnięcie cieczy, prędkość przepływu, tempo rozładowania akumulatora). W tym dziale uczniowie zapoznają się także ze sposobami gromadzenia, przedstawiania i analizowania danych. Dane te powinny pochodzić z badań uczniów oraz z dodatkowych źródeł wskazanych przez nauczyciela. Nauczyciel wprowadza nowe pojęcia fizyczne, gdy jest to potrzebne do zrozumienia danego zagadnienia. Jeśli to tylko możliwe, podstawą dociekań powinny być zjawiska znane uczniom z codziennych doświadczeń.
Może się zdarzyć, że uczniowie powrócą do tematów, które były omawiane na innych lekcjach (np. przyrody), a także że nauczyciel wraz z uczniami powróci do niektórych zagadnień omawianych w dziale pierwszym podczas realizowania kolejnych. W obu przypadkach ponowne skupienie się na zagadnieniu – w nowym kontekście – pozwoli na jego pełniejsze zrozumienie.
Ważne jest opanowanie przez uczniów posługiwania się daną wielkością fizyczną, a nie umiejętność odtworzenia jej definicji. Lepiej, aby uczniowie po wykonaniu doświadczenia dopytywali, czym jest napięcie elektryczne, niż aby czuli presję uczenia się na pamięć podręcznikowego wyjaśnienia. W myśl tej zasady wzory fizyczne powinny pojawiać się jako zwięzłe przedstawienie zrozumianego wcześniej pojęcia lub prawa. Wartości wielkości mianowanych uczeń powinien wyrażać wraz z jednostką.

W treściach nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności przysłówek „jakościowo" oznacza, że uczeń wyjaśnia, stosuje lub opisuje coś bez potrzeby odwoływania się do konkretnych wartości liczbowych (ilości) i wzorów, ale potrafi wskazać istotne relacje między wielkościami. Fraza „uczeń demonstruje" oznacza, że uczeń, wykorzystując

przedmioty, przeprowadza demonstrację (pokaz), podczas której dane zjawisko lub prawo może przedstawić jakościowo lub ilościowo; istotne jest, aby uczeń posłużył się konkretem do wyjaśnienia abstraktu. Na przykład uczeń proszony o zademonstrowanie II zasady dynamiki może popchnąć piłkę lekką i piłkę ciężką oraz wyjaśnić obserwowane skutki i różnice między nimi, posługując się pojęciami siły, przyspieszenia i masy.

Nauczyciel, uwzględniając możliwości oraz zainteresowania swoje i uczniów, proponuje przekrojowe spojrzenie na wybrane wielkie idee fizyki. Ukazuje historyczną ewolucję np. wiedzy o ruchu, mechaniki nieba, poglądów na naturę światła od czasów najdawniejszych aż do współczesnych odkryć i teorii naukowych. Przedstawia znaczenie fizyki zarówno dla techniki, jak i dla rozwoju intelektualnego ludzkości oraz szeroko pojętej kultury. Uświadamia w ten sposób uczniom, że nauka to proces społeczny – dynamiczny, otwarty na korekty i pogłębianie rozumienia zjawisk.

Trudność wykonywania obliczeń nie powinna odwracać uwagi ucznia od istoty zagadnień fizycznych. Z tego względu uczeń powinien móc korzystać z kalkulatora, a dane liczbowe – choć realistyczne – powinny być przystępne dla ucznia. Dlatego przykładowo przy realizacji wymagania szczegółowego dotyczącego analizowania i stosowania w obliczeniach związków między okresem i częstotliwością oraz między długością fali, jej prędkością, okresem i częstotliwością wartości powinny dotyczyć fal na sznurze, na wodzie, fal dźwiękowych, a nie fal świetlnych.

Dział „Ziemia i Wszechświat” daje uczniowi podstawy do rozumienia świata w makroskali. Przy okazji uczeń poznaje sposoby badania układów, których nie można dotknąć ani na które nie można łatwo wpływać. Zapoznając się z wiedzą tego działu, uczeń zamiast doświadczeń przeprowadza demonstracje na modelach, które obrazują poznawane zagadnienia. Do dodatkowego zilustrowania tych zagadnień można wykorzystać symulacje, zdjęcia i filmy. Na zajęciach uczeń może korzystać z samodzielnie przygotowanej karty wzorów i wielkości fizycznych wraz z jednostkami miar oraz z wykazu przedrostków jednostek miar wymaganych przez nauczyciela.

Szkoła poza standardowym wyposażeniem sali zapewnia: pracownię fizyczną umożliwiającą bezpieczne i wygodne prowadzenie doświadczeń przez grupy uczniów, kalkulator dla każdego ucznia na czas zajęć, dostęp do bieżącej wody (zlew), możliwość zaciemnienia sali, miejsce do bezpiecznego i wygodnego przechowywania sprzętu i materiałów, wyposażenie do przeprowadzania doświadczeń, zwłaszcza przewidzianych w działach poświęconych mechanice, optyce, elektryczności, w liczbie umożliwiającej pracę w grupach co najwyżej czteroosobowych, dostęp do komputera z Internetem i z urządzeniem do wyświetlania obrazu w dużym formacie.

MATEMATYKA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Klasy IV–VI

1. Korzystanie z narzędzi matematycznych – rozumienie i używanie pojęć oraz własności matematycznych także w nowej sytuacji, dostrzeganie związków między własnościami oraz różnic i podobieństw między obiektami matematycznymi.
2. Wykonywanie obliczeń w pamięci lub z zastosowaniem różnych form zapisu; stosowanie w obliczeniach nie tylko wyuczonych procedur, ale także własnych strategii obliczeń; analizowanie błędów i rozumienie przyczyn ich powstania.
3. Odczytywanie i krytyczne interpretowanie podanych informacji oraz przetwarzanie formy ich prezentacji w celu ułatwienia interpretacji danych.
4. Dostrzeganie matematyki w zagadnieniach z różnych dziedzin i budowanie przekonania o własnej skuteczności w stosowaniu metod matematycznych, formułowanie opisu matematycznego prostych sytuacji, w szczególności w życiu codziennym.
5. Rozwiązywanie problemów matematycznych samodzielnie i we współpracy z innymi, poszukiwanie rozwiązań wykraczających poza zwykłe zastosowania znanych schematów.
6. Kształtowanie potrzeby uzasadniania faktów matematycznych, formułowanie zrozumiałych argumentów uzasadniających poprawność prostych rozumowań, weryfikowanie argumentów podawanych przez innych.

Klasy VII i VIII

1. Korzystanie z narzędzi matematycznych – rozumienie i używanie pojęć oraz własności matematycznych także w nowej sytuacji, dostrzeganie związków między własnościami oraz różnic i podobieństw między obiektami matematycznymi.
2. Wykonywanie obliczeń arytmetycznych i algebraicznych, dążenie do optymalnego sposobu rachowania, używanie kalkulatora lub aplikacji obliczeniowych, gdy jest to uzasadnione złożonością rachunku lub celem zadania.
3. Wyciąganie wniosków z informacji podanych za pomocą tekstu, tabel, diagramów, wykresów itp., używanie pojęć, narzędzi i argumentów matematycznych do krytycznego interpretowania danych, w tym do rozpoznawania nieuprawnionych wniosków.

4. Stosowanie adekwatnych narzędzi matematycznych do opisu, analizy i rozwiązywania problemów z różnych dziedzin, w tym z życia codziennego.
5. Budowanie kilkuetapowych strategii rozwiązania problemu matematycznego, dostrzeganie poprawnych rozwiązań problemu, analizowanie rozwiązania w celu sprawdzenia jego poprawności lub uproszczenia sposobu rozumowania.
6. Prowadzenie rozumowań i uzasadnianie ich poprawności, formułowanie wniosków wynikających z przesłanek, dobieranie argumentów przez podawanie przykładów i kontrprzykładów, weryfikowanie rozumowań podanych przez innych.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności

Dział „Myślenie matematyczne” ma inny charakter niż pozostałe działy, łączy bowiem je ze sobą przez ujęte w nim wymagania, których osiągnięcie jest niezbędne do samodzielnego posługiwania się matematyką. Wymagania szczegółowe w dziale „Myślenie matematyczne” są osiągane przy uczeniu się każdego działu, ale też pogłębiają rozumienie każdego tematu. Wymagania te obejmują umiejętności kognitywistyczne rozwiązywania zadań, umiejętności komunikowania swojego sposobu myślenia oraz umiejętności argumentacji i uzasadniania własności matematycznych.

Dodatkowo wybrane wymagania szczegółowe zostały oznaczone jako należące do modułu ekonomiczno-finansowego.

Klasy IV–VI

1. Liczby. Uczeń:
   1) stosuje dziesiątkowy system zapisu liczb naturalnych, w tym porównuje i zaokrągla liczby naturalne oraz interpretuje je na osi liczbowej;
   2) odczytuje i zapisuje liczby naturalne w systemie rzymskim w zakresie od 1 do 3000;
   3) rozpoznaje liczby podzielne przez 2, 3, 4, 5, 9, 10;
   4) zna pojęcie liczby pierwszej i rozpoznaje liczbę złożoną, gdy jest ona jednocyfrowa lub dwucyfrowa, a także gdy na istnienie dzielnika wskazuje cecha podzielności;
   5) rozkłada liczby jedno- lub dwucyfrowe na czynniki pierwsze;
   6) znajduje wspólne dzielniki i wspólne wielokrotności dwóch liczb jedno- lub dwucyfrowych, w tym największy wspólny dzielnik i najmniejszą wspólną wielokrotność;

7) posługuje się dzielnikami i wielokrotnościami liczb w obliczeniach i rozumowaniach;
8) określa liczebność zbioru liczb z pewnego niewielkiego zakresu, opisanego za pomocą pewnych warunków;
9) dodaje i odejmuje liczby naturalne w pamięci lub z zapisem obliczeń pośrednich;
10) mnoży i dzieli liczbę naturalną przez liczbę jednocyfrową, dwucyfrową lub trzycyfrową w pamięci lub z zapisem obliczeń pośrednich;
11) interpretuje dzielenie liczb naturalnych jako podział oraz jako mieszczenie;
12) wykonuje działania na liczbach naturalnych, stosując wygodne dla siebie strategie ułatwiające obliczenia, w tym własności przemienności i łączności dodawania i mnożenia oraz rozdzielność mnożenia i dzielenia względem dodawania i odejmowania;
13) wykonuje dzielenie z resztą liczb naturalnych i korzysta z własności reszt;
14) porównuje różnicowo i ilorazowo liczby naturalne;
15) oblicza potęgi liczb naturalnych o wykładnikach całkowitych dodatnich, wśród liczb dwucyfrowych rozpoznaje liczby będące kwadratami i sześcianami liczb całkowitych;
16) posługuje się liczbami całkowitymi także w sytuacjach wynikających z życia codziennego, porównuje liczby całkowite i wykonuje na nich proste rachunki pamięciowe, interpretuje liczby całkowite na osi liczbowej oraz oblicza odległość dwóch liczb całkowitych na osi liczbowej;
17) przedstawia część danej całości za pomocą ułamka oraz interpretuje ułamek właściwy jako część danej całości;
18) interpretuje ułamek jako iloraz liczb naturalnych;
19) skraca i rozszerza ułamki zwykłe, sprowadza ułamki do wspólnego mianownika;
20) przedstawia ułamek niewłaściwy w postaci liczby mieszanej, a liczbę mieszaną w postaci ułamka niewłaściwego;
21) zaznacza ułamki zwykłe i dziesiętne na osi liczbowej oraz odczytuje ułamki zwykłe i dziesiętne zaznaczone na osi liczbowej;
22) zapisuje ułamki dziesiętne skończone w postaci ułamków zwykłych;
23) zamienia ułamki zwykłe o mianownikach będących dzielnikami liczb 10, 100, 1000 itd. na ułamki dziesiętne;

24) zapisuje ułamki zwykłe, których mianowniki nie są dzielnikami liczb 10, 100, 1000 itd., w postaci rozwinięcia dziesiętnego nieskończonego w przypadkach niewymagających skomplikowanych rachunków;
25) zaokrągla ułamki dziesiętne;
26) porównuje ułamki (zwykłe i dziesiętne);
27) dodaje, odejmuje, mnoży i dzieli ułamki zwykłe o mianownikach jedno- i dwucyfrowych;
28) wykonuje obliczenia na ułamkach dziesiętnych w pamięci lub z zapisem obliczeń pośrednich w zakresie:
    a) dodaje, odejmuje i mnoży ułamki dziesiętne w przypadkach, gdy ułamki mają co najwyżej trzy cyfry po przecinku,
    b) dzieli ułamki dziesiętne w przypadkach dających się sprowadzić do dzielenia przez liczbę naturalną co najwyżej trzycyfrową;
29) oblicza potęgi o wykładnikach całkowitych dodatnich ułamków zwykłych i dziesiętnych, także za pomocą kalkulatora;
30) porównuje różnicowo ułamki;
31) oblicza ułamek danej wielkości;
32) wykonuje nieskomplikowane rachunki, w których występują liczby wymierne;
33) interpretuje 100 % danej wielkości jako całość, 50 % – jako połowę, 25 % – jako jedną czwartą, 10 % – jako jedną dziesiątą, 1 % – jako jedną setną część tej wielkości;
34) oblicza procent danej wielkości w przypadkach osadzonych w kontekście praktycznym;
35) oblicza cenę jednostkową i koszt zakupu kilku sztuk towaru, porównuje opłacalność różnych opcji zakupu (np. rabat, promocja, zakup w pakiecie) – moduł ekonomiczno-finansowy;
36) stosuje reguły dotyczące kolejności wykonywania działań;
37) szacuje wyniki działań;
38) używa kalkulatora w zadaniach, w których obliczenia są złożone, a ich wykonywanie nie jest głównym celem zadania, na przykład w problemach opartych na rzeczywistych danych.

2. Miary. Uczeń:
    1) mierzy odcinki z dokładnością do 1 mm i szacuje ich długości w sytuacjach praktycznych;

2) posługuje się jednostkami długości: milimetr, centymetr, decymetr, metr i kilometr, w sytuacjach praktycznych przelicza te jednostki z jednej na drugą;
3) mierzy kąty mniejsze niż 180° z dokładnością do jednego stopnia oraz rysuje dowolne kąty, gdy ich miara jest podana w pełnych stopniach;
4) stosuje jednostki pola: mm^2, cm^2, dm^2, m^2, km^2, ar, hektar;
5) stosuje jednostki objętości i pojemności: cm^3, dm^3, m^3, mililitr, litr;
6) przelicza jednostki pola i jednostki objętości w kontekstach praktycznych;
7) stosuje, w tym przelicza, jednostki masy w kontekstach praktycznych: gram, dekagram, kilogram, tona;
8) wykonuje proste obliczenia kalendarzowe w dniach, tygodniach, miesiącach i latach;
9) wykonuje proste obliczenia zegarowe w godzinach, minutach i sekundach;
10) zamienia wyrażenia dwumianowane na ułamki dziesiętne, a ułamki dziesiętne na wyrażenia dwumianowane;
11) oblicza rzeczywistą długość odcinka, gdy dana jest jego długość w skali, oraz oblicza długość odcinka w skali, gdy dana jest jego rzeczywista długość;
12) w kontekście praktycznym oblicza: drogę przy danej prędkości i czasie, prędkość przy danej drodze i czasie, czas przy danej drodze i prędkości oraz stosuje jednostki prędkości km/h oraz m/s;
13) wykonuje obliczenia pieniężne związane z codziennymi wydatkami, budżetem, oszczędzaniem, wymianą walut i porównywaniem cen, interpretuje dokumenty z jednostkami miar i cenami – moduł ekonomiczno-finansowy;
14) stosuje proste aplikacje i narzędzia cyfrowe do rozwiązywania problemów związanych z pomiarami i przeliczaniem jednostek.

3. Algebra. Uczeń:
1) opisuje wielkości oraz zależności między wielkościami za pomocą wyrażeń algebraicznych na podstawie informacji osadzonych w kontekście praktycznym;
2) oblicza wartości prostych wyrażeń algebraicznych w sytuacjach niewymagających skomplikowanych rachunków oraz porównuje, analizuje i interpretuje otrzymane wyniki;
3) korzysta z nieskomplikowanych wzorów, w których występują oznaczenia literowe;
4) układa równania na podstawie informacji podanych w zadaniu;
5) rozwiązuje proste równania pierwszego stopnia z jedną niewiadomą występującą po jednej stronie równania.

4. Figury. Uczeń:
   1) rozpoznaje i nazywa figury: punkt, prosta, półprosta, odcinek;
   2) rozpoznaje, nazywa i rysuje kąty, rozróżnia kąt ostry, prosty, rozwarty, półpełny, pełny, wklęsły i wypukły, wskazuje wierzchołek i ramiona kąta;
   3) rozpoznaje oraz rysuje proste i odcinki prostopadłe i równoległe, także na kartce w kratkę;
   4) rozpoznaje kąty przyległe, wierzchołkowe, odpowiadające i naprzemianległe oraz stosuje ich własności;
   5) rozpoznaje, nazywa i rysuje wielokąty, wskazuje ich wierzchołki i kąty wewnętrzne, boki, przekątne;
   6) rozpoznaje, nazywa i rysuje koło i okrąg, wskazuje ich środek, promień, średnicę, cięciwę, rysuje cięciwę koła i okręgu, a także (przy danym środku) promień i średnicę;
   7) rozpoznaje, nazywa, rysuje trójkąt ostrokątny, prostokątny i rozwartokątny oraz różnoboczny, równoramienny i równoboczny;
   8) stosuje twierdzenia o sumie miar kątów w trójkącie i sumie miar kątów w czworokącie;
   9) wskazuje ramiona trójkąta równoramiennego, korzysta z równości kątów przy podstawie trójkąta równoramiennego oraz z równości jego ramion;
   10) konstruuje trójkąt o podanych bokach, ustala możliwość zbudowania trójkąta o danych długościach boków;
   11) rozpoznaje, nazywa, rysuje kwadrat, prostokąt, romb, równoległobok, trapez, w tym trapez równoramienny i prostokątny, oraz stosuje ich własności;
   12) rozpoznaje i rysuje figury osiowosymetryczne, wskazuje i rysuje ich osie symetrii;
   13) rozpoznaje i rysuje wysokości w trójkącie, równoległoboku, trapezie;
   14) oblicza pole trójkąta, kwadratu, prostokąta, rombu, równoległoboku, trapezu oraz pola figur, które można z nich zbudować;
   15) oblicza obwód wielokąta o podanych długościach boków;
   16) zaznacza w układzie współrzędnych punkty o podanych współrzędnych całkowitych oraz odczytuje współrzędne zaznaczonych punktów kratowych;
   17) oblicza odległość między punktami w układzie współrzędnych, których pierwsze lub drugie współrzędne są takie same;

18) rozpoznaje ostrosłup, graniastosłup, w tym prostopadłościan i sześcian, rozpoznaje walec, stożek i kulę;
19) wskazuje wierzchołki, krawędzie, ściany boczne i podstawy graniastosłupów i ostrosłupów;
20) rozpoznaje i rysuje siatkę graniastosłupa prostego, w tym sześcianu, ostrosłupa prawidłowego czworokątnego lub trójkątnego, wykonuje model graniastosłupa prostego i ostrosłupa z podanej lub samodzielnie stworzonej siatki;
21) oblicza pole powierzchni prostopadłościanu;
22) oblicza objętość prostopadłościanu o podanych długościach jego krawędzi i objętość bryły zbudowanej z kilku prostopadłościanów.

5. Dane. Uczeń:
   1) interpretuje dane przedstawione w tekście oraz za pomocą tabel, diagramów i wykresów, w tym wykresów wykonanych za pomocą linii ciągłej, w szczególności porównuje ceny, koszty i wydatki przedstawione w tabelach, na wykresach lub paragonach – moduł ekonomiczno-finansowy;
   2) przeprowadza proste badania statystyczne: zbiera dane, zapisuje je w uporządkowanej formie i przedstawia wnioski wynikające z zebranych informacji;
   3) oblicza średnią arytmetyczną przy opisie zjawisk z życia codziennego;
   4) interpretuje dane dotyczące wydatków, oblicza ich średnią wartość oraz formułuje wnioski dotyczące opłacalności różnych rozwiązań – moduł ekonomiczno-finansowy.

6. Myślenie matematyczne. Uczeń:
   1) stosuje ogólne metody rozwiązywania problemów matematycznych, w tym:
      a) zapisuje związki między danymi w zadaniu (np. za pomocą rysunku, diagramu lub innego skrótowego sposobu przedstawiania danych),
      b) tworzy strategię rozwiązania problemu przez dzielenie rozwiązania na etapy,
      c) ocenia sensowność rozwiązania (np. przez szacowanie, sprawdzanie wszystkich warunków zadania, ocenianie rzędu wielkości otrzymanego wyniku);
   2) wyjaśnia swój sposób myślenia przy rozwiązywaniu problemu matematycznego, w tym:
      a) opowiada o swoim sposobie rozwiązania zadania,
      b) podaje argumenty uzasadniające kolejne kroki rozwiązania;

3) prowadzi rozumowania matematyczne, w tym:
   a) podaje przykłady obiektów matematycznych spełniających dane warunki oraz obiektów ich niespełniających,
   b) stosuje metodę prób i poprawek,
   c) rozważa wszystkie przypadki,
   d) używa rozumowania proporcjonalnego, także jako metody ułatwiającej mnożenie i dzielenie.

Klasy VII i VIII

1. Liczby. Uczeń:
   1) prowadzi obliczenia i rozumowania, w których korzysta z zapisu procentowego, w tym oblicza:
      a) jakim procentem jednej liczby jest druga liczba,
      b) podany procent danej liczby,
      c) liczbę na podstawie danego jej procentu;
   2) stosuje obliczenia procentowe do rozwiązywania problemów w kontekście praktycznym, w tym finansowym, takie jak obliczanie: cen po podwyżce lub przed jej podwyżką albo obniżką, odsetek dla rocznej lokaty, kosztów kredytu, wysokości podatków – moduł ekonomiczno-finansowy;
   3) oblicza potęgi liczb wymiernych o wykładnikach naturalnych;
   4) zamienia potęgi o wykładniku całkowitym ujemnym na odpowiednie potęgi o wykładnikach naturalnych;
   5) stosuje własności działań na potęgach o podstawach naturalnych i wykładnikach całkowitych, w tym:
      a) mnoży i dzieli potęgi o takich samych podstawach,
      b) mnoży i dzieli potęgi o takich samych wykładnikach,
      c) podnosi potęgę do potęgi;
   6) zapisuje liczby w notacji wykładniczej i porównuje liczby zapisane w ten sposób;
   7) oblicza wartości pierwiastków kwadratowych i sześciennych z liczb, które są odpowiednio kwadratami lub sześcianami liczb wymiernych, a przybliżone wartości pierwiastków z innych liczb oblicza za pomocą kalkulatora;
   8) szacuje wartość prostego wyrażenia arytmetycznego zawierającego pierwiastki;

9) stosuje własności działań na pierwiastkach dla pierwiastków kwadratowych i sześciennych, w tym:
   a) oblicza pierwiastki z iloczynu i ilorazu dwóch liczb,
   b) mnoży i dzieli pierwiastki tego samego stopnia,
   c) wyłącza liczbę przed znak pierwiastka i włącza liczbę pod znak pierwiastka;
10) rozpoznaje zależności wprost proporcjonalne, stosuje je do wyznaczania wartości jednej wielkości na podstawie drugiej oraz wykorzystuje podział proporcjonalny na dwie lub trzy części w kontekście praktycznym;
11) stosuje regułę mnożenia do zliczania par elementów w sytuacjach wymagających dwukrotnego wyboru;
12) używa kalkulatora i aplikacji komputerowych do wykonywania obliczeń przy rozwiązywaniu problemów osadzonych w kontekście praktycznym.

2. Algebra. Uczeń:
1) tworzy wyrażenia algebraiczne, także wyrażenia dwóch zmiennych, opisujące związki między wielkościami przedstawionymi w zadaniu oraz używa ich do rozwiązywania zadań, w tym osadzonych w kontekście praktycznym;
2) oblicza wartość liczbową wyrażenia algebraicznego będącego sumą co najwyżej trzech jednomianów dla podanych całkowitych wartości zmiennych;
3) porządkuje jednomiany i redukuje wyrazy podobne w sumach algebraicznych;
4) dodaje i odejmuje sumy algebraiczne składające się z kilku jednomianów o współczynnikach całkowitych;
5) mnoży jednomian przez sumę algebraiczną co najwyżej trzech jednomianów o współczynnikach całkowitych;
6) wyłącza poza nawias jednomian z sumy algebraicznej złożonej z dwóch jednomianów o współczynnikach całkowitych;
7) mnoży przez siebie dwa dwumiany o współczynnikach całkowitych;
8) przekształca proste wzory, aby wyznaczyć zadaną wielkość, w tym we wzorach geometrycznych i fizycznych;
9) sprawdza, czy dana liczba całkowita jest rozwiązaniem równania (stopnia pierwszego, drugiego lub trzeciego) z jedną niewiadomą;
10) sprawdza, czy dana liczba wymierna jest rozwiązaniem równania stopnia pierwszego;

11) rozwiązuje równania pierwszego stopnia, a także równania, które dają się w prosty sposób sprowadzić do równania pierwszego stopnia;
12) rozwiązuje zadania tekstowe za pomocą równań pierwszego stopnia z jedną niewiadomą lub dwóch równań pierwszego stopnia z dwiema niewiadomymi, które dają się w prosty sposób sprowadzić do jednego równania pierwszego stopnia.

3. Figury. Uczeń:
1) rozpoznaje na rysunku i rysuje symetralną odcinka oraz dwusieczną kąta, posługuje się ich własnościami;
2) rozpoznaje i rysuje figury osiowosymetryczne i środkowosymetryczne, wskazuje ich osie symetrii i środek symetrii;
3) oblicza miarę kąta wewnętrznego wielokąta foremnego;
4) dostrzega trójkąty prostokątne w różnych sytuacjach geometrycznych, stosuje twierdzenie Pitagorasa;
5) korzysta z własności trójkątów prostokątnych szczególnych, to jest trójkątów prostokątnych o kątach ostrych 30° i 60° oraz trójkątów prostokątnych równoramiennych;
6) stosuje cechy przystawania trójkątów;
7) oblicza długość okręgu i pole koła;
8) dzieli wielokąty na części lub dostrzega figury jako części innej figury w celu obliczania, porównywania lub szacowania pól oraz dostrzegania innych zależności;
9) rozwiązuje problemy dotyczące rzeczywistych obiektów, które dają się przedstawić za pomocą modelu geometrycznego, również w sytuacji wymagającej koniecznych uproszczeń;
10) rysuje w układzie współrzędnych wielokąty o wierzchołkach w punktach kratowych;
11) oblicza pola i obwody trójkątów i czworokątów o wierzchołkach w punktach kratowych;
12) rozpoznaje graniastosłupy proste i prawidłowe oraz ostrosłupy prawidłowe;
13) wskazuje wysokość ścian bocznych i wysokość ostrosłupa;
14) oblicza pola powierzchni i objętości graniastosłupów prostych oraz ostrosłupów prawidłowych.

4. Dane i zdarzenia losowe. Uczeń:
   1) pozyskuje i selekcjonuje dane z różnych źródeł, porządkuje je i ocenia ich wiarygodność;
   2) dobiera sposób przedstawienia danych ułatwiający ich analizę, posługując się odpowiednimi aplikacjami komputerowymi;
   3) interpretuje zależność między dwiema wielkościami opisaną za pomocą wykresu, przykładowo zmianę pewnej wielkości w czasie, w tym: przebyta droga, wysokość wynagrodzeń, koszty życia, inflacja – moduł ekonomiczno-finansowy;
   4) stosuje średnią arytmetyczną i medianę w kontekście praktycznym do porównania zestawów danych, w tym danych finansowych – moduł ekonomiczno-finansowy;
   5) krytycznie interpretuje dane, w tym dane finansowe, wyciąga z nich wnioski i uzasadnia je, odwołując się do własności zestawu danych;
   6) przeprowadza proste doświadczenia losowe polegające przykładowo na jednokrotnym lub dwukrotnym rzucie monetą lub kostką do gry oraz na losowaniu kuli spośród zestawu kul, analizuje doświadczenia losowe i określa, jakie jest prawdopodobieństwo rozważanych zdarzeń.

5. Myślenie matematyczne. Uczeń:
   1) stosuje ogólne metody rozwiązywania problemów matematycznych, w tym:
      a) zapisuje związki między danymi występującymi w zadaniu w sposób ułatwiający analizę problemu,
      b) analizuje swoje rozwiązanie problemu i – jeśli to możliwe – upraszcza rozwiązanie,
      c) stawia dodatkowe pytania wynikające z otrzymanego rozwiązania,
      d) dostrzega podobieństwa między metodami rozwiązywania różnych problemów matematycznych;
   2) wyjaśnia swój sposób myślenia przy rozwiązywaniu problemu matematycznego przez:
      a) podawanie argumentów matematycznych uzasadniających kolejne kroki rozumowania,
      b) budowanie uzasadnienia odwołującego się tylko do niezbędnych argumentów,
      c) formułowanie wniosków wynikających z rozumowania;

3) prowadzi rozumowania matematyczne, wykazując przy tym umiejętność:
   a) odróżniania twierdzenia od twierdzenia odwrotnego,
   b) stosowania nieskomplikowanych, jednokrokowych rozumowań nie wprost,
   c) uogólniania zaobserwowanych przypadków szczególnych,
   d) uzasadniania, np. przez podanie kontrprzykładu, że dana własność nie zachodzi.

W ramach zajęć z matematyki uczniowie zdobywają doświadczenia edukacyjne, które rozwija ich myślenie krytyczne i analityczne, a także buduje poczucie sprawczości. Doświadczenia edukacyjne mają charakter praktyczny, wzmacniają kompetencje fundamentalne i przekrojowe oraz rozwijają umiejętności komunikacyjne i współpracę.

W przypadku klas IV–VI uczeń:

1) indywidualnie lub w grupie opracowuje zestaw danych liczbowych związanych z aktualnym zagadnieniem społecznym lub środowiskowym, oblicza średnie arytmetyczne, interpretuje dane i przedstawia wnioski;
2) w grupie przygotowuje symulację kosztów wybranego przedsięwzięcia (np. remontu, wycieczki klasowej), zbiera oferty cenowe, tworzy budżet, analizuje opłacalność różnych wariantów, przedstawia i uzasadnia propozycję najlepszego rozwiązania;
3) w grupie na podstawie własnych pomiarów wybranych przez siebie pomieszczeń lub fragmentów terenu sporządza ich plan w wybranej skali albo jego model przestrzenny – rzeczywisty lub w aplikacji cyfrowej;
4) w toku realizacji wymagań szczegółowych każdego z działów, indywidualnie lub w grupie, rozwiązuje interdyscyplinarny problem z życia codziennego, który wymaga zastosowania wiedzy i umiejętności matematycznych z tego działu oraz z dotychczasowego toku nauki, problem definiuje sam lub z pomocą nauczyciela, prezentuje wyniki swojej pracy.

W przypadku klas VII i VIII uczeń:

1) podejmuje próbę opisu i analizy wybranego elementu architektury lub innego dzieła sztuki, wykorzystując język matematyki, dokonując obliczeń pozwalających na opis obiektu i analizę jego właściwości, prezentuje wyniki swojej pracy;
2) pracując w grupie, zbiera informacje na temat wybranego typu produktu lub wybranej usługi finansowej oferowanej przez różne podmioty, wykorzystuje obliczenia matematyczne oraz narzędzia cyfrowe do porównania tych produktów lub usług, wyciąga wnioski i prezentuje je;

3) pracując w grupie, analizuje nieskomplikowaną grę strategiczną, opisuje możliwe strategie, sprawdza, czy gra ma strategię wygrywającą, opisuje w języku matematycznym, która decyzja ruchu w grze daje większe szanse wygranej;
4) indywidualnie lub w grupie bada wpływ sposobu przedstawiania danych na ich interpretację, wyszukując lub samodzielnie przygotowując kilka różnych wykresów lub diagramów ilustrujących ten sam zestaw danych, oraz formułuje wnioski na temat możliwej manipulacji wizualnej i jej konsekwencji;
5) w toku realizacji wymagań szczegółowych każdego z działów, indywidualnie lub w grupie, rozwiązuje interdyscyplinarny problem z życia codziennego, który wymaga zastosowania wiedzy i umiejętności matematycznych z tego działu oraz dotychczasowego toku nauki, problem definiuje sam lub z pomocą nauczyciela, prezentuje wyniki swojej pracy.

Warunki i sposób realizacji

Nauczanie matematyki opiera się na zasadzie spiralności, co oznacza, że nowe treści są wprowadzane w sposób stopniowy, z wykorzystaniem wcześniej opanowanych pojęć, własności i umiejętności. Uczniowie wielokrotnie powracają do znanych zagadnień, za każdym razem poszerzając kontekst, osiągając wyższy poziom ogólności, większą precyzję językową oraz głębsze rozumienie, wzbogacone o nowe powiązania między treściami matematycznymi. Oznacza to, że treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności zwykle nie zamykają się w ciągu kilku kolejnych lekcji, a czasem nawet w ramach jednego roku nauczania. Uczeń powraca do nich wielokrotnie nie tylko po to, aby je sobie przypomnieć i utrwalić, ale także po to, aby szerzej poznać dany temat, pogłębić jego rozumienie i powiązać z innymi poznawanymi zagadnieniami.

Proces poznawania matematyki opiera się na dwóch rodzajach rozumienia: instrumentalnym i relacyjnym. Rozumienie instrumentalne skupia się na poprawnym używaniu poznawanych narzędzi matematycznych, procedur i algorytmów. Podejście relacyjne nastawione jest na rozumienie związków między pojęciami i własnościami oraz na umiejętność uzasadnienia poprawności i skuteczności podejmowanych działań. Takie podejście jest podstawą głębszego rozumienia pojęć i metod oraz trwałości nabytych umiejętności. W uczeniu się matematyki oba te aspekty są niezbędne i o oba należy dbać w ramach każdego tematu. Oznacza to, że z umiejętnościami związanymi z rozumieniem pojęć, własności i sposobu działania narzędzi matematycznych nie należy czekać do czasu, aż uczniowie opanują używanie podstawowych

narzędzi matematycznych. Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności należy czytać, mając na uwadze te dwa rodzaje rozumienia. Na przykład wymaganie „Uczeń (…) oblicza długość okręgu i pole koła" oznacza, że uczeń nie tylko potrafi mechanicznie stosować odpowiedni wzór, ale też rozumie związki, które ten wzór opisuje. Uczeń potrafi więc nie tylko obliczyć pole koła przy jego danym promieniu lub danej średnicy, ale też odwrotnie – potrafi obliczyć promień koła, gdy zna jego pole. Tak samo należy rozumieć inne podobne wymagania szczegółowe.

Matematyka jest przedmiotem, którego ważną cechą jest możliwość samodzielnego przekonania się o prawdziwości przedstawianych tez i skuteczności poznawanych metod. Każdy uczeń może sprawdzić swoje hipotezy i przekonać innych o słuszności swoich wniosków za pomocą własnych argumentów. Kształtowanie umiejętności rozumowania i argumentacji jest celem, o którego osiągnięcie trzeba dbać od samego początku edukacji szkolnej. Oznacza to, że rozumowanie i argumentacja powinny pojawiać się równolegle z nabywaniem przez uczniów umiejętności narzędziowych. Umiejętność argumentowania wymaga od ucznia umiejętności opisywania swojego sposobu myślenia. Także tę umiejętność należy stopniowo rozwijać od najmłodszych klas przez dobieranie odpowiednich do tego metod i technik nauczania.

Matematyka dostarcza języka i metod, które pozwalają lepiej zrozumieć nie tylko sytuacje ze świata otaczającego ucznia, ale też wiele zagadnień, z którymi uczeń spotka się w innych dziedzinach wiedzy jeszcze w trakcie nauki szkolnej. W nauczaniu matematyki należy więc możliwie często odwoływać się do takich przykładów oraz do stosowania metod i argumentacji matematycznej, które dotyczą rzeczywistych obiektów i znanych uczniowi zjawisk, a nie tylko abstrakcyjnych pojęć.

Niemal wszystkie pojęcia i własności matematyczne powinny być wprowadzone zgodnie z zasadą: od konkretu (modelu fizycznego), przez zapis ikoniczny do abstrakcji. Pojęcia te zwykle nie są definiowane tak precyzyjnie jak w matematyce wyższej. Najczęściej zostają one ukształtowane w wyniku dłuższego procesu. Celem takiego nauczania jest zbudowanie abstrakcyjnych pojęć i własności matematycznych w sposób, który umożliwia uczniowi posługiwanie się nimi oraz ich głębsze rozumienie, a nie jedynie zapamiętanie. Nauka matematyki opiera się zatem głównie na pracy z konkretem, budowaniu intuicji liczbowej i geometrycznej oraz kształtowaniu umiejętności praktycznego stosowania pojęć matematycznych. Istotne jest stosowanie licznych przykładów, modeli i sytuacji problemowych bez wprowadzania nadmiernego formalizmu oraz bez przedwczesnego wprowadzania abstrakcyjnych ujęć, zanim uczniowie będą na nie gotowi.

Poważną przeszkodą w rozwijaniu umiejętności matematycznych jest u ucznia lęk przed matematyką – stan, którego zarówno przyczyną, jak i skutkiem bywa brak poczucia sukcesu. Pokonaniu tego lęku służą m.in. rozmaite metody pracy z błędem pozwalające zmienić destrukcyjne przekonanie „błąd to porażka" na zasadę „błąd to okazja do zrozumienia i rozwoju". Przełamaniu lęku przed matematyką służą też: modelowanie pojęć na konkretnych obiektach i przykładach ze świata otaczającego ucznia, budowanie umiejętności opisywania przez ucznia jego sposobu myślenia oraz zachęcanie do przedstawiania własnego sposobu rozwiązania problemu.

Stosowane metody nauczania powinny także pobudzać kreatywność uczniów w rozwiązywaniu problemów matematycznych i uczyć ich umiejętności stawiania pytań (także sobie) zmierzających do rozumienia omawianych zagadnień.
Matematyka szkolna daje możliwość kształtowania umiejętności odczytywania, analizowania i interpretowania danych, w szczególności danych statystycznych. Umiejętności te pozwalają weryfikować informacje i wykrywać manipulacje oparte na nierzetelnym posługiwaniu się danymi. Pomagają również zapobiegać podejmowaniu niekorzystnych decyzji, w tym finansowych.

Umiejętność wykonywania obliczeń w pamięci lub ze wsparciem zapisu obliczeń pośrednich jest ważnym elementem wykształcenia matematycznego. W wymaganiach szczegółowych dotyczących wiedzy i umiejętności nie pojawiło się sformułowanie „algorytmy działań pisemnych". W klasach IV–VI, żeby osiągnąć umiejętność wymaganą w dziale pierwszym w pkt 9, „Uczeń (…) dodaje i odejmuje liczby naturalne w pamięci lub z zapisem obliczeń pośrednich", uczeń może znać tradycyjny algorytm pisemnego dodawania lub odejmowania, ale nie musi. Powyższą umiejętność można osiągnąć, używając algorytmu innego niż algorytm tradycyjny, albo można nawet w ogóle nie posługiwać się algorytmem. Podobnie jest z algorytmami pisemnego mnożenia i dzielenia.
Obliczenia pamięciowe, w tym szacowanie wyników, bardzo przydają się w życiu codziennym. Samodzielne wykonywanie takich obliczeń kształtuje intuicję liczbową oraz umiejętność rozumienia wielkości liczbowych i ich wzajemnych zależności.

Nadmierne eksponowanie skomplikowanych rachunków prowadzi jednak do przeciążenia uczniów rachunkami, w tym do zaniedbania kształtowania wyobraźni ucznia i jego umiejętności rozumowania. Z tego powodu w wymaganiach wprowadzono liczne ograniczenia

stopnia złożoności ćwiczeń w rachunkach arytmetycznych i algebraicznych. Ćwiczenia takie mają dać uczniowi okazję do zrozumienia zasad obowiązujących przy danym typie rachunków i do nabycia biegłości w obliczeniach na niezbyt skomplikowanych przykładach. Te umiejętności wystarczą, aby rozwiązać dowolny problem wymagający obliczeń z ewentualnym wsparciem kalkulatora lub aplikacji komputerowej.

Kalkulatora należy jednak używać oszczędnie, zwłaszcza w klasach IV–VI, i tylko w sytuacjach, gdy kształtowanie umiejętności prowadzenia obliczeń nie jest głównym celem zadania. W klasach VII i VIII kalkulatory i aplikacje komputerowe są używane w szerszym zakresie, zwłaszcza w przypadku problemów związanych z kontekstem praktycznym i analizą danych.

W klasach IV–VI wyobraźnia geometryczna rozwija się bardzo szybko. Wskazane jest wspieranie w tym ucznia przez dobieranie odpowiednich modeli i rekwizytów oraz skłanianie go do manipulowania tymi przedmiotami. Dotyczy to zarówno geometrii płaskiej, jak i przestrzennej. Obliczanie objętości bryły powstałej po sklejeniu lub wycięciu prostopadłościanów albo objętości bryły, którą trzeba podzielić lub dopełnić do prostopadłościanu, w znakomity sposób rozwija wyobraźnię. Warto też poświęcić czas na to, aby uczeń umiał rysować czytelne dla siebie szkice brył.

Wskazane jest, aby znaczna część zadań dotyczyła danych rzeczywistych, a gdy uczeń wyszukuje informacje samodzielnie, powinien zadbać o weryfikowalne źródło. W szczególności zbieranie danych należy łączyć z intuicyjną analizą ich poprawności: uczeń powinien zauważyć, jeśli dane prowadzą do jawnie nieprawdziwych wniosków, i nie bać się zwrócić na to uwagi.

W klasach VII i VIII pojawia się pojęcie prawdopodobieństwa. Nauczyciel powinien wprowadzić przede wszystkim intuicje związane ze zjawiskami losowymi, a obliczanie prawdopodobieństwa jest ograniczone do nieskomplikowanych rachunkowo przykładów, w których wystarczą metody zliczania znane uczniowi z innych działów.

Moduł ekonomiczno-finansowy stanowi integralną część nauczania matematyki w klasach IV–VIII. Jego celem jest rozwijanie nie tylko umiejętności rachunkowych, ale także świadomości finansowej uczniów przez wprowadzanie konkretnych zagadnień ekonomicznych.

W klasach IV–VI uczniowie powinni poznawać podstawowe pojęcia finansowe: wartość pieniądza, cenę, koszt, budżet, oszczędzanie, rabat, opłacalność. Nauka powinna opierać się na przykładach bliskich uczniowi – takich jak zakupy, planowanie wycieczki czy zarządzanie

kieszonkowym – z wykorzystaniem tabel, wykresów, symulacji oraz materiałów codziennego użytku (np. paragonów, ulotek). Działania matematyczne powinny być powiązane z analizą sytuacji finansowych.

W klasach VII i VIII uczniowie powinni analizować bardziej złożone zagadnienia, m.in. kredyty, raty, oprocentowanie, inflację, budżet domowy, średnie i mediany zarobków. Należy wykorzystywać dane rzeczywiste oraz narzędzia wspierające analizę (np. wykresy, kalkulatory, arkusze kalkulacyjne). Istotne jest rozwijanie umiejętności porównywania ofert, planowania wydatków i oceny opłacalności.

Moduł ekonomiczno-finansowy powinien obejmować nie tylko wykonywanie obliczeń w kontekście finansowym, ale także systematyczne wprowadzanie treści ekonomicznych, z którymi uczeń ma się zapoznać oraz które ma zrozumieć i stosować w praktyce.

Treści matematyczne powinny być w miarę możliwości osadzane w kontekstach realnych i aktualnych – także tych związanych ze środowiskiem i klimatem. Zaleca się wykorzystywanie danych liczbowych i statystycznych odnoszących się do zagadnień takich, jak: zmiana klimatu, zużycie energii, emisja CO_2, ślad węglowy, zasoby wodne, ochrona różnorodności biologicznej czy gospodarowanie przestrzenią miejską. Wskazane jest stosowanie zadań opartych na danych rzeczywistych (np. liczba parków narodowych, powierzchnia wysychających jezior, porównanie emisji dla różnych środków transportu) oraz kształtowanie umiejętności ich interpretacji, przeliczania i przedstawiania graficznego. Matematyka powinna wspierać rozwój postawy odpowiedzialności za środowisko, uczyć rozumienia danych środowiskowych oraz krytycznej analizy informacji dotyczących klimatu.

INFORMATYKA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Analizowanie, formułowanie i rozwiązywanie sytuacji problemowych z wykorzystaniem logicznego, abstrakcyjnego i komputacyjnego myślenia oraz z zastosowaniem różnych sposobów reprezentowania informacji.
2. Programowanie rozwiązań sytuacji problemowych z różnych dziedzin w środowiskach programistycznych.
3. Rozwiązywanie problemów oraz tworzenie, analizowanie, przetwarzanie i udostępnianie informacji w postaci tekstu, danych liczbowych, grafiki i multimediów z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych, także wspomaganych sztuczną inteligencją.

4. Rozwijanie umiejętności bezpiecznego i odpowiedzialnego korzystania z technologii cyfrowych, w tym także narzędzi opartych na sztucznej inteligencji, z uwzględnieniem ich ograniczeń oraz wpływu na człowieka i środowisko.
5. Rozwijanie umiejętności krytycznej oceny informacji oraz kształtowanie kompetencji społecznych w środowisku cyfrowym, w tym komunikacji i współpracy, a także kształtowanie postaw związanych z ochroną danych osobowych oraz przestrzeganiem zasad etycznych i prawnych.

Informatyka to przedmiot ogólnokształcący, który rozwija praktyczne umiejętności uczniów oraz wspiera ich w świadomym, sprawczym oraz odpowiedzialnym funkcjonowaniu w świecie technologii cyfrowych. Kształcenie informatyczne sprzyja twórczemu myśleniu, rozwija kompetencje współpracy i komunikacji oraz uczy korzystania z narzędzi cyfrowych w sposób etyczny i zrównoważony. Wszystkie te aspekty składają się na dobrze ugruntowane kompetencje cyfrowe. Sposób ich rozwijania pozostaje elastyczny i zależny od kontekstu edukacyjnego oraz decyzji nauczyciela.

Nauczanie informatyki opiera się na następujących filarach:

1) spiralna struktura nauczania jako fundament metodyczny – umożliwia systematyczne pogłębianie wiedzy i umiejętności w coraz bardziej złożonych sytuacjach i kontekstach problemowych;
2) myślenie komputacyjne jako kluczowa kompetencja w podejściu do rozwiązywania problemów – wykorzystywana do formułowania i rozwiązywania problemów z różnych dziedzin, z zastosowaniem m.in. myślenia abstrakcyjnego i algorytmicznego;
3) kompetencje społeczne i odpowiedzialne korzystanie z technologii jako podstawa świadomego i bezpiecznego funkcjonowania w rzeczywistości cyfrowej – obejmuje współpracę i umiejętność komunikacji, tworzenie i krytyczny odbiór treści medialnych, a także kształtowanie etycznej i odpowiedzialnej postawy w środowisku cyfrowym, uwzględniającej m.in. ochronę danych osobowych i przestrzeganie zasad cyberbezpieczeństwa;
4) rozwijanie sprawczości – wspiera indywidualne i grupowe podejście do rozwiązywania problemów z wykorzystaniem technologii, co sprzyja budowaniu podmiotowości ucznia oraz wzmacnianiu jego przekonania o własnej skuteczności i wpływie na otoczenie;
5) refleksja nad wpływem technologii – rozwija świadomość konsekwencji społecznych i środowiskowych wynikających z rozwoju technologii oraz kształtuje postawy odpowiedzialności cyfrowej i obywatelskiej.

Układ treści oparty na tych filarach wspiera rozumienie zakresu przedmiotu i porządkuje proces jego realizacji.

Informatyka w szkole wyróżnia się:

1) rozwijaniem umiejętności rozwiązywania problemów z różnych dziedzin z wykorzystaniem myślenia komputacyjnego i technologii cyfrowych, sprzyjających integracji z innymi przedmiotami;
2) łączeniem wiedzy informatycznej i działań praktycznych z poznawaniem zasad funkcjonowania technologii;
3) stosowaniem metod problemowych i projektowych, które rozwijają kreatywność i kompetencje społeczne;
4) uwzględnieniem dynamicznego rozwoju technologii cyfrowych, w tym robotyki, analizy danych oraz sztucznej inteligencji.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności

Poniższe wymagania szczegółowe są zgrupowane wokół pięciu celów kształcenia – wymagań ogólnych, z których każdy jest rozwijany przez poszczególne wymagania. Uczniowie stopniowo rozwijają swoją wiedzę i umiejętności przez działania w coraz bardziej złożonych sytuacjach problemowych oraz w kontekście codziennego wykorzystania technologii.

Dodatkowo wybrane wymagania szczegółowe zostały oznaczone jako należące do modułu medialnego.

Klasy IV–VI

1. Analizowanie, formułowanie i rozwiązywanie sytuacji problemowych z wykorzystaniem myślenia logicznego, abstrakcyjnego i komputacyjnego oraz z zastosowaniem różnych sposobów reprezentowania informacji. Uczeń:
   1) ustawia w kolejności liniowej różne obiekty, takie jak: liczby, teksty, obrazki, z uwzględnieniem ich cech i relacji między nimi;
   2) rozwiązuje sytuacje problemowe ze swojego otoczenia, stosując podejście komputacyjne;
   3) znajduje w kolekcji obiektów lub w zbiorach informacji elementy o podanych własnościach;
   4) planuje zachowanie robota fizycznego lub robota na ekranie, zmierzające do osiągnięcia przez niego określonego celu.

2. Programowanie rozwiązań sytuacji problemowych z różnych dziedzin w środowiskach programistycznych. Uczeń:
   1) projektuje, tworzy i zapisuje w wybranym środowisku programistycznym pomysły historyjek i rozwiązania problemów, w tym proste algorytmy z wykorzystaniem poleceń sekwencyjnych, warunkowych i iteracyjnych;
   2) tworzy i uruchamia program w wybranym środowisku programistycznym i porównuje jego działanie z przyjętymi założeniami lub testuje na wybranych danych, poprawia zauważone błędy;
   3) uzasadnia swój sposób rozwiązania problemu, objaśnia działanie wybranych instrukcji w programie;
   4) programuje robota fizycznego lub robota na ekranie lub tylko nim steruje w celu wykonania określonego zadania.

3. Rozwiązywanie problemów oraz tworzenie, analizowanie, przetwarzanie i udostępnianie informacji w postaci tekstu, danych liczbowych, grafiki i multimediów z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych, także wspomaganych sztuczną inteligencją. Uczeń:
   1) tworzy ilustracje w edytorze grafiki, łączy je w spójne kompozycje;
   2) wykonuje w arkuszu kalkulacyjnym proste obliczenia i analizę danych dla zadań z różnych przedmiotów, w tym zadań osadzonych w kontekście rzeczywistym, i uzupełnia je odpowiednimi wykresami, a następnie formułuje wnioski;
   3) opracowuje proste dokumenty tekstowe rozbudowane o ilustracje (np. opisy zrealizowanych projektów, kartki okolicznościowe czy plakaty) i stosuje w nich elementy formatowania odpowiednie do treści, w tym wyliczenia i tabele;
   4) planuje i tworzy prezentacje na różne tematy i dla różnych odbiorców;
   5) przygotowuje materiały multimedialne, łącząc tekst, obraz i proste animacje, także wspomagające naukę innych dziedzin i przedmiotów szkolnych – moduł medialny;
   6) tworzy treści z wykorzystaniem prostych narzędzi sztucznej inteligencji, w tym obrazy, multimedia i teksty;
   7) zapisuje efekty swojej pracy lokalnie oraz w środowisku chmurowym.

4. Rozwijanie umiejętności bezpiecznego i odpowiedzialnego korzystania z technologii cyfrowych, w tym także narzędzi opartych na sztucznej inteligencji, z uwzględnieniem ich ograniczeń oraz wpływu na człowieka i środowisko. Uczeń:
   1) korzysta w sposób celowy i bezpieczny z urządzeń cyfrowych, w tym z zestawu komputerowego;
   2) wyjaśnia funkcjonowanie sieci komputerowej w kontekście komunikacji i dostępu do informacji;
   3) rozpoznaje podejrzane treści on-line i podejmuje podstawowe działania obronne – moduł medialny;
   4) trenuje prosty model sztucznej inteligencji i obserwuje, jak dane wpływają na jego wyniki;
   5) omawia wpływ technologii na środowisko oraz stosuje zasady oszczędzania energii.

5. Rozwijanie umiejętności krytycznej oceny informacji oraz kształtowanie kompetencji społecznych w środowisku cyfrowym, w tym komunikacji i współpracy, a także kształtowanie postaw związanych z ochroną danych osobowych oraz przestrzeganiem zasad etycznych i prawnych. Uczeń:
   1) korzysta z narzędzi cyfrowych do współpracy i tworzenia dokumentów;
   2) komunikuje się w środowisku cyfrowym zgodnie z zasadami netykiety oraz regulaminami platform cyfrowych – moduł medialny;
   3) przestrzega zasad bezpiecznego i higienicznego korzystania z technologii i mediów cyfrowych – moduł medialny;
   4) ocenia konsekwencje różnych zagrożeń cyfrowych oraz wskazuje sposoby reagowania na nie i możliwości uzyskania wsparcia;
   5) chroni dane osobowe, stosując hasła i podstawowe ustawienia prywatności;
   6) respektuje prawa autorskie, podaje źródła wykorzystanych materiałów;
   7) przestrzega zasad licencji na oprogramowanie, z którego korzysta.

Klasy VII i VIII

1. Analizowanie, formułowanie i rozwiązywanie sytuacji problemowych z wykorzystaniem myślenia logicznego, abstrakcyjnego i komputacyjnego oraz z zastosowaniem sposobów reprezentowania informacji. Uczeń:
   1) formułuje problem w postaci specyfikacji przez określenie danych i wyników oraz zależności między nimi;

2) rozwiązuje problem, przechodząc przez kolejne etapy podejścia komputacyjnego, i posługuje się różnymi sposobami przedstawiania rozwiązania;
3) objaśnia oraz stosuje podstawowe algorytmy na liczbach naturalnych: badanie podzielności liczb, rozkład liczby na czynniki pierwsze, algorytm Euklidesa;
4) stosuje podstawowe algorytmy do wyszukiwania, zliczania i porządkowania danych, w tym wyszukiwanie w ciągu uporządkowanym i nieuporządkowanym oraz porządkowanie przez wybór lub metodą bąbelkową;
5) przedstawia sposoby reprezentowania w komputerze wartości logicznych, liczb naturalnych (system binarny), znaków (kody ASCII).

2. Programowanie rozwiązań sytuacji problemowych z różnych dziedzin w środowiskach programistycznych. Uczeń:
1) projektuje i programuje rozwiązania zgodnie z etapami procesu rozwiązywania problemów;
2) stosuje w programach instrukcje wejścia i wyjścia, zmienne, wyrażenia arytmetyczne oraz logiczne, instrukcje warunkowe, instrukcje iteracyjne;
3) analizuje poprawność działania programu, w tym zgodność ze specyfikacją problemu, i poprawia ewentualne błędy;
4) implementuje w postaci programów wybrane algorytmy na liczbach naturalnych oraz algorytmy do wyszukiwania, zliczania i porządkowania danych.

3. Rozwiązywanie problemów oraz tworzenie, analizowanie, przetwarzanie i udostępnianie informacji w postaci tekstu, danych liczbowych, grafiki i multimediów z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych, także wspomaganych sztuczną inteligencją. Uczeń:
1) projektuje publikacje graficzne z wykorzystaniem narzędzi do edycji grafiki rastrowej i wektorowej, dbając o czytelność oraz spójność wizualną przekazu;
2) analizuje dane z różnych dziedzin z użyciem arkusza kalkulacyjnego, stosując formuły i różne rodzaje adresowania, porządkuje i filtruje dane, uzupełnia obliczenia odpowiednimi wykresami, a następnie interpretuje wyniki, dostrzega zależności i formułuje wnioski;
3) tworzy i edytuje złożone dokumenty tekstowe z tabelami, grafiką i fragmentami innych dokumentów, odpowiednio je formatuje, dostosowując do celu oraz odbiorcy;

4) tworzy prezentacje multimedialne i materiały cyfrowe z wykorzystaniem różnych sposobów reprezentowania informacji i za pomocą różnych narzędzi edytorskich – moduł medialny;
5) wykorzystuje narzędzia sztucznej inteligencji do wspomagania tworzenia treści, edytuje je i ocenia ich trafność oraz zgodność ze specyfikacją problemu;
6) tworzy i wypełnia szablon dokumentu elektronicznego (także on-line), wprowadzając wymagane informacje i zachowując jego strukturę;
7) dobiera formę wypowiedzi cyfrowej (dokument, prezentację, film, raport) odpowiednio do treści i sytuacji komunikacyjnej;
8) opracowuje prostą stronę internetową zawierającą tekst, obrazy i hiperłącza.

4. Rozwijanie umiejętności bezpiecznego i odpowiedzialnego korzystania z technologii cyfrowych, w tym także narzędzi opartych na sztucznej inteligencji, z uwzględnieniem ich ograniczeń oraz wpływu na człowieka i środowisko. Uczeń:
1) opisuje budowę i funkcje podstawowych podzespołów komputera i urządzeń cyfrowych;
2) przedstawia schemat budowy i funkcjonowania sieci lokalnych i Internetu;
3) trenuje model uczenia maszynowego, analizuje jego działanie oraz modyfikuje dane, aby poprawić precyzję i wiarygodność wyników;
4) stosuje odpowiedzialne praktyki korzystania z technologii, uwzględniając jej wpływ na środowisko i społeczeństwo, oraz wyjaśnia, czym jest ślad węglowy, i omawia sposoby jego ograniczania.

5. Rozwijanie umiejętności krytycznej oceny informacji oraz kształtowanie kompetencji społecznych w środowisku cyfrowym, w tym komunikacji i współpracy, a także kształtowanie postaw związanych z ochroną danych osobowych oraz przestrzeganiem zasad etycznych i prawnych. Uczeń:
1) chroni hasła, używa menedżera haseł oraz świadomie zarządza informacjami o sobie udostępnianymi w Internecie;
2) rozróżnia licencje, zna i stosuje prawo autorskie, korzysta legalnie z zasobów cyfrowych;
3) rozpoznaje próby wyłudzania danych i stosuje działania zapobiegawcze;
4) rozpoznaje manipulacje w środowisku cyfrowym oraz ocenia ich skutki etyczne, społeczne i prawne;
5) próbuje odróżnić treści tworzone przez człowieka od generowanych ze wsparciem sztucznej inteligencji oraz porównuje ich styl, jakość i wartość poznawczą.

W ramach zajęć z informatyki uczniowie zdobywają doświadczenia edukacyjne, które rozwijają ich myślenie krytyczne i analityczne oraz budują poczucie sprawczości. Mają one charakter praktyczny, wzmacniają kompetencje fundamentalne i przekrojowe oraz rozwijają umiejętności komunikacyjne i współpracę. W każdym roku nauki uczeń realizuje jedno doświadczenie, przy czym w klasach VII i VIII obowiązkowe jest doświadczenie edukacyjne z algorytmiką i programowaniem, a spośród pozostałych dwóch nauczyciel wybiera jedno.

W przypadku klas IV–VI uczeń:

1) pracując w grupie, wykorzystuje wybrane narzędzie programistyczne do stworzenia prostego programu komputerowego odpowiadającego na zauważoną potrzebę (np. quiz, grę); program może dotyczyć problemu wynikającego z tematyki zajęć szkolnych; w procesie tworzenia uczeń sprawdza poprawność działania programu, zbiera uwagi, dokonuje poprawek, a ostateczny projekt prezentuje w formie ustalonej z nauczycielem;
2) korzystając z prostych narzędzi cyfrowych, projektuje i realizuje w grupie minikampanię informacyjną na wybrany temat związany z bezpieczeństwem cyfrowym, wpływem technologii na środowisko lub dezinformacją w mediach cyfrowych, gotowy przekaz kieruje do wybranych odbiorców, wykorzystując dostępne kanały komunikacji;
3) pracując w grupie, tworzy klasowy kodeks bezpiecznego i etycznego użytkowania technologii, w tym urządzeń cyfrowych, formułuje zasady, uzgadnia je i wdraża, ustalając również sposób ich przestrzegania, po określonym czasie ocenia skuteczność kodeksu i wprowadza niezbędne poprawki.

W przypadku klas VII i VIII uczeń:

1) pracując w grupie, projektuje i tworzy interaktywną symulację lub grę edukacyjną na wybrany temat (np. model układu słonecznego lub prostą grę logiczną), planuje algorytmy sterujące zachowaniem obiektów i wdraża je za pomocą poznanych konstrukcji programistycznych, testuje gotowy projekt, dokumentuje kluczowe fragmenty jego kodu, a następnie prezentuje efekty pracy przed klasą, opowiadając o zastosowanych rozwiązaniach i napotkanych trudnościach;
2) pracując w grupie, realizuje interdyscyplinarny projekt zakładający wykorzystanie technologii w działaniach na rzecz dobra wspólnego; projekt ma charakter badawczy lub społeczny; działanie ma zdefiniowany cel, harmonogram i podział zadań; projekt zostaje zrealizowany, podsumowany i zaprezentowany;

3) indywidualnie lub w grupie analizuje komunikaty medialne na wybrany temat, uzgodniony wcześniej z nauczycielem, poszukuje w Internecie przekazów różnorodnych pod względem treści i formy (z mediów tradycyjnych i społecznościowych), ocenia ich wiarygodność i identyfikuje próby manipulacji, wnioski z analizy przedstawia w formie ustalonej z nauczycielem.

Warunki i sposób realizacji

Szkoła zapewnia warunki sprzyjające bezpiecznemu i odpowiedzialnemu korzystaniu z technologii cyfrowych oraz aktywnemu i praktycznemu uczeniu się informatyki. Każdy uczeń ma do dyspozycji stanowisko komputerowe z dostępem do Internetu i odpowiednim oprogramowaniem, obejmującym m.in. edytory tekstu i grafiki, arkusze kalkulacyjne, środowiska programistyczne, narzędzia multimedialne oraz kreatory stron internetowych.

W procesie nauczania są wykorzystywane nowoczesne narzędzia edukacyjne, takie jak: urządzenia cyfrowe, roboty edukacyjne, zestawy mikrokontrolerów czy platformy chmurowe. Sale przeznaczone do zajęć z informatyki są przystosowane do pracy indywidualnej i w grupie, sprzyjają realizacji projektów oraz stwarzają warunki do prezentacji efektów pracy uczniów.

Nauczanie informatyki opiera się na metodach wspierających sprawczość ucznia i jego aktywne zaangażowanie w proces uczenia się. Szczególnie rekomendowane są:

1) różnicowanie metod i zadań dydaktycznych, dostosowanie ich do potrzeb, możliwości i stylów uczenia się uczniów;
2) praca oparta na pytaniach i zadaniach otwartych, rozwijająca ciekawość poznawczą i krytyczne myślenie;
3) nauczanie przez działanie i eksplorację, oparte na samodzielnym poszukiwaniu rozwiązań i doświadczaniu skutków własnych decyzji;
4) podejście problemowe i projektowe, łączące teorię z praktyką oraz sprzyjające pracy w grupie.

Ważne jest, aby uczniowie mieli możliwość samodzielnego planowania, testowania i oceny własnych rozwiązań zarówno w pracy indywidualnej, jak i w grupie. Nauczyciel dobiera metody, elastycznie dostosowując je do potrzeb i możliwości uczniów.
Problemy i projekty podejmowane w ramach zajęć z informatyki mogą odnosić się do różnych dziedzin kształcenia przy zachowaniu informatycznego charakteru działań.

Programowanie na lekcji informatyki jest działaniem wspierającym rozwój myślenia komputacyjnego, a także kreatywności i umiejętności rozwiązywania problemów. Realizuje się je zgodnie ze spiralną strukturą nauczania: od prostych działań w środowiskach blokowych i graficznych po bardziej złożone projekty w środowiskach tekstowych.

Wybór rodzaju środowiska programistycznego należy do nauczyciela i powinien być dostosowany do wieku i wcześniejszych doświadczeń uczniów, dostępnych zasobów technicznych oraz innych istotnych uwarunkowań organizacyjnych.

Niezależnie od wybranego środowiska kluczowa jest realizacja wymagań szczegółowych dotyczących wiedzy i umiejętności, w tym rozwijanie myślenia komputacyjnego, umiejętności projektowania rozwiązań oraz testowania ich poprawności. Proces ten powinien angażować uczniów w analizę problemu, planowanie algorytmu, implementację oraz ocenę działania zaprojektowanego rozwiązania.

Sztuczna inteligencja zmienia sposób, w jaki uczniowie i nauczyciele korzystają z informacji. Ważniejsze od umiejętności wyszukiwania stają się krytyczne myślenie, ocena wiarygodności treści oraz świadome ich wykorzystanie. W tym kontekście kluczowe stają się takie umiejętności, jak: formułowanie trafnych zapytań, analiza treści generowanych przez systemy cyfrowe oraz refleksja nad ich zastosowaniem i konsekwencjami. Nawet jeśli w przyszłości znaczenie tego pojęcia się zmieni, jego obecność pozwala uczniom nie tylko wykorzystywać narzędzia sztucznej inteligencji, ale przede wszystkim:

1) rozumieć zasady ich działania, w tym podstawowe mechanizmy uczenia maszynowego;
2) rozpoznawać ich ograniczenia;
3) podejmować świadome decyzje dotyczące ich stosowania.

Nauczyciel pełni funkcję przewodnika i organizatora procesu uczenia się, wspierając uczniów w samodzielnym dochodzeniu do wiedzy, formułowaniu problemów i projektowaniu rozwiązań z użyciem technologii cyfrowych. Motywuje do zadawania pytań, krytycznego myślenia i analizy informacji, wspiera współpracę uczniów oraz łączenie treści informatycznych z innymi obszarami edukacji.

Treści i metody nauczania są dostosowywane elastycznie do dynamicznych zmian w dziedzinie technologii cyfrowych oraz aktualnych trendów społeczno-gospodarczych. Istotne jest łączenie teorii z praktyką oraz wykorzystywanie wiedzy i narzędzi cyfrowych w zadaniach bliskich doświadczeniom uczniów. Takie podejście zwiększa użyteczność nauki, wspiera motywację do działania i rozwój kompetencji przyszłości.

W nauczaniu informatyki nauczyciel uwzględnia także rozwój narzędzi opartych na sztucznej inteligencji, prowadząc uczniów ku świadomemu, odpowiedzialnemu i kreatywnemu korzystaniu z technologii cyfrowych.

ZAJĘCIA PRAKTYCZNO-TECHNICZNE

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Rozpoznanie swojej roli w środowisku technicznym oraz identyfikowanie własnych potrzeb, predyspozycji i uzdolnień technicznych.
2. Tworzenie i przedstawianie koncepcji różnych rozwiązań technicznych w formie rysunku odręcznego lub komputerowego, z uwzględnieniem ich funkcjonalności, bezpieczeństwa i wpływu na środowisko oraz – w miarę nabywania umiejętności – ergonomii, ekonomii i zasad projektowania uniwersalnego.
3. Praktyczna ocena konstrukcji wytworów technicznych już istniejących lub zbudowanych przez siebie przez prawidłowy dobór materiałów na podstawie znajomości ich właściwości, funkcji i formy elementów składowych, metod ich łączenia.
4. Planowanie i organizacja działań indywidualnych i grupowych podczas realizacji projektów technicznych, z uwzględnieniem kolejności czynności oraz podziału zadań.
5. Opanowanie i doskonalenie umiejętności obróbki różnorodnych materiałów za pomocą narzędzi przez realizację projektów technicznych.
6. Opanowanie elementarnych umiejętności bezpiecznego i zgodnego z przeznaczeniem użytkowania urządzeń, narzędzi i innych wytworów technicznych oraz ich regulacji, konserwacji, rozpoznawania usterek, a także naprawy.
7. Rozwijanie świadomości technicznej opartej na działaniach na rzecz zrównoważonego rozwoju zgodnego z kryteriami: „przemyśl, odrzuć, ogranicz, użyj ponownie, poddaj recyklingowi, napraw”.
8. Przygotowanie do odpowiedzialnego i bezpiecznego uczestnictwa w ruchu drogowym, z uwzględnieniem obsługi oraz konserwacji roweru, w tym przygotowanie do egzaminu na kartę rowerową.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności

Wymagania szczegółowe są uporządkowane w ośmiu działach, które uwzględniają obszary praktycznego zastosowania wiedzy technicznej w życiu codziennym ucznia. Taki układ zapewnia systematyczny rozwój umiejętności technicznych, myślenia projektowego

i odpowiedzialności za środowisko, a także umożliwia integrację wiedzy z różnych dziedzin. Działy te powinny być realizowane spiralnie w trakcie kolejnych doświadczeń edukacyjnych, przez co pogłębia się zakres treści i stopień trudności w poszczególnych klasach.
Dodatkowo wybrane wymagania szczegółowe zostały oznaczone jako należące do modułów: bezpieczeństwo i obrona, ekonomiczno-finansowy, klimatyczny, medialny.

1. Środowisko techniczne. Uczeń:
   1) stosuje podczas wykonywania zadań technicznych zasady bezpieczeństwa pracy indywidualnej i grupowej, wynikające z regulaminu pracowni technicznej i powszechnie stosowanych znaków informacji – moduł bezpieczeństwo i obrona;
   2) posługuje się terminologią techniczną zgodną z zasadami języka polskiego, dotyczącą urządzeń wykorzystywanych w domu, szkole i najbliższym otoczeniu oraz analizuje rzeczywiste potrzeby i problemy, które dzięki nim są rozwiązywane;
   3) rozpoznaje i opisuje własne zainteresowania, predyspozycje oraz umiejętności techniczne podczas wykonywania działań praktycznych i projektowych, wskazując obszary, które chciałby rozwijać w kontekście dalszego kształcenia;
   4) indywidualnie lub w grupie dokonuje oceny wykonanych wytworów technicznych na podstawie ustalonych kryteriów, przy wykorzystaniu dostępnych źródeł informacji, analizując ich wpływ na środowisko i koszty realizacji – moduł ekonomiczno-finansowy i moduł klimatyczny.

2. Koncepcje rozwiązań technicznych. Uczeń:
   1) rozpoznaje i opisuje proste problemy techniczne z życia codziennego, w tym związane z bezpiecznym uczestnictwem w ruchu drogowym;
   2) określa podstawowe wymagania wobec planowanego rozwiązania: funkcjonalność, wygodę, bezpieczeństwo, wybrane parametry, wpływ na środowisko i przewiduje koszty – moduł ekonomiczno-finansowy i moduł klimatyczny;
   3) tworzy propozycje rozwiązań technicznych w formie opisów, prostych szkiców lub prototypów modeli;
   4) omawia opracowane koncepcje rozwiązań, wybiera najbardziej odpowiednią koncepcję, uzasadnia swój wybór oraz czerpie inspiracje z pomysłów innych – moduł medialny.

3. Ocena rozwiązań technicznych. Uczeń:
   1) rozpoznaje i porównuje wybrane materiały i surowce (papiernicze, tekstylne, żywnościowe, drzewne, tworzywa sztuczne i metale) oraz uzasadnia ich zastosowanie na podstawie ich właściwości i funkcji w konkretnych wytworach technicznych – prowadzi analizę materiałową jako etap oceny;
   2) testuje w praktyce zmiany konstrukcyjne i materiałowe w wytworach technicznych zgodnie z pomysłami i założeniami projektowymi, doskonaląc wybrane kryteria projektowe – prowadzi ocenę przez modyfikację;
   3) wykonuje indywidualnie lub grupowo modyfikacje projektowe, wykorzystując wiedzę o materiałach, ich obróbce i łączeniu oraz ich wpływie na środowisko – ulepszenie z oceną wpływu – moduł klimatyczny;
   4) ocenia jakość wytworów technicznych zgodnie z przyjętymi kryteriami – ocena bezpośrednia po ulepszeniu – moduł ekonomiczno-finansowy i moduł klimatyczny.

4. Planowanie pracy wytwórczej. Uczeń:
   1) czyta rysunek techniczny, ustala liczbę, kształt i wymiary elementów składowych, dobiera materiały i narzędzia, szacuje koszty wykonania na podstawie analizy projektu technicznego – moduł ekonomiczno-finansowy;
   2) planuje swoją pracę, tworząc harmonogram czynności;
   3) ustala zasady współpracy i komunikacji obowiązujące w grupie podczas realizacji projektu technicznego.

5. Wykonywanie wytworów technicznych. Uczeń:
   1) dobiera narzędzia i materiały do wykonania wytworu technicznego zgodnie z wymaganiami technologicznymi;
   2) organizuje stanowisko pracy do określonej obróbki i porządkuje je po zakończeniu realizacji zadania technicznego;
   3) przenosi wymiary ze szkicu lub rysunku technicznego na obrabiany materiał;
   4) wykonuje czynności technologiczne wynikające z realizacji zadania, stosując narzędzia zgodnie z ich przeznaczeniem oraz przestrzegając zasad bezpieczeństwa i higieny pracy – moduł bezpieczeństwo i obrona;
   5) współpracuje z innymi uczniami podczas realizacji zadania;
   6) porównuje efekt swojej pracy z założeniami, analizuje błędy i wprowadza poprawki w celu doskonalenia wykonanego wytworu technicznego;

7) prezentuje wykonany wytwór techniczny, omawia zastosowane materiały i narzędzia, napotkane trudności, zdobyte umiejętności oraz możliwe usprawnienia, w tym dotyczące obniżenia kosztów – moduł ekonomiczno-finansowy i moduł medialny.

6. Eksploatacja, regulacja i konserwacja narzędzi i urządzeń. Uczeń:
   1) korzysta z narzędzi i urządzeń, przestrzegając ogólnych zasad bezpieczeństwa – moduł bezpieczeństwo i obrona;
   2) reguluje urządzenia techniczne zgodnie z instrukcjami obsługi oraz dostosowuje ich parametry do konkretnych warunków pracy – moduł bezpieczeństwo i obrona;
   3) wykonuje podstawowe czynności konserwacyjne w celu zapewnienia trwałości i niezawodności narzędzi i urządzeń – moduł bezpieczeństwo i obrona;
   4) rozpoznaje oznaki niesprawności narzędzi i urządzeń, wykonuje proste działania diagnostyczne i wyjaśnia wpływ ich stanu technicznego na bezpieczeństwo i efektywność pracy – moduł bezpieczeństwo i obrona;
   5) analizuje wpływ regularnej konserwacji urządzeń na ich żywotność i ograniczenie kosztów napraw urządzeń lub zakupu nowych – moduł ekonomiczno-finansowy.

7. Zrównoważony rozwój środowiska technicznego. Uczeń:
   1) tworzy wytwory techniczne, stosując podstawowe zasady ograniczania ilości odpadów według reguły: „przemyśl, odrzuć, ogranicz, użyj ponownie, poddaj recyklingowi, napraw” oraz uzasadnia znaczenie tych działań w ochronie środowiska – moduł ekonomiczno-finansowy i moduł klimatyczny;
   2) analizuje cykl życia wytworu technicznego, uwzględniając koszty środowiskowe i finansowe na każdym etapie – moduł ekonomiczno-finansowy i moduł klimatyczny;
   3) wykorzystuje ponownie materiały i naprawia proste urządzenia, stosując zasady racjonalnego gospodarowania energią i zasobami, segreguje odpady, wyjaśnia wpływ tych działań na środowisko i oszczędności w gospodarstwie domowym – moduł ekonomiczno-finansowy i moduł klimatyczny.

8. Bezpieczne i odpowiedzialne uczestnictwo w ruchu drogowym. Uczeń:
   1) interpretuje zasady ruchu drogowego podczas poruszania się pieszo, rowerem, hulajnogą elektryczną lub urządzeniem transportu osobistego oraz rozpoznaje i właściwie reaguje na znaki i sygnały drogowe w różnych sytuacjach komunikacyjnych – moduł bezpieczeństwo i obrona;

2) charakteryzuje etyczne aspekty uczestniczenia w ruchu drogowym, w tym szanuje innych uczestników ruchu drogowego i promuje zachowania sprzyjające bezpieczeństwu – moduł bezpieczeństwo i obrona;
3) wyjaśnia warunki dopuszczenia do uczestnictwa w ruchu drogowym kierującego rowerem, hulajnogą elektryczną lub urządzeniem transportu osobistego, uwzględniając przepisy prawa i wymagania bezpieczeństwa (np. obowiązek stosowania kasków do 16 roku życia) – moduł bezpieczeństwo i obrona;
4) ocenia sytuacje na drodze, podejmuje decyzje, opierając się na regułach ustępowania pierwszeństwa, kierując się przepisami dotyczącymi ruchu drogowego – moduł bezpieczeństwo i obrona;
5) wyjaśnia sposób zachowania się w miejscu zdarzenia lub wypadku drogowego, potrafi udzielić pierwszej pomocy oraz potrafi przekazać odpowiednim służbom informacje o wypadku – moduł bezpieczeństwo i obrona;
6) omawia budowę roweru, hulajnogi elektrycznej oraz urządzenia transportu osobistego i wyjaśnia zasady działania jego poszczególnych układów w kontekście bezpieczeństwa i eksploatacji – moduł bezpieczeństwo i obrona;
7) zna obowiązkowe i zalecane wyposażenie roweru zgodne z obowiązującymi przepisami – moduł bezpieczeństwo i obrona;
8) omawia zasady eksploatacji i konserwacji roweru oraz kontroluje i reguluje elementy roweru wpływające na bezpieczeństwo jazdy – moduł bezpieczeństwo i obrona;
9) porównuje koszty zakupu, eksploatacji i konserwacji roweru z innymi środkami transportu oraz analizuje korzyści finansowe i zdrowotne wynikające z codziennego korzystania z roweru – moduł ekonomiczno-finansowy;
10) charakteryzuje zagrożenia wynikające z niewłaściwego zachowania w ruchu drogowym, w tym wpływ nadmiernej prędkości, spożywania alkoholu i innych środków odurzających, oraz negatywnego wpływu korzystania z różnych urządzeń elektronicznych podczas prowadzenia pojazdów – moduł bezpieczeństwo i obrona;
11) przygotowuje się do egzaminu na kartę rowerową (fakultatywnie) – moduł bezpieczeństwo i obrona.

W ramach zajęć praktyczno-technicznych uczniowie zdobywają doświadczenia edukacyjne, które rozwijają ich umiejętności techniczne, kreatywność, a także budują poczucie sprawczości.

Doświadczenia edukacyjne mają charakter praktyczny, wzmacniają kompetencje fundamentalne i przekrojowe oraz rozwijają umiejętności komunikacyjne i współpracę. Uczeń:

1) indywidualnie lub w grupie w trakcie nauki w klasach IV–VI realizuje co najmniej jedno zadanie techniczne z każdej kategorii:
   a) konstrukcyjne – wykonuje prostą konstrukcję (np. stojak na książki) lub bardziej skomplikowane konstrukcje z elementami ruchomymi (np. wiatrak, pojazd kołowy),
   b) użytkowe – wykonuje przedmiot codziennego użytku (np. organizer na biurko, pojemnik na drobiazgi, poduszkę),
   c) elektryczne lub elektroniczne – wykonuje przedmiot wyposażony w proste obwody elektryczne (np. lampkę, sygnalizator, latarkę, model robota sprzątającego),
   d) ekologiczne – wykonuje przedmiot z dodatkiem materiałów z recyklingu, z myślą o ich ponownym wykorzystaniu oraz ograniczeniu ich wpływu na środowisko w czasie użytkowania przedmiotu (np. portfel lub torbę na zakupy ze starych dżinsów);
2) indywidualnie lub w grupie planuje i przeprowadza modyfikację wytworu technicznego w wybranym aspekcie – konstrukcyjnym, materiałowym lub technologicznym – z zastosowaniem zasad projektowania, planowania działań technicznych oraz oceny wpływu wprowadzonych zmian na funkcjonalność, estetykę i środowisko, efekty pracy podsumowuje i prezentuje w formie uzgodnionej z nauczycielem;
3) pracując w grupie, realizuje projekt przeglądu i konserwacji sprzętu w pracowni technicznej; działanie obejmuje inwentaryzację i diagnozę stanu wyposażenia, a kończy się podsumowaniem i prezentacją efektów pracy;
4) bierze udział w wycieczce (na żywo lub on-line), która łączy naukę z praktyką i doświadczeniem technicznym, w tym pozwala zapoznać się z zawodami technicznymi, zasadami inżynierii lub technologii;
5) indywidualnie lub w grupie przeprowadza przegląd techniczny roweru szkolnego lub przyprowadzonego przez ucznia; przegląd obejmuje sprawdzenie wyposażenia obowiązkowego wynikającego z przepisów prawa oraz stanu i działania podstawowych układów roweru; w miarę możliwości uczeń wykonuje niezbędne naprawy i regulacje;
6) raz w roku identyfikuje w swoim najbliższym otoczeniu problem, który może zostać rozwiązany przez praktyczne działania techniczne (np. niedomykające się drzwi, brak poręczy dla osób starszych lub cieknący kran), dla wybranego problemu przygotowuje w grupie alternatywne koncepcje rozwiązania i w miarę możliwości wprowadza je w życie;

7) pracując w grupie, przygotowuje zajęcia dotyczące bezpiecznego poruszania się w ruchu drogowym dla dzieci przedszkolnych lub uczniów klas I–III; doświadczenie realizowane w klasie V lub VI.

Warunki i sposób realizacji

Struktura podstawy programowej w zakresie przedmiotu zajęcia praktyczno-techniczne sprzyja elastycznej organizacji pracy dydaktycznej, umożliwia różnicowanie zadań pod względem trudności i rozwija zarówno kompetencje praktyczne, jak i sprawczość uczniów.

1. Uczeń w środowisku technicznym – uczniowie poznają swoje miejsce w środowisku technicznym przez podejmowane działania praktyczne (wysiłek własny), zrozumienie zasad bezpiecznej pracy, identyfikację zainteresowań i predyspozycji technicznych oraz ocenę jakości rozwiązań technicznych zastosowanych w urządzeniach codziennego użytku.
2. Koncepcje rozwiązań technicznych – uczniowie wykonują projekty techniczne od formułowania założeń i tworzenia szkiców po ich prezentację i argumentację uzasadniającą przyjęte rozwiązania. W ten sposób są rozwijane w praktyce umiejętności twórczego myślenia, projektowania funkcjonalnych i estetycznych rozwiązań oraz przewidywania skutków ich wdrożenia.
3. Ocena rozwiązań technicznych – uczniowie zdobywają wiedzę o materiałach i ich właściwościach, na podstawie obserwacji i analizy istniejących rozwiązań technicznych samodzielnie tworzą i badają modele wytworów, uwzględniając wieloaspektowe założenia projektowe.
4. Planowanie pracy wytwórczej – uczniowie planują i organizują działania praktyczno-wytwórcze: uczą się czytać rysunki techniczne, dobierać materiały i narzędzia, planować kolejność działań oraz współpracować w grupie.
5. Wykonywanie wytworów technicznych – uczniowie uczą się działań praktycznych: opanowują umiejętności organizacji stanowiska pracy i obróbki materiałów oraz prezentacji efektów i oceny wykonanego wytworu.
6. Eksploatacja, regulacja i konserwacja narzędzi i urządzeń – treści obejmują bezpieczne i celowe użytkowanie narzędzi i urządzeń, ich regulację i konserwację, diagnozowanie usterek oraz podejmowanie działań naprawczych.

7. Zrównoważony rozwój środowiska technicznego – uczniowie poznają zasady zrównoważonego rozwoju i cyklu życia produktu, uczą się oszczędzania zasobów, ponownego wykorzystania materiałów oraz odpowiedzialnego postępowania z odpadami.
8. Wychowanie komunikacyjne – obejmuje przygotowanie ucznia do bezpiecznego poruszania się w ruchu drogowym, znajomość przepisów ruchu drogowego i znaków drogowych dotyczących pieszych oraz rowerzystów i budowy, eksploatacji oraz konserwacji roweru, hulajnogi elektrycznej i urządzeń transportu osobistego.

Realizacja zajęć praktyczno-technicznych wymaga zapewnienia bezpiecznych i inspirujących warunków pracy nauczyciela z uczniami w dobrze wyposażonych pracowniach. Celem tych zajęć jest umożliwienie każdemu uczniowi aktywnego udziału w rozwijaniu praktycznych umiejętności technicznych, opartych na kreatywności i odpowiedzialności.

Główną metodą nauczania jest metoda projektu, pozwalająca uczniom na planowanie, wykonanie i prezentowanie wytworów technicznych. Proces ten obejmuje analizę problemu, planowanie, realizację oraz refleksję nad wynikami, rozwija tym samym: samodzielność, odpowiedzialność, współpracę i bezpieczne posługiwanie się narzędziami.
Wspomagająco stosuje się inne metody, takie jak: kierowanie nabywaniem umiejętności praktycznych, instruktaż, pokaz, pogadankę, dyskusję, obserwację kierowaną oraz formy ewaluacji uczniowskiej (np. prezentację projektu). Nauczyciel pełni wtedy rolę mentora – wspiera i ukierunkowuje pracę ucznia, jednak nie podaje gotowych rozwiązań.

Organizacja pracy ucznia powinna być elastyczna – indywidualna, w parach lub grupach. Projekty powinny być zróżnicowane pod względem złożoności:

1) poziom podstawowy – proste projekty na podstawie rozwiązań prezentowanych przez nauczyciela;
2) poziom średni – projekty wymagające samodzielnego myślenia technicznego;
3) poziom zaawansowany – projekty wykorzystujące wiedzę techniczną do rozwiązywania złożonych problemów.

Zajęcia praktyczno-techniczne powinny być realizowane w szkolnej pracowni technicznej, dostosowanej do liczby uczniów.

Podstawowe wyposażenie do prowadzenia zajęć obejmuje: stoły z imadłami, skrzynki narzędziowe (zawierające linijki, kątowniki, piły, pilniki, wkrętaki, szczypce, młotki, nożyki, nożyczki, mierniki, szydła), środki ochrony (okulary, rękawice, fartuchy), akcesoria porządkowe, sprzęt dodatkowy (wiertarki stołowe, pistolety do kleju, maszyny do szycia – używane pod nadzorem nauczyciela).

Podstawowe wyposażenie zapewniające bezpieczeństwo w czasie zajęć obejmuje: apteczkę, gaśnicę, odpowiednie wyłączniki bezpieczeństwa, instrukcje BHP.

W ramach wychowania komunikacyjnego zaleca się wyposażenie pracowni w rowery, kaski, kamizelki odblaskowe, modele znaków drogowych. Zajęcia dotyczące bezpieczeństwa ruchu drogowego powinny być prowadzone w pracowni szkolnej, na szkolnym terenie sportowo-rekreacyjnym, w miejscach wytypowanych jako bezpieczne (np. w miasteczkach ruchu drogowego).

WYCHOWANIE FIZYCZNE

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Rozwijanie sprawności fizycznej oraz umiejętności świadomej i dokładnej kontroli ruchu podczas wykonywania zadań ruchowych.
2. Utrwalanie nawyków zdrowego stylu życia oraz samodzielne zarządzanie swoją aktywnością fizyczną i zdrowiem.
3. Rozwijanie odpowiedzialności podczas gier rekreacyjnych i zespołowych, w duchu zasad fair play oraz postawy szacunku wobec środowiska.
4. Stosowanie zasad bezpieczeństwa podczas aktywności fizycznych w różnych warunkach i sytuacjach.
5. Rozwijanie zainteresowania różnorodnymi formami aktywności fizycznej jako elementu zdrowego stylu życia oraz kształtowanie postawy sprzyjającej podejmowaniu aktywności fizycznej przez całe życie.
6. Doskonalenie umiejętności współpracy w grupie i budowanie relacji społecznych przez aktywność fizyczną.
7. Rozwijanie świadomości swojego ciała, postępów fizycznych i wpływu aktywności fizycznej na zdrowie i samopoczucie.

Wychowanie fizyczne opiera się głównie na koncepcji alfabetu ruchowego, obejmującej rozwijanie czterech wzajemnie powiązanych obszarów: kompetencji fizycznych, motywacji i pewności siebie, wiedzy i zrozumienia w zakresie aktywności fizycznej i zdrowia oraz nawyków regularnego uczestnictwa w aktywności fizycznej.

Na tym etapie edukacyjnym kluczowe jest doskonalenie i łączenie opanowanych wcześniej umiejętności ruchowych w bardziej złożone formy aktywności fizycznej, w tym sportowej i rekreacyjnej, a także rozwijanie świadomości wpływu aktywności fizycznej na zdrowie, sprawność fizyczną i samopoczucie.

Uczniowie uczą się planować, monitorować i oceniać własną aktywność fizyczną, podejmować działania na rzecz zdrowego stylu życia oraz angażować się w inicjatywy promujące aktywność fizyczną w środowisku szkolnym i lokalnym. Ważnym elementem jest również kształtowanie postaw współpracy, odpowiedzialności i samodzielności w podejmowaniu decyzji dotyczących aktywności fizycznej i dbałości o zdrowie.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności

W przypadku klas IV–VI wymagania szczegółowe są podzielone na osiem działów, natomiast dla klas VII i VIII na dziewięć działów, które odzwierciedlają kluczowe obszary rozwoju fizycznego oraz społecznego. Każdy dział uwzględnia zarówno kształtowanie sprawności fizycznej, jak i rozwijanie umiejętności współpracy, świadomego planowania aktywności fizycznej oraz troski o zdrowie własne i innych.

W dziale dotyczącym kompetencji społecznych podkreśla się uniwersalne zasady i kompetencje społeczne stanowiące fundament kultury fizycznej. Wychowanie fizyczne w klasach IV–VIII uwzględnia indywidualną hierarchię wartości każdego ucznia, wspiera jego rozwój emocjonalny oraz kształtuje postawę zdrowego stylu życia.

Wymagania szczegółowe odnoszą się do konkretnych obszarów wiedzy i praktycznych umiejętności, takich jak ćwiczenia ogólnorozwojowe, gry zespołowe, lekkoatletyka, taniec, bezpieczeństwo podczas aktywności fizycznej. Obejmują one:

1) znajomość przepisów i zasad bezpieczeństwa, w tym zasady zachowania na obszarach zielonych, w tym na obszarach chronionych;
2) naukę i doskonalenie techniki ruchu (np. w biegach, grach zespołowych);
3) rozwijanie świadomości swojego ciała i zmian zachodzących w sprawności fizycznej (monitorowanie sprawności fizycznej);

4) kształtowanie pozytywnych postaw społecznych (współpracę, rozwiązywanie konfliktów, akceptację różnorodności w grupie);
5) umiejętność planowania i oceny własnej aktywności fizycznej (korzystanie z przyborów, narzędzi pomiarowych, aplikacji mobilnych).

Dodatkowo wybrane wymagania szczegółowe zostały oznaczone jako należące do modułu bezpieczeństwo i obrona.

Klasa IV

1. Ćwiczenia ogólnorozwojowe.

   Pytanie wiodące: Jak prawidłowo wykonać ćwiczenia rozwijające różne zdolności motoryczne i wspomagające utrzymanie prawidłowej postawy ciała, aby wzmacniać nawyk dbania o własne zdrowie i kondycję fizyczną?

   Uczeń:

   1) wykonuje co najmniej cztery wybrane ćwiczenia zwinnościowo-akrobatyczne;
   2) wykonuje ćwiczenia wzmacniające mięśnie brzucha i poprawiające ruchomość kręgosłupa;
   3) dobiera i wykonuje co najmniej jedno ćwiczenie kształtujące zdolność motoryczną;
   4) wykonuje ćwiczenia wspomagające utrzymywanie prawidłowej postawy ciała;
   5) wykonuje co najmniej dwa ćwiczenia poprawiające równowagę i koordynację wzrokowo-ruchową.

2. Gry zespołowe i rekreacyjne.

   Pytanie wiodące: Jakie gry zespołowe, minigry i zabawy ruchowe można realizować na lekcjach wychowania fizycznego oraz jak ich wybór może odpowiadać umiejętnościom i zainteresowaniom uczniów?

   Uczeń:

   1) potrafi wykonać oraz stosować w grach uproszczonych, minigrach i zabawach podstawowe elementy techniczne charakterystyczne dla gier zespołowych, tj. w przypadku:
      a) koszykówki – przyjmowanie postawy koszykarskiej, kozłowanie, podania i rzuty do kosza,
      b) piłki nożnej – prowadzenie piłki, podania i strzały do bramki,
      c) piłki ręcznej – kozłowanie, podania i rzuty,
      d) siatkówki – przyjmowanie postawy siatkarskiej, odbicia piłki i gra w rzucankę siatkarską;

2) uczestniczy w dwóch grach zespołowych i minigrach, innych niż wymienione w pkt 1, wybranych zgodnie z preferencjami uczniów, tradycją szkoły i środowiska lokalnego oraz warunkami organizacyjnymi szkoły;
3) uczestniczy w wybranej zabawie lub grze ruchowej.

3. Lekkoatletyka.

Pytanie wiodące: Jak przez podstawowe umiejętności lekkoatletyczne budować sprawność fizyczną potrzebną w codziennych aktywnościach?

Uczeń:

1) wykonuje bieg i chód z zachowaniem poprawnej techniki;
2) uczestniczy w grach i zabawach sztafetowych;
3) wykonuje pchnięcie i rzut lekkim przyborem z miejsca i wolnego biegu, uczestniczy w grach i zabawach rzutnych;
4) wykonuje bieg krótki ze startu wysokiego, uczestniczy w grach i zabawach szybkościowych;
5) wykonuje skok w dal z miejsca, uczestniczy w grach i zabawach skocznościowych;
6) wykonuje marszobiegi, uczestniczy w grach i zabawach wytrzymałościowych w sali i w terenie.

4. Taniec.

Pytanie wiodące: Jak można wykorzystać własną ekspresję ruchową do stworzenia układu tanecznego przy muzyce?

Uczeń wykonuje dowolny układ taneczny przy muzyce, wykorzystując własną ekspresję ruchową.

5. Relaksacja i odprężenie.

Pytanie wiodące: W jaki sposób ćwiczenia oddechowe i rozciągające mogą wspierać regenerację organizmu i poprawiać samopoczucie po wysiłku fizycznym?

Uczeń wykonuje ćwiczenia oddechowe i rozciągające poprawiające samopoczucie oraz wspierające regenerację po wysiłku fizycznym.

6. Monitorowanie aktywności i sprawności fizycznej

Pytanie wiodące: Czym charakteryzują się poszczególne zdolności motoryczne, jakie są cechy prawidłowej postawy ciała oraz dlaczego warto mierzyć tętno przed wysiłkiem fizycznym i po wysiłku oraz interpretować wyniki?

Uczeń:

1) rozpoznaje i opisuje zdolności motoryczne człowieka;
2) wymienia cechy prawidłowej postawy ciała, wskazuje elementy wymagające korekty;
3) mierzy tętno przed wysiłkiem fizycznym i po wysiłku, przy użyciu narzędzi pomiarowych, z pomocą nauczyciela interpretuje wyniki – formułuje wnioski dotyczące wpływu wysiłku fizycznego na organizm.

7. Bezpieczeństwo w aktywności fizycznej.

Pytanie wiodące: W jaki sposób znajomość zasad bezpieczeństwa oraz umiejętne korzystanie z dostępnych urządzeń i przyborów pomagają nam chronić siebie i innych w trakcie aktywności fizycznej (np. w sali gimnastycznej, na boisku, nad wodą i w górach)?

Uczeń:

1) omawia regulamin sali gimnastycznej i boiska szkolnego;
2) opisuje zasady bezpiecznego poruszania się po boisku;
3) wymienia osoby, do których należy zwrócić się o pomoc w sytuacji wystąpienia urazu ciała – moduł bezpieczeństwo i obrona;
4) respektuje zasady bezpiecznego zachowania podczas zajęć ruchowych;
5) wybiera bezpieczne miejsce do zabaw i gier ruchowych;
6) dobiera odpowiedni strój sportowy i obuwie dostosowane do rodzaju aktywności fizycznej oraz warunków atmosferycznych;
7) posługuje się przyborami zgodnie z ich przeznaczeniem;
8) wykonuje elementy samoasekuracji umożliwiające bezpieczne upadanie;
9) omawia zasady bezpiecznego zachowania nad wodą i w górach w różnych porach roku oraz zasady zachowania na terenach zielonych tak, aby kształtować postawy szacunku wobec środowiska przyrodniczego – moduł bezpieczeństwo i obrona.

8. Kompetencje społeczne.

Pytanie wiodące: Jak aktywność fizyczna i sport pomagają budować relacje, rozwijać współpracę oraz kształtować szacunek, empatię i poczucie własnej wartości?

Uczeń:

1) rozumie znaczenie idei olimpizmu oraz wynikającej z niej zasady fair play;
2) uczestniczy w rywalizacji sportowej jako zawodnik, przestrzegając zasad fair play;
3) okazuje szacunek wobec przeciwnika, sędziego i współuczestników przez przestrzeganie zasad obowiązujących w grach i zabawach ruchowych;
4) współdziała w grupie, wiedząc, że sukces drużyny zależy od zaangażowania wszystkich uczestników;
5) komunikuje się efektywnie w grupie i buduje relacje przez gry zespołowe i ćwiczenia w parach;
6) pełni funkcję organizatora, sędziego i kibica w ramach szkolnych zawodów sportowych;
7) wyjaśnia zasady kulturalnego kibicowania;
8) wykazuje kreatywność w poszukiwaniu rozwiązań sytuacji problemowych;
9) traktuje problem jako motywację do działania, a nie barierę nie do pokonania;
10) przez doświadczenia, takie jak wygrana czy przegrana, nazywa i rozumie emocje towarzyszące rywalizacji sportowej, co przekłada się na codzienne funkcjonowanie społeczne;
11) współpracuje w grupie, szanując poglądy i wysiłki innych uczniów, wykazując asertywność i empatię;
12) motywuje innych uczniów do uczestniczenia w aktywności fizycznej, ze szczególnym uwzględnieniem osób o niższej sprawności fizycznej i zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych;
13) przeciwdziała wykluczeniu uczniów mniej sprawnych fizycznie i promuje wzajemne wsparcie;
14) rozwiązuje nieporozumienia w sposób bezkonfliktowy zarówno w trakcie rywalizacji, jak i w sytuacjach pozasportowych;
15) wzmacnia poczucie własnej wartości;
16) buduje pozytywny obraz siebie przez współpracę i wsparcie grupy.

Klasy V i VI

1. Ćwiczenia ogólnorozwojowe.

   Pytanie wiodące: Jakie ćwiczenia pomagają wzmacniać mięśnie posturalne, poprawiać gibkość i koordynację, a także kształtować prawidłową postawę ciała?

   Uczeń:

   1) wykonuje co najmniej cztery wybrane ćwiczenie zwinnościowo-akrobatyczne;
   2) wykonuje statyczne i dynamiczne ćwiczenia wzmacniające mięśnie posturalne oraz ćwiczenia gibkościowe – indywidualne i z partnerem;
   3) wykonuje ćwiczenia rozwijające zdolności koordynacyjne – indywidualnie i z partnerem;
   4) wykonuje ćwiczenia kształtujące nawyk prawidłowej postawy ciała w pozycji stojącej, siedzącej i leżącej oraz w trakcie wykonywania różnych codziennych czynności;
   5) wskazuje grupy mięśniowe odpowiedzialne za prawidłową postawę ciała oraz prezentuje ćwiczenia wzmacniające daną partię mięśni;
   6) omawia znaczenie rozgrzewki i opisuje jej zasady, a także przeprowadza jej część.

2. Gry zespołowe i rekreacyjne.

   Pytanie wiodące: W jaki sposób znajomość zasad i uczestnictwo w grach zespołowych pomaga rozwijać sprawność fizyczną oraz uczyć współpracy i odpowiedzialności w zespole?

   Uczeń:

   1) omawia i stosuje przepisy wybranych gier sportowych i rekreacyjnych, w tym posługuje się nazewnictwem specyficznym dla poszczególnych gier zespołowych;
   2) potrafi w:
      a) koszykówce – poruszać się po boisku, kozłować i podawać piłkę oraz rzucać do kosza,
      b) piłce nożnej – poruszać się po boisku, prowadzić piłkę, podawać i strzelać do bramki,
      c) piłce ręcznej – poruszać się po boisku, kozłować piłkę, podawać piłkę i rzucać do bramki,
      d) siatkówce – przyjmować postawę siatkarską, odbijać piłkę, rozgrywać i wykonywać zagrywkę oraz uczestniczyć w rzucance siatkarskiej;

3) uczestniczy w co najmniej dwóch grach zespołowych innych niż wymienione w pkt 2, wybranych zgodnie z preferencjami uczniów, tradycją szkoły i środowiska lokalnego oraz warunkami organizacyjnymi szkoły;
4) uczestniczy w minigrach oraz grach szkolnych i uproszczonych;
5) organizuje w gronie rówieśników co najmniej jedną grę sportową lub rekreacyjną.

3. Lekkoatletyka.

Pytanie wiodące: W jaki sposób biegi, skoki i rzuty w lekkoatletyce rozwijają sprawność fizyczną?

Uczeń:

1) uczestniczy w grach i zabawach szybkościowych, rozwijających czas reakcji i wybieg startowy (prędkość biegu);
2) wykonuje bieg krótki ze startu niskiego;
3) wykonuje bieg przez przeszkody;
4) wykonuje pchnięcie i rzut zamachowy piłką z miejsca i krótkiego rozbiegu;
5) wybiera i pokonuje trasę marszobiegu lub biegu terenowego;
6) wykonuje przekazanie pałeczki w miejscu i lekkim biegu;
7) wykonuje skok w dal jednonóż z krótkiego rozbiegu.

4. Taniec.

Pytanie wiodące: Jak nauka prostych kroków i figur tanecznych w tańcach tradycyjnych i nowoczesnych pomaga rozwijać koordynację ruchową?

Uczeń wykonuje proste kroki i figury tańców tradycyjnych i nowoczesnych.

5. Relaksacja i odprężenie.

Pytanie wiodące: W jaki sposób ćwiczenia oddechowe i rozciągające wpływają na relaksację organizmu?

Uczeń:

1) wykonuje ćwiczenia oddechowe i rozciągające o charakterze relaksacyjnym;
2) omawia korzyści płynące z podejmowania aktywności fizycznej na świeżym powietrzu, ze szczególnym uwzględnieniem jej wpływu na redukcję stresu i poprawę samopoczucia.

6. Monitorowanie aktywności i sprawności fizycznej.

   Pytanie wiodące: W jaki sposób testy sprawności fizycznej i analiza wyników pomagają lepiej poznać własne możliwości fizyczne?

   Uczeń wykonuje testy sprawności fizycznej, pozwalające ocenić szybkość, wytrzymałość tlenową, siłę i gibkość, a z pomocą nauczyciela interpretuje wyniki i formułuje wnioski dotyczące wpływu wysiłku fizycznego na organizm.

7. Bezpieczeństwo w aktywności fizycznej.

   Pytanie wiodące: W jaki sposób znajomość zasad bezpieczeństwa, odpowiedzialne korzystanie ze sprzętu sportowego i umiejętność reagowania na zagrożenia (w tym kontuzje) pozwalają czerpać radość z aktywności fizycznej i chronić się w różnych warunkach (np. nad wodą i w górach)?

   Uczeń:

   1) przygotowuje się właściwie do wybranej formy aktywności fizycznej, uwzględniając miejsce jej realizacji, odpowiedni strój sportowy i rozgrzewkę;
   2) wyjaśnia, dlaczego należy przestrzegać ustalonych reguł w trakcie rywalizacji;
   3) omawia, jak postępować przy najczęstszych kontuzjach związanych z podejmowaniem aktywności fizycznej;
   4) korzysta bezpiecznie ze sprzętu i urządzeń sportowych;
   5) wykonuje elementy samoasekuracji w różnych formach aktywności fizycznej, uwzględniając własne bezpieczeństwo;
   6) omawia i stosuje zasady bezpiecznego zachowania nad wodą, w górach i na terenach zielonych, w różnych porach roku, oraz wyjaśnia, jak jego postawa i działania mogą wpływać na bezpieczeństwo własne, bezpieczeństwo innych oraz stan środowiska – moduł bezpieczeństwo i obrona.

8. Kompetencje społeczne.

   Pytanie wiodące: Jak aktywność fizyczna i sport pomagają budować relacje, rozwijać współpracę oraz kształtować szacunek, empatię i poczucie własnej wartości?

   Uczeń:

   1) rozumie znaczenie idei olimpizmu oraz wynikającej z niej zasady fair play;
   2) uczestniczy w rywalizacji sportowej jako zawodnik, przestrzegając zasad fair play;
   3) okazuje szacunek wobec przeciwnika, sędziego i współuczestników gry przez przestrzeganie przepisów gier zespołowych poznanych podczas zajęć;

4) współdziała w grupie, wiedząc, że sukces drużyny zależy od zaangażowania wszystkich uczestników;
5) komunikuje się efektywnie w grupie i buduje relacje przez gry zespołowe i ćwiczenia w parach;
6) pełni funkcję organizatora, sędziego i kibica w ramach szkolnych zawodów sportowych;
7) wyjaśnia zasady kulturalnego kibicowania;
8) wykazuje kreatywność w poszukiwaniu rozwiązań sytuacji problemowych;
9) traktuje problem jako motywację do działania, a nie barierę nie do pokonania;
10) przez doświadczenia, takie jak wygrana czy przegrana, nazywa i rozumie emocje towarzyszące rywalizacji sportowej, co przekłada się na codzienne funkcjonowanie społeczne;
11) współpracuje w grupie, szanując poglądy i wysiłki innych uczniów, wykazując asertywność i empatię;
12) motywuje innych uczniów do uczestniczenia w aktywności fizycznej, ze szczególnym uwzględnieniem osób o niższej sprawności fizycznej i zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych;
13) przeciwdziała wykluczeniu uczniów mniej sprawnych fizycznie i promuje wzajemne wsparcie;
14) rozwiązuje nieporozumienia w sposób bezkonfliktowy zarówno w trakcie rywalizacji, jak i sytuacjach pozasportowych;
15) wzmacnia poczucie własnej wartości;
16) buduje pozytywny obraz siebie przez współpracę i wsparcie grupy.

Klasy VII i VIII

1. Ćwiczenia ogólnorozwojowe.

Pytanie wiodące: Jakie ćwiczenia ogólnorozwojowe i formy aktywności fizycznej można wykonać, aby rozwijać siłę, zwinność i koordynację, oraz w jaki sposób technologia może wspierać ich realizację i ocenę?

Uczeń:

1) wykonuje wybrane cztery ćwiczenia zwinnościowo-akrobatyczne;
2) wykonuje elementy treningu funkcjonalnego, wzmacniającego gorset mięśniowy;

3) omawia i stosuje co najmniej dwa wybrane rodzaje treningu wzmacniającego (np. trening HIIT, trening tabata, trening obwodowy);
4) wskazuje możliwości wykorzystania nowoczesnych technologii do oceny dziennej aktywności fizycznej;
5) wykonuje co najmniej jedną nowoczesną formę aktywności fizycznej (np. pilates, zumbę, nordic walking);
6) przeprowadza rozgrzewkę dostosowaną do rodzaju aktywności;
7) wykonuje ergonomiczne podnoszenie i przenoszenie przedmiotów o różnej wielkości i różnym ciężarze;
8) omawia znaczenie aktywności fizycznej na świeżym powietrzu dla zdrowia fizycznego i psychicznego, regeneracji organizmu oraz ogólnego samopoczucia, a także wyjaśnia jej rolę w profilaktyce zdrowotnej.

2. Gry zespołowe i rekreacyjne.

Pytanie wiodące: Jak rozwijanie umiejętności technicznych i organizacyjnych w różnych grach zespołowych pomaga poprawiać nie tylko sprawność fizyczną, ale również uczyć odpowiedzialności, współpracy i zasad fair play w codziennym życiu?

Uczeń:

1) wykonuje i stosuje elementy techniczne w koszykówce, piłce nożnej, piłce ręcznej i siatkówce;
2) przyjmuje pozycję w ataku i obronie zgodnie z zasadami gier zespołowych, o których mowa w pkt 1;
3) uczestniczy w co najmniej dwóch grach zespołowych innych niż gry wymienione w pkt 1, wybranych zgodnie z preferencjami uczniów, tradycją szkoły i środowiska lokalnego oraz warunkami organizacyjnymi szkoły;
4) uczestniczy w grach szkolnych i uproszczonych, pełniąc funkcję zawodnika i sędziego;
5) planuje szkolne rozgrywki według systemu pucharowego i „każdy z każdym”.

3. Lekkoatletyka.

Pytanie wiodące: W jaki sposób doskonalenie różnych form biegu, rzutu i skoku w lekkoatletyce przekłada się na ogólną sprawność fizyczną?

Uczeń:

1) wykonuje ćwiczenia sprinterskie oraz bieg krótki ze startu niskiego, osiągając maksymalną prędkość;
2) wykonuje ćwiczenia kształtujące prawidłowy rytm biegu i odpowiednią dynamikę biegu na różnych dystansach;
3) wykonuje rzut zamachowy piłką z rozbiegu z zaznaczeniem kroku skrzyżnego i pozycji wyrzutnej;
4) wykonuje przekazanie pałeczki w biegu sztafetowym;
5) wybiera i pokonuje trasę marszobiegu lub biegu terenowego z elementami orientacji w terenie;
6) wykonuje skok w dal z rozbiegu z odbicia ze strefy lub z belki.

4. Taniec.

Pytanie wiodące: Jak opracować i wykonać układ taneczny – indywidualnie, w parze lub zespole – w wybranym stylu tanecznym?

Uczeń opracowuje i wykonuje indywidualnie, w parze lub zespole dowolny układ tańca tradycyjnego lub nowoczesnego.

5. Relaksacja i odprężenie.

Pytanie wiodące: Jak właściwie wykonać rozciąganie i ćwiczenia oddechowe, aby wspierać zachowanie równowagi fizycznej i psychicznej?

Uczeń stosuje techniki relaksacyjne i ćwiczenia wyciszające, takie jak rozciąganie i ćwiczenia oddechowe w celu regeneracji oraz zapewnienia dobrostanu psychicznego.

6. Monitorowanie aktywności i sprawności fizycznej.

Pytanie wiodące: W jaki sposób znajomość testów sprawności fizycznej oraz korzystanie z nowoczesnych technologii może pomóc w monitorowaniu aktywności fizycznej i lepszym poznaniu własnej sprawności fizycznej?

Uczeń:

1) wymienia testy sprawności fizycznej i wykorzystuje nowoczesne technologie do pomiaru aktywności i sprawności fizycznej;
2) korzysta z dostępnych urządzeń pomiarowych do sprawdzenia poziomu sprawności fizycznej (np. aplikacji mobilnych, opasek na rękę, sport testerów);
3) mierzy swoją dzienną aktywność fizyczną i interpretuje zarejestrowane dane, a następnie formułuje wnioski.

7. Sprawność fizyczna w służbach mundurowych i innych zawodach (dział fakultatywny – decyzję o jego zrealizowaniu oraz zakresie, w jakim będzie zrealizowany, podejmuje nauczyciel na podstawie oceny dostępnego czasu, umiejętności uczniów i ich zainteresowania danymi zagadnieniami).

   Pytanie wiodące: Jakie podstawowe testy sprawności fizycznej są stosowane w trakcie rekrutacji do służb mundurowych oraz w jakich innych zawodach jest wymagana wysoka sprawność fizyczna?

   Uczeń:

   1) poznaje próby sprawnościowe wchodzące w skład testów sprawności fizycznej stosowanych w trakcie rekrutacji do służb mundurowych i potrafi wyjaśnić, dlaczego są one istotne w pracy w tych służbach, wymienia przykłady innych aktywności zawodowych, w których jest wymagana wysoka sprawność fizyczna (np. sportowiec zawodowy, ratownik górski lub wodny, trener personalny, górnik) – moduł bezpieczeństwo i obrona;
   2) wykonuje wybrane próby sprawnościowe w podstawowym zakresie (np. biegi średnie i długie, uginanie ramion w podporze przodem, podciąganie się na drążku), z uwzględnieniem własnych możliwości i zasad bezpieczeństwa.

8. Bezpieczeństwo w aktywności fizycznej.

   Pytanie wiodące: Jakie działania i nawyki pozwalają bezpiecznie uczestniczyć w aktywności fizycznej, chronić siebie i innych przed urazami oraz świadomie reagować w sytuacjach zagrożenia?

   Uczeń:

   1) omawia sposoby zapobiegania najczęstszym urazom i wypadkom w czasie zajęć ruchowych;
   2) stosuje zasady samoasekuracji i asekuracji w aktywnościach fizycznych wymagających współpracy i odpowiedzialności za bezpieczeństwo innych;
   3) planuje aktywność fizyczną nad wodą, w górach i terenie zielonym, z uwzględnieniem zasad bezpieczeństwa i ochrony środowiska, oraz promuje postawy odpowiedzialnego zachowania wśród rówieśników – moduł bezpieczeństwo i obrona.

9. Kompetencje społeczne.

Pytanie wiodące: Jak aktywność fizyczna i sport pomagają budować relacje, rozwijać współpracę oraz kształtować szacunek, empatię i poczucie własnej wartości?

Uczeń:

1) rozumie znaczenie idei olimpizmu oraz wynikającej z niej zasady fair play;
2) uczestniczy w rywalizacji sportowej jako zawodnik, przestrzegając zasad fair play;
3) okazuje szacunek wobec przeciwnika, sędziego i współuczestników gry przez przestrzeganie przepisów gier zespołowych obowiązujących w szkolnych rozgrywkach;
4) współdziała w grupie, wiedząc, że sukces drużyny zależy od zaangażowania wszystkich uczestników;
5) komunikuje się efektywnie w grupie i buduje relacje przez gry zespołowe i ćwiczenia w parach;
6) pełni funkcję organizatora, sędziego i kibica w ramach szkolnych zawodów sportowych;
7) wyjaśnia zasady kulturalnego kibicowania;
8) wykazuje kreatywność w poszukiwaniu rozwiązań sytuacji problemowych;
9) traktuje problem jako motywację do działania, a nie barierę nie do pokonania;
10) przez doświadczenia, takie jak wygrana czy przegrana, nazywa i rozumie emocje towarzyszące rywalizacji sportowej, co przekłada się na codzienne funkcjonowanie społeczne;
11) współpracuje w grupie, szanując poglądy i wysiłki innych uczniów, wykazując asertywność i empatię;
12) motywuje innych uczniów do uczestniczenia w aktywności fizycznej, ze szczególnym uwzględnieniem osób o niższej sprawności fizycznej i zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych;
13) przeciwdziała wykluczeniu uczniów mniej sprawnych fizycznie i promuje wzajemne wsparcie;
14) rozwiązuje nieporozumienia w sposób bezkonfliktowy zarówno w trakcie rywalizacji, jak i w sytuacjach pozasportowych;
15) wzmacnia poczucie własnej wartości;
16) buduje pozytywny obraz siebie przez współpracę i wsparcie grupy.

W ramach zajęć wychowania fizycznego uczniowie zdobywają doświadczenia edukacyjne, które wspierają ich rozwój psychiczny, społeczny i osobisty, oraz budują poczucie sprawczości i odpowiedzialności za własne zdrowie. Doświadczenia edukacyjne mają charakter praktyczny, wzmacniają kompetencje przekrojowe oraz rozwijają umiejętności organizacyjne, komunikacyjne i współpracę. Doświadczenia edukacyjne w ramach wychowania fizycznego są realizowane w formie:

1) projektów związanych z aktywnością fizyczną, tj. uczeń przynajmniej raz w każdym roku szkolnym współorganizuje wydarzenie, takie jak minidzień sportu, turniej międzyklasowy, spotkanie ze sportowcem, zawody szkolne, kampanię promującą ideę olimpizmu lub zdrowy styl życia; w ramach tego doświadczenia uczeń uczy się planowania, organizowania i realizowania wybranych elementów wydarzenia, uwzględniając potrzeby i zainteresowania grupy;
2) indywidualnego zaplanowania i przeprowadzenia ćwiczeń, tj. uczeń przynajmniej dwa razy w każdym roku szkolnym przygotowuje i prowadzi samodzielnie krótką rozgrzewkę, zestaw ćwiczeń lub dowolną grę dla swojej klasy lub grupy rówieśniczej; w ramach tego doświadczenia uczeń uczy się planowania aktywności fizycznej, dostosowywania ćwiczeń do potrzeb uczestników i udzielania informacji zwrotnej;
3) dokumentowania własnej aktywności fizycznej, tj. uczeń raz w półroczu przez tydzień dokumentuje w wybrany sposób swoje codzienne formy aktywności fizycznej, analizuje ich wpływ na zdrowie i samopoczucie oraz wyznacza cele dotyczące poprawy kondycji fizycznej; w ramach tego doświadczenia uczeń uczy się samodzielnego monitorowania swojego rozwoju oraz świadomego planowania aktywności fizycznej;
4) podejmowania działań na rzecz promocji aktywności fizycznej, tj. uczeń przynajmniej raz w każdym roku szkolnym współorganizuje działania promujące aktywność fizyczną w społeczności szkolnej lub lokalnej, takie jak wycieczki rowerowe, spacery integracyjne, akcje charytatywne związane z aktywnością fizyczną, kampanie informacyjne na temat zdrowego stylu życia czy spotkania z osobami lub instytucjami działającymi lokalnie na rzecz zdrowia, aktywności fizycznej lub sportu; w ramach tego doświadczenia uczeń rozwija kompetencje społeczne, organizacyjne i komunikacyjne;
5) uczestnictwa w wydarzeniu sportowym i rekreacyjnym, tj. uczeń przynajmniej raz w każdym roku szkolnym aktywnie bierze udział w wydarzeniu sportowym o charakterze lokalnym lub ogólnopolskim (np. w zawodach międzyszkolnych, biegach miejskich, innym wydarzeniu promującym aktywność fizyczną lub turnieju sportowym); w ramach tego doświadczenia uczeń uczy się współzawodnictwa w duchu zasad fair play, buduje poczucie przynależności do społeczności sportowej oraz rozwija umiejętność radzenia sobie z emocjami.

Warunki i sposób realizacji

Spójna i równoległa realizacja wymagań szczegółowych w różnych działach pozwala osiągnąć cele kształcenia określone dla przedmiotu wychowanie fizyczne na II etapie edukacyjnym.

Ważnym założeniem jest wzbudzanie i utrwalanie w uczniach motywacji do samodzielnej, systematycznej aktywności fizycznej – również poza szkołą, tak aby potrafili oni korzystać z ruchu jako naturalnej drogi do utrzymania dobrego zdrowia fizycznego, psychicznego i społecznego. W niektórych działach nauczyciel możne wprowadzić dodatkowe wymagania, dostosowane do lokalnych warunków szkoły, potrzeb i zainteresowań uczniów oraz ich poziomu zaawansowania. Istotnym elementem jest także organizowanie zajęć na świeżym powietrzu, poza budynkiem szkoły, co sprzyja rozwijaniu odporności, troski o otoczenie oraz umiejętności wykorzystywania przestrzeni otwartej do podejmowania aktywności fizycznej.

Na zajęciach wychowania fizycznego nauczyciele podkreślają postępy indywidualne i grupowe, wspierają uczniów w odkrywaniu swoich uzdolnień i rozwijaniu pewności siebie. Docenianie wysiłku, konstruktywna informacja zwrotna oraz wzmacnianie pozytywnych emocji związanych z ruchem sprzyjają zarówno poprawie sprawności fizycznej, jak i budowaniu dojrzałych, zdrowych relacji z rówieśnikami.

Każde z wymagań szczegółowych integruje treści nauczania z praktycznymi umiejętnościami – od podstawowej wiedzy (np. zasad pracy z tętnem czy techniki wykonywania ćwiczeń) po rozwój koordynacji ruchowej, umiejętność planowania indywidualnych programów treningowych oraz skutecznego współdziałania w grupie.

Prezentowany układ treści nauczania pozwala na dostosowanie metod i form pracy do potrzeb danej klasy. Najważniejszym celem jest przygotowanie uczniów klas IV–VIII do świadomego, aktywnego uczestnictwa w kulturze fizycznej oraz umiejętnego wykorzystania nabytych kompetencji w życiu codziennym w taki sposób, aby ruch i sport były nie tylko źródłem zdrowia, ale i radości, pewności siebie oraz budowania relacji z innymi.

Wychowanie fizyczne wymaga zapewnienia odpowiednich warunków realizacji, które wspierają wszechstronny rozwój uczniów oraz umożliwiają efektywne nabywanie wiedzy i umiejętności ruchowych. Kluczowe znaczenie mają metody nauczania i infrastruktura dostosowane do potrzeb i możliwości uczniów.

Szkoła powinna organizować i realizować lekcje wychowania fizycznego w sposób, który najlepiej odpowiada jej możliwościom, dostępnej infrastrukturze, kompetencjom kadry nauczycielskiej, a także potrzebom uczniów.

Wychowanie fizyczne powinno być integralną częścią działań promujących zdrowy styl życia w całej szkole. Rola dyrektora szkoły, nauczycieli innych przedmiotów oraz rodziców jest kluczowa w tworzeniu warunków sprzyjających aktywności fizycznej. Tworzenie przestrzeni do ćwiczeń, uczestnictwo w wydarzeniach sportowych oraz wzmacnianie postaw prozdrowotnych w programach wychowawczych wspiera osiąganie celów kształcenia i rozwój uczniów.

Szkoła wspiera także zaangażowanie uczniów w działalność sportową, w tym przykładowo udział w rozgrywkach międzyszkolnych, jako element rozwijania pasji i aktywności uczniów.

Szkoła promuje ruch jako integralną część codziennego życia. Przez aktywne dojazdy, przerwy i nauczanie szkoła tworzy środowisko wspierające zdrowie, dobrostan i lepsze wyniki edukacyjne uczniów.

Szkoła zapewnia dostęp do odpowiednich przestrzeni do prowadzenia zajęć wychowania fizycznego (np. sali gimnastycznej, boiska szkolnego, przestrzeni rekreacyjnych) oraz pomocy dydaktycznych (np. sprzętu sportowego, przyborów gimnastycznych).

Zaleca się, aby zajęcia jak najczęściej odbywały się na świeżym powietrzu, niezależnie od pory roku, oraz aby w ich realizacji wykorzystywano również zewnętrzne obiekty sportowe (np. pływalnie, lodowiska, hale sportowe).

Zajęcia powinny obejmować różnorodne formy aktywności fizycznej, dostosowane do wieku, zainteresowań, stanu zdrowia i poziomu sprawności fizycznej uczniów, aby każdy mógł znaleźć formę aktywności odpowiednią dla siebie. Do udziału w zajęciach wychowania fizycznego należy włączać uczniów czasowo lub częściowo zwolnionych z ćwiczeń fizycznych w zakresie wybranych wymagań szczegółowych oraz doświadczeń edukacyjnych.

Zaleca się rozszerzenie zestawu gier zespołowych i rekreacyjnych wymienionych w wymaganiach szczegółowych na podstawie diagnozy sprawności fizycznej, analizy potrzeb i preferencji uczniów, z uwzględnieniem tradycji szkoły, środowiska lokalnego oraz możliwości organizacyjnych szkoły.

W nauczaniu wychowania fizycznego są stosowane aktywizujące metody pracy, które angażują uczniów i sprzyjają ich wszechstronnemu rozwojowi. Należą do nich: gry i zabawy ruchowe, projekty edukacyjne (np. organizacja wydarzeń sportowych i kampanii prozdrowotnych lub udział w nich), rywalizacja w duchu zasad fair play (np. zdobywanie odznak za aktywność,

współpracę i postępy), wyzwania wirtualne (np. zbieranie kroków, wyścigi wirtualne), zajęcia na świeżym powietrzu (np. biegi terenowe, gry zespołowe), samodzielne wyzwania ruchowe, a także zajęcia z wykorzystaniem muzyki.

Testy sprawnościowe, o których mowa w art. 28 ust. 2a ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2025 r. poz. 1043, 1160 i 1837 oraz z 2026 r. poz. 187 i 203), są przeprowadzane w okresie od lutego do kwietnia. Testy sprawnościowe obejmują:

1) bieg wahadłowy 10 razy po 5 metrów – służący pomiarowi zdolności szybkościowo-siłowo-koordynacyjnych;
2) 20-metrowy wytrzymałościowy bieg wahadłowy wykonywany według Europejskiego Testu Sprawności Fizycznej – Eurofit opracowanego przez Radę Europy – służący pomiarowi zdolności wytrzymałościowych w biegu;
3) podpór leżąc przodem na przedramionach (deska) – służący pomiarowi zdolności siłowo-wytrzymałościowych całego ciała;
4) skok w dal z miejsca – służący pomiarowi skoczności i siły.

Zwraca się uwagę na rozróżnienie pojęć diagnozowanie i ocenianie. Pomiary sprawności fizycznej nie mogą stanowić kryterium oceny z wychowania fizycznego, lecz powinny służyć diagnozie, czyli rozpoznaniu mocnych i słabych stron sprawności fizycznej ucznia. Wyniki testów sprawnościowych wykorzystuje się wyłącznie do planowania ćwiczeń i aktywności fizycznych wspierających dalszy rozwój sprawności fizycznej.

W procesie kształcenia nauczyciel stosuje zróżnicowane metody i formy pracy, dostosowane do możliwości psychofizycznych uczniów. Uwzględnia ich potrzeby, potencjał oraz ewentualne ograniczenia. Wykorzystuje indywidualizację w planowaniu i prowadzeniu zajęć, tworząc przy tym środowisko współpracy i wzajemnego wsparcia. Dba o ciągłość i progresję kształcenia, systematycznie rozwijając umiejętności uczniów nabyte wcześniej.

Bezpieczeństwo uczniów stanowi integralny element organizacji zajęć. Nauczyciel zapewnia warunki sprzyjające bezpiecznemu wykonywaniu ćwiczeń, zwracając szczególną uwagę na właściwe korzystanie z przyborów sportowych oraz stosowanie zasad asekuracji i samoasekuracji. Nauczyciel podejmuje współpracę z rodzicami, lokalnymi klubami sportowymi oraz instytucjami promującymi zdrowy styl życia, wspierając rozwój aktywności fizycznej uczniów zarówno w szkole, jak i poza nią.

EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Rozumienie i krytyczna ocena podstaw bezpieczeństwa państwa.
2. Rozumienie i krytyczna ocena uwarunkowań bezpieczeństwa ludzi.
3. Rozwijanie umiejętności przewidywania zagrożeń, zapobiegania zagrożeniom i działania w sytuacjach zagrożeń.
4. Rozwijanie umiejętności udzielania pierwszej pomocy osobom poszkodowanym.
5. Rozwijanie gotowości do dbania o innych i otoczenie oraz podejmowania działań na rzecz dobra wspólnego w kontekście bezpieczeństwa.
6. Budowanie i wzmacnianie postaw proobronnych, czyli gotowości do obrony kraju.

Edukacja dla bezpieczeństwa kształtuje odporność społeczną przez rozwijanie świadomości w zakresie bezpieczeństwa państwa i obywateli, przygotowanie, rozumiane jako przewidywanie zagrożeń i zapobieganie zagrożeniom, a jeśli to konieczne, właściwe reagowanie w sytuacjach zagrożenia oraz znajomość struktur odpowiedzialnych za obronność państwa. Ma na celu także wzmocnienie postaw proobronnych przez budowanie gotowości do przetrwania w przypadku wystąpienia zagrożeń nadzwyczajnych.

Proces nauczania i uczenia się edukacji dla bezpieczeństwa w każdym z trzech działów obejmuje dwa równoważne elementy: opanowanie wiedzy i umiejętności opisanych w wymaganiach szczegółowych oraz realizację doświadczeń edukacyjnych. Elementy te wzajemnie się uzupełniają, co pozwala optymalizować osiąganie celów kształcenia. Wsparciem tego procesu jest współpraca z instytucjami otoczenia społecznego szkoły.
Zajęcia edukacji dla bezpieczeństwa są okazją do rozwijania szeregu kompetencji przekrojowych, w szczególności rozwiązywania problemów, współpracy, kierowania sobą oraz dbania o innych. Stanowią też ważny element rozwijania sprawczości uczniów, szczególnie poczucia przekonania o własnej skuteczności i umiejętności samoregulacji.

Proces nauczania i uczenia się prowadzi uczniów do zdobycia następujących umiejętności:

1) przewidywania zagrożeń i zapobiegania zagrożeniom, a jeśli to konieczne – właściwego reagowania w sytuacjach ich wystąpienia;
2) udzielania pierwszej pomocy osobom poszkodowanym;
3) dbania o innych i otoczenie w zakresie bezpieczeństwa;
4) przetrwania w przypadku wystąpienia zagrożeń nadzwyczajnych.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności

W poszczególnych działach przewidziano wymagania do wyboru, które nauczyciel wybiera do realizacji z klasą, tj. przynajmniej jedno wymaganie w ramach danego działu.

1. Bezpieczeństwo i ochrona ludności przed skutkami zagrożeń nadzwyczajnych.

   Pytanie wiodące: Czym jest bezpieczeństwo państwa i ludzi oraz jak pozostać bezpiecznym?

   Uczeń:

   1) wyjaśnia, od jakich czynników zależy bezpieczeństwo Polski, ocenia aktualną sytuację bezpieczeństwa kraju oraz identyfikuje działania obywateli i władz państwa wzmacniające bezpieczeństwo Polski;
   2) rozpoznaje komunikaty alarmowe i ostrzegawcze, w szczególności alerty Rządowego Centrum Bezpieczeństwa i regionalnego systemu ostrzegania, sygnały dźwiękowe i stosuje się do nich w sytuacji wystąpienia zagrożenia oraz weryfikuje informacje o zagrożeniach w wiarygodnych źródłach;
   3) wyjaśnia zasady ewakuacji w sytuacjach zagrożenia i przygotowuje się do niej;
   4) wyjaśnia rolę Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, służb ratowniczych i innych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo państwa;
   5) identyfikuje zagrożenia nadzwyczajne, w szczególności klęski żywiołowe, pożar, powódź, awarie, wypadki komunikacyjne, katastrofy, epidemie, działania terrorystyczne, cyberzagrożenia, a także wyjaśnia najważniejsze zasady zachowania w przypadku wystąpienia wybranych spośród nich;
   6) rozpoznaje dezinformację w obszarze bezpieczeństwa i wyjaśnia jej możliwe skutki.

   Wymagania do wyboru. Uczeń:

   1) posługuje się gaśnicą lub innym podręcznym sprzętem gaśniczym;
   2) ocenia bezpieczeństwo wybranych miejsc, zwłaszcza domu, przestrzeni publicznej i cyfrowej;
   3) opisuje działania informacyjne kierowane do społeczności lokalnej w sytuacjach kryzysowych i potrafi podjąć je w sytuacji zagrożenia;
   4) charakteryzuje wybrane organizacje społeczne działające na rzecz bezpieczeństwa i w miarę możliwości angażuje się w działania jednej z nich.

2. Podstawy pierwszej pomocy.

Pytanie wiodące: Jak udzielać pierwszej pomocy?

Uczeń:

1) uzasadnia konieczność udzielania pierwszej pomocy i wyjaśnia obowiązki świadka zdarzenia;
2) potrafi zastosować zasady bezpiecznego postępowania przy udzielaniu pierwszej pomocy;
3) potrafi wezwać pomoc w sytuacjach zagrożenia;
4) opisuje konieczną zawartość apteczki pierwszej pomocy;
5) dobiera środki opatrunkowe odpowiednio do rodzaju urazu oraz proponuje zastępcze środki opatrunkowe;
6) wyjaśnia zasady postępowania z osobą przytomną, nieprzytomną oddychającą i nieoddychającą oraz potrafi podjąć odpowiednie działania ratunkowe z zastosowaniem algorytmu pierwszej pomocy;
7) wykonuje podstawowe czynności resuscytacyjne z wykorzystaniem fantomów i defibrylatora zewnętrznego AED oraz wyszukuje lokalizacje defibrylatorów AED w przestrzeni publicznej za pomocą aplikacji mobilnych;
8) potrafi udzielić pierwszej pomocy osobie poszkodowanej, zwłaszcza w przypadku urazów kostno-stawowych kończyn i krwawień kończyn, tonięcia, oparzeń i zadławienia, w tym z użyciem aplikacji mobilnych wspierających udzielanie pierwszej pomocy.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) wykonuje na fantomach dziecka i niemowlęcia rękoczyn ratunkowy w przypadku zadławienia;
2) przedstawia zasady pierwszej pomocy w przypadkach nagłego zachorowania i zagrożenia życia, w szczególności zawału serca, wstrząsu, udaru, utraty przytomności, cukrzycy, wstrząsu mózgu, porażenia prądem, epilepsji, zatrucia, w tym czadem, ukąszenia i użądlenia;
3) demonstruje techniki i zasady podnoszenia oraz ewakuacji poszkodowanych;
4) opisuje sposoby radzenia sobie ze stresem i lękiem w sytuacji zagrożenia i potrafi je zastosować;
5) wyjaśnia zasady pierwszej pomocy w sytuacji użycia broni konwencjonalnej.

3. Kształtowanie postaw proobronnych.

   Pytanie wiodące: Jak przetrwać w przypadku wystąpienia zagrożeń nadzwyczajnych?

   Uczeń:

   1) dokonuje prostych pomiarów drogi marszu oraz pomiarów przybliżonych odległości od przedmiotów terenowych;
   2) orientuje się w terenie za pomocą identyfikowania charakterystycznych obiektów i za pomocą mapy;
   3) wyjaśnia i potrafi zastosować podstawowe zasady działania związane z koniecznością przetrwania w warunkach terenowych w sytuacji zagrożenia, uwzględniając ograniczenia ludzkiego organizmu;
   4) wyjaśnia podstawowe zasady działania związane z koniecznością przetrwania w terenie zurbanizowanym w sytuacji masowych zniszczeń, braku dostaw energii elektrycznej, braku ogrzewania, braku kanalizacji oraz dostępu do wody;
   5) zna podstawowe zasady zachowania w sytuacji wzięcia zakładnika i reagowania w przypadku napastnika oraz potrafi zastosować zasadę „uciekaj, schowaj się, walcz” w konkretnym scenariuszu.

   Wymagania do wyboru. Uczeń:

   1) wyznacza azymut z pomocą kompasu i maszeruje w terenie, utrzymując wyznaczony kierunek;
   2) wyznacza kierunki stron świata za pomocą ciał niebieskich, zegarka i kompasu;
   3) wykonuje szkic drogi marszu i plan sytuacyjny;
   4) wybiera miejsce i planuje wyposażenie schronienia lub miejsca przetrwania w warunkach kryzysowych.

W ramach zajęć edukacji dla bezpieczeństwa uczniowie zdobywają doświadczenia edukacyjne, które wspierają ich rozwój fizyczny, psychiczny, społeczny i osobisty oraz budują poczucie sprawczości i odpowiedzialności. Doświadczenia edukacyjne mają charakter praktyczny, wzmacniają kompetencje przekrojowe oraz rozwijają umiejętności organizacyjne, komunikacyjne i współpracę. Uczeń:

1) podejmuje działania w symulowanych sytuacjach zagrożeń nadzwyczajnych, w tym uczestniczy w ewakuacji szkoły lub budynku użyteczności publicznej, opracowuje klasowy plan zachowania się w przypadku wybranych zagrożeń, z uwzględnieniem potrzeb uczniów ze szczególnymi potrzebami, w tym z niepełnosprawnościami, bierze

udział w ćwiczeniach rozpoznawania sygnałów alarmowych i reagowania na komunikaty ostrzegawcze;

2) analizuje minimum dwa rzeczywiste przypadki zagrożeń nadzwyczajnych, w tym jeden będący efektem działania człowieka i jeden przykład katastrofy naturalnej, oraz proponuje strategie działania w tych sytuacjach;
3) bierze udział w warsztatach z udzielania pierwszej pomocy, w czasie których ćwiczy wzywanie pomocy, stosowanie środków ochrony, w tym bezpieczne zdejmowanie rękawiczek z imitacją krwi, układanie poszkodowanego w pozycji bezpiecznej, wykonywanie resuscytacji krążeniowo-oddechowej, w tym z użyciem defibrylatora AED, zachowanie w sytuacji wstrząsu anafilaktycznego i kardiogennego, omdlenia i napadu padaczki, tamowanie różnych rodzajów krwotoków, wykonywanie temblaka, bandażowanie i unieruchamianie kończyn przy różnych urazach, udzielanie pierwszej pomocy i ewakuacji poszkodowanych w symulacji wypadku w ruchu lądowym;
4) pracując w grupie, wykonuje obliczenia podczas marszu, mierzy czas i odległości (w metrach, krokach, parokrokach), szacuje dystans do obiektów terenowych i porównuje mapę z otaczającym ją terenem, identyfikując charakterystyczne punkty i obiekty, aby określić swoje położenie;
5) kompletuje plecak przetrwania (dobierając wyposażenie do przewidywanych warunków terenowych, własnych potrzeb oraz możliwości), porównuje propozycje z innymi, omawia je na forum klasy;
6) pracując w grupie, wykonuje różnymi sposobami proste urządzenia do pozyskiwania wody pitnej w terenie;
7) w sytuacji kryzysowej wyszukuje informacje oraz komunikaty bez możliwości skorzystania z telefonu i Internetu, a także identyfikuje sposoby przekazania zdobytych informacji innym potrzebującym.

Warunki i sposób realizacji

Zajęcia edukacji dla bezpieczeństwa mają charakter praktyczny i powinny być realizowane z wykorzystaniem metod aktywizujących, opartych na ćwiczeniach praktycznych, pracy w grupie, działaniach terenowych oraz symulacjach realistycznych sytuacji zagrożeń. Kluczowe jest stworzenie uczniom bezpiecznych warunków do aktywnego uczestnictwa w zajęciach – zarówno w szkole, jak i poza jej budynkiem.

Realizacja celów kształcenia wymaga wyposażenia pracowni w: fantomy, ćwiczebne defibrylatory AED, środki opatrunkowe, kompasy, apteczki szkoleniowe, radiotelefony do cywilnej łączności radiowej bez licencji typu PMR (tzw. *walkie-talkie*), mapy oraz inny sprzęt potrzebny do prowadzenia symulacji i zajęć terenowych.

Obowiązkowym elementem realizacji edukacji dla bezpieczeństwa są warsztaty z pierwszej pomocy i zajęcia terenowe, które powinny być planowane z uwzględnieniem zasad bezpieczeństwa oraz dostosowane do warunków lokalnych.

Wskazane jest, aby nauczyciel podejmował współpracę z instytucjami ratowniczymi, służbami mundurowymi, organizacjami społecznymi oraz jednostkami samorządu terytorialnego, które działają na rzecz bezpieczeństwa i obronności (m.in. Wojskiem Polskim, Policją, Państwową i Ochotniczą Strażą Pożarną, podmiotami uprawnionymi do wykonywania ratownictwa górskiego – GOPR i TOPR, podmiotami uprawnionymi do wykonywania ratownictwa wodnego, Polskim Czerwonym Krzyżem, organizacjami proobronnymi oraz Ministerstwem Obrony Narodowej).

Edukacja dla bezpieczeństwa wspiera rozwój kompetencji przekrojowych i sprawczości uczniów – przez umożliwienie im działania, podejmowania decyzji, współpracy w grupie oraz refleksji nad skutkami własnych wyborów. Formy pracy powinny promować samodzielność, odpowiedzialność i praktyczne wykorzystanie wiedzy. Edukacja dla bezpieczeństwa powinna być także skorelowana z innymi działaniami szkoły w obszarze wychowania i profilaktyki oraz – tam, gdzie to możliwe – z projektami edukacyjnymi o charakterze interdyscyplinarnym.

EDUKACJA ZDROWOTNA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Podejmowanie działań wspierających zdrowie we wszystkich jego wymiarach (tj. fizycznym, psychicznym, społecznym, seksualnym i środowiskowym) na wszystkich etapach życia.
2. Rozumienie i akceptacja przemian oraz procesów zachodzących w ludzkim ciele na wszystkich etapach życia.
3. Odpowiedzialne pełnienie ról społecznych i budowanie relacji opartych na wartości zdrowia, godności, szacunku i tolerancji na wszystkich etapach życia.

4. Monitorowanie własnego stanu zdrowia we wszystkich jego wymiarach na wszystkich etapach życia.
5. Rozumienie czynników wpływających na zdrowie we wszystkich jego wymiarach (tj. fizycznym, psychicznym, społecznym, seksualnym i środowiskowym).

Edukacja zdrowotna ma charakter interdyscyplinarny, integrując elementy nauk medycznych i nauk o zdrowiu oraz nauk społecznych, humanistycznych, przyrodniczych i ścisłych, jak również uniwersalnych wartości i postaw. Koncentruje się na rozwoju świadomości i wspieraniu wyborów uczniów pod kątem dbałości o zdrowie swoje i innych.
Edukacja zdrowotna kształtuje postawy oraz wyposaża uczniów w wiedzę i umiejętności umożliwiające świadome dbanie o zdrowie fizyczne, psychiczne, społeczne, seksualne oraz środowiskowe. Zajęcia rozwijają odpowiedzialność za zdrowie własne i innych oraz promują zachowania prozdrowotne, z uwzględnieniem aktualnych wyzwań zdrowotnych i społecznych. Myśl przewodnia edukacji zdrowotnej to: zdrowie jest zasobem indywidualnym i społecznym, kluczowym dla jakości życia i funkcjonowania człowieka w każdym wieku.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności
Wymagania szczegółowe obejmują szerokie spektrum zagadnień zdrowotnych, podzielonych na powiązane ze sobą obszary tematyczne w związku z czym przewidziano dziesięć działów, w tym dział dotyczący „Wartości i postawy", pełniący funkcję nadrzędną wobec wszystkich pozostałych działów, stanowiąc fundament do rozwoju postaw prozdrowotnych, empatii, odpowiedzialności i godności człowieka. Wartości i postawy są obecne we wszystkich aspektach funkcjonowania indywidualnego i społecznego człowieka, również w odniesieniu do obszaru zdrowia – zarówno przy podejmowaniu decyzji żywieniowych, jak i w relacjach społecznych, w zachowaniu w Internecie, podczas aktywności fizycznej czy korzystania z opieki zdrowotnej. Kształtowanie postaw prozdrowotnych pomoże uczniom rozumieć znaczenie zdrowia i traktować je jako wspólną wartość, o którą należy się troszczyć w odniesieniu do siebie i innych.
Dodatkowo wybrane wymagania szczegółowe zostały oznaczone jako należące do modułu klimatycznego. Ponadto w poszczególnych działach w klasach VII i VIII przewidziano wymagania do wyboru, które nauczyciel wybiera do realizacji z klasą, tj. przynajmniej jedno wymaganie w ramach danego działu.

Klasy IV–VI

1. Wartości i postawy.

   Pytanie wiodące: Dlaczego zdrowie jest wartością oraz jak rozwijać odpowiedzialność za zdrowie własne i innych osób?

   Uczeń:

   1) traktuje zdrowie jako wartość na różnych etapach życia człowieka i klasyfikuje je w osobistej hierarchii wartości;
   2) traktuje zdrowie jako zasób człowieka, o który należy się troszczyć i który należy rozwijać – w wymiarze indywidualnym, społecznym i środowiskowym;
   3) rozumie, na czym polega postawa troski i odpowiedzialności za własne zdrowie;
   4) okazuje szacunek sobie i rozwija poczucie własnej wartości; okazuje szacunek i empatię w relacjach międzyludzkich i jest gotów przyjąć perspektywę drugiego człowieka oraz troszczyć się o świat przyrody, dostrzegając perspektywę przyszłych pokoleń – moduł klimatyczny;
   5) prezentuje postawę optymizmu życiowego, który sprzyja zdrowiu i harmonii z otaczającym środowiskiem – moduł klimatyczny.

2. Zdrowie fizyczne.

   Pytanie wiodące: Jak kształtować postawy i umiejętności w zakresie dbania o zdrowie oraz systematycznego monitorowania zdrowia fizycznego i stosowania podstawowej profilaktyki zdrowotnej?

   Uczeń:

   1) omawia pojęcie zdrowia i zdrowego stylu życia; wymienia wiarygodne i rzetelne źródła informacji o zdrowiu i zdrowym stylu życia;
   2) wykonuje czynności higieniczne (takie jak: mycie zębów, mycie rąk, mycie twarzy, mycie ciała, mycie włosów), dba o czystość bielizny i odzieży; korzysta z podstawowych środków higienicznych i pielęgnacyjnych; omawia znaczenie higieny osobistej dla utrzymania zdrowia;
   3) wyjaśnia, czym jest nadwaga i otyłość oraz omawia, na czym polega ich profilaktyka;
   4) wyjaśnia, czym są badania profilaktyczne i badania przesiewowe oraz w jakich grupach i kiedy powinny być wykonywane; omawia pojęcie grupy ryzyka;
   5) wymienia objawy, które mogą świadczyć o chorobie, w tym: zmiany skórne, bóle brzucha, klatki piersiowej, głowy, wymioty, krew w stolcu;

6) mierzy temperaturę ciała przy użyciu różnych termometrów; wyjaśnia, czym jest gorączka, kiedy jest groźna, a kiedy nie trzeba jej obniżać;
7) wyjaśnia, czym są szczepienia; wyjaśnia, dlaczego warto się szczepić;
8) wymienia zasady przygotowania się do wizyty lekarskiej, w tym do wizyty stomatologicznej, oraz zasady higieny osobistej; przygotowuje odpowiedzi na pytania standardowo zadawane przez lekarza;
9) postępuje w stanach zagrożenia życia i zdrowia zgodnie z zasadami udzielania pierwszej pomocy; wymienia sytuacje, w których należy wezwać zespół ratownictwa medycznego (karetkę pogotowia).

3. Aktywność fizyczna.

Pytanie wiodące: Jak systematycznie podejmować pozaszkolną aktywność fizyczną oraz świadomie ograniczać sedentarny styl życia (bezczynność ruchową) w kontekście dbałości o zdrowie, ze szczególnym uwzględnieniem profilaktyki otyłości?

Uczeń:

1) systematycznie uczestniczy w różnorodnych formach aktywności fizycznej, szczególnie na świeżym powietrzu; dobiera strój do panujących warunków atmosferycznych; stosuje zasady bezpieczeństwa podczas aktywności fizycznej; wymienia korzyści zdrowotne wynikające z aktywności fizycznej, w tym w profilaktyce nadwagi i otyłości;
2) promuje aktywność fizyczną w grupach rówieśniczych i rodzinie; dąży do zalecanego poziomu aktywności fizycznej (np. wspomagając się technologiami informacyjno-komunikacyjnymi);
3) znajduje miejsca, obiekty i wydarzenia w najbliższej okolicy, które można wykorzystać do podejmowania aktywności fizycznej w sposób bezpieczny i zgodny z jego zainteresowaniami;
4) ogranicza czas spędzany w pozycji siedzącej lub leżącej w ciągu dnia przez aktywne przerwy (np. ćwiczenia rozciągające, ćwiczenia oporowe, ćwiczenia oddechowe, ćwiczenia wzroku); wymienia negatywne skutki zdrowotne wynikające z prowadzenia sedentarnego stylu życia (bezczynności ruchowej);
5) systematycznie wykonuje ćwiczenia relaksacyjne, w tym ćwiczenia oddechowe; rozumie znaczenie ćwiczeń fizycznych dla obniżenia stresu;
6) przyjmuje prawidłową pozycję ciała podczas codziennych aktywności; regularnie wykonuje ćwiczenia ukierunkowane na kształtowanie prawidłowej postawy;

7) praktykuje techniki relaksacji przed zaśnięciem i stosuje zasady higieny snu; wyjaśnia znaczenie snu dla zdrowia fizycznego i psychicznego; określa zalecaną długość snu dla osób w jego wieku; opisuje kluczowe czynniki wpływające na jakość snu, ze szczególnym uwzględnieniem negatywnego wpływu korzystania z urządzeń elektronicznych przed zaśnięciem.

4. Odżywianie.

Pytanie wiodące: Jak zdrowo się odżywiać, aby wspierać swój rozwój fizyczny ze szczególnym uwzględnieniem profilaktyki nieprawidłowej masy ciała?

Uczeń:

1) stosuje się do zaleceń zgodnych z talerzem zdrowego żywienia, ze szczególnym uwzględnieniem regularnego spożywania posiłków, w tym dużej ilości warzyw i owoców; dostosowuje wielkość porcji do swoich potrzeb; unika żywności niekorzystnej dla zdrowia (np. fast foodów, słodyczy);
2) stosuje zasady zdrowego nawadniania; unika słodzonych napojów;
3) samodzielnie przygotowuje proste, zdrowe posiłki oraz zdrowe przekąski; wybiera produkty bogate w podstawowe składniki odżywcze;
4) uprawia rośliny jadalne w celu przygotowania zdrowych posiłków; wskazuje produkty pochodzenia roślinnego korzystne dla zdrowia;
5) rozpoznaje oznakowania na etykietach produktów spożywczych, w tym informacje o wartości odżywczej i alergenach, a także wyjaśnia ich znaczenie oraz zastosowanie w wyborze produktów; korzysta z wiarygodnych aplikacji mobilnych do analizy składu produktów;
6) ocenia świeżość produktów spożywczych; rozpoznaje oznaki psucia się żywności; stosuje podstawowe metody przechowywania żywności; szacuje zapotrzebowanie na produkty spożywcze, aby unikać ich marnotrawienia.

5. Zdrowie psychiczne.

Pytanie wiodące: Jak dbać o dobrostan psychiczny i emocjonalny, w tym poczucie własnej wartości i skuteczności?

Uczeń:

1) omawia pojęcie zdrowia psychicznego, czynniki je chroniące oraz te, które zwiększają ryzyko występowania zaburzeń psychicznych;

2) rozpoznaje i nazywa emocje u siebie i innych osób; omawia i stosuje konstruktywne sposoby radzenia sobie z emocjami, m.in. techniki uważności; omawia zasady pierwszej pomocy emocjonalnej;
3) omawia pojęcie stresu; wyjaśnia wpływ stresu na ciało, myśli, emocje, zdolności poznawcze; stosuje konstruktywne sposoby radzenia sobie ze stresem;
4) omawia pojęcie pozytywnej samooceny i pozytywnego obrazu siebie, a także wymienia sposoby ich budowania w swoim życiu;
5) omawia pojęcie postawy asertywnej; adekwatnie do sytuacji korzysta z asertywności; odróżnia, czym jest postawa asertywna, a czym agresywna i uległa;
6) omawia pojęcie przemocy; wymienia przykłady zachowań przemocowych, w tym przemoc fizyczną, psychiczną, rówieśniczą i cyberprzemoc; omawia sposoby reagowania na przemoc i wskazuje miejsca, w których można szukać pomocy, będąc osobą doświadczającą przemocy lub jej świadkiem;
7) omawia pojęcie zachowań autoagresywnych; wymienia konsekwencje zdrowotne związane z zachowaniami autoagresywnymi; wskazuje miejsca, w których można szukać pomocy;
8) omawia zagadnienie komunikacji werbalnej i niewerbalnej oraz ich znaczenie w relacjach interpersonalnych, w tym rówieśniczych, rodzinnych i innych, rozwija umiejętności komunikacyjne;
9) wskazuje miejsca uzyskania pomocy psychologicznej, psychoterapeutycznej i psychiatrycznej dla dzieci i młodzieży, w tym telefony zaufania, omawia sytuacje wymagające reakcji osób dorosłych;
10) omawia potrzeby osób z zaburzeniami neurorozwojowymi, w tym z zaburzeniem ze spektrum autyzmu, ADHD, rozwojowymi zaburzeniami uczenia się, zaburzeniem rozwoju intelektualnego, oraz potrzeby osób z niepełnosprawnościami fizycznymi.

6. Zdrowie społeczne.

Pytanie wiodące: Jak budować relacje interpersonalne oparte na otwartości, zaufaniu i podmiotowości w otoczeniu rodzinnym, szkolnym, rówieśniczym i lokalnym?

Uczeń:

1) wyjaśnia pojęcia: koleżeństwo, przyjaźń, zauroczenie, zakochanie, miłość, a także rozpoznaje niewłaściwe zachowania w tych relacjach;
2) wymienia i omawia funkcje rodziny, opisuje przejawy jej prawidłowego funkcjonowania, omawia wartość rodziny w życiu osobistym człowieka;

3) omawia czynniki wpływające na atmosferę w rodzinie, zna prawa i obowiązki dziecka oraz rodziców;
4) omawia sposoby dbania o więzi rodzinne (relacje z matką, ojcem, rodzeństwem, dziadkami i dalszą rodziną);
5) opisuje zmiany mogące występować w rodzinach, w tym separację, rozwód, wejście rodziców w nowe związki, adopcję, rodzicielstwo zastępcze, pojawienie się rodzeństwa, chorobę i śmierć, a także wymienia sposoby radzenia sobie w takich sytuacjach.

7. Dojrzewanie.

Pytanie wiodące: Jak akceptować przemiany okresu dojrzewania oraz radzić sobie z jego wyzwaniami i kształtować pozytywny obraz własnego ciała?

Uczeń:

1) opisuje fizyczne, psychiczne, emocjonalne oraz społeczne zmiany występujące w okresie dojrzewania; omawia zmiany zachodzące w mózgu podczas dojrzewania oraz wpływ tych zmian na zachowanie nastolatków; wyjaśnia różnice między dojrzewaniem fizycznym a dojrzałością psychiczną;
2) identyfikuje zmiany dotyczące dojrzewania należące do normy medycznej, w tym różne tempo wzrostu, zmianę sylwetki, ginekomastię, nocne polucje, mutację, wzmożone pocenie się, zmianę zapachu, mimowolne erekcje, owłosienie, wzrost piersi, pojawienie się miesiączki, trądzik, a także odbiegające od normy medycznej, w tym przedwczesne lub opóźnione dojrzewanie, stulejkę, nieprawidłową wydzielinę z pochwy, nieprawidłowości związane z miesiączkowaniem;
3) wymienia i stosuje zasady higieny osobistej związanej ze zmianami okresu dojrzewania, higieny skóry twarzy, higieny całego ciała, w tym narządów płciowych; wymienia zasady użycia podpasek i tamponów;
4) omawia etapy cyklu miesiączkowego i jego wpływ na codzienne funkcjonowanie i samopoczucie.

8. Zdrowie seksualne

Pytanie wiodące: Jak kształtować pozytywną postawę wobec seksualności człowieka wraz z respektowaniem autonomii cielesnej swojej i innych osób?

Uczeń:

1) charakteryzuje pojęcia: zdrowie seksualne, seksualność i omawia ich rolę w życiu człowieka;
2) omawia budowę i podstawowe funkcje narządów płciowych wewnętrznych i zewnętrznych;
3) wyjaśnia proces zapłodnienia; wymienia najważniejsze fakty dotyczące przebiegu ciąży, porodu oraz opieki nad noworodkiem;
4) omawia zagadnienie autonomii cielesnej oraz to, w jaki sposób asertywnie o nią dbać; wymienia rodzaje zachowań dorosłego lub rówieśnika, które są przekroczeniem granic intymnych; wyszukuje przepisy prawne dotyczące ochrony seksualności osób poniżej 15 roku życia, w tym art. 200 i art. 202 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2025 r. poz. 383, 1818 i 1872); omawia możliwości uzyskania pomocy w sytuacji zagrożenia;
5) wymienia stereotypy płciowe oraz wyjaśnia ich wpływ na funkcjonowanie człowieka.

9. Zdrowie środowiskowe.

Pytanie wiodące: Jak środowisko i jego zanieczyszczenia wpływają na zdrowie publiczne i indywidualne?

Uczeń:

1) omawia wpływ jakości środowiska na zdrowie człowieka, w tym zanieczyszczenia powietrza i wody, zmniejszenie powierzchni terenów zielonych, zmianę klimatu; wyjaśnia, jak wzrost średniej globalnej temperatury wpływa na zdrowie i warunki życia człowieka – moduł klimatyczny;
2) sprawdza aktualny stan zanieczyszczenia powietrza przy użyciu technologii informacyjno-komunikacyjnych (np. specjalistycznych aplikacji mobilnych) oraz podaje przykłady ograniczania jego poziomu w swoim otoczeniu – moduł klimatyczny;
3) wyjaśnia, dlaczego kontakt z naturą jest istotny dla zdrowia; wyjaśnia, czym jest odpowiedzialność za zwierzęta domowe, jak również za dziką przyrodę i ekosystemy – moduł klimatyczny;
4) sprawdza natężenie hałasu przy użyciu technologii informacyjno-komunikacyjnych (np. specjalistycznych aplikacji mobilnych) oraz podaje przykłady ograniczania jego poziomu w swoim otoczeniu; wyjaśnia zasady profilaktyki niedosłuchu;
5) podejmuje działania proekologiczne, aby poprawić stan środowiska przyrodniczego i własne zdrowie – moduł klimatyczny.

10. Internet i profilaktyka uzależnień.

Pytanie wiodące: Co należy wiedzieć na temat bezpiecznego korzystania z Internetu i zagrożeń związanych z zażywaniem substancji psychoaktywnych?

Uczeń:

1) przestrzega zasad higieny cyfrowej; omawia definicje zjawiska: niebieskiego światła, szyi SMS-owej, krótkowzroczności w kontekście nadużywania urządzeń ekranowych; omawia różnice między relacjami międzyludzkimi bez użycia oraz z użyciem technologii i urządzeń elektronicznych;
2) omawia zagrożenia wynikające z niewłaściwego używania technologii informacyjno-komunikacyjnych, w tym cyberprzemoc, hejt, mowę nienawiści, kreowanie cyberrzeczywistości, zjawisko patostreamingu, uzależnienie od Internetu i gier komputerowych oraz niebezpieczne kontakty w sieci, m.in. uwodzenie w sieci (*grooming*), omawia korzyści i zagrożenia związane ze sztuczną inteligencją oraz wirtualną rzeczywistością (VR);
3) omawia korzyści wynikające z przestrzegania domowych zasad ekranowych;
4) omawia zagrożenia związane z zażywaniem substancji psychoaktywnych, w tym alkoholu, wyrobów tytoniowych, napojów energetyzujących;
5) omawia sposoby reagowania w sytuacjach występowania zagrożeń związanych z korzystaniem z Internetu i zażywaniem substancji psychoaktywnych, w tym ze spożywaniem alkoholu, używaniem wyrobów tytoniowych, spożywaniem napojów energetyzujących, a także wymienia sposoby uzyskania pomocy specjalistycznej w tym zakresie;
6) formułuje argumenty dotyczące korzyści wynikających z niezażywania substancji psychoaktywnych, w tym niespożywania alkoholu, nieużywania wyrobów tytoniowych, niespożywania napojów energetyzujących.

Klasy VII i VIII

1. Wartości i postawy.

Pytanie wiodące: Jak kształtować postawy i wartości związane z godnością, szacunkiem oraz prospołecznym podejściem do zdrowia i troską o środowisko?

Uczeń:

1) rozumie, że godność człowieka stanowi fundamentalną wartość na wszystkich etapach jego życia;
2) potrafi w imię godności i ludzkiego szacunku akceptować człowieka bez względu na jego indywidualne cechy, choroby, niepełnosprawności;
3) rozumie, że zdrowie stanowi wartość nadrzędną w różnych kręgach kulturowych;
4) dba o poczucie własnej sprawczości w odniesieniu do zdrowia własnego i innych osób oraz stanu środowiska i klimatu – moduł klimatyczny;
5) przyjmuje postawę prospołeczną w odniesieniu do zdrowia innych osób, rozumie ideę zachowań prozdrowotnych w kontekście zdrowia publicznego, w tym donacji krwi, szczepień ochronnych, badań profilaktycznych oraz unikania zażywania substancji psychoaktywnych, rozumie, na czym polega kultura wolontariatu, i ma świadomość, że służy ona dobru innych osób, w tym działaniom na rzecz ochrony środowiska.

2. Zdrowie fizyczne.

Pytanie wiodące: Jak zapobiegać najczęstszym chorobom cywilizacyjnym i zakaźnym oraz jak budować empatyczną postawę wobec osób z chorobami przewlekłymi i niepełnosprawnościami?

Uczeń:

1) omawia czynniki, które wpływają pozytywnie i negatywnie na zdrowie i samopoczucie, wyjaśnia, w jaki sposób sam może wpływać na zdrowie;
2) wyjaśnia, czym są choroby zakaźne, jakie są drogi ich przenoszenia, w tym droga kropelkowa, płciowa, przez krew, przez kontakt, a także wyjaśnia, jak można ograniczyć ryzyko zakażenia, opisuje objawy najczęstszych chorób zakaźnych oraz wymienia, które z nich mogą być groźne, wymienia objawy sepsy, wyjaśnia, czym są antybiotyki, czym jest antybiotykoodporność i zagrożenia z niej wynikające;
3) stosuje zasady profilaktyki epidemiologicznej, wyjaśnia, czym są epidemie i pandemie oraz jak do nich dochodzi;
4) wyjaśnia znaczenie szczepień w przeszłości i obecnie, rozróżnia szczepienia obowiązkowe i zalecane, omawia, czym są ruchy antyszczepionkowe, czym jest dezinformacja o szczepieniach i jak ją rozpoznać;

5) opisuje podstawowe mierniki zdrowia fizycznego oraz ich wartości referencyjne dla swojego wieku, w tym wskaźnik masy ciała (BMI), ciśnienie tętnicze krwi, tętno, stężenie glukozy we krwi, profil lipidowy, mierzy tętno oraz ciśnienie tętnicze krwi w spoczynku i po wysiłku fizycznym za pomocą aparatu automatycznego, a także wyjaśnia znaczenie monitorowania tych parametrów przez całe życie;
6) identyfikuje przeszkody społeczne, techniczne i architektoniczne w życiu osób z niepełnosprawnością oraz podaje przykłady rozwiązań pozwalających na tworzenie przestrzeni przyjaznej osobom z niepełnosprawnością.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) wymienia choroby przenoszone przez zwierzęta na ludzi oraz sposoby ochrony przed nimi, opisuje, jak usunąć kleszcza;
2) omawia najczęstsze choroby przewlekłe i cywilizacyjne (np. otyłość, nadciśnienie tętnicze, różne typy cukrzycy, zaburzenia lipidowe, choroby nerek, choroby wątroby, choroby serca, alergie, nowotwory, zaburzenia psychiczne, choroby otępienne), opisuje wyzwania osób żyjących z chorobami przewlekłymi, prezentuje postawę opartą na zrozumieniu problemów stojących przed osobami chorymi przewlekle.

3. Aktywność fizyczna.

Pytanie wiodące: Jak promować aktywny styl życia, zastępować bezruch ruchem, korzystać z aktywnego transportu oraz podejmować aktywność fizyczną, aby zapobiegać chorobom?

Uczeń:

1) promuje aktywność fizyczną, inicjując i organizując różnorodne wydarzenia oraz projekty i podejmując wyzwania, które zachęcają do aktywności fizycznej, oraz uczestnicząc w nich, angażuje społeczność szkolną i lokalną do wykonywania regularnych ćwiczeń, wyjaśnia korzyści zdrowotne wynikające z aktywności fizycznej w kontekście profilaktyki chorób;
2) planuje i monitoruje własną 24-godzinną aktywność, w tym aktywność fizyczną, wypoczynek i sen, także z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych;
3) regularnie wykonuje ćwiczenia, które wspierają prawidłową postawę ciała oraz zapobiegają bólom pleców i dysfunkcjom mięśni dna miednicy;

4) zastępuje bezruch ruchem w codziennych czynnościach (np. wybiera schody zamiast windy) oraz systematycznie korzysta z aktywnego transportu (np. chodzenie pieszo, jazda na rowerze), uzasadnia znaczenie aktywnego stylu życia dla zdrowia fizycznego, psychicznego oraz środowiska;
5) korzysta z różnych metod hartowania organizmu, wymienia różne metody i korzyści zdrowotne hartowania organizmu.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) formułuje argumenty na temat korzyści zdrowotnych wynikających z aktywności fizycznej w kontekście profilaktyki wybranych chorób niezakaźnych (np. otyłości, chorób sercowo-naczyniowych, cukrzycy typu 2, zaburzeń metabolicznych, niepłodności, zwyrodnienia stawów i osteoporozy, depresji i innych zaburzeń psychicznych), wyjaśnia krótko- oraz długoterminowe konsekwencje zdrowotne wynikające z braku aktywności fizycznej;
2) formułuje argumenty na temat motywów uczestnictwa w aktywności fizycznej, a także omawia bariery i sposoby ich pokonywania, omawia znaczenie aktywności fizycznej dla rozwoju psychospołecznego.

4. Odżywianie.

Pytanie wiodące: Jak samodzielnie planować i komponować zbilansowane posiłki oraz przeciwdziałać niezdrowym zachowaniom żywieniowym?

Uczeń:

1) samodzielnie planuje i komponuje zbilansowane posiłki zgodnie z zaleceniami talerza zdrowego żywienia, w tym z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych (np. wiarygodnych aplikacji mobilnych, programów komputerowych);
2) przygotowuje napój izotoniczny oraz posiłki przedwysiłkowe i powysiłkowe;
3) wymienia konsekwencje zdrowotne wynikające z niewłaściwego odżywiania (np. nadwagę, otyłość, insulinooporność, cukrzycę typu 2, choroby układu krążenia), omawia znaczenie diety w kontekście chorób autoimmunologicznych (np. celiakii, cukrzycy typu 1, choroby Hashimoto) i alergii pokarmowych;
4) opisuje negatywne skutki stosowania nieprawidłowych diet, nadużywania suplementów, spożywania napojów energetyzujących oraz stosowania środków dopingujących.

5. Zdrowie psychiczne.

   Pytanie wiodące: Jakie są uwarunkowania zdrowia psychicznego i emocjonalnego oraz czynników je chroniących?

   Uczeń:

   1) omawia zależność między emocjami, myślami a objawami fizycznymi i zachowaniem;
   2) analizuje swoje zachowanie, uczucia i potrzeby w różnych sytuacjach pod kątem budowania poczucia własnej wartości;
   3) dba o pozytywny obraz własnego ciała, analizuje, jaki wpływ na obraz ciała mają m.in. Internet oraz media społecznościowe;
   4) stosuje zasady pierwszej pomocy emocjonalnej wobec osób ze swojego otoczenia.

   Wymagania do wyboru. Uczeń:

   1) identyfikuje czynniki indywidualne i środowiskowe mające wpływ na jego dobrostan i stosuje adekwatne techniki radzenia sobie z trudnościami;
   2) omawia potrzeby osób z zaburzeniami psychicznymi występującymi najczęściej w okresie dojrzewania, w tym z zaburzeniami depresyjnymi, lękowymi, psychotycznymi, zaburzeniami odżywiania (bulimią, anoreksją), dysmorfofobią.

6. Zdrowie społeczne.

   Pytanie wiodące: Jak rozwijać relacje interpersonalne oparte na otwartości, zaufaniu i podmiotowości w otoczeniu rodzinnym, szkolnym, rówieśniczym i lokalnym?

   Uczeń:

   1) opisuje oznaki zakochania, odróżnia zakochanie od popędu seksualnego oraz od miłości, a także miłość młodzieńczą od miłości dojrzałej;
   2) nawiązuje i utrzymuje relacje, dbając o swoje potrzeby oraz jednocześnie szanując potrzeby innych osób, rozumie swoją rolę w budowaniu pozytywnej atmosfery w rodzinie;
   3) rozpoznaje manipulację w najbliższym otoczeniu oraz asertywnie na nią reaguje;
   4) omawia sposoby rozwiązywania problemów i konfliktów, w tym alternatywne metody rozwiązywania sporów, w szczególności mediacje.

7. Dojrzewanie.

   Pytanie wiodące: Jak w okresie dojrzewania troszczyć się o swoje ciało?

Uczeń:

1) omawia cele rozwojowe i wyzwania etapu dojrzewania oraz kolejnych etapów życia człowieka, w tym menopauzy, andropauzy, starości;
2) omawia czynniki wpływające na prawidłowy rozwój płciowy; monitoruje stan swojego ciała oraz identyfikuje możliwe nieprawidłowości i urazy układu moczowo-płciowego, w tym endometriozę, adenomiozę, zespół policystycznych jajników, nietrzymanie moczu, skręt jądra, złamanie prącia, wnętrostwo, spodziectwo, załupek;
3) charakteryzuje dostępne na rynku produkty menstruacyjne, wyjaśnia zjawisko ubóstwa menstruacyjnego i sposoby przeciwdziałania mu.

8. Zdrowie seksualne.

Pytanie wiodące: Jakie znaczenie ma seksualność w życiu człowieka m.in. w kontekście rozumienia i respektowania autonomii cielesnej własnej oraz innych osób?

Uczeń:

1) wyjaśnia pozytywne znaczenie ludzkiej seksualności, omawia pojęcie popędu seksualnego i jego zmian w okresie dojrzewania, wymienia powody podjęcia aktywności seksualnej oraz konsekwencje z nią związane, rozumie rolę odpowiedzialności w odniesieniu do seksualności w życiu człowieka;
2) omawia pojęcie orientacji psychoseksualnej i kierunki jej rozwoju, wyjaśnia pojęcia związane z tożsamością płciową;
3) omawia kryteria świadomej zgody, identyfikuje elementy seksualizacji oraz presji związanej z podjęciem aktywności seksualnej obecne w mediach społecznościowych, środkach masowego przekazu, kulturze młodzieżowej oraz we własnym otoczeniu, a także wymienia sposoby przeciwdziałania im i radzenia sobie z nimi, omawia elementy dojrzałego, świadomego i odpowiedzialnego przygotowania się do inicjacji seksualnej, wymienia konsekwencje przedwczesnej inicjacji seksualnej;
4) charakteryzuje metody antykoncepcji (mechaniczne, hormonalne, chemiczne, naturalne);
5) rozróżnia formy przemocy seksualnej, w tym molestowania seksualnego, a także omawia sposoby reagowania, gdy sam jej doświadcza lub gdy doświadczają jej inni, identyfikuje miejsca, w których można uzyskać pomoc.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) wymienia infekcje i choroby przenoszone drogą płciową, w tym kiłę, rzeżączkę, chlamydiozę, zakażenie wirusem HPV, HBV, HCV, HIV i HSV, wymienia uniwersalne zasady profilaktyki infekcji i chorób przenoszonych drogą płciową, rozpoznaje objawy wymagające interwencji lekarskiej;
2) wymienia specjalności zawodowe zajmujące się tematem seksualności człowieka i zdrowia reprodukcyjnego (ginekologię, urologię, andrologię, seksuologię, dermatologię i wenerologię, proktologię, endokrynologię, położnictwo, fizjoterapię uroginekologiczną, farmację).

9. Zdrowie środowiskowe.

Pytanie wiodące: Jak rozpoznać i ocenić poziom zagrożeń zdrowotnych związanych z degradacją środowiska oraz zmianą klimatu i jakie działania mogą pomóc w minimalizowaniu tych zagrożeń dla zdrowia człowieka?

Uczeń:

1) opisuje, jak zmiana klimatu i degradacja środowiska wpływają na zdrowie indywidualne i publiczne, wymienia choroby, które mogą być ich wynikiem, w tym zaburzenia psychiczne, choroby układu oddechowego, układu sercowo-naczyniowego, choroby skóry, a także wskazuje negatywne następstwa ekstremalnych zjawisk pogodowych dla zdrowia – moduł klimatyczny;
2) wyjaśnia, jak utrata różnorodności biologicznej wpływa na zdrowie indywidualne i zdrowie publiczne – moduł klimatyczny;
3) realizuje działania na rzecz poprawy stanu środowiska, uczestniczy w działaniach promujących zdrowie środowiskowe – moduł klimatyczny.

10. Internet i profilaktyka uzależnień.

Pytanie wiodące: Jak identyfikować zachowania ryzykowne u siebie i innych osób w zakresie szkodliwego korzystania z technologii informacyjno-komunikacyjnych, zażywania substancji psychoaktywnych oraz występowania uzależnień behawioralnych?

Uczeń:

1) opisuje specyfikę cyfrowych relacji i zachowań, wymienia konsekwencje nadmiernego dzielenia się informacjami osobistymi w Internecie oraz konsekwencje odbioru niewłaściwych treści, takich jak patostreaming, internetowe wyzwania (*challenge*);

2) analizuje własną aktywność w Internecie pod kątem potencjalnych zagrożeń (np. cyberprzemocy, hejtu i mowy nienawiści, sekstingu, korzystania z pornografii, uzależnienia od mediów społecznościowych i gier komputerowych);
3) wymienia konsekwencje zdrowotne i psychospołeczne zażywania substancji psychoaktywnych (np. spożywania alkoholu, używania wyrobów tytoniowych, zażywania narkotyków, nowych substancji psychoaktywnych, leków przyjmowanych w celach innych niż wskazania medyczne, niezgodnie z zaleceniami lekarza i potrzebami zdrowotnymi) oraz korzystania z technologii informacyjno-komunikacyjnych w sposób szkodliwy dla siebie oraz najbliższego otoczenia;
4) wykorzystuje sposoby chroniące przed szkodliwym korzystaniem z technologii informacyjno-komunikacyjnych i przed zażywaniem substancji psychoaktywnych (np. spożywaniem alkoholu, używaniem wyrobów tytoniowych, zażywaniem narkotyków, nowych substancji psychoaktywnych, leków przyjmowanych w celach innych niż wskazania medyczne, niezgodnie z zaleceniami lekarza i potrzebami zdrowotnymi), a także stosuje postawę asertywną i nie ulega presji otoczenia.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) formułuje argumenty zachęcające do unikania ryzykownych zachowań wpływających na rozwój uzależnień;
2) realizuje działania promujące higienę cyfrową i styl życia wolny od ryzykownych zachowań we współpracy ze środowiskiem rówieśniczym, rodzinnym, szkolnym i lokalnym.

W ramach zajęć edukacji zdrowotnej uczniowie zdobywają doświadczenia edukacyjne, które wspierają ich rozwój fizyczny, psychiczny, społeczny i osobisty oraz budują poczucie sprawczości i odpowiedzialności za własne zdrowie. Doświadczenia edukacyjne mają charakter praktyczny, wzmacniają kompetencje przekrojowe oraz rozwijają umiejętności organizacyjne, komunikacyjne i współpracę. Uczeń realizuje w każdym roku szkolnym przynajmniej 2 doświadczenia edukacyjne wybrane samodzielnie lub z nauczycielem.

W przypadku klas IV–VI uczeń:

1) w grupie przygotowuje plany pozaszkolnych aktywności fizycznych, w trakcie roku szkolnego pod kierunkiem nauczyciela realizuje przygotowane plany, a następnie podsumowuje ten proces;

2) samodzielnie wyszukuje przepisu zdrowego posiłku, wybiera produkty, przygotowuje posiłek, analizuje go pod kątem wartości odżywczych i prezentuje jego wynik w formie ustalonej z nauczycielem;
3) przez ustalony z nauczycielem czas prowadzi dziennik, w którym dokonuje pozytywnej autorefleksji – zapisuje lub w inny sposób przedstawia swoje osiągnięcia i powody do dumy;
4) w grupie przygotowuje i wykonuje przedstawienie na temat związany z przyjmowaniem i pełnieniem różnych ról społecznych;
5) przez ustalony z nauczycielem czas prowadzi dziennik, w którym zapisuje swoje obserwacje i refleksje na temat zmian zachodzących w nim w okresie dojrzewania;
6) pracując w grupie, tworzy prace, z wykorzystaniem różnych środków wyrazu (np. komiks, plakat opowiadanie), na temat stawiania granic;
7) indywidualnie lub w grupie tworzy mapę swojej okolicy, zaznaczając miejsca, które sprzyjają budowaniu zdrowych nawyków (np. parki, skwery, ścieżki rowerowe), oraz miejsca, w których przebywanie może szkodzić zdrowiu (np. ruchliwe ulice, miejsca bez zieleni);
8) przez czas ustalony z nauczycielem prowadzi ewidencję czasu aktywności w Internecie, podsumowuje ten proces i tworzy listę własnych sposobów na ograniczenie czasu spędzanego w sieci.

W przypadku klas VII i VIII uczeń:

1) przygotowuje debatę na wybrany temat dotyczący zdrowia i bierze w niej udział;
2) przez ustalony z nauczycielem czas monitoruje spożywane posiłki, ich kaloryczność oraz zawartość składników odżywczych, dokonuje podsumowania i formułuje wnioski o wpływie tej diety na jego zdrowie i samopoczucie;
3) indywidualnie lub w grupie wyszukuje dostępnych stacjonarnie lub przez Internet miejsc, które oferują nastolatkom wsparcie w trudnych sytuacjach;
4) indywidualnie lub w grupie przygotowuje i prowadzi prostą kampanię informacyjną dotyczącą wyzwań zdrowotnych okresu dojrzewania;
5) indywidualnie lub w grupie krytycznie analizuje wybrane wspólnie z nauczycielem przekazy medialne pod kątem obecności seksualizacji i presji seksualnej oraz formułuje wnioski na temat ich szkodliwości, wyniki analizy prezentuje w formie ustalonej z nauczycielem;

6) w grupie przygotowuje i przeprowadza zajęcia dotyczące wybranego aspektu zdrowia dla młodszych klas;
7) przeprowadza wywiad z osobą zajmującą się profilaktyką uzależnień lub innym ekspertem zajmującym się zdrowiem, utrwala wywiad w wybranej formie i prezentuje wnioski z rozmowy w formie ustalonej z nauczycielem.

Warunki i sposób realizacji

Ze względu na cele edukacji zdrowotnej zajęcia powinny mieć charakter praktyczny oraz wykorzystywać nowoczesne, aktywizujące metody nauczania. Do realizacji edukacji zdrowotnej rekomendowane jest wykorzystanie aktywnych form pracy z dziećmi i młodzieżą pozwalających na pogłębienie tematu, pracę warsztatową czy podzielenie się własnymi przemyśleniami.

Realizacja celów edukacji zdrowotnej powinna być również wspierana korzystaniem z nowoczesnych technologii (np. wiarygodnych aplikacji mobilnych). Pomocna może być współpraca z nauczycielami innych zajęć edukacyjnych, takich jak przyroda, wychowanie fizyczne, biologia, ale także język polski czy informatyka w kontekście poruszanych treści czy wspólnie planowanych doświadczeń edukacyjnych.

Z uwagi na specyfikę celów kształcenia w nauczaniu edukacji zdrowotnej najlepiej sprawdzą się następujące metody i techniki pracy: praca w grupach, burza mózgów, metaplan, dyskusja, różne formy debat, metoda studiów przypadku i drama.

ETYKA

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Podejmowanie refleksji moralnej.
2. Rozwijanie wrażliwości aksjologicznej i interioryzacja wartości.
3. Rozwijanie postawy dialogicznej.
4. Rozwijanie sprawczości i odpowiedzialności moralnej.
5. Rozwijanie postaw szacunku i troski o dobro własne, innych oraz przyrody.
6. Rozwijanie kompetencji poznawczych i językowych ważnych w refleksji moralnej.

Edukacja etyczna odgrywa istotną rolę w procesie wspierania ucznia w integralnie pojętym rozwoju, ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju moralnego. Zajęcia z etyki służą przede wszystkim rozwijaniu postaw, kompetencji i sprawczości uczniów, kluczowych dla harmonijnego funkcjonowania w społeczeństwie i dbania o własny dobrostan.

Zajęcia z etyki powinny stwarzać możliwość uczenia się przez doświadczenia, spośród których kluczową rolę odgrywa dialog prowadzony z innymi. Taka formuła ma szczególne znaczenie dla rozwoju pożądanych sprawności intelektualnych i moralnych.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności

Etyka w klasach IV–VIII jest zaprojektowana w taki sposób, aby poszczególne wymagania szczegółowe można było realizować w różnych konfiguracjach, co umożliwia nauczycielowi uwzględnienie specyfiki i potrzeb klasy przy planowaniu i realizacji zajęć. Wymagania szczegółowe są ujęte w ośmiu działach, spośród których pierwszy pełni funkcję narzędziową i propedeutyczną w stosunku do pozostałych. Natomiast wymagania umieszczone w dalszych działach koncentrują się na różnych relacjach: z samym sobą, z innymi, ze wspólnotą, z wiedzą, ze światem cyfrowym, z przyrodą i ze sferą *sacrum*. Kolejność działów i poszczególnych wymagań szczegółowych wymusza ich realizację w określonej kolejności.

Dodatkowo w poszczególnych działach przewidziano wymagania do wyboru, które nauczyciel wybiera do realizacji z klasą, tj. przynajmniej jedno wymaganie w ramach danego działu.

1. Człowiek w świecie dobra i zła – przybornik etyki.

   Pytanie wiodące: Jak myśleć i rozmawiać o dobru i złu?

   Uczeń:

   1) charakteryzuje etykę jako naukę o moralności i jako sztukę dobrego życia, a także wyjaśnia różnice między moralnością, prawem stanowionym, obyczajowością i religią;
   2) rozważa różne odpowiedzi na podstawowe pytanie etyczne: „Jak należy żyć?”;
   3) dyskutuje o roli etyki w życiu człowieka oraz relacjach między moralnością, szczęściem i sensem życia;
   4) stosuje do opisu i analizy zagadnień moralnych następujące terminy: doświadczenie moralne, sprawczość moralna, dylemat moralny, konflikt moralny, wina moralna, działanie, podmiot działania, adresat działania, decyzja, intencja, skutek, motywacja;
   5) charakteryzuje i stosuje w dyskusji następujące pojęcia dotyczące wartości i postaw: dobro moralne, roztropność, sprawiedliwość, umiarkowanie, odwaga, miłość, szczęście, szacunek, troska, solidarność, odpowiedzialność, wolność, godność, prawda, piękno, życie, zdrowie, wiedza;

6) analizuje i ocenia działania lub postawy, stosując różne kryteria moralnego wartościowania, m.in. złotą regułę, zasadę niekrzywdzenia i zasadę użyteczności, oraz następujące terminy: działanie nakazane, działanie zakazane, działanie dozwolone, zasada moralna, obowiązek moralny, cnota moralna, wada moralna, charakter moralny;
7) w ramach prowadzonej przez siebie refleksji moralnej korzysta z podstawowych modeli etycznych: deontologicznego, konsekwencjalistycznego, aretologicznego bez konieczności posługiwania się tymi terminami;
8) przy opisie doświadczeń moralnych posługuje się nazwami uczuć i emocji;
9) rozpoznaje i analizuje problemy moralne, w tym konflikty i dylematy moralne, oraz proponuje sposoby ich rozwiązania;
10) dyskutuje na temat związku między rozwojem moralnym człowieka a dojrzałością intelektualną i emocjonalną;
11) charakteryzuje postawę dialogiczności i podaje przykłady zachowań będących i niebędących jej wyrazem;
12) stosuje reguły efektywnej komunikacji: regułę akceptacji rozmówcy, regułę aktywnego i życzliwego słuchania, regułę odpowiedzialności za wypowiadane słowa, wyrażającą się w wypowiadaniu twierdzeń istotnych, wiarygodnych i sformułowanych w zrozumiały sposób;
13) stosuje w codziennym życiu zasady porozumienia bez przemocy;
14) podczas tworzenia wypowiedzi stosuje umiejętności logiczno-językowe, takie jak: wyjaśnianie terminów, formułowanie pytań, uzasadnianie przekonań, w tym argumentowanie;
15) planuje, tworzy i prezentuje efekty pracy zespołowej, biorąc odpowiedzialność za przypadające mu zadania.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) rozpoznaje i rozważa problematykę moralną w wybranych tekstach kultury, a także ocenia decyzje, działania i postawy postaci w nich występujących;
2) wykorzystuje podstawowe metody tworzenia argumentów i ocenia argumenty pod kątem poprawności i mocy perswazyjnej;
3) rozpoznaje i charakteryzuje wybrane błędy logiczno-językowe w wypowiedziach dotyczących zagadnień moralnych;

4) charakteryzuje dwa modele rozwoju moralnego: Lawrence'a Kohlberga i Carol Gilligan oraz wykorzystuje je w analizie przekonań i działań, w tym swoich własnych;
5) rozważa spór między relatywizmem a obiektywizmem etycznym i zajmuje w tym sporze stanowisko;
6) charakteryzuje zjawisko amoralizmu, podaje przykłady zachowań amoralnych i wskazuje sposoby zapobiegania im;
7) wykorzystuje pojęcia i twierdzenia charakterystyczne dla wybranych stanowisk etycznych, w szczególności Sokratesa, Arystotelesa, Tomasza z Akwinu, Immanuela Kanta, Johna Stuarta Milla i Tadeusza Kotarbińskiego, do analizowania i oceniania przykładowych problemów moralnych;
8) tworzy pisemną wypowiedź argumentacyjną dotyczącą zagadnień etycznych.

2. Człowiek w relacji do siebie.

Pytanie wiodące: Jak kształtować własną tożsamość i dbać o swój dobrostan?

Uczeń:

1) charakteryzuje różne wymiary tożsamości człowieka;
2) rozważa zagadnienie godności osoby ludzkiej jako źródła należnego człowiekowi szacunku i przysługujących mu praw;
3) odróżnia zachowania będące i niebędące wyrazem szacunku i troski wobec siebie;
4) dyskutuje o roli odpowiedzialności za siebie i podaje przykłady zachowań będących i niebędących jej wyrazem;
5) odróżnia zachowania asertywne od agresywnych i uległych oraz wyjaśnia ich związek z dbaniem o siebie;
6) wskazuje czynniki wpływające pozytywnie i negatywnie na własną autonomię oraz sprawczość;
7) wyjaśnia, czym jest sumienie i jaką pełni funkcję w życiu moralnym człowieka, oraz jak się je kształtuje przez analizę i ocenę własnych działań lub zamierzeń;
8) rozważa swoje mocne i słabe strony oraz podaje przykłady działań na rzecz własnego rozwoju;
9) na podstawie własnego doświadczenia podaje przykłady moralnie akceptowalnych celów i środków do ich osiągnięcia.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) dyskutuje na temat sokratejskiego hasła „Poznaj samego siebie” i rozważa związek między samopoznaniem a troską o siebie;
2) dyskutuje na temat wybranych starożytnych koncepcji szczęścia (np. sokratejskiej, platońskiej, arystotelesowskiej, cyrenejskiej, cynickiej, epikurejskiej i stoickiej);
3) rozważa, czy należy zaspokajać wszystkie swoje pragnienia;
4) dyskutuje o cnotach i wadach moralnych (np. odwadze, brawurze, tchórzostwie) oraz podaje przykłady odnośnych zachowań;
5) dyskutuje na wybrane tematy związane z dobrostanem (np. samotności, nudy, samorealizacji, dbania o zdrowie i życie, samoakceptacji, wybaczania sobie);
6) rozważa pytania: „Kim jestem?”, „Czego potrzebuję?”, „Czego pragnę?”, „Co jest dla mnie ważne?”, „Czym się kieruję w moim postępowaniu?”.

3. Człowiek w relacji z innymi.

Pytanie wiodące: Jak budować i pielęgnować relację z drugim człowiekiem?

Uczeń:

1) wyjaśnia, dlaczego szacunek jest podstawą relacji dialogicznej, oraz rozważa rolę dialogu i kompromisu w tworzeniu relacji z drugim człowiekiem;
2) rozważa pojęcie wolności i tolerancji, ich znaczenie i granice w relacjach z innymi;
3) dyskutuje o roli i wpływie emocji oraz uczuć na kształtowanie relacji z drugim człowiekiem;
4) analizuje czynniki, które odgrywają istotną rolę w tworzeniu udanych relacji międzyludzkich;
5) dyskutuje o znaczeniu bliskich relacji, w tym koleżeństwa, przyjaźni i miłości;
6) dyskutuje o formach przemocy i sposobach przeciwdziałania jej oraz reaguje na dostrzeżone przejawy przemocy;
7) dyskutuje o różnych rodzajach kłamstwa i ich wpływie na relacje;
8) dyskutuje o roli autorytetu w życiu człowieka;
9) na podstawie codziennych doświadczeń dyskutuje o roli błędów i wybaczeniu w relacjach z innymi.

4. Człowiek w relacji do wspólnoty.

Pytanie wiodące: Jak budować wspólnotę i w niej funkcjonować?

Uczeń:

1) wyjaśnia, co to znaczy, że człowiek jest istotą społeczną, oraz charakteryzuje podstawowe wspólnoty: rodzinę, klasę, szkołę, państwo;
2) odróżnia działania sprawiedliwe od niesprawiedliwych, uzasadnia swoją ocenę i podaje przykłady takich działań na podstawie codziennego doświadczenia;
3) odróżnia postawy prowspólnotowe, takie jak solidarność i sprzeciw wobec zła, od antywspólnotowych (np. oportunizmu);
4) dyskutuje o roli zaufania w relacjach społecznych;
5) podaje przykłady zachowań będących i niebędących wyrazem odpowiedzialności i troski o dobro wspólne, a także podejmuje działania prowspólnotowe;
6) rozważa problematykę stereotypów, uprzedzeń i dyskryminacji, rozpoznaje typy oraz przejawy dyskryminacji i sposoby przeciwdziałania im, odnosząc je do zagadnienia tolerancji i równego traktowania;
7) wyjaśnia, czym jest wielokulturowość, i dyskutuje na temat jej roli w życiu społecznym;
8) rozważa, czym jest patriotyzm, podaje współczesne przykłady zachowań patriotycznych i dyskutuje, co to znaczy być dobrym obywatelem;
9) rozważa ideę praw człowieka, a także na podstawie własnego doświadczenia wskazuje aspekty życia społecznego, dla których te prawa są istotne;
10) dyskutuje o znaczeniu bezinteresownego działania na rzecz innych, podaje przykłady działań wolontariackich i ich roli w aktywnym budowaniu wspólnoty.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) wyjaśnia koncepcję sprawiedliwości jako bezstronności autorstwa Johna Rawlsa i stosuje ją do oceny relacji między jednostkami a wspólnotą;
2) rozważa zagadnienie kar i nagród oraz psychologiczne, społeczne i moralne skutki ich stosowania w kontekście wychowania;
3) rozważa skutki postaw egoizmu, egotyzmu, egocentryzmu dla jakości wspólnoty;
4) wyjaśnia spór między zwolennikami indywidualizmu i kolektywizmu oraz rozważa argumenty zwolenników tych stanowisk w kontekście pytania o dobre życie;
5) wskazuje przejawy nierówności społecznych w otaczającym świecie i podejmuje refleksję nad ich moralnym znaczeniem.

5. Człowiek w relacji do wiedzy.

Pytanie wiodące: Jakie znaczenie ma wiedza w dobrym życiu?

Uczeń:

1) wyjaśnia różnice między wiedzą a informacją;
2) wyjaśnia, na czym polega wartość wiedzy rozpatrywanej jako środek do celu i jako cel sam w sobie;
3) formułuje wypowiedzi na temat swoich zainteresowań, ulubionych przedmiotów szkolnych, a także talentów i predyspozycji;
4) na przykładach z doświadczeń codziennych wskazuje warunki, w jakich błąd odgrywa pozytywną rolę w procesie zdobywania wiedzy;
5) formułuje ocenę moralną rozpowszechnionych zjawisk związanych z kształceniem w szkole, w szczególności ściągania i plagiatu;
6) odróżnia informacje wiarygodne od niewiarygodnych i wskazuje racje dokonanego odróżnienia;
7) odróżnia poznanie naukowe od pozanaukowego (np. poznania zdroworozsądkowego);
8) odróżnia wypowiedzi o charakterze manipulacyjnym od perswazyjnych wypowiedzi argumentacyjnych;
9) rozpoznaje przykładowe działania o charakterze dezinformacji, w tym dezinformacji cyfrowej, oraz formułuje i uzasadnia jej ocenę moralną.

6. Człowiek w relacji do świata cyfrowego.

Pytanie wiodące: Jak odpowiedzialnie funkcjonować w świecie cyfrowym?

Uczeń:

1) wyjaśnia, dlaczego zachowania w świecie cyfrowym są przedmiotem ocen moralnych;
2) rozważa sposoby ochrony osób niepełnoletnich w świecie cyfrowym i podaje przykłady treści cyfrowych problematycznych moralnie;
3) rozpoznaje i ocenia zachowania przemocowe w przestrzeni cyfrowej, takie jak obrażanie, powielanie fałszywych informacji na czyjś temat, wykluczanie ze społeczności cyfrowej, a także proponuje sposoby radzenia sobie z nimi;
4) podaje przykłady negatywnego wpływu korzystania z technologii cyfrowych na własny dobrostan psychiczny;
5) wymienia przykłady właściwego i niewłaściwego wykorzystania w procesie kształcenia technologii cyfrowych, w tym generatywnej sztucznej inteligencji;
6) stosuje zasadę ograniczonego zaufania wobec treści dostępnych w Internecie;

7) dyskutuje na temat standardów moralnych w społecznościach internetowych (np. w mediach społecznościowych);
8) dyskutuje na temat korzyści i zagrożeń związanych z rozwojem sztucznej inteligencji.

7. Człowiek w relacji do przyrody.

Pytanie wiodące: Jaka powinna być relacja człowieka z przyrodą?

Uczeń:

1) na podstawie codziennego doświadczenia wyjaśnia, dlaczego należy dbać o przyrodę i brać odpowiedzialność za ingerencję w jej funkcjonowanie oraz troszczyć się o nią;
2) rozpoznaje i wyjaśnia, na czym polegają najważniejsze zagrożenia dla przyrody stwarzane przez człowieka, w szczególności kryzys klimatyczny i kryzys różnorodności biologicznej;
3) podaje przykłady działań indywidualnych i systemowych zmierzających do ograniczenia marnowania zasobów naturalnych i żywności;
4) dyskutuje o moralnie dopuszczalnych, nakazanych i zakazanych działaniach wobec przyrody;
5) na podstawie codziennego doświadczenia rozważa, w czym wyraża się troska o dobrostan zwierząt, a także dyskutuje na temat praw zwierząt;
6) rozważa koncepcję zrównoważonego rozwoju i dyskutuje o idei odpowiedzialności za przyszłe pokolenia;
7) dyskutuje na temat wybranych form aktywizmu ekologicznego i proponuje działania, w które sam byłby skłonny się zaangażować.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) rozważa problem szowinizmu gatunkowego;
2) ocenia moralnie skutki chowu przemysłowego zwierząt, rolnictwa ekstensywnego i intensywnego dla przyrody, dobrostanu zwierząt i ludzi;
3) rozważa moralne i pozamoralne argumenty na rzecz wegetarianizmu i weganizmu.

8. Człowiek wobec *sacrum.*

Pytanie wiodące: Jaką rolę w życiu człowieka odgrywa sfera *sacrum*?

Uczeń:

1) wyjaśnia, czym jest sfera *sacrum*, i dyskutuje na temat związku *sacrum* z moralnością indywidualną lub społeczną;

2) odróżnia moralność religijną od laickiej i etykę od teologii moralnej;
3) wyjaśnia, dlaczego nie należy dyskryminować innych ludzi ze względu na ich przekonania dotyczące sfery *sacrum*, oraz okazuje szacunek zarówno osobom wierzącym, jak i niewierzącym;
4) dyskutuje na temat moralnych i pozamoralnych aspektów świętowania.

Wymagania do wyboru. Uczeń:

1) omawia symbole religijne wielkich religii: buddyzmu, chrześcijaństwa, hinduizmu, islamu, judaizmu oraz charakteryzuje komponenty moralne tych religii;
2) wyjaśnia spór między zwolennikami etyki świętości życia i etyki jakości życia oraz zajmuje własne stanowisko;
3) omawia wartości obecne w różnych kulturach i tradycjach religijnych, a także rozważa znaczenie tych wartości dla kształtowania postaw i relacji w grupie;
4) charakteryzuje różne stanowiska filozoficzne dotyczące *sacrum*: teizm, ateizm, panteizm, deizm, sceptycyzm i agnostycyzm.

W ramach zajęć z etyki uczniowie zdobywają doświadczenia edukacyjne, które wspierają ich rozwój fizyczny, psychiczny, społeczny i osobisty oraz budują poczucie sprawczości. Doświadczenia edukacyjne mają charakter praktyczny, wzmacniają kompetencje przekrojowe oraz rozwijają umiejętności organizacyjne, komunikacyjne i współpracę. Uczeń realizuje przynajmniej jedno doświadczenie edukacyjne w każdym roku nauki.

W trakcie cyklu kształcenia uczeń:

1) co najmniej dwa razy w każdym roku nauki bierze udział w dociekaniach filozoficznych – dialogu prowadzonym w grupie złożonej z uczniów i nauczyciela; punktem wyjścia dialogu są pytania samodzielnie formułowane przez uczestników na podstawie literatury pięknej, tekstów filozoficznych i mądrościowych z różnych kultur, filmy, prace plastyczne i różnego typu ćwiczenia inspirujące do myślenia;
2) indywidualnie przygotowuje i wygłasza mowę argumentacyjną; mowa jest wypowiedzią autorską: uczeń dzieli się w niej tym, co sam sądzi na dany temat, prezentuje swoje własne stanowisko i formułuje argumenty na rzecz bronionej tezy;
3) indywidualnie lub w grupie angażuje się w wybraną formę ekspresji artystycznej, będącej wizualizacją refleksji etycznej (np. przedstawienie teatralne, opowiadanie twórcze, scenariusz filmowy, reportaż fotograficzny, film, pracę plastyczną) wykonaną w dowolnej technice;
4) uczestniczy w zorganizowanej debacie (np. oksfordzkiej, „za i przeciw”, sokratejskiej, panelowej) na wybrany wspólnie temat związany z etyką.

W trakcie cyklu kształcenia uczeń realizuje co najmniej jedno wybrane doświadczenie edukacyjne, tj.:

1) pracując w grupie, angażuje się w działanie wolontariackie, a po zakończeniu wolontariatu dyskutuje o swoich doświadczeniach i wnioskach;
2) pracując w grupie, przygotowuje scenkę dramową, prezentującą rozwiązanie problemu etycznego znanego z codziennego doświadczenia;
3) pracując w grupie, opracowuje regulamin lub zbiór dobrych praktyk obowiązujących w internetowej grupie klasowej;
4) pracując w grupie, wybiera święto związane z zagadnieniem moralnym i przygotowuje sposób jego upamiętnienia lub celebracji;
5) pracując w grupie, przygotowuje i wygłasza prezentację lub prowadzi dla klas młodszych zajęcia dotyczące problemu związanego z etyką w codziennych sytuacjach;
6) przez ustalony z nauczycielem czas prowadzi notatki na temat osobistych refleksji moralnych;
7) indywidualnie lub w grupie przygotowuje i przedstawia prezentację o problematyce moralnej z wybranego dzieła kultury.

Warunki i sposób realizacji

Realizacja treści nauczania etyki wymaga uwzględnienia dydaktycznej idei spiralności, która z kolei wymaga powtarzania określonych treści nauczania na wszystkich jego etapach, ale w sposób bardziej wszechstronny, z zastosowaniem różnych technik i metod, za pomocą języka, którym uczeń posługuje się na danym etapie rozwoju. Specyfika przedmiotu zachęca także do realizowania poszczególnych wymagań szczegółowych w dowolnej kolejności i konfiguracji, dopasowanej do specyfiki grupy uczniów, a także do ich zainteresowań. Ważne jest, aby wymagania z działu pierwszego „Człowiek w świecie dobra i zła – przybornik etyki” mimo ich ogólnego i propedeutycznego charakteru były wprowadzane sukcesywnie w powiązaniu z innymi wymaganiami z pozostałych działów.

Fundamentem wartościowego nauczania etyki jest dialog w jego różnych formach, w szczególności dialog intelektualny, który jest ważnym aspektem wielu bardziej złożonych metod dydaktycznych, takich jak dociekania filozoficzne czy studium przypadku. Ważne jest, aby zachęcać wszystkich uczniów do swobodnego wypowiadania się, dbając przy tym o stosowanie reguł efektywnej komunikacji. Istotne jest, aby nauczyciel własną postawą

modelował pożądane postawy u uczniów. W procesie tym kluczową rolę odgrywa budowanie relacji opartych na zaufaniu, wzajemnym szacunku i empatii.

Eksponowana w wymaganiach szczegółowych dialogiczność wymaga, aby nauczyciel, prowadząc zajęcia, koncentrował się na rozwoju kompetencji i postaw, a nie wyłącznie na transferze wiedzy – w szczególności w formie wykładu. Odejście od takiego sposobu prowadzenia zajęć przejawia się w użyciu czasowników operacyjnych, za pomocą których sformułowano wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności oraz wymagania dotyczące doświadczeń edukacyjnych. W ramach poszczególnych zajęć należy wprowadzać stosowną terminologię etyczną, ale ważnym tego aspektem powinno być wspólne objaśnianie terminów z wykorzystaniem intuicji językowych uczniów oraz wiarygodnych opracowań.

Efektywnej realizacji wymagań szczegółowych będzie sprzyjać dobór odpowiedniej sali lekcyjnej i taka jej aranżacja, która sprzyja udziałowi w dialogu (np. przez rozmieszczenie uczniów w okręgu). Warto także zadbać o to, aby sala lekcyjna była wyposażona w odpowiedni sprzęt: rzutnik lub tablicę interaktywną i komputer.

JĘZYK MNIEJSZOŚCI NARODOWEJ LUB ETNICZNEJ

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Efektywne komunikowanie się w języku mniejszości.
2. Rozumienie historii i kultury danej mniejszości.
3. Wprowadzenie w świat wartości takich jak tolerancja, akceptacja, szacunek.
4. Rozwijanie krytycznego myślenia przez analizę i interpretację tekstów literackich oraz kulturowych danej mniejszości.
5. Wykorzystanie języka mniejszości w rozwijaniu kreatywności.
6. Aktywne uczestnictwo w życiu szkolnym i lokalnym z wykorzystaniem języka mniejszości.
7. Przygotowanie do funkcjonowania w środowisku zróżnicowanym kulturowo i językowo.

Język mniejszości narodowej lub etnicznej ma na celu umożliwienie uczniom nauki i osiągnięcie biegłości w komunikacji w języku mniejszości, której są przedstawicielami lub w której środowisku żyją. Przedmiot ten wspiera rozwój kompetencji językowych uczniów, pozwalając na naukę w obszarze mówienia, pisania, czytania i słuchania, z naciskiem na kulturowe, społeczne i historyczne aspekty języka. Uczniowie uczą się rozumieć i wyrażać siebie w języku mniejszości, co ma na celu wzmacnianie ich tożsamości oraz przynależności do danej grupy, a także rozwijanie szacunku do innych kultur, tradycji i obyczajów.

Podstawa programowa kształcenia ogólnego w zakresie języka mniejszości narodowej lub etnicznej uwzględnia zróżnicowane poziomy biegłości językowej uczniów, umożliwiając indywidualne podejście, co pozwala na naukę języka zarówno uczniom, którzy mają kontakt z tym językiem w domu, jak i tym, którzy dopiero zaczynają swoją przygodę z nim.

Rozwój biegłości językowej został podzielony na klasy IV–VI oraz klasy VII i VIII, co odpowiada poziomom zaawansowania znajomości języka uczniów oraz ich rosnącym potrzebom komunikacyjnym i poznawczym.

W klasach IV–VI uczniowie koncentrują się na opanowaniu elementarnego słownictwa i prostych struktur gramatycznych, co pozwala na funkcjonowanie w typowych sytuacjach życia codziennego. Uczniowie uczą się rozumieć krótkie i proste teksty pisane, wypowiedzi ustne, formułować podstawowe komunikaty, opisywać osoby, miejsca i czynności, a także zadawać proste pytania i odpowiadać na nie. Szczególny nacisk kładzie się na rozwijanie umiejętności praktycznego wykorzystania języka w życiu codziennym, z uwzględnieniem różnic kulturowych i społecznych.

W klasach VII i VIII zakres kompetencji językowych jest stopniowo rozszerzany zarówno pod względem treści, jak i form gramatycznych. Uczniowie doskonalą umiejętność swobodnego i adekwatnego posługiwania się językiem w różnych kontekstach komunikacyjnych zarówno prywatnych, jak i publicznych. Uczą się rozumieć i analizować złożone teksty literackie i publicystyczne oraz wypowiadać się w sposób spójny, logiczny i stylistycznie dostosowany do sytuacji. Rozwijają także umiejętność argumentowania własnych opinii, prowadzenia dyskusji i tworzenia wypowiedzi pisemnych o zróżnicowanej strukturze i tematyce. Istotnym elementem jest również poszerzanie wiedzy o kulturze mniejszości narodowej lub etnicznej, jej tradycjach, historii i współczesnych realiach.

Język mniejszości narodowej lub etnicznej wiąże się z dwujęzycznością i dwukulturowością ucznia, który równocześnie funkcjonuje w przestrzeni językowej i kulturowej zarówno mniejszości, jak i większości. Przedmiot ten ma wymiar osobisty, wspiera ciągłość międzypokoleniowego dzielenia się wartościami i tradycjami, ponieważ odnosi się do języka przodków.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności

Wymagania szczegółowe obejmują naukę słownictwa, gramatyki, ale również zagadnienia związane z kulturą, literaturą, historią i tradycjami danej mniejszości. Zapoznanie się

z literaturą i innymi współczesnymi tekstami kultury w języku mniejszości ma na celu rozwój umiejętności analitycznych i twórczych uczniów. Wymagania szczegółowe opierają się na zintegrowanym rozwoju kompetencji językowych i społecznych uczniów, z uwzględnieniem kompetencji cyfrowych, środowiska i tożsamości. Poszczególne działy odnoszą się do różnych sfer życia codziennego i aktywności uczniów – ich środowiska rodzinnego, szkolnego, lokalnego i kulturowego. Istotne znaczenie mają wartości uniwersalne, przenikające wszystkie obszary nauczania.

Klasy IV–VI

1. Ja i moja rodzina. Uczeń:
   1) przedstawia siebie i członków swojej rodziny;
   2) tworzy proste wypowiedzi o swojej rodzinie, opisując relacje między jej członkami;
   3) konstruuje krótkie dialogi dotyczące rodziny;
   4) opowiada z pomocą nauczyciela o tradycjach rodzinnych w kontekście kultury mniejszości.

2. W moim domu. Uczeń:
   1) rozpoznaje elementarne słownictwo i proste wypowiedzi dotyczące domu, pomieszczeń i codziennych zwyczajów;
   2) opisuje w kilku zdaniach wygląd i funkcje pomieszczeń oraz codzienne czynności domowe;
   3) tworzy proste wypowiedzi na temat wyposażenia domu, wykorzystując podstawowe struktury językowe.

3. Mój dzień. Uczeń:
   1) rozpoznaje proste wypowiedzi dotyczące codziennych aktywności, porządku dnia i organizacji czasu;
   2) opisuje w kilku zdaniach swój plan dnia i obowiązki, stosując podstawowe słownictwo oraz konstrukcje językowe;
   3) wyszukuje informacje o czasie i czynnościach, w tekstach takich jak plan zajęć czy opis dnia;
   4) konstruuje proste wypowiedzi o codziennych wydarzeniach, zachowując ogólną kolejność zdarzeń.

4. Czas wolny i hobby. Uczeń:
   1) rozpoznaje proste wypowiedzi o sposobach spędzania czasu wolnego i zainteresowaniach;
   2) opisuje w kilku zdaniach swoje hobby i popularne formy spędzania wolnego czasu w grupie rówieśniczej;
   3) tworzy proste wypowiedzi pisemne, uwzględniając kontekst kulturowy i językowy;
   4) wyszukuje ogólne informacje o sposobach spędzania wolnego czasu w prostych tekstach kulturowych.

5. W szkole. Uczeń:
   1) opowiada o planie zajęć i zajęciach pozalekcyjnych w szkole;
   2) opisuje w kilku zdaniach pomieszczenia szkolne i ich funkcje;
   3) przedstawia szkołę jako zintegrowane środowisko uczniów, nauczycieli i rodziców;
   4) formułuje krótkie wypowiedzi o szkole i relacjach z rówieśnikami.

6. Człowiek – istota biologiczna i społeczna. Uczeń:
   1) wskazuje elementy różnorodności społecznej i kulturowej;
   2) rozróżnia potrzeby człowieka niezbędne do życia i zdrowia oraz potrzeby wynikające z relacji i funkcjonowania społecznego;
   3) konstruuje krótkie wypowiedzi na temat relacji międzyludzkich;
   4) identyfikuje podstawowe emocje i odpowiednio nimi zarządza.

7. Moja miejscowość. Uczeń:
   1) opisuje w kilku zdaniach swoją miejscowość;
   2) rozpoznaje i nazywa podstawowe symbole lokalne związane z zamieszkiwanym regionem;
   3) konstruuje z pomocą nauczyciela wypowiedzi na temat swojej miejscowości lub okolicy;
   4) pozyskuje podstawowe informacje na temat swojej miejscowości.

8. Zwiedzam, więc jestem. Uczeń:
   1) nazywa z pomocą nauczyciela środki transportu;
   2) opisuje w kilku prostych zdaniach miejsca i zabytki związane z kulturą mniejszości;
   3) pozyskuje podstawowe informacje na temat zabytków z różnych tekstów kultury;
   4) tworzy krótkie wypowiedzi na temat wycieczek szkolnych i wyjść grupowych.

9. Środowisko. Uczeń:
   1) opisuje w kilku zdaniach świat zwierząt i roślin;
   2) tworzy krótkie wypowiedzi na temat krajobrazu swojego regionu;
   3) wskazuje zagrożenia związane z niszczeniem środowiska;
   4) przedstawia szkodliwe dla przyrody skutki działalności człowieka.

10. Pory roku i pogoda. Uczeń:
   1) nazywa z pomocą nauczyciela zjawiska pogodowe i atmosferyczne;
   2) wymienia charakterystyczne cechy pór roku;
   3) opisuje w kilku zdaniach klimat swojego regionu;
   4) tworzy krótkie wypowiedzi na temat ulubionej pory roku.

11. Święta i zwyczaje. Uczeń:
   1) wymienia z pomocą nauczyciela najważniejsze święta celebrowane przez mniejszość, do której należy;
   2) opisuje w kilku zdaniach tradycyjne potrawy, dekoracje i obrzędy;
   3) tworzy proste wypowiedzi na temat wybranych świąt i przygotowań do nich;
   4) wskazuje w tekstach elementy tradycji i symboliki świątecznej.

12. W świecie bajek i opowieści. Uczeń:
   1) czyta teksty poprawnie pod względem interpunkcji, intonacji i wymowy;
   2) analizuje z pomocą nauczyciela teksty literackie i kulturowe;
   3) określa czas i miejsce akcji;
   4) odpowiada na proste pytania dotyczące tekstu czytanego lub słuchanego;
   5) pisze krótki plan wydarzeń lub krótkie streszczenie tekstu.

13. Z książką, pędzlem i mikrofonem. Uczeń:
   1) wymienia głównych przedstawicieli artystów danej mniejszości z różnych dziedzin sztuki;
   2) korzysta z informacji zawartych w różnych źródłach (np. encyklopediach, słownikach i Internecie);
   3) identyfikuje i klasyfikuje teksty kultury (np. rzeźbę, kino, teksty literackie);
   4) tworzy krótką wypowiedź na temat wybranego tekstu kultury.

14. Różnorodność kulturowa i mniejszości narodowe. Uczeń:
    1) wymienia podstawowe pojęcia związane z różnorodnością kulturową i tożsamością;
    2) przedstawia najważniejsze wydarzenia historyczne i kulturalne danej mniejszości;
    3) nazywa i wskazuje na mapie Polski regiony zamieszkiwane przez swoją mniejszość;
    4) rozpoznaje podstawowe zjawiska warunkujące równość i różnorodność społeczną.

15. Zakupy i jedzenie. Uczeń:
    1) wymienia kilka tradycyjnych potraw danej mniejszości;
    2) formułuje krótkie wypowiedzi związane z posiłkami i zakupami;
    3) tworzy podstawową listę zakupów;
    4) konstruuje proste dialogi na temat składania zamówienia w restauracji lub kawiarni.

16. Zdrowie. Uczeń:
    1) nazywa z pomocą nauczyciela instytucje wspierające zdrowie i bezpieczeństwo;
    2) wymienia podstawowe zasady pierwszej pomocy przedmedycznej;
    3) konstruuje krótkie wypowiedzi na temat zdrowia;
    4) opisuje z pomocą nauczyciela podstawowe zasady zdrowego stylu życia;
    5) tworzy krótkie teksty informacyjne dotyczące zdrowia.

17. Sport i aktywność fizyczna. Uczeń:
    1) wymienia podstawowe dyscypliny sportowe;
    2) omawia w prosty sposób wybraną dyscyplinę sportową;
    3) formułuje krótkie wypowiedzi związane z aktywnością fizyczną;
    4) opisuje w kilku zdaniach znanego sportowca.

18. Kim chcę być? Zawody i przyszłość. Uczeń:
    1) wymienia popularne zawody;
    2) opisuje w kilku zdaniach zawody, w tym tradycyjne, wykonywane w danej mniejszości;
    3) konstruuje krótkie wypowiedzi na temat wymarzonego zawodu;
    4) omawia z pomocą nauczyciela teksty literackie i kulturowe o zawodach.

19. Klikam, piszę, rozmawiam. Uczeń:
    1) wymienia podstawowe pojęcia związane z technologiami informacyjnymi;
    2) konstruuje krótkie dialogi na temat najnowszych technologii;
    3) formułuje proste wypowiedzi na podstawie informacji wyszukanych w Internecie;
    4) korzysta z wybranych zasobów internetowych do nauki języka mniejszości;
    5) wskazuje korzyści i zagrożenia związane z wykorzystaniem technologii informacyjnych.

Klasy VII i VIII

1. Ja i moja rodzina. Uczeń:
    1) tworzy dłuższe wypowiedzi o swojej rodzinie, opisując relacje między jej członkami;
    2) wyjaśnia znaczenie rodziny w życiu człowieka;
    3) konstruuje rozbudowane dialogi dotyczące rodziny;
    4) opowiada samodzielnie o tradycjach rodzinnych w kontekście kultury mniejszości.

2. W moim domu. Uczeń:
    1) interpretuje złożone wypowiedzi oraz szczegółowo opisuje funkcje pomieszczeń i codzienne czynności w kontekście kultury danej mniejszości;
    2) analizuje samodzielnie teksty tematyczne, odszukując w nich istotne informacje;
    3) porównuje zwyczaje rodzinne, odwołując się do tekstów literackich, kultury i własnych doświadczeń.

3. Mój dzień. Uczeń:
    1) opisuje swój plan dnia i obowiązki, stosując rozbudowane słownictwo oraz konstrukcje językowe;
    2) interpretuje samodzielnie wypowiedzi na temat codziennych czynności i rytmu dnia, rozumiejąc szczegóły oraz zależności czasowe;
    3) porównuje w sposób szczegółowy swój dzień z planem dnia innej osoby lub bohatera tekstu, samodzielnie wskazując podobieństwa i różnice, z odniesieniem do kontekstu kulturowego.

4. Czas wolny i hobby. Uczeń:
   1) formułuje rozbudowane wypowiedzi (np. opowiadania, opisy, notatki) z uwzględnieniem kontekstu kulturowego i językowego;
   2) interpretuje złożone wypowiedzi o hobby, preferencjach i czasie wolnym;
   3) porównuje szczegółowo własne zainteresowania z aktywnościami innych osób lub bohaterów tekstów, wskazując różnice i podobieństwa.

5. W szkole. Uczeń:
   1) charakteryzuje szkołę pod względem struktury, funkcjonowania i wyposażenia;
   2) tworzy rozbudowane wypowiedzi na temat ulubionych przedmiotów szkolnych;
   3) uzasadnia znaczenie szkoły i społeczności szkolnej w życiu jednostki;
   4) porównuje tradycje szkolne danej mniejszości i innych szkół.

6. Człowiek – istota biologiczna i społeczna. Uczeń:
   1) charakteryzuje szczegółowo różnorodność społeczną i kulturową;
   2) analizuje wpływ otoczenia na kształtowanie osobowości i tożsamości człowieka;
   3) uzasadnia wpływ człowieka na środowisko;
   4) porównuje wygląd zewnętrzny, cechy charakteru i osobowości rówieśników, wykorzystując rozbudowane słownictwo.

7. Moja miejscowość. Uczeń:
   1) określa położenie i warunki geograficzne swojej miejscowości i okolicy;
   2) pozyskuje z różnych źródeł szczegółowe informacje na temat swojej miejscowości;
   3) opisuje szczegółowo swoją drogę do szkoły;
   4) konstruuje samodzielnie wypowiedzi na temat swojej miejscowości lub okolicy.

8. Zwiedzam, więc jestem. Uczeń:
   1) konstruuje rozbudowane dialogi na temat zabytków i atrakcji turystycznych;
   2) wykorzystuje informacje z różnych źródeł na temat środków transportu podczas planowania podróży;
   3) uzasadnia znaczenie zabytków i miejsc pamięci w budowaniu tożsamości narodowej lub etnicznej;
   4) porównuje różne regiony Polski i świata pod względem atrakcyjności turystycznej.

9. Środowisko. Uczeń:
   1) interpretuje znaczenie przyrody w literaturze i kulturze danej mniejszości;
   2) tworzy rozbudowane wypowiedzi na temat zmiany klimatu;
   3) analizuje zależności między człowiekiem a przyrodą;
   4) argumentuje swoje stanowisko w dyskusji dotyczącej środowiska i ekologii.

10. Pory roku i pogoda. Uczeń:
   1) tworzy rozbudowane wypowiedzi na temat pór roku;
   2) konstruuje dłuższe dialogi na temat pór roku i pogody;
   3) opisuje szczegółowo klimat swojego regionu;
   4) uzasadnia wpływ zjawisk pogodowych na życie codzienne.

11. Święta i zwyczaje. Uczeń:
   1) tworzy złożone wypowiedzi na temat świąt i przygotowań do nich;
   2) opisuje samodzielnie kontekst historyczny wybranych świąt;
   3) wyjaśnia rolę świąt w kształtowaniu tożsamości narodowej lub etnicznej;
   4) porównuje zwyczaje świąteczne różnych społeczności.

12. W świecie bajek i opowieści. Uczeń:
   1) pisze szczegółowy plan wydarzeń lub rozbudowane streszczenie tekstu;
   2) tworzy własne opowieści, wykorzystując rozbudowane słownictwo i konstrukcje językowe;
   3) identyfikuje samodzielnie w tekście elementy kultury narodowej lub etnicznej;
   4) analizuje i interpretuje teksty literackie i kulturowe.

13. Z książką, pędzlem i mikrofonem. Uczeń:
   1) charakteryzuje najważniejszych przedstawicieli artystów danej mniejszości;
   2) uzasadnia potrzebę uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych mniejszości;
   3) tworzy rozbudowaną wypowiedź na temat wybranego tekstu kultury;
   4) interpretuje wybrane teksty kultury (np. obraz, sztukę teatralną, teksty literackie).

14. Różnorodność kulturowa i mniejszości narodowe. Uczeń:
   1) charakteryzuje szczegółowo daną mniejszość;
   2) identyfikuje i interpretuje elementy kultury danej mniejszości;

3) uzasadnia w sposób rozbudowany znaczenie dialogu międzykulturowego dla życia społecznego;
4) analizuje szczegółowo podobieństwa i różnice kultury polskiej i danej mniejszości;
5) ocenia rolę integracji społecznej w budowaniu porozumienia międzykulturowego.

15. Zakupy i jedzenie. Uczeń:
1) tworzy szczegółową listę zakupów, uwzględniając miary i wagi produktów;
2) konstruuje rozbudowane dialogi na temat składania zamówienia w restauracji lub kawiarni;
3) opisuje szczegółowo zasady zachowania przy stole;
4) argumentuje swoje zdanie na temat zasad zdrowego odżywiania;
5) uzasadnia swoje stanowisko dotyczące konsumpcyjnego stylu życia.

16. Zdrowie. Uczeń:
1) omawia szczegółowo zasady pierwszej pomocy przedmedycznej;
2) konstruuje rozbudowane dialogi związane z opieką zdrowotną;
3) opisuje zasady zdrowego stylu życia, promując je w społeczności szkolnej;
4) konstruuje samodzielnie wypowiedzi na temat higieny, zdrowia i samopoczucia.

17. Sport i aktywność fizyczna. Uczeń:
1) formułuje samodzielnie wypowiedzi związane z aktywnością fizyczną;
2) charakteryzuje samodzielnie sylwetki znanych sportowców;
3) argumentuje pozytywny wpływ sportu na życie człowieka;
4) uzasadnia wpływ mediów na popularność sportu, wykorzystując rozbudowane słownictwo i konstrukcje językowe;
5) porównuje szczegółowo tradycje sportowe i formy aktywności fizycznej popularne w różnych krajach.

18. Kim chcę być? Zawody i przyszłość. Uczeń:
1) opisuje krok po kroku swoją przyszłość zawodową;
2) tworzy list motywacyjny lub CV;
3) omawia szczegółowo teksty literackie i kulturowe o zawodach;
4) porównuje zawody pod względem wymagań i umiejętności;
5) uzasadnia swój wybór zawodu w przyszłości pod kątem posiadanych umiejętności.

19. Klikam, piszę, rozmawiam. Uczeń:
    1) wymienia szczegółowe pojęcia związane z technologiami informacyjnymi i mediami;
    2) konstruuje rozbudowane dialogi na temat najnowszych technologii;
    3) omawia szczegółowo korzyści i zagrożenia związane z wykorzystaniem technologii informacyjnych;
    4) uzasadnia wybór dostępnych form komunikacji w sieci.

W ramach zajęć z języka mniejszości narodowej lub etnicznej uczniowie zdobywają doświadczenia edukacyjne, które wspierają ich rozwój językowy, osobisty, psychiczny i społeczny oraz budują poczucie sprawczości. Doświadczenia edukacyjne mają charakter praktyczny, wzmacniają kompetencje fundamentalne i przekrojowe oraz rozwijają umiejętności komunikacyjne i współpracę.

W przypadku klas IV–VI uczeń przynajmniej raz w roku szkolnym:

1) bierze udział w wydarzeniu związanym z językiem lub dziedzictwem kulturowym języka mniejszości narodowej lub etnicznej;
2) w grupie wybiera lekturę w języku mniejszości narodowej lub etnicznej do omówienia podczas lekcji, a następnie indywidualnie lub w grupie tworzy pracę inspirowaną jej treścią.

Uczeń przynajmniej raz w trakcie nauki w klasach IV–VI, pracując w grupie, planuje i przeprowadza projekt społeczny, którego celem jest promocja języka oraz kultury mniejszości narodowej lub etnicznej.

W przypadku klas VII i VIII uczeń:

1) przynajmniej raz w roku szkolnym przygotowuje twórczą interpretację lektury w języku mniejszości narodowej lub etnicznej w wybranej formie;
2) przynajmniej raz w trakcie nauki w klasach VII i VIII, pracując w grupie, przygotowuje i realizuje wydarzenie kulturalne lub artystyczne w języku mniejszości narodowej lub etnicznej.

Warunki i sposób realizacji

Nauczanie języka mniejszości narodowej lub etnicznej powinno łączyć rozwój językowy uczniów z ich kulturą, historią i tożsamością. Kluczowe jest, aby język był używany w naturalnych sytuacjach, jako narzędzie codziennej komunikacji i wyrażania siebie. Uczniowie powinni mieć możliwość swobodnego mówienia i pisania, tworzenia własnych wypowiedzi oraz prezentowania tematów związanych z ich doświadczeniem. Ważne jest stosowanie aktywnych metod pracy, w tym projektów, inscenizacji, działań grupowych i pracy z tekstami kultury, które angażują i rozwijają samodzielność uczniów. Zajęcia powinny być dostosowane do zróżnicowanego poziomu znajomości języka. Przedmiot pełni funkcję nie tylko edukacyjną, lecz także społeczną, gdyż wzmacnia więzi ze wspólnotą i poczucie przynależności. Dlatego istotna jest współpraca ze środowiskiem lokalnym i rodzinami uczniów. Język mniejszości jest traktowany jako element dziedzictwa i sposób budowania tożsamości, a szkoła wspiera ten proces. Elastyczne podejście do nauczania, dostosowane do lokalnych warunków i potrzeb uczniów, pozwala uczynić ten przedmiot żywym, autentycznym oraz osadzonym w codzienności.

Szkoła powinna zapewnić odpowiednie warunki organizacyjne i materiałowe oraz wspierać nauczycieli w prowadzeniu zajęć w sposób zaangażowany i zgodny z charakterem mniejszości, którą reprezentują uczniowie.

Zajęcia z języka mniejszości narodowej lub etnicznej wymagają stosowania aktywnych metod, takich jak projekty, debaty, gry językowe, które rozwijają praktyczne umiejętności komunikacyjne i wspierają zaangażowanie. Ważnym elementem jest wykorzystywanie narzędzi cyfrowych w nauce języka. Istotą nauczania jest kontakt z językiem w realnych sytuacjach. Spotkania z przedstawicielami wspólnoty, udział w wydarzeniach kulturalnych czy wycieczki edukacyjne pozwalają na autentyczne zanurzenie w języku i kulturze. Język staje się wtedy nie tylko środkiem porozumiewania się, ale i nośnikiem tożsamości. Treści nauczania mogą być spójnie powiązane z innymi przedmiotami szkolnymi, takimi jak język polski, historia, geografia, plastyka, muzyka czy wychowanie fizyczne. Dzięki temu uczniowie dostrzegają, że język mniejszości znajduje zastosowanie w wielu kontekstach życia szkolnego i społecznego, a także jest żywym mostem łączącym pokolenia, przekazującym wartości, doświadczenia i pamięć zbiorową. Nauka języka mniejszości narodowej lub etnicznej służy nie tylko edukacji, lecz również ochronie dziedzictwa i wzmacnianiu więzi kulturowych w zmieniającym się społeczeństwie.

JĘZYK REGIONALNY – JĘZYK KASZUBSKI

Cele kształcenia – wymagania ogólne

1. Rozumienie wypowiedzi ustnych i pisemnych.
2. Tworzenie wypowiedzi ustnych i pisemnych.
3. Odbiór i interpretacja dzieł literackich oraz innych tekstów kultury.
4. Poznawanie dziedzictwa kulturowego Kaszubów z uwzględnieniem historii, geografii i przyrody.
5. Uczestniczenie w kulturze regionu.
6. Kształtowanie postawy szacunku i odpowiedzialności za dziedzictwo kulturowe regionu.

Nauka języka kaszubskiego rozwija przede wszystkim kompetencje fundamentalne uczniów – językowe – oraz kompetencje przekrojowe. Ich rozwój przebiega jednocześnie w dwóch dopełniających się obszarach: nauki języka kaszubskiego – konwersacja, odbiór tekstów i tworzenie wypowiedzi – oraz wiedzy o języku i kulturze kaszubskiej rozumianej jako dziedzictwo materialne i niematerialne Kaszubów. Istotnym składnikiem tego nauczania jest budowanie sprawczości uczniów, w tym branie odpowiedzialności za własne działania, oraz ich wpływ na siebie, innych ludzi i świat.

Efektem nauki języka kaszubskiego jest przygotowanie ucznia do udziału w życiu wspólnoty lokalnej, regionalnej, narodowej i wielokulturowej. Proces uczenia się ma charakter interdyscyplinarny i ścisły związek ze środowiskiem zewnętrznym, które w najbliższym kontakcie stanowi rodzina, a w szerszej perspektywie wspólnota społeczna – regionalna, krajowa, europejska, globalna.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności

Klasy IV–VI

1. Słuchanie wypowiedzi w języku kaszubskim. Uczeń:
   1) reaguje na polecenia i uwagi;
   2) rozpoznaje ogólny sens wypowiedzi informacyjnej i fabularnej;
   3) wyodrębnia ważne informacje zawarte w tekstach użytkowych: zaproszeniu, ogłoszeniu, życzeniach, prostej instrukcji.

2. Czytanie w języku kaszubskim. Uczeń:
   1) czyta na głos krótkie teksty literackie;
   2) omawia z pomocą nauczyciela treść tekstów czytanych po cichu;
   3) znajduje w tekście określone informacje;
   4) rozpoznaje kompozycję tekstów literackich pisanych prozą i wierszem.

3. Tworzenie wypowiedzi ustnych w języku kaszubskim. Uczeń:
   1) poprawnie wymawia samogłoski labializowane i miękkie spółgłoski *sz*, *ż*, *cz*, *dż*, stosuje intonację językową;
   2) prowadzi dialog z zachowaniem zasad etykiety grzecznościowej: zadaje pytania, stosuje wykrzyknienia;
   3) opowiada usłyszaną lub przeczytaną bajkę, legendę, historyjkę;
   4) opowiada o doświadczeniach własnych i innych osób;
   5) opisuje postaci, przedmioty i miejsca.

4. Tworzenie wypowiedzi pisemnych w języku kaszubskim. Uczeń:
   1) stosuje odpowiednie znaki diakrytyczne, pisząc tekst w języku kaszubskim;
   2) stosuje elementarne zasady ortografii kaszubskiej;
   3) zapisuje krótkie zdania z pamięci i ze słuchu;
   4) przepisuje i przekształca wypowiedź ze zmianą form gramatycznych w kategorii liczby, czasu, osoby i rodzaju;
   5) tworzy teksty użytkowe: zaproszenie, ogłoszenie, życzenia, prostą instrukcję, list prywatny;
   6) pisze samodzielnie opowiadanie w narracji pierwszoosobowej i trzecioosobowej związane z doświadczeniem życiowym;
   7) pisze krótki opis postaci, miejsca, przedmiotu;
   8) wzbogaca strukturę składniową wypowiedzi o przydawki i okoliczniki.

5. Przetwarzanie wypowiedzi ustnych i pisemnych. Uczeń:
   1) nazywa w języku kaszubskim obiekty i czynności przedstawione w materiałach wizualnych i audiowizualnych;
   2) formułuje w języku polskim główną myśl tekstu po kaszubsku;
   3) formułuje w języku kaszubskim główną myśl tekstu po polsku;
   4) tworzy przekład intersemiotyczny;
   5) dostosowuje styl wypowiedzi do różnych grup odbiorców.

6. Rozwijanie zasobu słownictwa w języku kaszubskim. Uczeń:
   1) rozwija słownictwo i związki składniowe w powiązaniu z tematyką tekstów słuchanych i czytanych w zakresie: życia rodzinnego ucznia, życia szkolnego ucznia, życia osobistego człowieka, życia w środowisku społecznym i przyrodniczym, życia ludzi w Polsce i na świecie;
   2) rozpoznaje znaczenie wyrazu w kontekście sytuacyjnym;
   3) nazywa obiekty z otoczenia i czynności wykonywane oraz ilustrowane za pomocą obrazów, filmów;
   4) opisuje przedmioty, osoby i miejsca z użyciem wyrazów określających;
   5) rozpoznaje w wypowiedzi popularne zwroty grzecznościowe i związki frazeologiczne oraz przypisuje im znaczenie;
   6) korzysta na lekcji ze słownika ortograficznego i słowników tematycznych języka kaszubskiego.

7. Rozwijanie umiejętności gramatycznych. Uczeń:
   1) rozpoznaje i wyjaśnia strukturę zdania ze względu na cel wypowiedzi;
   2) identyfikuje wykonawcę czynności, o której orzeka czasownik w zdaniu pojedynczym;
   3) rozróżnia związki składniowe w zdaniu pojedynczym, zadaje pytanie do wybranych składników zdania;
   4) formułuje zasady pisowni na podstawie obserwacji odpowiednio zestawionych przykładów językowych;
   5) rozpoznaje zdanie złożone i opisuje zależność między zdaniami składowymi;
   6) stosuje poprawne formy fleksyjne rzeczowników, przymiotników i czasowników w zdaniu;
   7) stosuje formy zaimków osobowych i dzierżawczych w liczbie pojedynczej oraz mnogiej;
   8) przekształca zdania pojedyncze w złożone z użyciem adekwatnych spójników: *i*, *ale*, *leno*, *abò*, *czej*, *bò*, *dlôte*, *chtërny.*

8. Odbiór i interpretacja dzieł literackich i innych tekstów kultury. Uczeń:
   1) czyta utwory literackie i inne teksty kultury;

2) rozpoznaje i charakteryzuje gatunki literackie omawiane na zajęciach i przypisuje do nich konkretne utwory;
3) identyfikuje wypowiedź jako tekst literacki, informacyjny, publicystyczny lub reklamowy;
4) wymienia elementy świata przedstawionego w prozie i obrazy poetyckie w wierszu;
5) charakteryzuje narratora i podmiot liryczny;
6) omawia problematykę i sens utworu;
7) ocenia postawy i zachowania bohaterów w kontekście wartości uniwersalnych;
8) rozpoznaje i nazywa środki stylistyczne użyte w wierszu, takie jak epitet, porównanie, metafora, a także wyjaśnia ich funkcję w budowaniu sensu wypowiedzi;
9) rozpoznaje powiedzenia i przysłowia kaszubskie oraz objaśnia ich znaczenie;
10) recytuje wybrane utwory kaszubskie w całości lub we fragmentach;
11) rozwija wrażliwość estetyczną, etyczną i kulturową.

9. Poznawanie dziedzictwa kulturowego Kaszubów z uwzględnieniem historii, geografii i przyrody. Uczeń:
   1) opisuje historię, geografię i przyrodę najbliższej okolicy i wybranych miejsc na Kaszubach;
   2) identyfikuje wybrane wydarzenia z historii Kaszubów;
   3) omawia życie i działalność wybranych postaci zapisanych w dziejach Kaszubów;
   4) wskazuje walory historyczne, geograficzne i przyrodnicze swojej okolicy oraz innych miejsc w kontekście czytanych tekstów i wyjazdów;
   5) określa położenie wybranych miejscowości i obiektów fizjograficznych na Kaszubach oraz odnajduje je na mapie;
   6) charakteryzuje wybrane obrzędy i tradycje kaszubskie;
   7) rozpoznaje wybrane postaci z demonologii kaszubskiej;
   8) odtwarza wybrane tańce, pieśni i zabawy kaszubskie;
   9) okazuje postawę szacunku wobec dziedzictwa kulturowego Kaszubów.

Klasy VII i VIII

1. Słuchanie wypowiedzi w języku kaszubskim. Uczeń:
   1) wykonuje polecenia;
   2) rozpoznaje temat i problematykę wypowiedzi;

3) wyodrębnia ważne informacje zawarte w tekstach użytkowych: instrukcji, reklamie, relacji udostępnianych za pomocą różnych środków przekazu;
4) określa sytuację komunikacyjną i rozumie jej wpływ na styl wypowiedzi.

2. Czytanie w języku kaszubskim. Uczeń:
1) czyta na głos różne rodzaje tekstów, dostosowuje sposób prezentacji do odbiorców;
2) omawia treść tekstów czytanych po cichu;
3) znajduje w tekście określone informacje, odróżnia fakty od opinii;
4) rozpoznaje kompozycję krótkich tekstów popularnonaukowych.

3. Tworzenie wypowiedzi ustnych w języku kaszubskim. Uczeń:
1) wypowiada się poprawnie i starannie, zachowując odpowiedni akcent i intonację;
2) prowadzi konwersację: udziela informacji, prosi o pozwolenie, odmawia, wyjaśnia swoje stanowisko, umiejętnie inicjuje i kończy rozmowę, stosuje różne strategie podtrzymania rozmowy;
3) rozmawia o tekście literackim, publicystycznym lub popularnonaukowym, wysłuchanej audycji czy wywiadzie, stosując adekwatne środki językowe;
4) wyraża swoje stanowisko w rozmowie i dyskusji;
5) prezentuje publicznie wcześniej przygotowany tekst.

4. Tworzenie wypowiedzi pisemnych w języku kaszubskim. Uczeń:
1) pisze z użyciem kaszubskich znaków na urządzeniach elektronicznych;
2) stosuje zasady ortografii kaszubskiej z wykorzystaniem wiedzy o budowie i odmianie wyrazu;
3) stosuje zasady związane z pisownią wielką literą, pisownią łączną i rozłączną rzeczowników, czasowników i przymiotników;
4) pisze teksty z pamięci i ze słuchu;
5) stosuje poprawne formy wyrazów odmiennych w samodzielnej wypowiedzi pisemnej;
6) tworzy notatkę z lekcji lub eksploracji terenowej;
7) pisze samodzielnie opowiadanie w narracji pierwszoosobowej i trzecioosobowej związane z doświadczeniem życiowym i lekturą szkolną;
8) redaguje opis postaci, miejsca i przedmiotu, w tym dzieła sztuki: rzeźby, obrazu, pomnika;

9) rozwija struktury składniowe wypowiedzi: informację rozszerza za pomocą określeń wyrażonych przymiotnikiem, rzeczownikiem, liczebnikiem i zaimkiem, przysłówkiem i wyrażeniem przyimkowym.

5. Przetwarzanie wypowiedzi ustnych i pisemnych. Uczeń:
   1) przekazuje w języku kaszubskim informacje przedstawione w materiałach wizualnych i audiowizualnych;
   2) formułuje w języku polskim treść tekstu po kaszubsku;
   3) formułuje w języku kaszubskim treść tekstu po polsku;
   4) przekazuje w języku kaszubskim informacje sformułowane w języku polskim;
   5) przekazuje w języku polskim informacje sformułowane w języku kaszubskim;
   6) dostosowuje styl i formę wypowiedzi do różnych grup odbiorców.

6. Rozwijanie zasobu słownictwa w języku kaszubskim. Uczeń:
   1) rozwija słownictwo i związki składniowe w powiązaniu z tematyką tekstów w zakresie: życia rodzinnego ucznia, życia szkolnego ucznia, życia osobistego człowieka, życia w środowisku społecznym i przyrodniczym, życia ludzi w Polsce i na świecie, udostępnianych za pomocą różnych środków przekazu;
   2) rozpoznaje znaczenie wyrazu w kontekście sytuacyjnym i zdaniowym oraz przez dedukowanie znaczenia z obserwacji budowy słowotwórczej wyrazu;
   3) uzupełnia informację o wykonywanej czynności z użyciem przysłówków i wyrażeń przyimkowych;
   4) rozpoznaje popularne związki frazeologiczne w tekstach słuchanych i czytanych;
   5) wykorzystuje różne strategie kompensacyjne: parafrazę, użycie wyrazów, wyrażeń i zwrotów bliskoznacznych;
   6) stosuje popularne związki frazeologiczne w swoich wypowiedziach ustnych;
   7) korzysta samodzielnie ze słowników.

7. Rozwijanie umiejętności gramatycznych. Uczeń:
   1) rozróżnia i wyjaśnia struktury gramatyczne w zdaniu pojedynczym i złożonym;
   2) wyjaśnia funkcje wyrazów w zdaniu pojedynczym;
   3) charakteryzuje formy fleksyjne rzeczownika, przymiotnika, liczebnika i czasownika;
   4) formułuje zasady odmiany wyrazów przez liczby, przypadki i rodzaje na podstawie obserwacji odpowiednio zestawionych przykładów językowych;

5) analizuje znaczenie słowotwórcze wyrazów;
6) wyjaśnia zapis wyrazów, odwołując się do ich wymowy, budowy słowotwórczej, historii i ogólnie przyjętego zwyczaju;
7) odmienia rzeczowniki, przymiotniki, czasowniki, liczebniki główne i porządkowe;
8) używa zaimków osobowych i dzierżawczych w odpowiednich formach;
9) rozwija struktury składniowe w zdaniu złożonym podrzędnie i współrzędnie.

8. Odbiór i interpretacja dzieł literackich i innych tekstów kultury. Uczeń:
1) rozpoznaje gatunki dziennikarskie omawiane na zajęciach i przypisuje do nich konkretne utwory;
2) odczytuje sens dosłowny i metaforyczny utworu;
3) interpretuje utwór w kontekście innych tekstów kultury;
4) rozpoznaje kontekst historyczny i kulturowy dzieła;
5) wskazuje w analizowanym utworze symbol, apostrofę, puentę;
6) rozpoznaje komizm i określa jego rodzaje i funkcje;
7) omawia dzieła sztuki: obrazy, grafiki, rzeźby, fotografie;
8) formułuje własne sądy o dziełach literackich;
9) formułuje własne opinie o filmach, koncertach, spektaklach, programach telewizyjnych i radiowych, podcastach;
10) dyskutuje na temat przeczytanego utworu literackiego, tekstu kultury, używając argumentów w obronie swojego stanowiska.

9. Poznawanie dziedzictwa kulturowego Kaszubów z uwzględnieniem historii, geografii i przyrody. Uczeń:
1) opisuje historię, geografię i przyrodę Kaszub;
2) charakteryzuje wydarzenia z historii Kaszubów;
3) omawia życie i działalność wybranych przedstawicieli ruchu kaszubsko-pomorskiego;
4) wskazuje atrakcje turystyczne Kaszub i Pomorza;
5) wyjaśnia symbolikę i znaczenie wybranych obrzędów i tradycji kaszubskich;
6) okazuje postawę szacunku wobec dziedzictwa kulturowego Pomorza oraz mniejszości narodowych i etnicznych.

W ramach zajęć z języka kaszubskiego uczniowie zdobywają doświadczenia edukacyjne, które wspierają ich rozwój językowy, osobisty, psychiczny i społeczny oraz budują poczucie sprawczości. Doświadczenia edukacyjne mają charakter praktyczny, wzmacniają kompetencje fundamentalne i przekrojowe oraz rozwijają umiejętności komunikacyjne i współpracę.

W przypadku klas IV–VI uczeń:

1) przynajmniej raz w roku:
   a) indywidualnie lub w grupie odwiedza wybrane muzeum kaszubskie lub inne miejsce ważne dla historii i kultury kaszubskiej i realizuje projekt edukacyjny z nią związany,
   b) uczestniczy w wydarzeniu związanym z językiem lub dziedzictwem kulturowym Kaszubów;
2) przynajmniej raz w trakcie nauki w klasach IV–VI indywidualnie lub w grupie przygotowuje wydarzenie artystyczne w języku kaszubskim związane z dziedzictwem kulturowym Kaszubów.

Lista lektur:

1) Roman Drzeżdżon, *Mariolka i ji przigòdë* – wybrane fragmenty;
2) Leon Heyke, *Swiãt kaszëbsczi*;
3) Jan Karnowski, *Jô bëm leno chcôł*;
4) Aleksander Majkowski, *Żëcé i przigòdë Remùsa* – rozdział III i inne wybrane fragmenty;
5) Janusz Mamelski, *Pisarze żëją. Zéńdzenié z kaszëbską lëteraturą* – opowiadanie o Ceynowie i Derdowskim i inne wybrane fragmenty;
6) Janusz Mamelski, *Mack* – wybrane fragmenty;
7) Jan Piepka, *Mòje stronë*;
8) Danuta Stanulewicz, *Balbina z IV B* – wybrane fragmenty;
9) Bernard Sychta, *Kaszëba bél mój tatk*;
10) wybrane bajki, legendy i podania kaszubskie ze zbiorów: Jerzy Samp, *Zaklęta stegna* / *Zaklãtô stegna*, Bożena Ugowska, *W krainie baśni i bajek kaszubskich* / *W krôjnie kaszëbsczich brawãdów*;
11) wybrana twórczość innych współczesnych pisarzy kaszubskich.

W przypadku klas VII i VIII uczeń:

1) przynajmniej raz w roku:
   a) indywidualnie lub w grupie odwiedza wybrane muzeum kaszubskie lub inne miejsce ważne dla historii i kultury kaszubskiej i realizuje projekt edukacyjny z nią związany,

b) uczestniczy w wydarzeniu związanym z językiem lub dziedzictwem kulturowym Kaszubów;

2) przynajmniej raz w trakcie nauki w klasach VII i VIII przeprowadza rozmowę z przedstawicielem społeczności kaszubskiej, dokumentuje ją i prezentuje w sposób ustalony z nauczycielem.

Lista lektur

1) Hieronim Derdowski, *Ò panu Czôrlińsczim, co do Pùcka pò sécë jachôł* – fragmenty pt. *Czôrlińsczi jedze do Pùcka pò sécë i długò nie wrôcô* i *Czôrlińsczi spòtikô sã w òliwsczim kòscele z bracyszkã Léónã, chtëren mù pòkazuje pòrtretë kaszubsczich książãt;*
2) Jan Drzeżdżon, *Twarz Smętka* – fragment rozdziału pt. *Kòżdi na tim swiece nosy w sercu swòje Pùstczi* i inny wybrany fragment;
3) Stanisław Janke, *Bënë i bùtën* – fragmenty rozdziału I;
4) Roman Kucharski, *Jón Natrzecy, Szczeniã Swiãców* – fragment;
5) Aleksander Majkowski, *Żëcé i przigòdë Remùsa* – fragmenty rozdziału XIV i XXII;
6) Dariusz Majkowski, *Pòd òkã Jastrë* – rozdział I i III oraz inny wybrany fragment;
7) wybór wierszy: Leon Heyke, Jan Karnowski, Aleksander Labuda, Franciszek Sędzicki, Jan Trepczyk;
8) wybrana twórczość innych współczesnych pisarzy kaszubskich;
9) wybrane fragmenty dramatu;
10) wybrany felieton;
11) wybrane słuchowisko, przedstawienie teatralne lub film.

Warunki i sposób realizacji

Rozwijanie poczucia przynależności do wspólnoty, w tym kaszubskiej, odbywa się w szczególności przez wzmacnianie i celebrowanie więzi, tradycji, świąt i uroczystości kaszubskich, udział w różnorodnych wydarzeniach związanych z promowaniem języka i kultury kaszubskiej oraz docenienie różnorodności środowiska, w którym uczeń funkcjonuje. Realizacja nauki języka kaszubskiego odbywa się przez zanurzenie ucznia w kulturze.

Nauka języka kaszubskiego odbywa się w klasie i poza szkołą, a jej integralną częścią są wycieczki do miejsc związanych z kulturą i historią kaszubską, takich jak muzea czy wystawy, a także udział w wydarzeniach kulturalnych, wyjazdy związane z poznawaniem środowiska geograficznego i przyrodniczego Kaszub, warsztaty, spotkania z ciekawymi ludźmi czy projekty edukacyjne. Celem tych form aktywności jest uczestnictwo ucznia w życiu społecznym regionu i kształtowanie postawy szacunku oraz odpowiedzialności za dziedzictwo kulturowe regionu. Uczniowie doskonalą kompetencje językowe, przekrojowe i sprawczość, a także wchodzą w świat wartości.

W procesie nauczania języka kaszubskiego ważne jest uczenie się z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych i zasobów edukacyjnych dostępnych w Internecie. Nauczyciel motywuje uczniów i stwarza warunki do aktywności kulturowej oraz angażowania się w życie społeczne.
Niezbędny jest dostęp do obowiązujących lektur, słowników, map, czasopism i gier edukacyjnych oraz materiałów i pomocy dydaktycznych. Zadaniem szkoły jest zapewnienie optymalnych warunków pozwalających na osiągnięcie przez uczniów wskazanych w podstawie programowej wymagań szczegółowych dotyczących wiedzy i umiejętności oraz zrealizowanie doświadczeń edukacyjnych, w tym umożliwienie realizacji zajęć z języka kaszubskiego w instytucjach związanych z językiem i kulturą kaszubską.

Zajęcia z języka kaszubskiego koncentrują się na treściach istotnych dla uczniów i jednocześnie stwarzają im możliwość aktywnego posługiwania się językiem, czyli wyrażania siebie. Zorientowanie na treść oznacza, że uczniowie na lekcjach języka zdobywają wiedzę o świecie. Działanie językowe wymaga skutecznej komunikacji, co ma zapewnić rozwijanie – w ścisłym połączeniu – czterech sprawności językowych: słuchania, mówienia, czytania i pisania. Tym sprawnościom jest podporządkowane uczenie się słownictwa, gramatyki, ortografii i wymowy.

Język stosowany w trakcie zajęć to język kaszubski. Nauczyciel, odpowiednio do zaawansowania grupy uczniów, wyjaśnia zadania, formułuje polecenia i reaguje w języku kaszubskim na sytuacje w klasie. Język kaszubski jest elementem autentycznej komunikacji, wspiera umiejętność rozumienia ze słuchu i opanowanie struktur językowych (w tym związków frazeologicznych). Zadania językowe obejmujące słuchanie, mówienie, czytanie i pisanie dotyczą treści powiązanych ze światem uczniów, kulturą codzienną oraz tradycją i historią Kaszub i Kaszubów. Treści związane z życiem codziennym są prezentowane przez dialogi, ilustracje, teksty użytkowe. Literatura wskazana na liście lektur udostępnia uczniom

fundamentalną zbiorową wiedzę Kaszubów i o Kaszubach. Lista lektur zawiera wykaz tekstów polecanych do przeczytania przez uczniów w całości lub we fragmentach. W przypadku niektórych autorów podano konkretny tytuł wiersza lub prozy z większego zbioru (np. legendę lub opowiadanie). Utwory wskazane na liście lektur są dostosowane do wieku ucznia, odnoszą się do grupy rówieśniczej, a także służą kształtowaniu poczucia tożsamości i przynależności regionalnej, co wiąże się z wartościami. Zakorzenienie w regionie pozwala odnaleźć uczniowi swoje miejsce w świecie.

Na zajęciach z języka kaszubskiego ważne jest stworzenie warunków do pokazania, że to, czego się uczeń nauczył, ma dla niego sens i związek ze światem, w którym żyje. W tym względzie kluczową rolę (po przyswojeniu materiału) ma wykorzystanie nabytej wiedzy i umiejętności językowych w nowych kontekstach.

Do efektywnego wykonywania zadań uczniowie potrzebują wiedzy, jak można uzyskać dostęp do nieznanych słów, jak się uczyć i jak pracować z tekstami. Dlatego nauczyciel wdraża uczniów do stosowania różnych sposobów uczenia się języka kaszubskiego.

Treści kształcenia językowego i kulturowego są prezentowane w spiralnej progresji, są powtarzane i rozszerzane w różnych kontekstach oraz formach, aby zapewnić uczniom nowe możliwości działań językowych. Różnorodne konteksty uczenia się zapewniają w szczególnym stopniu zadania i projekty realizowane poza terenem szkoły.

Nauczyciel języka kaszubskiego ma dość często do czynienia z niejednorodnymi pod względem językowym grupami, co wymaga dostosowania form pracy. Indywidualne różnice wynikają m.in. z odmiennych doświadczeń uczniów w zakresie intensywności kontaktu z kulturą i językiem kaszubskim. Możliwości zróżnicowania zadań stwarzają praca w grupie, w parach, projekty, otwarte formy lekcji, wybór materiałów dydaktycznych, dostosowanie poleceń i pomocy wizualnych.
Do realizacji wymagań szczegółowych dotyczących wiedzy i umiejętności są stosowane odpowiednie do celów metody i techniki pracy na zajęciach wynikające z podejścia zadaniowego oraz dydaktyki postkomunikacyjnej. Duży nacisk kładzie się na interakcję, uczenie się przez odkrywanie oraz gry i zabawy językowe.
Znajomość języka kaszubskiego mierzy się przede wszystkim tym, jak dobrze uczeń rozumie ten język i jak dobrze się w nim komunikuje.

Załącznik nr 3

PODSTAWA PROGRAMOWA KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA UCZNIÓW Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ W STOPNIU UMIARKOWANYM LUB ZNACZNYM W SZKOLE PODSTAWOWEJ

Ogólne cele kształcenia i wychowania

Edukacja szkolna uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym wspiera ich wszechstronny rozwój w sferze poznawczej, społecznej, emocjonalnej, etycznej i fizycznej, a także wspomaga ich w pełnej realizacji własnego potencjału – zarówno jako jednostek, jak i członków społecznej i demokratycznej wspólnoty. Kształcenie w szkole sprzyja kształtowaniu postawy dbałości o dobro wspólne, pielęgnowania tradycji i kultury narodowej z poszanowaniem innych kultur oraz rozwija postawy patriotyczne.

Celem kształcenia ogólnego w szkole podstawowej jest:

1) rozwijanie kompetencji fundamentalnych: językowych, matematycznych, cyfrowych i ruchowych, niezbędnych do funkcjonowania w różnych sytuacjach życiowych oraz w procesie uczenia się;
2) budowanie przez uczniów wiedzy pozwalającej rozumieć otaczający ich świat i poznawać go w procesie uczenia się na kolejnych etapach edukacyjnych;
3) rozwijanie kompetencji przekrojowych: poznawczych, społecznych i osobistych, pozwalających uczniom aktywnie działać w szkole oraz poza nią, z korzyścią dla siebie i wspólnego dobra;
4) budowanie sprawczości uczniów w procesie uczenia się i realizacji zamierzonych celów, w tym branie odpowiedzialności za własne działania oraz ich wpływ na siebie, innych ludzi i świat;
5) wprowadzanie uczniów, we współpracy z rodzicami, w świat wartości i przygotowywanie ich do pełnienia ról społecznych, dokonywania odpowiedzialnych wyborów etycznych w trosce o siebie, innych ludzi, ojczyznę oraz inne wspólnoty;
6) rozwijanie aspiracji i ciekawości uczniów oraz wzmacnianie motywacji wewnętrznej w procesie uczenia się.

Działalność dydaktyczna i wychowawcza szkoły opiera się na następujących wartościach: wolność, odpowiedzialność, wspólnota, szacunek, godność, prawda, dobro, piękno, sprawiedliwość i solidarność.

W procesie uczenia się uczeń buduje i rozwija kompetencje fundamentalne, wiedzę, kompetencje przekrojowe oraz sprawczość. Rozwijanie kompetencji fundamentalnych, wiedzy, kompetencji przekrojowych i sprawczości uczniów jest wspólnym zadaniem wszystkich nauczycieli. To proces ciągły, realizowany na wszystkich zajęciach edukacyjnych realizowanych w szkole podstawowej oraz w ramach działalności wychowawczej szkoły.

I. Kompetencje fundamentalne

Kompetencje fundamentalne stanowią podstawę procesu edukacji. Ich opanowanie i doskonalenie stanowi warunek konieczny funkcjonowania w sytuacjach życiowych oraz dalszego uczenia się.

Do kompetencji fundamentalnych należą:

1) kompetencje językowe, tj. zdolność skutecznego porozumiewania się w mowie i piśmie, a także z wykorzystaniem komunikacji wspomagającej i alternatywnej (AAC) oraz w polskim języku migowym (PJM); kompetencje te obejmują umiejętność rozumienia wypowiedzi ustnej i słuchanego lub czytanego prostego tekstu literackiego oraz nieliterackiego, analizowania i przetwarzania informacji, formułowania własnej wypowiedzi w sposób zrozumiały dla odbiorcy oraz dostosowany do sytuacji;
2) kompetencje matematyczne, tj. zdolność do rozumowania matematycznego, utrwalania i wykorzystania pojęć oraz narzędzi matematycznych w sytuacjach praktycznych; kompetencje te obejmują rozwijanie i utrwalanie pojęć matematycznych stosowanych w codziennym życiu (np. pojęć czasowych, przestrzennych), nabywanie i doskonalenie umiejętności związanych z segregowaniem, liczeniem, mierzeniem, ważeniem, następstwem zdarzeń, rytmem oraz dokonywanie obliczeń w różnych sytuacjach życiowych oraz wykorzystywania pojęć i narzędzi matematyki w sytuacjach praktycznych;
3) kompetencje cyfrowe, tj. zdolność celowego, skutecznego, krytycznego i odpowiedzialnego korzystania z technologii cyfrowych w uczeniu się i sprawnym funkcjonowaniu w społeczeństwie, w tym pozyskiwania i analizowania informacji w środowisku cyfrowym;
4) kompetencje ruchowe, tj. zdolność do świadomego wykorzystywania i rozwijania własnego potencjału ruchowego jako podstawy aktywnego oraz zdrowego stylu życia; kompetencje te obejmują umiejętność planowania i podejmowania aktywności fizycznej oraz kształtowanie zdrowych nawyków w codziennym funkcjonowaniu.

II. Kompetencje przekrojowe

Kompetencje przekrojowe to zdolności do działania w różnych sytuacjach w szkole i poza nią z wykorzystaniem wiedzy, umiejętności oraz postaw rozwijanych w szkole.

Do kompetencji przekrojowych należą:

1) kompetencje poznawcze, w tym:
   a) rozwiązywanie problemów, tj. zdolność poszukiwania i realizacji pomysłów, które umożliwią osiągnięcie zamierzonego celu; kompetencja ta obejmuje analizę problemu, identyfikowanie rozwiązań i ich ocenę oraz zastosowanie wybranego rozwiązania,
   b) krytyczne myślenie, tj. zdolność oceny informacji w celu wyciągania racjonalnych wniosków, unikania błędów poznawczych, manipulacji i uprzedzeń; kompetencja ta obejmuje gromadzenie, analizę oraz syntezę informacji, wnioskowanie i wykorzystywanie informacji oraz rozpoznawanie manipulacji,
   c) kreatywne myślenie, tj. zdolność tworzenia nieszablonowych i wartościowych pomysłów; kompetencja ta obejmuje rozwijanie własnej ciekawości, kreowanie pomysłów i ich udoskonalanie oraz wytrwałość twórczą;
2) kompetencje społeczne, w tym:
   a) współpraca, tj. zdolność do działania w grupie, która opiera się na wzajemnym szacunku, konstruktywnym podziale ról i wspólnym osiąganiu celów; kompetencja ta obejmuje budowanie relacji wokół celów, efektywną komunikację, przyjmowanie roli dostosowanej do sytuacji, wspólne podejmowanie decyzji oraz harmonizowanie współpracy,
   b) dbanie o innych, tj. zdolność do empatycznego dostrzegania, nazywania i wspierania realizacji potrzeb innych osób oraz zbiorowości; kompetencja ta obejmuje rozpoznawanie i nazywanie potrzeb innych osób, reagowanie na nie w sposób otwarty oraz życzliwy, budowanie relacji i dbanie o nie, podejmowanie działań na rzecz dobra wspólnego oraz dbanie o otoczenie;
3) kompetencje osobiste, w tym:
   a) kierowanie sobą, tj. zdolność mówienia we własnym imieniu o swoich sprawach, świadomego podejmowania działań mających na celu samodoskonalenie, realizację aspiracji, systematyczne poszerzanie wiedzy i umiejętności; kompetencja ta obejmuje rozwój oraz uczenie się, rozwijanie samodzielności i wytrwałości, podejmowanie autorefleksji oraz wyciąganie wniosków i wzmacnianie własnej motywacji,

b) dbanie o siebie, tj. zdolność rozpoznawania, wyrażania i zaspokajania własnych potrzeb fizycznych, emocjonalnych oraz psychicznych, z poszanowaniem woli i perspektyw innych; kompetencja ta obejmuje troskę o zdrowie oraz dobre samopoczucie, rozpoznawanie, nazywanie i wyrażanie emocji, radzenie sobie ze stresem oraz wyznaczanie bezpiecznych granic w relacjach z innymi.

Kształcenie kompetencji przekrojowych jest uwzględniane przez nauczycieli w planowaniu wszystkich zajęć realizowanych z uczniami oraz przez szkołę w tworzeniu i realizacji programu wychowawczo-profilaktycznego.

III. Sprawczość

Sprawczość to podejmowanie autonomicznych działań mających pozytywny wpływ na osobę, która je podejmuje, i inne osoby (otoczenie) oraz branie za te działania odpowiedzialności. Sprawczość jest warunkiem przejścia od zdolności do faktycznej aktywności przez autonomiczne formułowanie celów i podejmowanie działań konstruktywnie wpływających na jednostkę oraz jej otoczenie. Sprawczość obejmuje także aktywność ucznia w procesie uczenia się dostosowaną do jego indywidualnych możliwości.

Ze sprawczością silnie powiązane jest:

1) poczucie przynależności do wspólnoty, czyli przekonanie jednostki, że jest częścią grupy, która ją akceptuje, potrzebuje jej i docenia ją oraz do której ta osoba może wnieść twórczy wkład;
2) nastawienie na rozwój, czyli przekonanie, że zdolności podlegają zmianom i mogą się rozwijać dzięki zaangażowaniu, wysiłkowi i wytrwałości;
3) przekonanie o własnej skuteczności, czyli przekonanie o swojej zdolności do wykonywania określonych zadań i osiągania celów, także w niekorzystnych okolicznościach;
4) samoregulacja, czyli zdolność przekładania myśli na działania zmierzające do realizacji określonych celów i świadomego kierowania swoją aktywnością.

Uczniowie rozwijają swoją sprawczość w procesie uczenia się przez:

1) przejmowanie współodpowiedzialności za proces uczenia się, współdecydowanie w sprawach związanych z uczeniem się;

2) wykorzystywanie wiedzy i umiejętności zdobywanych w szkole do rozwiązywania problemów życia codziennego w szkole oraz poza szkołą;
3) samodzielne, ze wsparciem lub zespołowe prowadzenie obserwacji i prostych eksperymentów;
4) prezentowanie własnej wiedzy i umiejętności oraz efektów swojej pracy;
5) dzielenie się wiedzą i umiejętnościami, w tym wzajemne uczenie się;
6) zaangażowanie w realizację indywidualnych lub grupowych projektów edukacyjnych,
7) samoocenę oraz przyjmowanie i udzielanie informacji zwrotnej;
8) samodzielne lub ze wsparciem pogłębianie wiedzy i umiejętności;
9) rozwijanie zainteresowań treściami w różnych obszarach.

Rozwijanie sprawczości uczniów w obszarze działalności wychowawczej odbywa się w szczególności przez umożliwianie uczniom:
1) pracy z indywidualnymi celami rozwojowymi;
2) aktywności w samorządzie uczniowskim lub radzie szkoły;
3) udziału w wolontariacie i innych formach zaangażowania na rzecz dobra wspólnego;
4) rozwijania własnych pasji i zainteresowań pozaszkolnych;
5) dostrzegania i rozwiązywania (samodzielnego lub wspólnego z innymi) problemów w szkole i poza szkołą;
6) uczestnictwa w procesach konsultacyjnych lub podejmowaniu decyzji dotyczących klasy lub szkoły.

IV. Zadania szkoły

Realizacja zadań edukacyjnych i wychowawczych jest oparta na głębokim zrozumieniu funkcjonowania ucznia w trzech powiązanych wymiarach: biologicznym, psychologicznym i społecznym. W tym celu szkoła stosuje wielospecjalistyczną ocenę poziomu funkcjonowania ucznia (WOPFU). Ocena ta stanowi punkt wyjścia do opracowania indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego (IPET), który obejmuje działania wspierające rozwój ucznia we wszystkich istotnych obszarach życia – edukacyjnym, społecznym, emocjonalnym, komunikacyjnym i motorycznym.

Szkoła realizuje swoje zadania przez:
1) tworzenie warunków niezbędnych do zapewnienia uczniowi poczucia bezpieczeństwa, komfortu psychicznego oraz wzmocnienia poczucia własnej wartości, akceptacji i samoakceptacji w procesie integracji ze środowiskiem, jednocześnie wspierających aktywność i uczestnictwo w życiu klasy, szkoły i środowiska lokalnego;

2) zapewnienie uczniowi udziału w niezbędnych zajęciach rewalidacyjnych, wynikających z jego indywidualnych potrzeb oraz realizacji zaleceń zawartych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego, z uwzględnieniem możliwości łączenia uczniów w grupy o zbliżonych możliwościach i potrzebach rozwojowych;
3) wprowadzenie elementów wiedzy o rozwoju człowieka, w tym zagadnień dotyczących seksualności oraz przygotowania do pełnienia ról w dorosłości;
4) włączenie uczniów w życie społeczności lokalnej przez uczenie świadomości własnych praw, samostanowienie i samorzecznictwo, a także przygotowanie ich do samodzielnego, świadomego, skutecznego i satysfakcjonującego uczestnictwa w życiu osobistym, rodzinnym, zawodowym i obywatelskim;
5) zapewnienie równych szans edukacyjnych wszystkim uczniom przez identyfikowanie i usuwanie barier w procesie kształcenia, ze szczególnym uwzględnieniem indywidualizacji, obejmującej dobór treści nauczania – wymagań szczegółowych oraz poziomu wsparcia odpowiednich do potrzeb i możliwości każdego ucznia;
6) wspieranie przechodzenia między kolejnymi etapami edukacyjnymi, a także między zespołami klasowymi oraz skutecznego powrotu do nauki po dłuższej nieobecności, w tym spowodowanych chorobą lub innymi zdarzeniami losowymi;
7) podejmowanie współpracy z rodzicami i opiekunami uczniów oraz z instytucjami i organizacjami działającymi w środowisku lokalnym na rzecz wspierania rozwoju uczniów.

Zadaniem szkoły jest przygotowywanie uczniów do stopniowego przejmowania odpowiedzialności za własny rozwój. Podczas zajęć o charakterze wychowawczym uczeń formułuje ważne dla siebie cele rozwojowe, związane z kompetencjami osobistymi i społecznymi oraz sprawczością. Nauczyciel pomaga uczniowi w ich określeniu i zaplanowaniu realizacji w czasie zajęć oraz poza nimi.

Uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym potrzebują wsparcia ze strony nauczycieli w wyznaczaniu celów oraz ich realizacji. Proces ten wymaga współpracy ze środowiskiem domowym. Szkoła stopniowo przygotowuje uczniów do samodzielnego kierowania własnym rozwojem tak, aby w kolejnych etapach edukacyjnych przejmowali coraz większą odpowiedzialność za swój rozwój, ucząc się planowania, podejmowania decyzji i działań oraz refleksji.

W czasie zajęć o charakterze wychowawczym nauczyciel uwzględnia m.in. poniższe zagadnienia:

1) tworzenie dobrych relacji w różnych społecznościach i przygotowanie do pełnienia różnych ról, w tym w rodzinie;
2) budowanie własnego światopoglądu, wewnętrznego systemu wartości i sądów etycznych;
3) rozwiązywanie konfliktów i zapobieganie sytuacjom konfliktowym;
4) rozpoznawanie zachowań ryzykownych i wykorzystywanie strategii ich unikania;
5) podejmowanie refleksji na temat własnej roli w różnych wspólnotach;
6) kształtowanie kompetencji społecznych i rozwijanie uważności na potrzeby różnych osób i grup;
7) kształtowanie kompetencji osobistych i rozwijanie własnej sprawczości;
8) bezpieczne zachowanie się w sytuacjach zagrożeń czasu pokoju i wojny;
9) kształtowanie odpowiedzialności za swoje działania, grupę, klasę, szkołę, wspólnotę lokalną i ojczyznę;
10) podejmowanie refleksji o sobie jako człowieku uczącym się;
11) planowanie własnego rozwoju rozumianego jako proces trwający przez całe życie.

Działalność dydaktyczna i wychowawcza szkoły opiera się na następujących wartościach: wolność, odpowiedzialność, wspólnota, szacunek, godność, prawda, dobro, piękno, sprawiedliwość i solidarność. Wychowanie do wartości odbywa się przez codzienne szkolne doświadczenia na zajęciach, przerwach, zajęciach pozalekcyjnych, wycieczkach, szkolnych wydarzeniach i uroczystościach oraz w kontakcie nauczyciela z uczniem. Uczniowie rozpoznają wartości w swoim życiu i nauce, dokonują wyborów i przejawiają zgodne z nimi zachowania. Wychowanie do wartości wymaga:

1) odwoływania się do nich w treściach nauczania na różnych zajęciach oraz w doświadczeniach uczniów;
2) stosowania metod nauczania, które są z nimi spójne;
3) tworzenia doświadczeń, które zakładają podmiotowość i autonomię, równość i włączenie, działanie i współdziałanie;
4) umożliwienia uczniom wyrażania swojego zdania, opinii, współtworzenia rzeczywistości szkolnej;
5) budowania kultury refleksji i dialogu w atmosferze poszanowania dla tradycji.

Wychowanie szkolne uwzględnia podmiotowość ucznia, jego potrzeby oraz dobrostan.
Działania wychowawcze szkoły wzmacniają sprawczość uczniów, o ile kształtują postawy proaktywne oraz pokazują, że indywidualny i zbiorowy głos ma znaczenie. Najważniejsze sposoby rozwijania sprawczości to:

1) rozwijanie samoregulacji, czemu sprzyja indywidualizacja podejścia do uczniów, nauczanie oparte na doświadczeniu i działaniu, wiązanie nauki z potrzebami uczniów oraz wyzwaniami świata;
2) rozwijanie przekonania o własnej skuteczności, co odbywa się przez wspieranie uczniów w wyznaczaniu celów edukacyjnych, dążeniu do nich i ich osiąganiu, wzmacnianie odpowiedzialności i decyzyjności uczniów w kwestiach związanych z nauką i codziennym życiem klasy i szkoły;
3) rozwijanie nastawienia na rozwój, co wymaga kształtowania nastawienia „jeszcze nie umiem, ale dalej się uczę", kultura prób i błędów, kultura wsparcia i współpracy, a nie rywalizacji;
4) rozwijanie poczucia przynależności do wspólnoty, co odbywa się w szczególności przez wzmacnianie i celebrowanie więzi, tradycji i szkolnych rytuałów, docenianie różnorodności, budowanie relacji opartych na zaufaniu, a nie kontroli.

Działania wychowawcze mają szczególne znaczenie dla rozwoju kompetencji społecznych. Służą temu takie formy, jak wspólna praca na zajęciach, projekty edukacyjne i akcje społeczne, wolontariat, a także działania samorządu uczniowskiego, w tym udział w podejmowaniu decyzji dotyczących życia klasy i szkoły, oraz współorganizowanie aktywności i wydarzeń szkolnych oraz lokalnych.

Proces wychowania wspiera także rozwój kompetencji osobistych, w tym kierowania sobą i dbania o siebie. Szczególnie istotne w tym kontekście jest podmiotowe traktowanie ucznia, wzmacnianie poczucia, że jego dobrostan i potrzeby są brane pod uwagę oraz że może liczyć na wsparcie, gdy przejmuje odpowiedzialność za własną naukę i aktywność społeczną. Nauczyciele tworzą warunki do pracy i refleksji nad postępami, trudnościami oraz sposobami ich przezwyciężenia.
Działalność wychowawcza szkoły obejmuje szeroki zakres działań na rzecz wsparcia uczniów w wymiarze zarówno indywidualnym, jak i grupowym, prowadzonych zawsze z poszanowaniem praw ucznia. W wymiarze indywidualnym uczniowie są wspierani przez nauczycieli i wychowawców w rozwijaniu swoich kompetencji i wprowadzaniu w życie osobistych celów. W wymiarze grupowym nauczyciele podejmują działania, które budują więź i wspólnotę klasową i szkolną.

Istotnym elementem procesu wychowawczego jest monitorowanie postępów uczniów przez wszystkich nauczycieli. Regularne informowanie o postępach oraz docenianie wysiłku uczniów sprzyja ich dalszemu rozwojowi. Monitorowanie postępów ucznia obejmuje także autorefleksję oraz informację zwrotną ze strony nauczycieli i rówieśników.

Kluczowe jest wspieranie uczniów w zdobywaniu samodzielności w zakresie wyrażania i zaspokajania własnych potrzeb oraz podejmowaniu decyzji, wyrażaniu opinii i dokonywaniu wyborów dostosowanych do ich możliwości. Nauczyciele i wychowawcy dostosowują zakres wsparcia do indywidualnych potrzeb uczniów, uwzględniając ich wiek i etap rozwoju, a stopień zaangażowania dorosłych oraz sposób realizacji działań jest dostosowany do możliwości rozwojowych każdego ucznia.

W szkole podstawowej dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym przewiduje się zajęcia dotyczące:

1) porozumiewania się;
2) edukacji środowiskowej;
3) edukacji społecznej;
4) edukacji osobistej i zdrowotnej;
5) edukacji artystycznej;
6) wychowania fizycznego;
7) etyki.

Osią wszystkich działań edukacyjnych jest dążenie do osiągnięcia przez ucznia optymalnego poziomu rozwoju. Prowadzą do tego formy zajęć, ściśle ze sobą powiązane i wzajemnie się przenikające. Całość działań edukacyjnych ma charakter zintegrowany, a jego organizacja jest dostosowana do indywidualnych możliwości ucznia. Podstawą aktywności jest praktyczne działanie, które w sposób świadomy i celowy wspiera rozwój ucznia, wzmacniając jego niezależne funkcjonowanie w życiu codziennym oraz społecznym.

Porozumiewanie się dotyczy praktycznego nabywania języka, rozwijania kompetencji językowych, w tym umiejętności komunikacyjnych w bliskim i dalszym środowisku w mowie, piśmie oraz każdym możliwym dla ucznia sposobie zapewniającym mu niezależność i aktywne

uczestnictwo, w tym z zastosowaniem komunikacji wspomagającej oraz alternatywnej (AAC) lub w polskim języku migowym (PJM). Opisane w wymaganiach szczegółowych dotyczących wiedzy i umiejętności zagadnienia dotyczące porozumiewania się powinny być realizowane w toku wszystkich zajęć.

Edukacja środowiskowa koncentruje się na rozwijaniu praktycznych umiejętności życiowych związanych z funkcjonowaniem w środowisku lokalnym i przestrzeni publicznej. Dotyczy także obszaru przyrodniczo-matematycznego oraz techniki i technologii informacyjno-komunikacyjnej. Przez różnorodne doświadczenia, obserwacje i eksperymenty wspiera rozwój poznawczy uczniów, ucząc ich analizy, klasyfikowania i wyciągania wniosków. Kluczowym aspektem tych zajęć jest wyposażenie ucznia w umiejętności uczenia się i zdobywania doświadczeń m.in. przez bezpieczne korzystanie z prostych narzędzi oraz urządzeń codziennego użytku. Tego typu aktywność nie tylko wspiera rozwój kompetencji poznawczych i umiejętności manualnych, lecz także wzmacnia samodzielność oraz poczucie sprawczości ucznia, co stanowi fundament jego niezależności i aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym.

Edukacja społeczna obejmuje nabywanie umiejętności, które umożliwiają współżycie z innymi ludźmi – uczeń uczy się zasad komunikacji, wyrażania emocji, nawiązywania i podtrzymywania relacji, współpracy oraz rozwiązywania konfliktów. Równocześnie poznaje swoje miejsce i rolę w rodzinie, klasie oraz szkole, ucząc się współodpowiedzialności, współdziałania i przestrzegania ustalonych zasad. Wprowadzenie do zagadnień obywatelskich, instytucjonalnych, patriotycznych odbywa się przez poznawanie zasad uczestnictwa w życiu społecznym.

Edukacja osobista i zdrowotna obejmuje naukę dbania o zdrowie fizyczne, psychiczne i seksualne, higienę, odżywianie, samoobsługę oraz rozwój podstawowych umiejętności życiowych. Zajęcia te wspierają budowanie samoświadomości i niezależności uczniów, rozwijają umiejętność rozpoznawania oraz komunikowania własnych potrzeb, a także kształtują pozytywny obraz siebie i wzmacniają poczucie własnej wartości. W ramach edukacji osobistej uczniowie uczą się dbania o siebie, w tym planowania dnia, korzystania z toalety, samodzielnego ubierania się, przygotowywania prostych, zdrowych posiłków. Istotnym elementem jest również wiedza na temat specyfiki rozwoju na różnych etapach życia, profilaktyka zdrowotna oraz nauka udzielania pierwszej pomocy. Zajęcia te odgrywają ważną

rolę w budowaniu dobrostanu uczniów – wzmacniają poczucie sprawczości, bezpieczeństwa i komfortu, a także uczą podejmowania odpowiedzialnych decyzji związanych ze zdrowiem i codziennym funkcjonowaniem. Ponadto rozwijają świadomość własnego ciała, emocji i granic, co sprzyja lepszemu samopoczuciu i bezpieczeństwu uczniów oraz wspiera rozwój tożsamości osobistej i przygotowania do dorosłości.

Edukacja artystyczna rozwija kreatywność, wyobraźnię oraz zdolności manualne i poczucie estetyki uczniów. Twórcze działania plastyczne, muzyczne, teatralne i taneczne stwarzają uczniom przestrzeń do przeżywania, wyrażania emocji oraz osobistych refleksji. W zależności od potrzeb i możliwości uczniów mogą to być zajęcia z rysunku, malarstwa, kolażu, batiku, modelowania, rytmiki, teatru, pantomimy, tańca, muzykoterapii oraz wielu innych form ekspresji. Zajęcia te kształtują wrażliwość estetyczną oraz poczucie tożsamości kulturowej, a także umożliwiają aktywne i satysfakcjonujące spędzanie czasu wolnego.

Wychowanie fizyczne to zajęcia ruchowe, które rozwijają sprawność motoryczną, koordynację ruchową, kondycję fizyczną, orientację w przestrzeni i schemacie ciała oraz motorykę małą. Przez gry zespołowe, zabawy ruchowe, ćwiczenia sportowe oraz udział w imprezach rekreacyjnych uczniowie nie tylko poprawiają swoją sprawność fizyczną, lecz także uczą się zasad współzawodnictwa w duchu fair play i przestrzegania reguł. Ważnym aspektem wychowania fizycznego jest również kształtowanie pozytywnego nastawienia do aktywności fizycznej i zdrowego odżywiania jako form dbania o zdrowie i dobrostan.

Etyka to zajęcia, których celem jest wprowadzenie uczniów w świat wartości, szacunku do siebie i innych oraz wspieranie prawidłowego funkcjonowania w relacjach międzyludzkich. Kluczowe jest tu rozwijanie postaw moralnych, takich jak rozpoznawanie dobra i zła, naśladowanie pozytywnych wzorców, internalizacja podstawowych norm społecznych oraz kształtowanie postaw opartych na wartościach: szacunku, odpowiedzialności, empatii i współdziałaniu. Treści te są obecne i realizowane w sposób zintegrowany podczas wszystkich zajęć edukacyjnych. Codzienne sytuacje dydaktyczne i wychowawcze stwarzają naturalne okazje do wzmacniania postaw prospołecznych, rozwijania empatii, odpowiedzialności oraz budowania pozytywnych relacji z rówieśnikami i dorosłymi.

Dzięki współpracy różnych specjalistów działania są interdyscyplinarne i kompleksowe oraz dostosowane do potrzeb ucznia, wzmacniają jego samodzielność, odpowiedzialność i poczucie wpływu, a także umożliwiają aktywne funkcjonowanie w środowisku szkolnym i społecznym.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności

1. Porozumiewanie się. Uczeń:
   1) reaguje na obecność drugiej osoby, na dotyk, mimikę, dźwięk, używa do komunikacji dźwięków, mowy ciała, mimiki, gestów;
   2) zwraca na siebie uwagę, kieruje uwagą drugiej osoby, sygnalizuje, że czegoś potrzebuje lub chce więcej, protestuje, odmawia;
   3) reaguje na komunikaty werbalne i niewerbalne kierowane do niego lub do grupy, w tym patrzy na mówiącego, odpowiada słowem lub gestem, wykonuje polecenia, stosuje wokalizacje, pojedyncze słowa, frazy, zdania;
   4) rozmawia zgodnie z zasadami interakcji społecznej z drugą osobą lub w grupie, w tym zwraca się w kierunku rozmówcy, nawiązuje kontakt wzrokowy, inicjuje kontakt, zachowuje akceptowalny dystans, rozpoczyna rozmowę, dostosowuje się do rozmówcy i tematu rozmowy, podtrzymuje rozmowę, dopytuje, czeka na swoją kolej, kończy rozmowę;
   5) rozmawia z różnymi osobami w różnych sytuacjach, w różnych miejscach w dostępny dla siebie sposób, w tym z pomocą komunikacji wspomagającej i alternatywnej (AAC) i polskiego języka migowego (PJM);
   6) przedstawia się, mówi o sobie i swoich planach, wyraża potrzeby, emocje i opinie, uzasadnia swoje zdanie, wyjaśnia zachowania oraz motywacje, opowiada o wydarzeniach z przeszłości, teraźniejszości i przyszłości, stosując odpowiednie określenia czasu;
   7) przekazuje informacje, formułuje instrukcje, komentuje, żartuje, mówi komplementy, prosi o pomoc, stosuje formy grzecznościowe, informuje o sytuacjach niebezpiecznych i przekraczających jego granice;
   8) używa technologii asystującej w celu wsparcia komunikacji, programów notujących oraz narzędzi komunikacji wspomagającej i alternatywnej (AAC);
   9) przepisuje i zapisuje litery, słowa, zdania oraz krótkie teksty – po śladzie, ze słuchu i z pamięci;
   10) używa umiejętności pisania w codziennych sytuacjach, w tym podpisuje się, sporządza notatkę, opracowuje proste teksty użytkowe, posługuje się pismem jako narzędziem komunikacji;

11) odczytuje litery, pojedyncze wyrazy, zdania, odczytuje w różnych sytuacjach życiowych dane oraz proste teksty użytkowe, w tym teksty w języku prostym i teksty łatwe do czytania i rozumienia (ETR);
12) wypowiada się na temat wysłuchanego tekstu, w tym krótkich tekstów literackich, tekstów piosenek i tekstów użytkowych, rozpoznaje głównych bohaterów bajek, baśni i legend, wskazuje charakterystyczne elementy utworu oraz porządkuje wydarzenia według kolejności, odróżnia postacie pozytywne i negatywne.

2. Edukacja środowiskowa:
   1) obszar przyrodniczo-matematyczny – uczeń:
      a) uczestniczy w procesie uczenia się, w tym celowo posługuje się zmysłami, aby świadomie poznawać otaczającą rzeczywistość, obserwuje, naśladuje, wyciąga wnioski,
      b) rozpoznaje i porządkuje obiekty według różnych cech i określa ich położenie w przestrzeni,
      c) stosuje podstawowe pojęcia matematyczne, rozpoznaje podstawowe figury geometryczne, liczy elementy zbiorów, posługuje się liczbami, wykonuje działania na obiektach i z pomocą kalkulatora,
      d) rozpoznaje monety i banknoty, wyjaśnia ich przeznaczenie, wykonuje proste operacje pieniężne, korzystając także z nowoczesnych form płatności,
      e) korzysta z narzędzi pomiarowych, w tym miarki, termometru, zegara, stosuje określenia związane z czasem, w tym: wczoraj, dzisiaj, jutro, nazwy dni tygodnia, korzysta z kalendarza,
      f) obserwuje i opisuje zjawiska przyrodnicze, w tym pogodowe, oraz cykliczne zmiany zachodzące w przyrodzie, w tym związane z porami roku,
      g) rozpoznaje wybrane rośliny i je pielęgnuje przez sianie, sadzenie, podlewanie, wskazuje rośliny jadalne i niejadalne, rozpoznaje części jadalne roślin,
      h) opisuje zwierzęta domowe, hodowlane, leśne, omawia sposoby opieki nad nimi i reagowania na sytuacje ich krzywdzenia,
      i) wskazuje na mapie Polski ważne miejsca i krainy geograficzne, stosuje nazwy wybranych obszarów przyrodniczych, takich jak las, góry, morze, oraz wskazuje charakterystyczne dla nich rośliny i zwierzęta,
      j) nazywa swoją ojczyznę, jej stolicę, państwa sąsiadujące, nazywa i opisuje swoją miejscowość i region, wskazuje ich charakterystyczne cechy,

k) opisuje Ziemię jako planetę będącą częścią Układu Słonecznego,

l) wymienia i stosuje zachowania proekologiczne, w tym zbieranie i segregowanie odpadów, oszczędzanie energii i wody,

m) okazuje wrażliwość na piękno i różnorodność przyrody;

2) obszar techniki i technologii informacyjno-komunikacyjnej – uczeń:

a) rozpoznaje proste urządzenia techniczne, określa ich zastosowanie i zasady bezpiecznego użytkowania,

b) planuje i wykonuje proste prace techniczne, rozpoznaje materiały i narzędzia, realizuje konstrukcje według instrukcji lub własnych pomysłów,

c) przestrzega zasad bezpieczeństwa podczas pracy technicznej, rozróżnia narzędzia wymagające ostrożności i unika sytuacji zagrożenia,

d) wymienia i opisuje środki transportu lądowego, wodnego i powietrznego oraz ich infrastrukturę, korzysta ze środków transportu publicznego,

e) rozpoznaje zawody rzemieślnicze, w tym zawody związane z naprawą zepsutego sprzętu;

f) korzysta z urządzeń cyfrowych w codziennym życiu, obsługuje podstawowe funkcje w telefonie i komputerze, w tym używa aplikacji oraz przeglądarek internetowych,

g) przestrzega zasad higieny cyfrowej i cyberbezpieczeństwa, w tym wskazuje osobę dorosłą, do której może zgłosić niepokojącą sytuację w sieci,

h) odróżnia świat realny od wirtualnego, w tym w grach, reklamach, mediach społecznościowych.

3. Edukacja społeczna:

1) relacje międzyludzkie, w tym rodzinne – uczeń:

a) rozpoznaje członków rodziny, określa ich role i relacje między nimi, wskazuje zasady panujące w rodzinie, uczestniczy w ich ustalaniu i stosuje się do nich,

b) wyjaśnia, że w rodzinie ponosi się wspólne wydatki, że pieniądze nie są nieograniczone i należy je dzielić między różne potrzeby,

c) dostrzega, że członkowie rodziny mogą mieć różne obowiązki domowe, i ma świadomość, że ich wykonywanie ma wartość, nawet jeśli nie wiąże się z otrzymywaniem pieniędzy,

d) uczestniczy w tradycjach i rytuałach, rozumie znaczenie świąt rodzinnych,

e) rozpoznaje wartości ważne w relacjach, takie jak: zaufanie, szacunek, pomoc i uczciwość, stara się nimi kierować w codziennym życiu, respektuje sygnały granic innych osób,

f) nazywa swoje emocje w trudnych sytuacjach, takich jak choroba lub śmierć bliskiej osoby, wskazuje osoby, które mogą udzielić wsparcia,

g) zauważa, że ludzie różnią się wyglądem, zachowaniem, potrzebami i sposobem myślenia, akceptuje te różnice oraz szanuje odmienność innych,

h) podejmuje próby nawiązywania i utrzymywania relacji z rówieśnikami, rozpoznaje kolegów z klasy, podejmuje próby zaprzyjaźniania się, odróżnia przyjaźń od innych relacji,

i) dostrzega, kiedy ktoś czuje się samotny lub pomijany, i okazuje wsparcie słowem, gestem lub inną formą pomocy,

j) identyfikuje sytuacje społeczne, w których może czuć się niekomfortowo, rozpoznaje sytuacje konfliktowe i zachowania przemocowe, podejmuje próby rozwiązania konfliktów, zgłasza potrzebę pomocy,

k) współpracuje z grupą, uczestniczy w podejmowaniu decyzji, rozumie wpływ innych na swoje emocje i zachowanie, próbuje akceptować wspólnie podjęte decyzje, nawet jeśli nie są zgodne z jego oczekiwaniami,

l) zna swoje prawa i respektuje prawa innych, w tym prawa dziecka, ucznia i osób z niepełnosprawnościami, komunikuje swoje granice w sposób jasny i adekwatny;

2) życie domowe i szkolne – uczeń:

a) zna swoje miejsce zamieszkania – podaje adres i numer telefonu, opisuje dom, jego otoczenie, pomieszczenia oraz ich funkcje, a także wyjaśnia, kiedy i dlaczego potrzebna jest znajomość tych informacji,

b) dba o porządek i estetykę przestrzeni domowej – przestrzega zasad utrzymywania czystości i wykonuje obowiązki domowe,

c) podaje przykłady prac wykonywanych w domu i szkole oraz wyjaśnia, dlaczego są potrzebne,

d) wyjaśnia, że praca wiąże się z wykonywaniem obowiązków i że dzięki niej ludzie otrzymują pieniądze potrzebne do życia,

e) rozróżnia przestrzeń prywatną i wspólną – stosuje zasady dotyczące intymności i prywatności w domu,

f) orientuje się w środowisku szkolnym, zna nazwę i adres szkoły, rozpoznaje pomieszczenia, identyfikuje pracowników i ich role, korzysta z planu zajęć, przestrzega zasad obowiązujących w szkole i klasie,

g) angażuje się w życie szkoły, zna rolę samorządu uczniowskiego i uczestniczy w jego działaniach;

3) życie w dorosłości – uczeń:

a) wyjaśnia, na czym polegają relacje romantyczne, opisuje różne formy związków, w tym między osobami przeciwnej i tej samej płci, zna zasady zawierania małżeństwa oraz podstawowe informacje o poczęciu, ciąży, porodzie i adopcji,

b) omawia, na czym polega odpowiedzialne rodzicielstwo, podaje przykłady różnych modeli rodzin oraz różnorodności płciowej, podkreślając szacunek dla każdej osoby i formy życia rodzinnego,

c) określa, co to znaczy być obywatelem, oraz nazywa prawa i obowiązki, jakie się z tym wiążą, rozpoznaje symbole narodowe, wyjaśnia ich znaczenie i zachowuje się adekwatnie w sytuacjach oficjalnych,

d) rozpoznaje i opisuje swoją miejscowość, region oraz ojczyznę – nazywa charakterystyczne cechy swojego otoczenia, przywołuje ważne wydarzenia i obiekty historyczne oraz wskazuje stolicę Polski i państwa graniczące,

e) rozpoznaje podstawowe organy władzy państwowej, wskazuje związane z nimi osoby i ich zadania, a także opowiada o ważnych wydarzeniach w kraju i za granicą, przywołując wybrane fakty, postacie i wyrażając własne wrażenia,

f) rozpoznaje lokalne instytucje publiczne i punkty usługowe, w tym wspierające osoby z niepełnosprawnościami, zna ich funkcje i zasady korzystania z nich,

g) jest gotów do włączania się w działania wspierające społeczność lokalną, także te o charakterze charytatywnym,

h) nazywa i charakteryzuje wybrane zawody, dopasowuje je do swoich możliwości oraz zainteresowań, planuje swoją przyszłość zawodową, zna osoby wspierające go w tym procesie,

i) dokonuje prostych wyborów zakupowych, porównuje ceny i rozumie, że nie zawsze można kupić wszystko, co się chce,

j) rozumie, że ludzie pracują w różnych zawodach, a ich praca jest potrzebna, aby inni mogli korzystać z produktów i usług przez nich wytwarzanych bądź świadczonych,

k) wskazuje podstawowe zasady obowiązujące w miejscu pracy, w tym punktualność, odpowiedni ubiór, współpracę,

l) podpisuje dokument, wyjaśnia znaczenie swojego podpisu oraz wskazuje sytuacje, w których należy zachować ostrożność przy podpisywaniu.

4. Edukacja osobista i zdrowotna:

1) edukacja osobista – uczeń:

a) identyfikuje swoją płeć, nazywa cechy swojego wyglądu i charakteru oraz wskazuje swoje mocne strony i umiejętności,

b) rozpoznaje i nazywa swoje emocje oraz potrzeby, w tym sensoryczne, społeczne i emocjonalne,

c) rozpoznaje własne preferencje i potrzeby dotyczące odpoczynku oraz aktywności, w tym sposobów spędzania czasu wolnego, zainteresowań, oraz potrzeby osób, z którymi spędza czas,

d) dostrzega i akceptuje swoje potrzeby oraz ograniczenia, w tym wynikające z niepełnosprawności,

e) kończy zadania, akceptuje, że popełnianie błędów jest naturalne w procesie uczenia się,

f) wybiera sposób działania, potrafi wyjaśnić swój wybór i ulepszać wykonanie zadania na podstawie wcześniejszych doświadczeń,

g) reaguje na informacje zwrotne i współpracuje z innymi, wyraża swoje zdanie z szacunkiem dla innych,

h) rozumie znaczenie odpoczynku i relaksu dla zdrowia, planuje przerwy i dba o swoje samopoczucie,

i) wskazuje części intymne, uznaje, że każda część ciała zasługuje na ochronę, chroni własne granice cielesne i respektuje granice innych,

j) rozróżnia zmiany zachodzące w ciele w okresie dzieciństwa, dojrzewania i dorastania u kobiet i mężczyzn,

k) szanuje relacje międzyludzkie i wybory innych – wie, że bliskość wymaga zgody obu stron;

2) edukacja zdrowotna – uczeń:

a) dba o higienę osobistą, w tym rozpoznaje potrzebę mycia, dobiera środki higieniczne, korzysta z toalety i wykonuje czynności pielęgnacyjne w odpowiedniej kolejności,

b) rozpoznaje sygnały z ciała, takie jak odczuwanie bólu, dyskomfortu fizycznego i psychicznego, oraz reaguje na nie, sygnalizuje potrzebę kontaktu z personelem medycznym,

c) rozpoznaje wybrane substancje szkodliwe dla zdrowia, wyjaśnia, dlaczego są niebezpieczne, wskazuje sposoby unikania kontaktu z nimi i odmawia ich przyjęcia w sytuacji symulowanej,

d) dba o zdrowie i bezpieczeństwo, przestrzega zasad zdrowego trybu życia, rozpoznaje objawy chorób, przestrzega zasad sanitarno-epidemiologicznych, przygotowuje się do wizyt u lekarzy i stosuje się do zaleceń medycznych,

e) dostrzega wpływ otoczenia na zdrowie, w tym hałasu, zanieczyszczeń, temperatury, dba o higienę swojego otoczenia,

f) rozpoznaje głód i pragnienie, komunikuje potrzeby oraz preferencje żywieniowe,

g) przygotowuje proste posiłki, rozpoznaje potrawy i składniki, utrzymuje porządek podczas gotowania i spożywania, przestrzega zasad kultury,

h) dobiera ubranie, w tym do sytuacji, preferencji, pogody, rozpoznaje swoje ubrania i buty, zauważa, kiedy odzież jest brudna lub nieodpowiednia pod względem rozmiaru,

i) dba o odzież, dobiera sposób prania i pielęgnacji ubrań odpowiednio do ich rodzaju oraz potrafi korzystać z informacji zawartych na metkach;

3) pierwsza pomoc – uczeń:

a) rozpoznaje sytuacje zagrożenia i podejmuje podstawowe działania, w tym powiadamia dorosłego, dzwoni pod numer alarmowy, ewakuuje się w bezpieczne miejsce,

b) wymienia składniki wyposażenia apteczki i korzysta z jej podstawowych elementów, w tym do opatrywania drobnych skaleczeń,

c) omawia podstawowe zasady udzielania pierwszej pomocy, jest gotów do sprawdzenia stanu poszkodowanego, ułożenia go w pozycji bezpiecznej,

d) rozpoznaje zagrożenia środowiskowe i wie, jak należy się w takiej sytuacji zachować.

5. Edukacja artystyczna – uczeń:

1) wyraża emocje i rozumienie świata przez ruch, gest, głos, mimikę oraz dzieli się swoimi odczuciami jako odbiorca oraz twórca sztuki;

2) nazywa instytucje kultury oraz uczestniczy w wydarzeniach kulturalnych;

3) tworzy prace artystyczne, dobiera techniki i narzędzia do materiałów, wykonuje prace według instrukcji lub własnego pomysłu, prezentuje je oraz opowiada o ich przeznaczeniu;
4) posługuje się narzędziami pisarsko-plastycznymi, stosuje prawidłowy chwyt i kontroluje nacisk narzędzia na podłoże, wykonuje ćwiczenia grafomotoryczne;
5) reaguje na elementy muzyki, takie jak tempo, rytm, dynamika, barwa i natężenie dźwięku oraz określa ich wpływ na nastrój i emocje;
6) rozpoznaje wybrane instrumenty muzyczne, rozróżnia ich brzmienia, podejmuje próby gry na prostych instrumentach lub przedmiotach codziennego użytku;
7) angażuje się w małe zespoły wokalne, instrumentalne i taneczne;
8) wykonuje ćwiczenia oddechowe, artykulacyjne i ćwiczenia emisji głosu;
9) stosuje muzykę do relaksacji – wykorzystuje ćwiczenia oddechowe i koncentracyjne z podkładem muzycznym do wyciszenia i redukcji napięcia;
10) rozpoznaje lub wykonuje hymn państwowy oraz wybrane pieśni patriotyczne z zachowaniem odpowiedniej postawy;
11) rozpoznaje wybrane dzieła polskich kompozytorów i malarzy, dostrzega ich znaczenie dla kultury oraz dzieli się własną opinią na ich temat.

6. Wychowanie fizyczne – uczeń:
1) rozpoznaje części ciała wykorzystywane w ruchu i nazywa podstawowe czynności ruchowe;
2) wykonuje i dostosowuje sekwencje ruchowe, w tym realizuje proste układy ruchowe zgodnie z instrukcją, łączy znane ruchy w nowe kombinacje, rozróżnia tempo i siłę;
3) wykonuje ćwiczenia ruchowe, które wymagają równowagi i koordynacji ciała, stosuje różne sposoby poruszania się, takie jak skakanie, czołganie się czy omijanie obiektów;
4) rozumie pojęcia przestrzenne w odniesieniu do własnego ciała i otoczenia, w tym: nad, pod, obok, w, między, przed, za;
5) ćwiczy sprawność fizyczną, w tym rozwija siłę i wytrzymałość, uczestniczy w grach oraz zabawach ruchowych, współdziała z innymi, stosuje się do ustalonych reguł;
6) stosuje się do zasad bezpieczeństwa podczas ćwiczeń i zabaw ruchowych, sygnalizuje potrzebę przerwania wysiłku z powodu zmęczenia lub bólu;
7) dba o prawidłową postawę ciała i prawidłowe wzorce ruchowe, dopasowuje siłę mięśni do wykonywanej aktywności;

8) szanuje sprzęt sportowy i dba o porządek po zakończeniu zajęć ruchowych;
9) rozpoznaje dyscypliny i wydarzenia sportowe, określa role uczestników, odróżnia zachowania sportowe od niesportowych, kulturalnie kibicuje;
10) manipuluje przedmiotami, przekłada je z ręki do ręki, chwyta i rotuje drobne obiekty;
11) wykonuje ćwiczenia fizyczne wspierające wyciszenie i radzenie sobie z napięciem.

W szkole uczniowie zdobywają doświadczenia edukacyjne, które wspierają ich rozwój. Doświadczenia edukacyjne mają charakter praktyczny, wzmacniają kompetencje fundamentalne i przekrojowe oraz rozwijają umiejętności komunikacyjne i współpracę. W każdym roku nauczyciele wybierają co najmniej dwa doświadczenia edukacyjne do realizacji z uczniami, które są dostosowane do indywidualnych zainteresowań, potrzeb, możliwości i tempa pracy uczniów, a ich realizacja przebiega przy odpowiednim poziomie wsparcia nauczycieli. Uczniowie:

1) uczestniczą w wydarzeniu artystycznym lub odwiedzają instytucję kultury, a następnie dzielą się swoimi wrażeniami i refleksjami przez wybraną formę ekspresji;
2) indywidualnie lub w grupie prowadzą obserwację zjawisk przyrodniczych dotyczących pogody, roślin, zwierząt, dzielą się swoimi spostrzeżeniami podczas zajęć;
3) planują i przeprowadzają prosty eksperyment, którego wyniki analizują i omawiają, wyciągając wspólnie wnioski;
4) w grupach tworzą model lub makietę prostej konstrukcji (np. wiatraczka), wykorzystując dostępne materiały, w tym z odzysku, wspólnie modyfikują konstrukcję i rozwiązują problemy techniczne;
5) odwiedzają lokalną instytucję publiczną (np. urząd, pocztę, bibliotekę, przychodnię lekarską), w tym poznają i omawiają jej funkcjonowanie oraz znaczenie w życiu społeczności;
6) uczestniczą w rozmowie ze świadkiem historii, przedstawicielem społeczności lokalnej, inspirującą osobą reprezentującą interesujący zawód, dziedzinę sztuki bądź pasję, następnie w wybranej formie prezentują to, czego się dowiedzieli;
7) wspólnie tworzą pracę plastyczną, muzyczną lub teatralną, która stanowi ich autorską wypowiedź artystyczną i wyraża wspólne przeżycia, emocje lub pomysły;
8) działając w grupie, angażują się w przygotowanie obchodów upamiętniających ważną rocznicę lub święto narodowe, w tym decydują, w jaki sposób zorganizują obchody;
9) działając w grupie, realizują inicjatywę na rzecz innej osoby lub grupy, decydują, w jakiej formie chcą wyrazić troskę.

Warunki i sposób realizacji

W procesie nauczania najistotniejsze jest uwzględnianie różnorodnych ścieżek, którymi podążają uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną, oraz dostosowanie poziomu i charakteru wsparcia niezbędnego do osiągnięcia zamierzonych celów edukacyjnych. Warunkiem indywidualnego podejścia jest dobranie takiego wsparcia, które pozwoli na osiągnięcie pełni możliwości ucznia, a bez którego potencjał ucznia nie zostałby zrealizowany. Elastyczne i precyzyjne dostosowanie form oraz intensywności oddziaływań do indywidualnych możliwości, tempa rozwoju i poziomu samodzielności jest możliwe dzięki zastosowaniu trzystopniowego modelu poziomu wsparcia. Model ten sprzyja efektywnemu różnicowaniu pracy w grupie, a jednocześnie jest realnym narzędziem do wdrażania indywidualizacji nauczania.

Pierwszy poziom dotyczy uczniów funkcjonujących z dużą niezależnością. Potrafią oni samodzielnie wykonywać wiele codziennych zadań, rozumieją obowiązujące w ich otoczeniu zasady społeczne i stosują się do nich. Uczniowie są w stanie wyrażać potrzeby, podejmować decyzje i uczestniczyć w zajęciach edukacyjnych dostosowanych do ich możliwości. Główne cele edukacyjne na tym poziomie obejmują przygotowanie ucznia do samodzielnego funkcjonowania w środowisku lokalnym, rozumienie i stosowanie prostych instrukcji, rozwijanie umiejętności praktycznych oraz społecznych i doskonalenie kompetencji osobistych.

Drugi poziom obejmuje uczniów z częściową samodzielnością, którzy mimo potrzeby pomocy w codziennych czynnościach potrafią aktywnie uczestniczyć w prostych formach edukacji i życia społecznego. Posługują się komunikacją wspomagającą i alternatywną, a proces edukacyjny ukierunkowany jest na rozwój ich umiejętności samoobsługowych, komunikacyjnych oraz zdolności do współpracy w grupie.

Na trzecim poziomie znajdują się uczniowie wymagający pełnego zaangażowania osoby wspierającej. Potrzebują oni pomocy we wszystkich czynnościach oraz stałej obecności opiekuna ze względu na znacznie ograniczone możliwości komunikacyjne, poznawcze i ruchowe. W ich przypadku działania edukacyjne koncentrują się przede wszystkim na budowaniu relacji, stymulacji sensorycznej, rozwijaniu umiejętności porozumiewania się oraz wzmacnianiu podstawowych reakcji na bodźce.

Trzystopniowy model poziomu wsparcia pozwala nauczycielom i specjalistom precyzyjnie określić zakres potrzeb danego ucznia, a następnie zaplanować działania edukacyjne, terapeutyczne i wychowawcze w sposób adekwatny do jego rzeczywistego poziomu funkcjonowania.

Ma to szczególne znaczenie przy opracowywaniu indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego (IPET). Określenie poziomu wsparcia w IPET umożliwia jasne sformułowanie celów krótko- i długoterminowych, dobór odpowiednich metod, strategii dydaktycznych, form komunikacji i zakresu pomocy ze strony nauczycieli wspomagających oraz asystentów.

Przy ustalaniu kierunków pracy należy uwzględniać aktualny poziom funkcjonowania ucznia, strefę najbliższego rozwoju, indywidualne tempo rozwoju, kompetencje komunikacyjne, zainteresowania, uzdolnienia, mocne strony ucznia i towarzyszące mu bariery. Uwzględnienie poziomu ma za zadanie wspierać lepszą organizację środowiska edukacyjnego, planowanie przestrzeni, dobór pomocy dydaktycznych, a także współpracę z rodziną ucznia.

W procesie kształcenia uczniów szczególnie rekomendowane jest wykorzystanie nauczania całościowego, sytuacyjnego i zintegrowanego, które angażuje wielozmysłowe poznawanie otaczającego świata.

Należy elastycznie planować zajęcia, dostosowując je do aktualnego stanu emocjonalnego i zainteresowań ucznia. Czas zajęć i przerw należy dostosować do możliwości oraz potrzeb uczniów. Wszystkie, nawet niewielkie postępy ucznia muszą być dostrzegane, natomiast brak postępów nie podlega wartościowaniu negatywnemu, ale stanowi podstawę do identyfikacji przyczyn tego braku i podjęcia działań wspierających rozwój oraz uczenie się ucznia.

W celu wsparcia wszystkich uczniów w dążeniu do nabywania kompetencji fundamentalnych i przekrojowych konieczne jest zacieśnienie współpracy z rodziną oraz budowanie relacji opartej na szacunku. Współpraca ta musi polegać na włączeniu rodziny w działalność prowadzoną na terenie szkoły, a także w miarę możliwości na kontynuowaniu przez rodziców niektórych elementów tej działalności w domu ucznia oraz na wspólnej realizacji priorytetowych celów w edukacji ich dziecka. Pożądany jest udział rodziców w konsultacjach dotyczących funkcjonowania ucznia i wspieranie przez szkołę ich wysiłków w pracy z uczniem.

Istotne w pracy z uczniem i jego rodziną są zaangażowanie nauczyciela, akceptacja podmiotowości ucznia, a także elastyczne podejście do zmieniających się potrzeb dziecka i jego otoczenia. Praca z uczniem musi bazować na relacji opartej na uważności, w tym należy zwrócić uwagę na emocje, opinie, potrzeby, możliwości i zachowania ucznia oraz sposoby jego komunikowania się.

Komunikowanie się, w tym przy użyciu komunikacji wspomagającej i alternatywnej (AAC) oraz polskiego języka migowego (PJM), jest nadrzędną umiejętnością warunkującą optymalny poziom rozwoju dziecka, koniecznym warunkiem jego dobrostanu, bycia sprawczym i aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym. Wymagania szczegółowe dotyczące obszaru porozumiewania się należy realizować w toku wszystkich zajęć prowadzonych z udziałem ucznia. Zespół nauczycieli określa i wdraża dostępne dla ucznia sposoby komunikowania się, uwzględniając preferencje dziecka i podjęte wcześniej działania związane z pracą nad rozwijaniem komunikacji. Dla każdego ucznia o złożonych potrzebach w komunikowaniu się opracowuje się indywidualny system komunikacji, w tym zestaw pomocy do komunikowania i strategii korzystania z nich, które będą zawsze dostępne w szkole i poza nią. Nauczyciele tworzą indywidualne pomoce z udziałem ucznia i jego rodziny. Zestaw pomocy do komunikowania się musi mieć charakter otwarty i rozwojowy, być dostosowany do indywidualnych potrzeb oraz możliwości ucznia oraz regularnie aktualizowany – również z uwzględnieniem nowoczesnych technologii asystujących, w tym urządzeń i oprogramowania wspierających rozwój i komunikację.